

Anna-Liisa Kuczynski

Minoritetsgrupper och möten i trängda situationer

Identifikationer och kulturell gemenskap

Minoritetsgrupper och möten i trängda situationer

Identifikationer och kulturell gemenskap

Anna-Liisa Kuczynski

Nordisk etnologi
Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi
Åbo Akademi
Åbo, Finland, 2017

Pärmbild: Ole Rud Nielsen

ISBN 978-952-12-3623-5 (print)

ISBN 978-952-12-3624-2 (pdf)

Painosalama Oy – Åbo, Finland 2017

Förord

Forskningsarbetet kan beskrivas på olika sätt. En del forskare säger sig ha varit på en resa som efter vissa mellanlandningar nått sin destination. Andra har varit med i en process som genom olika faser lett till en slutprodukt. Ytterligare andra beskriver det som ett äventyr som tagit dem till spännande upptäckter och berikat deras liv. Mitt eget arbete har drag av alla dessa beskrivningar. Främst kan det kanske betecknas som en process eller en resa, där de olika faserna och mellanlandningarna utgörs av tre olika delstudier och artiklar förknippade med dem. Processen har varit en långvarig penetration i varje mellanfas och deluppgift åt gången.

I början av min forskning trodde jag att det skulle vara en lättare uppgift att arbeta med en artikelavhandling än med en monografi. Min tanke var att artiklarna med sina klart begränsade temaområden skulle gå rätt fort att skriva och att varje artikel samtidigt skulle föra avhandlingsarbetet vidare. I stället krävdes det mycket tid att sätta sig in de olika temaområden och det empiriska materialet för att hitta de synvinklar som sedan kunde tillämpas i artiklarna. I ett skede ville jag faktiskt ändra avhandlingsformen till en monografi. Jag är glad att resultatet ändå blev en artikelavhandling, för den kan kanske förmedla en mångsidigare bild av identifikationer i trängda situationer än vad en monografi med troligen färre synvinklar hade kunnat åstadkomma. För detta har jag att tacka min handledare och numera professor emerita Anna-Maria Åström som bestämt vägrade diskutera ändringen av avhandlingsformen. Jag är också djupt tacksam för hennes stöd och för de många värdefulla råd och diskussioner kring olika frågor som dykt upp under arbets gång.

Det är flera andra personer som hjälpt mig under avhandlingsprocessen och som jag står i tacksamhetsskuld till. Min nuvarande professor Fredrik Nilsson har noggrant följt med mitt skrivande och alltid varit beredd att uppmuntra mig för att hitta en lösning till hur arbetet ska skrida framåt. Jag är innerligt tacksam för hans "deadlines" i mitt arbete. Under åren har mina kollegor på våra etnologiska forskarseminarier läst igenom och kommenterat delar av avhandlingen och av artiklarna innan de blivit publicerade. FD Sanna Lillbroända-Annala, FD Sonja Hagelstam, FL Niklas Huldén, FL Ole Rud Nielsen, FM Ann-Helen Sund, FM Marcus Lepola, FM Camilla Hautala och FD Espen Suenson är alla ett stort tack värda för sina många tips och kommentarer. FM Lotta Wessberg som jag delat rummet med under de senaste åren har varit till stor hjälp när det gäller språkliga frågor. Niklas och Lotta har

dessutom gett sitt tekniska kunnande för avhandlingsprojektet för att få avhandlingen i en tryckfärdig format. Deras hjälp har varit av oersättligt värde! Min goda vän dosent Marjut Anttonen vill jag tacka för de många besöken och gemensamma luncher som gett mina tankar en vilostund från det oändliga avhandlingsgrubblat. Jag vill också rikta ett varmt tack till förhandsgranskarna av min avhandling t.f. professor Pia Olsson vid Helsingfors universitet och docent Oscar Pripp vid Uppsala universitet. Deras delvis kritiska men framför allt insiktsfulla synpunkter har varit till stor nytta för avhandlingens slutliga innehåll. Lektor Sonja Vidjeskog vid Centret för språk och kommunikation vid Åbo Akademi tjänar ett hjärtligt tack för att ha hjälpt mig med att rensa ur texten bland annat alla finlandismer.

Under åren 2003-2006 hade jag möjlighet att först som utomstående och under det sista året som anställd delta i forskarskolans för "Identitet – genesis, manifestation, metamorfos" verksamhet. Skolan var gemensam för historiker, konsthistoriker och etnologer vid Åbo Akademi och vid Jyväskylä universitet. På de gemensamma seminarierna ventilerades frågor kring begreppen identitet och identifikation ur mångvetenskapliga synvinklar, vilket gav en bra start för mitt eget forskningsarbete. Jag är tacksam för att jag hade denna möjlighet.

Avhandlingen skulle inte ha blivit till utan de många informanter som gett av sin tid och blivit intervjuade. Jag tackar dem alla för det vänliga mottagandet och deras viktiga insats för mitt arbete. Ett särskilt varmt tack går också till Eva Meyer och Sirkka Liisa Enqvist på Åland. Eva hjälpte mig med att skaffa de allra första informantkontakterna och erbjöd nattkvarter hos sig under mitt fältarbete. Jag fick dessutom låna hennes bil, när vägen till informanten var för lång att gå. Som ordförande för föreningen Ahveniset hjälpte Sirkka Liisa mig med att skaffa fram föreningens alla protokoll som jag fick gå igenom och läsa hos henne. Även Sirkka Liisa erbjöd mig nattlogi. Jag är oerhört tacksam för deras hjälp och gästfrihet.

Finansiellt understöd som jag mottagit från flera olika håll har under avhandlingsarbetet varit av stort värde. De främsta bidragsgivarna har varit Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, Traditionsvetenskapliga nämnden samt Ragnar, Ester, Rolf och Margareta Bergboms fond vid Svenska litteratursällskapet. Dessa har under flera år gett mig möjlighet att arbeta med min avhandling. Ytterligare bidrag har jag fått från Svenska Kulturfonden, Oskar Öflunds stiftelse, Fölisöstiftelsen och Waldemar von Frenckells stiftelse samt

rektorns stipendium från Åbo Akademi. Jag tackar alla dessa bidragsgivare som hjälpt mig vidare i mitt forskningsarbete.

Under alla dessa år har mina närmaste fått leva med min avhandlingsprocess. Jag är innerligt tacksam för allt stöd och stor förståelse som min kära make och barnen visat, när jag inte stannat hemma utan skyndat mig till min forskarplats i Åbo. Flera gånger har jag fått svara på frågan, när det här arbetet tar slut. Nu har den tiden äntligen kommit. Att jag fått vara relativt frisk och haft krafter att slutföra detta arbete tackar jag den högre makt som jag alltid litat på och som också hjälpt mig att ro arbetet i land.

Åbo i november 2017

Anna-Liisa Kuczynski

Innehållsförteckning

Förord	3
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund och tidigare forskning	12
1.1.1 De tre delstudierna och tidigare forskning.....	16
1.2 Undersökningsproblem	23
1.3 Material, metod och källkritik	25
1.3.1 Källkritiska reflektioner	29
1.4 Artiklarnas tillkomst och presentation	34
2 Utgångslägen: de historiska och samhälleliga kontexterna.....	38
2.1 Finlandssvenskhet och finlandssvenskar i Finland	39
2.1.1 Synpunkter på finlandssvensk minoritetsidentitet	40
2.1.2 Lokal, finlandssvensk och finsk-nationell identitet.....	41
2.2 De svenskspråkigas ställning i Nystad.....	43
2.2.1 Språkliga motsättningar i Nystad	46
2.2.2 Kaland svenska ungdomsförening och svenska skolan i Nystad	47
2.3 Språkpolitik och de finskspråkiga på Åland	51
2.3.1 Den första inflyttningsvågen av finskspråkiga och dess följder	54
2.3.2 Finsk folkskola i Saltvik och i Mariehamn.....	57
2.3.3 Föreningen Ahveniset och dess strävanden på Åland.....	59
2.3.4 Representationer av de finskspråkiga och det finska språket.....	62
2.4 Polskt, finländskt, modernt	67
2.4.1 Polen, ett emigrationsland	69
2.4.2 Den socialistiska eran.....	71
2.4.3 Den finländska kontexten: landet man kom till.....	74
2.4.4 Ett nordiskt land mellan öst och väst	75
2.4.5 Polska föreningar i Finland	78
3 Teoretiska referensramar och språkliga utgångspunkter	83

3.1	Identitet och identifikationer	84
3.2	Kulturell och etnisk identitet, kulturell gemenskap	86
3.2.1	Gemenskap och etnisk tillhörighet	88
3.2.2	Gemenskap och förståelse i mångkulturella parrelationer	90
3.2.3	Inkludering, exkludering och identitetsarbete	92
3.3	Identitetsförhandlingar, kulturellt filter och stereotyper	94
3.4	Tvåspråkighetens dilemma och identifikationer	98
3.5	Sammanfattande kommentarer	101
4	Identitetsförhandlingar och kulturella möten i trängda situationer	103
4.1	Resultaten av delstudierna	103
4.1.1	Som tvåspråkig bland finnar (artikel 1)	103
4.1.2	Finskspråkiga inom en lokal svensk majoritet (artiklarna 2 och 3)	105
4.1.3	Tillhörigheter i mångkulturella familjer (artiklarna 4 och 5)	108
4.2	Kulturell manifestation, interaktion och kulturell överföring	112
4.2.1	Identifikationer genom språkliga manifestationer	112
4.2.2	Identifikationer genom kulturella praktiker	116
4.2.3	Tillhörighet genom gränsöverskridande strategier	122
4.2.4	Kulturell förmedling	125
4.3	Kulturell närhet, kulturell olikhet	128
5	Identifikationer i trängda situationer: valbarhet och förändring, förhandlingar och manifestationer	132
5.1	Avslutande reflektioner	136
	English summary	139
	Minority groups and cultural encounters in tense situations. Identifications and cultural togetherness	139
	Källor och litteratur	145
	Arkivmaterial	145
	Otryckt material	146
	Litteratur	146

Elektroniska publikationer och Internetresurser.....	163
Tidningsmaterial.....	167
Bilaga 1	176
Bilaga 2	179
Bilaga 3	182
Artiklarna	185

1 Inledning

Temat i denna undersökning är kulturella möten och identifikationer i etniska situationer som på olika sätt kan upplevas vara trängda. Delvis handlar undersökningen också om migration, både inom det egna landet och över statsgränser. Här berörs likväl inte de anpassningsprocesser, dvs. integration eller assimilation, som oftast förknippas med migrationsforskning och speciellt med invandrarforskning. Likväl är det just denna anpassningsprocess som ursprungligen ledde tankarna till frågor varför det ibland kan vara svårt att anpassa sig i nya förhållanden och om det alltid är möjligt att fritt visa upp och välja tillhörigheter och identifikationer i omgivningen där man lever eller dit man har flyttat. Att detta kunde gälla särskilt minoriteter i underläge gentemot majoriteten föreföll vara ett faktum, men frågorna kring hur man i praktiken upplevde dessa trängda situationer saknade en utredning. Därför blev det den konkreta mötessituationen som fick stå i fokus i den här undersökningen.

De som möts här är människor tillhörande små etniska och språkliga minoritetsgrupper (finlandssvenskar i en helt finsk omgivning och finskspråkiga i en helt svensk omgivning) samt parterna i mångkulturella (polsk-finländska) familjer. Svenskspråkiga i en helt finsk omgivning var ett givet val, eftersom man vid nordisk etnologi vid Åbo Akademi hade haft kontakt med en sådan grupp redan tidigare. Därefter pejlades andra möjliga grupper med liknande positioner. Finskspråkiga i en helt svensk omgivning föreföll då vara en språkligt intressant motsats till den första minoritetsgruppen. Valet av den tredje, mångkulturella familjer, motiverades delvis av en annan typ av trängd situation, men också av praktiska överväganden med ett redan färdigt intervjumaterial. Gemensamt för alla dessa grupper är således att de kulturellt, etniskt och/eller språkligt skiljer sig från majoriteten som finns omkring dem. Möten med det annorlunda kan därför inte undvikas i vardagslivets olika situationer, som kan antas vara trängda sett ur de nämnda synvinklarna. Dessa grupper står i fokus för de tre delstudier som avhandlingen består av. Frågan är om människorna i sådana trängda förhållanden har möjlighet att kommunicera och förhandla om sina personliga identifikationer eller olika kollektiva tillhörigheter och i så fall, hur dessa identifikationer sker eller symboliseras. Människan är alltid formad av det kulturella sammanhang och den tid hon lever i, men också av personliga minnen, känslor och erfarenheter. I möten är det fråga om personernas sätt att skapa mening i sitt sammanhang och att

tolka och identifiera sig med andra människor i sin omgivning. (Jfr Illman och Nynäs 2005, 40–41.)

Jag föredrar att kalla dessa möten kulturella i stället för kulturmöten som man i liknande fall ofta gör. Såsom flera forskare ansett kan kulturer som sådana inte mötas utan det är just människor med en bakgrund och erfarenheter i olika kulturer som möts. Utifrån sina egna upplevda tillhörigheter tolkar de och reflekterar över världen omkring och skapar på det sättet mening i sin tillvaro. Illman och Nynäs anser att man alltid bör uppmärksamma de konkreta situationer där människor möts och fråga sig hur personerna som ingår i mötet själva förstår sin situation. Det är fråga om komplexa tolkningsprocesser som är förknippade med upplevelsen av sådant som är främmande, men även sådant som är förenande. Dessa tolkningsprocesser påverkas förutom av individernas egen upplevelsevärld och egna erfarenheter, också av deras kunskaper om och attityder till den andra som man möter. (Illman och Nynäs 2005, 51–52, 60–64.)

När minoritetsgrupper som på grund av sin härstamning, religion, språk eller etnicitet avviker från majoriteten, innebär tillvaron i sådana situationer att de i dessa avseenden är underordnade den omgivande majoriteten. De kan då förnekas möjligheten att fullt visa upp och manifestera sin särart och sina olika identifikationer. Ofta handlar det i sådana sammanhang om grupper av ursprungsbefolkning som trängts ut av en senare inflyttad majoritetsbefolkning. Enligt Seurujärvi-Kari kan en grupps språk och kultur bli hotade bl.a. i en situation då språket saknar ett samhälleligt bruk helt och hållet (Seurujärvi-Kari 2013, 64; jfr även Toivanen 2013, 37). Om attitydklimatet i omgivningen dessutom upplevs vara negativt blir minoritetsspråket ett stigma som bidrar till minoritetens assimilation med majoriteten.¹ Även minoritetsspråkets låga status och ringa uppskattning i omgivningen kan leda till att språket trots sin officiella ställning trängs undan av majoritetsspråket, vilket bl.a. Ruotsala ger exempel på i sin artikel om språksituationen i gränsstaden Haparanda i Sverige (Ruotsala 2014, 279). Seurujärvi-Kari (2013, 60, 63) anser att ett folk utan eget språk nog kan överleva fysiskt, men inte kulturellt. Språk och kultur är alltid sammankopplade, för i varje språk avspeglas förutom sociala även kulturella förhållanden (Dahl 2004, 93). Av avgörande betydelse är

¹ Motsatta exempel finns också. Jørgen Kühl beskriver i sin bok hur en positiv inställning till de danska och tyska minoriteterna på båda sidorna av den dansk-tyska gränsen åstadkommit fungerande kulturell autonomi och en fridfull samexistens med majoritetsbefolkningen (Kühl 2003).

därför den rådande inställningen till den underordnade minoritetsgruppens språk och kultur.

Även andra än de som tillhör en ursprungsbefolkning kan leva i trängda situationer. Det är då fråga om små grupper, vars språk och kultur kan upplevas vara i fara. Detta beror på den marginella positionen gentemot majoriteten eller också inom en annan minoritet, som dessa grupper t.ex. genom flyttning hamnat i. Å ena sidan kan de i princip vara jämställda med majoriteten, å andra sidan vara underordnade och beroende av de rådande lokala omständigheterna. Många svenska grupper, mindre än de som kan definieras som språköar inom enspråkigt finska städer eller kommuner kan stå som exempel på en sådan situation. Men även svenska språköar i det finska inlandet kan oftast anses leva i språkligt trängda förhållanden. Det i princip jämställda svenska språket är då oftast utträngt till den privata sfären i dessa samhällen, där vardagslivet fungerar på finska och förutsätter funktionell tvåspråkighet av den lilla svenska språkgruppen (jfr Lönnroth 2009a, 115–116). Svenskspråkiga i Nystad uppfyller alla de sistnämnda kriterierna och exemplifierar en sådan grupp i denna undersökning.

Det autonoma svenskspråkiga landskapet Åland som en del av Finland utgör i detta avseende ett liknande fall, men ur finsk synvinkel. Samhället och vardagslivet ska där enligt lagen fungera enbart på svenska (se Självstyrelselag för Åland 1991/1144, kap. 6). Därför kan svenskan de facto inte anses som ett minoritetsspråk på Åland. Alla inflyttare förutsätts lära sig detta lokala majoritetsspråk som ur hela landets synvinkel likväl kan anses som ett minoritetsspråk, dock enligt lagen jämställt med finskan. Modersmålen för de till landskapet inflyttade minoritetsgrupperna har då trängts ut till den privata sfären hemma och själva grupperna till en minoritetsposition inom en lokal majoritet. Man kan ställa frågan om den personliga självbilden hos dessa minoritetsmedlemmar då äventyras eller om den förändras. Finskspråkiga på Åland utgör ett exempel på en sådan minoritetsgrupp inom den lokala svenska majoriteten. Konstellationen är intressant också därför att de finskspråkiga varit medlemmar av majoriteten på fastlandet innan de flyttat till Åland.

En tredje typ av trängdhet kan upplevas i mångkulturella familjer, där parterna representerar såväl språkligt och kulturellt som etniskt olika bakgrunder. Den ena parten har då flyttat till förhållanden som i de ovannämnda avseendena skiljer sig från hans eller hennes ursprungliga hemort. Därför saknar denna person i sin närmaste omgivning en större grupp som skulle dela

samma språk och kulturella erfarenheter och som han eller hon kunde identifiera sig med, vilket kan tänkas förorsaka ytterligare trängdhet. Båda parterna i de mångkulturella familjerna måste ta hänsyn till dessa skillnader i vardagslivets olika sammanhang. Man kan fråga sig på vilket sätt de har skapat och skapar förståelse och gemenskap sinsemellan och ger utrymme för varandras identifikationer. Polsk-finländska familjer utgör den tredje fokusgruppen i denna undersökning. De ovannämnda tre grupperna och deras identifikationer i språkligt och kulturellt trängda mötessituationer har mig veterligen varit ett tema som hittills inte väckt intresse inom etnologisk forskning.

1.1 Bakgrund och tidigare forskning

Vad gäller kulturella möten, kulturell diversitet och identitetsforskning finns det ett stort antal studier inom olika vetenskapsområden, både från tidigare decennier och senare. Här kan några etnologiska studier om kulturella möten nämnas. Hanna Snellman (2003, 11) har undersökt finskspråkiga som flyttat till Sverige, hur deras liv varit hemma i det finska Lappland och hur det gestaltat sig och förändrats i den nya hemstaden Göteborg. Tre viktiga faser kännetecknar inflyttarnas liv: flytten från hemmet och separationen från det invanda, mellanperioden med nytt arbete, tillfälligt boende och språkinläring samt till slut anpassningen till nya livsförhållanden (ibid., 252–253). Identitetsformationer kommer inte explicit fram i analysen men tangeras speciellt i diskussionen kring de inflyttades medborgarskap. De flesta av de intervjuade känner sig fortfarande som finnar (ibid., 244). En senare undersökning av Snellman (2015) kan också anses handla om kulturella möten. Den fokuserar på finska kvinnors språkrelaterade erfarenheter i Sverige, hur de sysselsatte sig och använde sig av de utbildningsmöjligheter som det nya hemlandet hade att erbjuda (ibid., 198). Hon konstaterar att kvinnorna som saknade språkkunskaper var i början ständigt medvetna om sina begränsade handlingsmöjligheter gällande bl.a. arbetsintervjuer, uppköp i affärerna och läkarbesök (ibid., 213). Detta kan tolkas som att kvinnorna under den här tiden av sitt liv befann sig i en språkligt trängd situation. Efterhand med hjälp av tidigare inflyttade vänner, barnen och särskilt med hjälp av de utbildningsmöjligheter som samhället erbjöd skedde en förändring. Författarens slutsats är att kvinnornas liv influerats förutom av de tidigare erfarenheterna, också av samhällets språkpolitik gällande bl.a. språkinläring och arbetsplatsrutiner (ibid., 214).

Kulturella möten är det också fråga om i Anne Ala-Pöllänens studie om finländska och filippinska sjömäns vardag på tre fraktfartyg med blandad besättning. Den centrala frågan i hennes studie är hur den kulturella diversiteten och den strukturella hierarkin ombord inverkar på fartygets olika vardagspraktiker (Ala-Pöllänen 2017, 13). Trots ojämställdhet förorsakad av hierarki, olika löner och av olika modersmål vill de filippinska medlemmarna i besättningen undvika alla konfliktsituationer. Detta är viktigt med tanke på den allmänna säkerheten till sjöss, men framför allt för deras vidare anställningar på fartygen. Därvid spelar den hemmavarande filippinska familjen en avgörande roll. Den har oftast bekostat utbildningen och förväntar sig få något tillbaka av sin ekonomiska satsning (ibid., 190, 193, 196). De filippinska sjömännens situation kan på sätt och vis också tolkas som trängd. Den förorsakas dock inte av den finländska parten i första hand utan av den filippinska familjens förväntningar i hemlandet.

Studier rörande kulturella möten som fokuserar på identitetsformationer och identifikationer i olika (trängda) situationer har särskilt intresse i det här sammanhanget. Identiteter och identitetsförhandlingar i praktiken behandlas av etnologen Laura Hirvi i avhandlingen om sikher som utgör en religiös grupp i Indien. En del av dem har flyttat bl.a. till Kalifornien och till Finland. Författaren frågar hur dessa personer genom sina olika vardagspraktiker förhandlar om sina identiteter och på vilket sätt denna förhandlingsprocess påverkas av omgivningen (Hirvi 2016, 11). Hennes slutsats är att sikherna använder två slags strategier för att skapa lösningar som förenar förväntningar och krav från både den egna och den omgivande kulturen. Enligt den ena strategin läggs nytt innehåll till egna kulturella värderingar och traditioner som på så sätt passar in i en ny kulturell kontext och skapar positiva identitetspositioner. Inställningen till arbetet exemplifierar en sådan tradition. (Ibid., 80–81.) Enligt den andra strategin skapas nya hybrida kulturella praktiker genom att förena element från egna traditioner med element från den nya sociala omgivningen. Därmed utmanas gränsdragningen mellan dem som står innanför den kulturella gemenskapen och dem som är utanför. Tillhörighet i multipla sociokulturella världar kan signaleras bl.a. genom klädseln. (Ibid., 104–105, 164.) I avhandlingen nämns också situationer som kan tolkas vara trängda. Efter terrorattacken i New York i september 2001 associerades turbanen, den främsta symbolen för sikhism, med den ledande islamistiska terroristfiguren som var ansvarig för dådet. Detta hade som följd att en del av sikher i USA inte vågade klä sig i turban för att undvika fientlighet från omgivningens sida. (Ibid., 89.)

Vidare kan här nämnas Mirjaliisa Lukkarinen Kvist (2006) som i sin samhällsorienterade avhandling undersökt translokala och transnationella identifikationer hos personer som flyttat från Haapajärvi i Finland till Eskilstuna i Sverige. En av hennes slutsatser är att både den gamla och den aktuella hemorten är sammantvinnade i personernas liv, även om den gamla börjat förlora i betydelse beroende bl.a. på att kontakter och sociala relationer blivit färre. Intervjupersonerna uppvisar parallella identifikationer med båda orterna, men upplever sig dock vara annorlunda än finnar i Finland. Mot författarens förväntan har de dock inte upplevt diskriminering eller andra negativa mötesituationer med den svenska majoriteten. I stället påpekar de att det ligger på den enskilde individens ansvar hur han eller hon blir bemött av sin omgivning. Sköter man sig och sitt arbete väl blir man också behandlad med respekt och vänlighet. Författaren refererar dock till forskare som visat att de finska invandranas status tidigare inte varit särskilt hög i Sverige. (Ibid., 248, 256, 261.) Detta kunde tolkas så att de intervjuade har med sitt eget uppförande och handlande hittat en utväg ur denna om inte direkt trängda, men dock obekväma situation.

Etnologen Marja Ågren fokuserar i sin avhandling på hur personer med finsk bakgrund i Göteborg uppfattar sig själva (Ågren 2006). Finnarna i Sverige har en minoritetsposition sedan år 2000, men informanterna i hennes studie vill inte eftersträva en automatisk finsk minoritetsidentitet. I stället vill de ha frihet att söka även andra alternativ. Hur dessa personer vars föräldrar i tiderna flyttat till Sverige väljer att positionera sig beror på vad de vill betona och varför bland alla de tänkbara kollektiva erfarenheterna. Samtidigt är de också medvetna om de gränser och kategoriseringar som sätts av utomstående, även om gråzonerna vid gränserna växer och komplicerar uppfattningen om rena kategorier. (Ibid., 208, 222, 240–241.) Dessa gränsdragningar och kategoriseringar av utomstående kan här tolkas skapa trängda situationer som några intervjuade i studien fått uppleva speciellt under sina ungdomsår.

En äldre studie av etnologen Pirkko Sallinen-Gimpl handlar om hur de evakuerade karelarnas traditioner förändrats genom deras anpassningsprocess i den nya omgivningen och hur deras kulturella identitet kunde karaktäriseras i den aktuella situationen. Ett av hennes resultat är att ju offentligare ett kulturellt drag manifesteras desto mer övervakat är det. Omgivningens accepterande fungerar då som spegel enligt vilken manifestationen av minoritetsymboler kan prövas. Följden kan bli en smal repertoar och stereotypisering av symbolerna. (Sallinen-Gimpl 1994, 9, 309.) Detta kan förstås så att om mi-

noriteten levde i en *tolerant* omgivning skulle den enskilda minoritetsmedlemmens egna (strategiska) valmöjligheter spela en central roll i identitetsförhandlingarna och identifikationsprocessen. Sallinen-Gimpls resultat kan tolkas så att mötessituationerna i den nya omgivningen åtminstone delvis och på olika sätt har varit trängda.

De evakuerade karelarnas identitet har väckt intresse också hos folkloristen Tarja Raninen-Siiskonen. Hon anser att identiteten blir avslöjad i deras minnesberättelser. Genom att i sitt berättande välja element från det förflutna skapar man en viss bild av sig själv och av den grupp man representerar. Hennes utgångspunkt är att gruppmedlemmarna känner igen "sina" egenskaper och att dessa skiljer dem från andra och utomstående. (Raninen-Siiskonen 1999, 41.) Av hennes slutresonemang framgår det att under årens lopp och speciellt efter att resmöjligheten öppnades till de gamla karelska hembygderna har man mer öppet kunnat dra sig till minnes de gamla tiderna, och då har de egna karelska traditionerna blivit viktigare än förr. Man söker sig också allt oftare till andra karelares sällskap, där gemensamma erfarenheter gör att man blir förstodd på rätt sätt. Allt detta stärker gemenskapskänslan och den karelska identiteten. (Ibid., 284–286.) Läsarens slutsats är att då begränsningar för identitetens manifestation, dvs. den trängda situationen, med tiden lättats har samhörighetskänslan intensifierats.

Marjut Anttonen diskuterar i sin tur identitetens multipla dimensioner i sin undersökning om etnisk politisering på 1990-talet i Nordnorge. På mikronivån kan identiteternas mångfald, elasticitet och valbarhet iakttas hos befolkningen, som består av norrmän, kväner (finskättlingar), finnar och samer (Anttonen 1999, 378–380). Till följd av blandäktenskap under många generationer har det uppstått multipla identiteter som man kan över- eller underkommunicera alltefter behov (ibid., 390–396). På mellannivån, i etniska organisationer, strävar man däremot till en mer enhetlig kulturell positionering av grupperna och ett särskiljande mellan de olika etniciteterna. Att t.ex. definiera sig som kvän hade ett politiskt mål att få status som ursprungsbefolkning, vilket i sin tur skulle medföra vissa sär rättigheter. Kravet att identifiera sig som kvän samt frågan om vem som kunde räknas som kvän blev därför heta politiska diskussionsämnen bland folket. (Ibid., 398–402.) Slutsatsen är att en del av befolkningen genom organisationens krav på detta sätt hamnar i en trängd situation och fråntas friheten att själva få välja sina tillhörigheter och identifikationer.

I det sammanfattande kapitlet i samlingsverket *Gränsfolkets barn* redogör Bo Lönnqvist bl.a. för framväxten av begreppet Svenskfinland och finlandssvenskhetens historiska rötter. Han poängterar att den finlandssvenska identitetsrepertoaren är en kulturell konstruktion. Identitetsbygget har skett performativt, genom ständig upprepning på olika kulturella plan så att man i identitetsförhandlingarna betonat den ideala och normativa finlandssvenskheten, som gått ut på att genom negationer definiera det som finlandssvenskheten inte är, det som den förkastar och avvärjer. Men reaktioner mot den enhetliga finlandssvenska kulturen kunde också uppstå. Genom att betona enhetskulturen, anser författaren, berövades det finlandssvenska folket (där det lyckades) möjligheten att odla multipla identiteter. (Lönnqvist 2001a, 448–450.) Hans tanke kan förstås så att identitetsrepertoaren på den lokala nivån av allt att döma upplevdes för snäv och att en önskad identitet därför inte alltid skulle ha varit fritt valbar för en enskild person.

Av de ovannämnda identitetsstudierna förutom den av Lukkarinen Kvist kan den slutsatsen dras att det har varit fråga om på olika sätt trängda situationer, där identifikationernas begränsade manifestationsmöjligheter tangerats. I Ågrens, Anttonens och Lönnqvists studier är det fråga om den organisatoriska nivån som ställt krav på enhetliga kollektiva identifikationer på gräsrotsnivå. I Hirvis, Sallinen-Gimpls och Raninen-Siiskonens studier är det tvärtom omgivningens attityder på gräsrotsnivå som begränsat kollektiva identifikationsmöjligheter. Situationernas trängdhet har likväl inte närmare diskuterats i dessa undersökningar, varför identifikationernas varierande karaktär ytterligare kan kompletteras med föreliggande studie där olika etniskt och kulturellt trängda mötessituationer på gräsrotsnivån särskilt beaktas.

1.1.1 De tre delstudierna och tidigare forskning

Såsom ovan nämnts består denna undersökning av tre delstudier, där etniska och kulturella mötessituationer studeras: svenskspråkiga i en finsk omgivning, finskspråkiga i en svensk omgivning samt parterna i mångkulturella parrelationer. Bakgrund och tidigare forskning gällande dessa specialfall är således också viktig. När det gäller små svenskspråkiga grupper som är bosatta i en helt finsk omgivning saknas etnologisk forskning kring dem. Deras situation har dock uppmärksammats i synnerhet inom språkforskningen, där förändringar i språkbruket väckt intresse. Man har undersökt de svenska språköarna i Tammerfors, Uleåborg, Björneborg och Kotka. Docent Harry Lönnroth har skrivit en bok och en del artiklar om svenskt i Tammerfors ur

språksociologiskt och sociokulturellt perspektiv. Det sistnämnda perspektivet tangerar i och för sig etnologisk forskning, men analysmetoderna har likväl varit språkvetenskapliga. (Lönnroth 2009a–c.) Tillsammans med Paula Rossi behandlar författarna förutom Tammerfors också den svenska språkön i Uleåborg (Lönnroth och Rossi 2008). Alla de fyra språköarna studeras av Sofie Henricson i hennes avhandling om svenskt samtalsspråk med fokus på kontakten med finskan (Henricson 2013). Eftersom förändringarna i språket och språkbruket varit det huvudsakliga undersökningsobjektet i dessa studier har den språkliga identiteten uppmärksamrats bara i en delstudie. Denna gällde dock endast några äldre svenskspråkiga i en språkligt blandad boendemiljö (Lönnroth 2009a), varför kompletterande studier kan efterlysas.

Även om de svenskspråkiga i Nystad i Egentliga Finland är bosatta i en helt finsk omgivning kan de dock inte räknas som en svensk språkö, som enligt Lönnroth också förutsätter språklig infrastruktur, dvs. skolor, daghem och föreningar (Lönnroth 2009c, 119–120). Då detta språkliga stöd saknas lever de svenskspråkiga i en mer trängd situation än vad man gör i de ovannämnda språköarna. Deras situation har dock inte i någon större utsträckning intresserat akademisk forskning. Konstvetaren och etnologen Ulla Seppälä-Kavén har skrivit en seminarieuppsats i etnologi och konstaterar i rubriken att nystadssvenskarna är en osynlig minoritet (ÅA: Seppälä-Kavén 1997). Syftet med hennes uppsats är att reda ut om det finns svensk kultur i Nystad och om det kan talas om en minoritetsgrupp i staden (ibid., 1). Hon nämner att Kalands svenska ungdomsförening på sin tid spelade en avgörande roll när det gällde att hålla svenska traditioner vid liv i Nystad. Inte heller lokalavdelningen av Svenska folkpartiet har numera någon aktiv verksamhet i staden (ibid., 13–14). I slutet av sin uppsats frågar hon sig om de svenskspråkiga i Nystad utgör en försvinnande minoritet, eftersom de flesta kännetecknen för en minoritet följaktligen saknas hos dem (ibid., 15–18). Seppälä-Kavéns studie tar fasta på begreppet minoritet och minoritetskultur, men problematiserar inte de svenskspråkigas minoritetsidentitet eller deras kulturella identifikationer i den språkligt trängda situationen. Frågorna rörande denna tematik kräver således ytterligare forskning på området.

Nystads tidiga historia och händelser samt dess befolkning och deras levnadsvillkor skildras i kyrkoherdens i Nystad Ephraim Hoeckerts magisteravhandling *Historisk och oekonomisk beskrifning öfver Siö-Staden Nystad* från år 1753. Beskrivningarna grundar sig på författarens egna erfarenheter och iakttagelser. (Kaukovalta 1929, 58; Hoeckert och Nuorteva 1987.) Senare ger historikern Kyösti Kaukovalta en mångsidig bild av stadens historia i fyra

volymen och använder även Hoeckerts avhandling som sin källa (Kaukovalta 1929–30, 1961–1962). Veikko Paasio har kompletterat Kaukovaltas bokserie med en femte volym (Paasio 1967). Enligt Kaukovalta var majoriteten av invånarna finskspråkig vid Nystads grundande och framöver på 1600-talet (jfr Kaukovalta 1961, 64, 219, 221–222). De svenskspråkigas ställning blev sedan starkare fram till 1800-talets andra hälft, men försvagades efterhand för att senare på 1900-talet bli synnerligen svag (Kaukovalta 1929, 228; 1930, 257–260; 1962, 48–52; Paasio 1967, 117–118). Församlingen fortsatte likväl att vara tvåspråkig ända till slutet av 1993, då den nya kyrkolagen trädde i kraft (Paasio 1967, 118; Seppälä-Kavén 1997, 13). Den omfattande och ställvis mycket detaljerade beskrivningen om den historiska utvecklingen i Nystad i dessa verk ger en behövlig bakgrund till de svenskspråkigas nutida trängda situation i staden. En utförligare diskussion kring den historiska och samhällsleliga bakgrunden ges i kapitel två.

Vad gäller delstudien om finskspråkiga i en helt svensk omgivning, i detta fall på Åland, är de språkliga förhållandena omvända jämfört med situationen i Nystad. Enligt den åländska lagstiftningen definieras landskapet som enspråkigt svenskt. Akademisk forskning om Ålands finskspråkiga saknas i stor utsträckning och inom etnologi helt och hållet. I Barbro Allardt Ljunggrens avhandling om Åland som språksamhälle tangeras dock även finskspråkiga ungdomar i landskapet. Avhandlingen hör till tvåspråkighetsforskningen vid Stockholms universitet. Undersökningen genomfördes som en kvantitativ enkätundersökning i högstadieskolornas årskurs nio samt bland andra årets studerande i gymnasiet under åren 1998–1999. Den fokuserar på de åländska ungdomarnas språkliga attityder i fråga om svenska, finska och engelska. (Allardt Ljunggren 2008, 1). Ungdomar, som talar finska hemma med den ena föräldern eller med båda samt de som i gymnasiet valt finska som obligatoriskt ämne för studentexamen, analyseras som skilda grupper (ibid., 141, 181). Ett av resultaten är att de sistnämnda ungdomarna i sina attityder klart skiljer sig från de övriga åländska ungdomarna. De känner samhörighet såväl med Åland och det svenska språket som med Ålands finskspråkiga och det finska språket. Dessutom vänder de sig inte i lika stor utsträckning till Sverige i sina framtidsplaner som de åländska ungdomarna gör utan känner också en tydlig dragning till Finland och det finska språket. (Ibid., 226.) Det kan förmodas att ungdomarnas språkliga attityder reflekterar det aktuella attitydsklimatet hemma, dvs. föräldrarnas inställning, men den kvantitativa undersökningen kan likväl inte avslöja tillräckligt om den verk-

liga variationen på gräsrotsnivån och inte heller orsakerna till deras eller föräldrarnas attityder. Ytterligare kvalitativa studier om språkliga och kulturella identifikationer hos Ålands finskspråkiga, även hos dem i vuxen ålder, är av vikt för att kunna komplettera bilden av deras situation i landskapet.

Förutom Allardt Ljunggrens avhandling finns det ett par opublicerade studier om de finskspråkiga på Åland. Mari Mononens avhandling pro gradu i sociologi vid Jyväskylä universitet (JyU: Mononen 2012) fokuserar på de finskspråkigas erfarenheter av sin etniska grupp och sitt modersmåls ställning på Åland. Hennes utgångspunkt är teorin om säkra och osäkra grupper, dvs. om de finskspråkiga kan ses som en säker eller en osäker etnisk grupp. Författaren sammanfattar sina resultat bl.a. med att konstatera att de finskspråkiga bildar en heterogen men allt mer säker etnisk grupp som inte längre behöver vara så osynlig som förr. De finskspråkiga känner stark samhörighet med sin egen grupp och uppskattar sitt finska språk, men ser ingen nytta i att särskilt framhäva det på Åland. Vidare konstaterar hon att de finskspråkiga är väl integrerade i det åländska samhället. De upplever i allmänhet – på några få undantag när – ingen diskriminering på grund av sitt ursprung, bara det finska språket inte används mot det åländska självstyret. (Ibid., 61–66.)

I en äldre studie frågar Lena Smeds i rubriken av sin uppsats i socialpolitik vid Åbo Akademi om de finskspråkiga på Åland är en minoritet eller ett nödvändigt ont (ÅA: Smeds 1982). Ett direkt svar på frågan saknas i uppsatsen, men författaren konstaterar att på fastlandet anses finskspråkiga bilda minoriteter i svenska kommuner, även om de hör till majoritetsbefolkningen (ibid., 35). Ålänningarnas inställning till finskspråkiga konstateras variera från positiv till negativ. Största delen av de finskspråkiga ansåg att inställningen var såväl positiv som negativ beroende på person och situation (ibid., 32). En annan av hennes slutsatser är att de finskspråkiga på Åland i längden inte kommer att känna någon större samhörighet med de övriga finskspråkiga på fastlandet. Orsaken är att känslan av att höra till majoritetsbefolkningen i en helt svensk omgivning kräver mycket mer för att hållas vid liv än de få kontakter man då hade till fastlandet kombinerat med dåligt medieutbud på finska. (Ibid., 35.)

Utgångspunkten i båda dessa samhällsorienterade studier är de finskspråkigas uppfattning om sin egen etniska eller minoritetsgrupp, där den kollektiva samhörighetskänslan står i fokus. I Mononens undersökning studeras den idag aktuella finska gruppen på Åland; i Smeds undersökning som utförts ca 30 år tidigare studeras också identifikationer med majoritetsbefolkningen på

fastlandet. Den sistnämnda studien är en kollektiv enkätundersökning, där mångfalden på gräsrotsnivån inte beaktats. Båda studierna kan också tolkas exemplifiera de finskspråkigas trängda språkliga situation under skilda tider, men ur något olika synvinklar. I den förstnämnda studien får den lokala grupptillhörigheten fokus, i den sistnämnda även samhörighetskänslan med majoriteten på fastlandet. Utom språket uppmärksammas andra kulturella symbolers inverkan på samhörighetskänslan dock inte nämnvärt i dessa studier, inte heller deras eventuella frånvaro, varför beaktande av detta kan komplettera bilden av de finskspråkigas situation på Åland.

Glimtar av de finskspråkigas tidigare skeden på Åland presenteras bl.a. i *Det åländska folkets historia IV* (Kuvaja et al. 2008). Enligt Kuvaja var det landskapets behov av arbetskraft som i stor utsträckning reglerade de finskspråkigas inflyttning till öarna. Speciellt vid decennieskiftet 1900 hade efterfrågan ökat märkbart. Samtidigt började också behovet att motarbeta förfinskningsväxningen liksom att bevara Åland svenskt. Detta gällde även frågan om en kommunal finsk skola för de finskspråkiga barnen, som till slut inte fick stöd av kommunerna. Ett par privata folkskolor var dock verksamma kortare tider understödda av den fennomanska föreningen Finska folkskolans vänner. (Ibid., 99, 101–102, 111, 458.) Vidare presenteras de finskspråkigas många olika aktiviteter under åren i historiken om den finska föreningen Ahveniset skriven av Leena Raitanen. Historiken publicerades med anledning av föreningens 40-årsjubileum på Åland. (Raitanen 2012.) Föreningen ville inte utmärka sig som ett språkpolitiskt språkrör utan det huvudsakliga syftet var att samla ihop de finskspråkiga och förutom att ordna mångsidig fritidsverksamhet också ge information till de inflyttade om det åländska självstyret (ibid., 5). Författaren uttrycker sin oro över att antalet medlemmar börjat minska under de senaste åren, vilket i längden kan ha en inverkan på föreningens verksamhet (ibid., 23). Båda dessa studier ger värdefull information om de finskspråkigas på olika sätt trängda situation förr och under senare tid på Åland, även om detta inte poängteras särskilt. Det finska språkets och de finskspråkigas ställning på Åland kommer att diskuteras närmare i kapitel två.

Den tredje delstudien fokuserar på mötet i kulturellt blandade familjer, där polackerna utgör den ena och finländarna den andra parten. Polacker som invandrare har under åren undersökts av många migrationsforskare och forskningen har gällt såväl europeiska länder (bl.a. Sobisiak 1983; Klessman 1992; Bade 1992) som Amerika (bl. Thomas – Znaniecki 1918–20; Sandberg 1974; Morawska 1977). I de nordiska länderna har Georg Nelleman undersökt polska lantarbetares invandring och integration i Danmark (1967 och 1981). I

Sverige pågick vid Centrum för multietnisk forskning i Uppsala projektet "Polacker i Sverige 1917–1947", då den polska invandringens historia i landet kartlades (t.ex. Uggla 1994 och 1997). I Finland har den lilla gruppen polacker hittills inte väckt stort intresse. Sociologen Magdalena Jaakkola har skrivit en artikel om polackernas integration i Helsingforsregionen (1994). Senare har socialantropologen Anna Matyska studerat polackernas erfarenheter av att leva mellan Finland och Polen under och efter det s.k. kalla kriget, dvs. socialismens sammanbrott i Europa. Synvinkeln i hennes studie är transnationell och fokuserar på familjernas gränsöverskridande vardag och kontakter beaktande även den andra generationens transnationella liv. (Matyska 2014.) Båda dessa studier baserar sig på intervjuer enbart med polskspråkiga personer.

Mångkulturella familjer har under de snabba kommunikationernas och den ökade migrationens tid blivit allt talrikare i världen. Enligt den tyska etnologen Hilke Thode-Arora har även forskningsintresset för blandäktenskap väckts, i USA redan tidigt på 1920-talet och i Europa av brittiska och franska forskare på 1950-talet. En tydlig majoritet av dessa studier har behandlat blandäktenskap i industrisamhällen eller i urbana multietniska samhällen. (Thode-Arora 1999, 12-13.) Enligt Thode-Arora finns det mest undersökningar om partnerval och inre konflikter i blandäktenskap, medan studier om t.ex. rollförväntningar inte är så många, varför ytterligare forskning efterlyses av henne (ibid., 94, 271, 315, 420). Även i Finland har antalet mångkulturella familjer ökat. Forskaren Heli Sjöblom-Immala vid Migrationsinstitutet konstaterar att då det år 2002 kunde räknas med närmare 30 000 sådana familjer i landet, var antalet tio år senare redan 47 000. Hon noterar vidare att under denna tid har antalet ryska kvinnor som äktenskapspartner minskat, medan antalet thailändska har fördubblats. (Sjöblom-Immala 2015, 11–12.)

I synnerhet på 2000-talet, då antalet mångkulturella familjer avsevärt ökade, har det i Finland ordnats konferenser och seminarier kring mångkulturalitet och gränsöverskridande familjeliv. Sällskapet *Etmu* (Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura, 'sällskapet för forskning i etniska relationer och internationell flyttningsrörelse') som grundades år 2003, ordnade sin första konferens redan följande år med temat "Etniska relationer och internationell rörlighet". Omkring hälften av föredragen publicerades efteråt i bokform, och i artiklarna studeras även mångkulturella familjer, bl.a. ur rysk, estnisk och thailändsk synvinkel. Författarna behandlar exempelvis transnationella aktiviteter, attitydklimatet i Finland samt könsroller. (Ylirajainen kulttuuri 2006.) Alla dessa studier ger information om i vilka olika situationer mångkulturella familjer i Finland lever. En del av dem

kunde också tolkas som trängda mötessituationer, men detta har inte speciellt uppmärksammats. Det kan vara fråga om begränsningar som man möter i transnationella omsorgskulturer, stereotypa uppfattningar om vissa etniska gruppers representanter och deras motivation till äktenskap eller om rollförväntningar i parförhållanden, de sistnämnda speciellt ur finländska mäns synvinkel.

Även Migrationsinstitutet har sedan 2003 tillsammans med Utlandsfinländarparlamentet och andra samarbetsorgan ordnat flera seminarier med temat "Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina" (Mångkulturella äktenskap som brobyggare). Avsikten med dessa mångdisciplinära seminarier har varit att förmedla de senaste rönen inom forskningen till dem som i sitt arbete eller i övrigt har att göra med mångkulturella familjer och även till andra intresserade. Anpassningsproblemen togs bl.a. upp i flera föredrag på det första seminariet (Heikkilä 2004 och 2008, 4). Artiklarna i den senaste seminarierapporten som också publicerats som bok behandlar bl.a. biografiska faktorerers inverkan på s.k. "kärleksmigrationen", transnationellt familjeliv, mångkulturella expatriatfamiljer samt utmaningar och resurser i hållbara mångkulturella äktenskap. Därtill har man studerat ifall finländare som gifter sig med utlänningar på något sätt avviker från finländare som gifter sig med en annan finländare. (Monikulttuuriset avioliitot 2014.) Hur mångkulturella familjer trivs i olika kommuner i Finland och deras eventuella flyttningsplaner har utretts av den tidigare nämnda Heli Sjöblom-Immala (2015). Utöver de ovan nämnda rapporterna har mångkulturella parrelationer undersökts av Carine Cools vid universitetet i Jyväskylä (2011). Undersökningen som tillhör kommunikationsstudier har relationell dialektik som sin teoretiska utgångspunkt och behandlar bl.a. kulturella faktorerers inverkan på kommunikationen. De ovan nämnda seminarierapporterna och Cools undersökning kompletterar studierna väl då det gäller mångkulturella familjer, deras dynamik och utmaningar i Finland, men synvinkeln är oftast en annan än kulturforskarens. Därför kan ytterligare studier ur just detta perspektiv efterlysas, eftersom det då är möjligt att nå vardagens kulturella variation och identifikationer samt de eventuella lösningar på de trängda situationer som parterna i de enskilda familjerna hamnat i.

Gällande polsk-finländska familjer behandlar ovan nämnda artikel av Magdalena Jaakkola om polackerna i Finland även parternas kulturella olikheter som ett skilt tema. Största delen av hennes informanter var gifta med en finländare. Jaakkola tar upp bl.a. den nyinflyttades bundenhet till den fin-

ländska maken eller maken, det finska och polska språkets ställning i familjerna, religionens inverkan på familjelivet samt skillnaderna i polsk och finländsk mentalitet. (Jaakkola 1994, 136–152.) Undersökningen fokuserar likväl enbart på den polska partens synvinkel, varför den finländska partens tankar om nämnda teman förblir okända. Också i den tidigare nämnda Anna Matyskas studie är majoriteten av de intervjuade gifta eller sambor med en finländare. De är dock heller inte närvarande i undersökningen utom genom sina polska partners utsagor (Matyska 2013, 19).

Min licentiatavhandling (ÅA:Kuczynski, 2002) om kulturell anpassning i blandäktenskap koncentrerades på de *kulturella förändringar* som förhandlats fram i polsk-finländska familjer. Genom att praktisera vissa kulturella drag kunde parterna i familjerna manifestera sin kulturella identitet. Identifikationerna konstaterades vara blandade, men på olika sätt. I vissa familjer betonades symbolerna för polskhet mera än symbolerna för finländskhet, medan man i några andra familjer föredrog ett så gott som finländskt sätt att leva. Polska drag förekom i dessa familjer endast vid vissa tillfällen. Därutöver fanns det familjer där manifestationen av såväl finländsk som polsk kulturell identitet balanserades på ett rätt jämligt sätt. I alla de undersökta familjerna kunde således drag ur både polsk och finländsk kultur förekomma. Att det också varit fråga om på olika sätt trängda situationer i dessa förhandlingar beaktade jag inte. Därför är det av vikt att också reda ut på vilket sätt parterna i sina förhandlingar klarat av de eventuella svårigheter, begränsningar och stötestenar som de i olika skeden av sitt mångkulturella vardagsliv konfronterats med eller ställts inför.

1.2 Undersökningsproblem

Kan de personliga identifikationerna och de kollektiva samhörighetskänslorna äventyras i extrema och trängda mötessituationer, är en fråga som kan ställas både i samband med de svenskspråkiga i Nystad och med de finskspråkiga på Åland. Extremt har i deras fall förståtts som en språkligt extrem situation, där modersmålet hamnat i en mycket marginell position. Kan detta faktum tillika med eventuella kulturella skillnader inverka på personernas självförståelse? Och på vilket sätt är det möjligt att vid dessa möten kommunicera sina tillhörigheter? Vad gäller parternas vardag i mångkulturella familjer kan den kanske inte direkt karaktäriseras som en extrem mötessituation, men den kan dock tidvis kännas trängd. Detta hänger samman med de olika kulturella bakgrunder som parterna har i form av sin levnadshistoria

och delvis också i form av sin referensram i vardagslivets olika handlingssituationer. Vad innebär gemenskap i sådana familjer och finns det förståelse och utrymme för de personliga identifikationernas markering hos parterna?

Med utgångspunkt i den postmoderna synen på identitet uppfattas en persons identitet inte som stabil och bestående utan som ständigt förhandlingsbar i relation till den mångfald av identitetsanbud som en individ omges av i olika kulturella system och sociala situationer. Själva identifikationsprocessen har med andra ord blivit mer öppen, oviss, föränderlig och problematisk, då individen har möjlighet att tillägna sig olika identiteter under olika tider. (Jfr Hall 1992, 276–277.) Med hänsyn till denna identitetens multipla, föränderliga, fragmentariska och förhandlingsbara natur uppstår frågan vilken betydelse de identifikationsmöjligheter har som finns till och står till buds. Speciellt gäller det individer som tillhör extremt små minoritetsgrupper i mötesituationer och förhållanden som på olika sätt är trängda. *Hur sker deras identifikationer, hur symboliseras, manifesteras och förändras identiteter och i vilken mån kan man i en trängd mötesituation förhandla om sin känsla av samhörighet eller välja att synliggöra den*, är de centrala frågeställningarna som jag i denna undersökning söker svar på.

Syftet med avhandlingen är att i tre delstudier som alla exemplifierar olika typer av trängda situationer reda ut ovanstående frågeställningar. Delstudierna omfattar inalles fem artiklar som närmar sig temat med kulturella möten ur olika teoretiska synvinklar och utgör fortsättningen på identitetsproblematiken i min tidigare studie (ÅA: Kuczynski 2002). I den första delstudien är det fråga om en liten grupp inom landets finlandssvenska minoritet, vars demografiskt och språkligt trängda situation utgörs av den omgivande finska majoriteten med vardagslivets krav på kunskaper i finska. Avsikten är att reda ut om det är möjligt för de svenskspråkiga nystadsborna att kommunicera sin språkligt och kulturellt annorlunda finlandssvenska tillhörighet eller om deras tillhörighetskänsla kanske har förändrats. I den andra delstudien är synvinkeln omvänd: där gäller det personer på Åland som talar fastlandets majoritetsspråk finska och som hamnat i en trängd situation i en svenskspråkig omgivning. Det åländska samhället ställer krav på kunskaper i svenska, för att man överhuvudtaget ska kunna ha sin boplats i landskapet. Är det då möjligt att i en sådan omgivning som finskspråkig identifiera sig med sitt finska modersmål, med sin finska bakgrund på fastlandet eller med eventuella finska traditioner? Eller finns det åländska identifikationsobjekt för dem? Den tredje synvinkeln på möten i trängda situationer utgörs av vardagslivets

utmaningar hos mångkulturella familjer, där språk och kulturellt olika bakgrunder kan antas förorsaka identifikationsproblem mellan parterna. På familjelivets mikronivå blir det möjligt att se hur identitetsförhandlingar och identifikationsprocesser sker mellan de mötande parterna. En fördjupad ingång till problematiken med att ge utrymme och skapa gemenskap är viktig också därför att dessa processer gäller även alla andra fall av identitetsförhandlingar, också de som sker på samhällelig nivå, även om detta inte tas fram i fråga om Nystad och Åland. Vilka lösningar har parterna i mångkulturella familjer då förhandlat fram i denna typ av trängda situationer för att livet tillsammans ska kunna fortsätta trots deras kulturella och språkliga utmaningar?

Stereotyper som ett kategoriseringssystem antas spela en roll i de flesta av de ovannämnda delstudierna även om det inte framförts vid varje punkt. Hur kategoriseringssystemen används kan variera i de olika situationerna. Avsikten är att svaren på frågeställningarna ovan ska ge ny kunskap och närmare, ur nya synvinklar, belysa den postmoderna uppfattningen om identitet, särskilt hur identiteter genom identifikationer formas och förhandlas fram i situationer som på olika sätt upplevs såväl demografiskt som språkligt, men också etniskt eller kulturellt trängda.

1.3 Material, metod och källkritik

Den huvudsakliga källan för denna undersökning utgörs av ett rätt omfattande kvalitativt intervjumaterial, vars syfte är att belysa de problemställningar som presenterats ovan, dvs. identifikationer vid kulturella möten i trängda situationer. Jag började mitt insamlingsarbete genom att intervjua svenskspråkiga i det finska Nystad. Valet var praktiskt motiverat, för i samband med en metodkurs för längre hunna studenter hade ämnet nordisk etnologi vid Åbo Akademi ordnat s.k. långa fältarbeten i staden under åren 1996 och 1997. Situationen med en liten grupp tvåspråkiga svenskspråkiga i en helt finsk omgivning hade väckt intresse inom ämnet och det bestämdes att fältarbetet under de två åren skulle utföras i Nystad. Med hjälp av mantalslängderna skaffades namn och kontaktuppgifter. Ett fyrtiotal svenskspråkiga personer blev därefter intervjuade bl.a. om deras språkliga förhållanden i hemmen, i arbetslivet och på fritiden. Ett resultat av fältarbetet var bl.a. den tidigare nämnda Seppälä-Kavéns uppsats (1997). Det fanns således en lista på potentiella informanter för min studie. Valet motiverades ytterligare av att jag kunde utnyttja vissa delar av detta tidigare insamlade intervjumaterial

som placerats i arkivet Cultura vid Åbo Akademi. Särskilt de delar som gäller språkliga förhållanden mellan finskt och svenskt har kommit i användning. Därtill hade jag också gjort en provintervju i Nystad redan år 2000, då mitt eventuella nya forskningsprojekt ännu var i planeringsskede. Utom detta redan befintliga material intervjuade jag sedan ytterligare nio av de svenskspråkiga år 2003. Jag fick använda samma lista på kontaktuppgifter som studenterna haft under sitt fältarbete. Alla var villiga att ställa upp på nytt. Allt som allt omfattar detta undersökningsmaterial inspelade utsagor av 31 informanter, som fördelar sig nästan jämnt mellan män (15) och kvinnor (16) och även åldersmässigt: ca hälften av dem var i pensionsåldern vid intervjutillfällena.

Som en naturlig följd valde jag sedan att ett par år efteråt fortsätta med intervjuerna för delstudie två om finskspråkiga på Åland som levde i en motsvarande situation, men i en helt svensk omgivning. Detta skedde i ett skede då jag redan analyserat intervjuerna från Nystad och skrivit de första versionerna av artikeln om de tvåspråkiga svenskspråkiga i Nystad. Jag ansåg att jag kunde ha nytta av det utförda arbetet vid dessa andra intervjuer. Jag fick en del kontaktuppgifter genom en bekant på Åland som kunde hjälpa mig med saken. Ytterligare namn fick jag sedan av de rekommenderade personerna som jag kontaktade och frågade om dessa kände till andra finskspråkiga som jag eventuellt kunde intervjua. Inalles tolv personer med finska som modersmål var villiga att ställa upp för en intervju. Jag använde samma temafrågor som i Nystad, men modifierade dem för att passa in i deras språkliga förhållanden. Vid genomförandet av intervjuerna år 2005 var majoriteten av de intervjuade gifta med en ålänning eller en svenskspråkig från fastlandet. I tre fall var även maken eller maken finskspråkig. Majoriteten av informanterna var kvinnor, åtta stycken, och könsfördelningen kan sägas motsvara de demografiska förhållandena i landskapet, där närmare två tredjedelar av de finskspråkiga är kvinnor (ÅSUB 2015). Åldersmässigt är både yngre i arbetslivet och pensionerade personer representerade i materialet. Förutom intervjumaterialet har även dokumentmaterial av olika typ, även historiskt (t.ex. demografiska förändringar, tidningsmaterial) varit till stöd, när attityder och stereotyper som inverkar på identitetsförhandlingar retts ut.

Som tidigare nämnts fanns det också ett färdigt material för delstudie tre som jag samlat in och använt för min tidigare undersökning (ÅA: Kuczynski 2002). Det består av intervjuer med båda parterna i sjutton polsk-finländska familjer bosatta i Åboregionen i Finland med fokus på deras kulturella anpassningsprocess. Intervjuerna skedde i två omgångar under åren 1988–89

och 1993–94. De första kontaktuppgifterna blev tillgängliga genom tillstånd av myndigheterna att använda mantalslängderna. Där sökte jag fram namn på personer som angett polska som sitt modersmål. Under den andra omgången kompletterades det första materialet som alltså rört enbart den polska parten, med intervjuer också med den finländska parten som jag kontaktade. Därutöver intervjuade jag makarna i sju helt nya familjer, eftersom en del informanter flyttat bort eller kriterierna för ett polskt-finländskt parförhållande i vissa fall inte längre kunde uppfyllas. De nya kontaktuppgifterna fick jag av några tidigare intervjuade som tyckte att en del av deras polska bekanta gifta med finländare eventuellt kunde delta i undersökningen. Materialet för den här delstudien omfattar således 34 intervjuer, för båda parterna i de sjutton familjerna har intervjuats separat. Utsagorna belyser en tidsperiod i de mångkulturella familjernas liv som lämpar sig bra för syftet även i denna avhandling. Avsikten är ju inte att undersöka läget i familjernas anpassningsprocess vid utförandet av intervjuerna utan att reda ut hur parterna i sina olika konkreta, etniskt eller kulturellt trängda mötessituationer har förhandlat om sina tillhörigheter och identifikationer.

Undersökningsmaterialet i alla de tre delstudierna består således av ialles 77 intervjuer av vilka jag själv utfört 55. Resten eller 22 intervjuer gjordes i samband med de ovannämnda fältarbetena i Nystad. Alla de intervjuade personerna fick information om att deras utsagor skulle användas i forskningssyfte och accepterade det innan de blev intervjuade. Största delen av dem ville också vara anonyma, men för konsekvensens skull är alla anonyma i undersökningen. Endast kön och födelseår nämns om dem som citeras i artiklarna. Gällande artiklarna om mångkulturella familjer hänvisas också till intervjuens arkiveringsnummer. Intervjuerna som jag själv genomförde tog varierande tid i anspråk, från ca en och en halv timme till drygt tre timmar och skedde för det mesta hemma hos informanterna. I fem fall var informantens arbetsrum eller ett annat lugnt ställe den föreslagna platsen, i ett fall en hörna på ett café och i sex fall kom informanten till min egen arbetsplats. De allra första intervjuerna, som gällde enbart den polska parten och av vilka endast tio är med i den tredje delstudien skrev jag inte ut i sin helhet, utan utelämnade några oväsentligheter och upprepningar som inte hade med den kulturella anpassningsprocessen att göra. Enbart det som ur temainnehållens och den blivande analysens synvinkel var viktigt blev transkriberat. Här kan jag stödja mig på Eva Fägerborg (1999, 69) som också anser att det är kunskapsmålet som ställer kraven på transkriberingstekniken. Alla de övriga och senare utförda intervjuerna har jag likväl transkriberat i sin helhet.

Till sin karaktär är de utförda intervjuerna halvstrukturerade eller s.k. *tema-intervjuer*, vilket innebär att det är fråga om kvalitativa och fokuserade djup-intervjuer där endast vissa temaområden bestämts i förväg. Dessa teman utvidgas och fördjupas senare under själva intervjun med lämpliga tilläggsfrågor och kompletterande frågor. Meningen är att den intervjuade själv med sin egen stil och med egna exempel fritt får formulera sina svar och föra ett samtal kring det aktuella temat som i sin tur kan ge anledning till kompletterande och fördjupande följdfrågor (jfr Ruotsala 2005, 65). Temaområdena behöver inte heller tas upp i den ursprungligt tänkta ordningen utan kan följa den intervjuades egen prioritering, vilket också ofta skedde med informanterna i denna undersökning. Intervjuerna var ju inte av typ en fråga och ett svar utan närmast reflektioner och diskussioner kring upptagna teman och ämnen. De olika temana kunde således komma upp även i samband med något annat under intervjuens gång. Diskussionerna som förs kring teman antas avslöja de intervjuades tolkningar och de betydelser som de ger åt de saker som kommer upp och förs på tal. Temaintervjuer hör till de mest använda metoderna inom kulturvetenskaperna och utgår från antagandet att alla erfarenheter, tankar, trosföreställningar och emotioner som en individ har, kan undersökas med den här metoden. (Jfr Hirsjärvi och Hurme 2000, 48.)

De viktigaste av de temaområden som ingick i intervjuenschemat och som måste anpassas separat för varje enskild grupp av informanter var följande: *språkval, traditioner, mediebruk, barnuppfostran, rollförväntningar, föreningsverksamhet och kontakter samt religiösa praktiker*. Temat *språkval* omfattar här diskussioner kring hur och i vilka situationer och sammanhang informanterna använder sitt modersmål och omgivningens språk. Vilka *traditioner* de iakttar och vilka *medier* de följer är lika viktiga teman i utredningen av olika identifikationer. Diskussionerna kring *barnuppfostran, rollförväntningar* och *religiösa praktiker* antas likaså berätta om informanternas kulturella värderingar och tillhörigheter, men rollförväntningar och religiösa praktiker har närmast gällt parterna i de mångkulturella familjerna. Aktiviteter i *föreningsverksamhet* kan å sin sida antas avslöja kollektiva identifikationer. Alla dessa teman kan också uppfattas peka på identitetssymboler som på ett eller annat sätt är förknippade med den kulturella tillhörigheten. Vidare, för att komma åt olika slags trängda situationer, är det viktigt att reda ut vid vilka *tillfällen* och varför man eventuellt vill *dölja* sin grupptillhörighet? När kan man och vågar man *visa* sin grupptillhörighet utåt? På vilket sätt gör man det? Finns det något som underlättar denna manifestation? På vilket sätt upplever man att man är *accepterad*? Finns det något *positivt* i omgivningens kultur? Vad är det å andra

sidan som man absolut anser vara *negativt* och *icke-önskvärt* i den? Har man råkat i *konflikt* vid valet av vem eller vad man vill vara i en viss situation?

Dessa olika teman har också varit till hjälp i analysfasen, då närläsningen av de utskrivna intervjuerna pågått och informanternas positioneringar i olika praktiska situationer utretts. Närläsning som analysmetod hör ursprungligen hemma i textanalysen inom litteraturvetenskapen och innebär att utgående från olika synvinklar upprepade gånger läsa igenom en text för att hitta något nytt i dess innehåll (Pöysä 2010; 331). Utgående från de ovannämnda temaområdenas synvinklar har jag således flera gånger läst igenom de transkriberade intervjutexterna, för att komma åt de tolkningar, kategoriseringar och betydelser som de intervjuade personerna lagt i sina uttalanden. Under ytterligare närläsning avtecknade sig så småningom också de olika analytiska synvinklar som sedan tillämpats i artiklarna. Särskilt gäller detta delstudierna två och tre. Såväl Åström som Pöysä påpekar att närläsning som analysmetod aldrig kan ge en slutgiltig eller avslutad tolkning utan är öppen till sin natur. Det innebär att närläsningen av en i sig oförändrad text i ett senare skede kan leda till en annan tolkning. Då har ett nytt perspektiv lagts på det som tidigare inte uppmärksammats. Enligt Pöysä gäller det speciellt litterära texter men kan tillämpas även på informanternas utsagor. (Åström 2005, 35; Pöysä 2010, 338–341.) När jag valde att inkludera en del av mina tidigare utförda intervjuer om kulturmöte och anpassningsprocess i det aktuella undersökningsmaterialet var det just detta som skedde. De transkriberade texterna blev närlästa och analyserade från nya, inte tidigare uppmärksammade perspektiv, som exemplifieras i artiklarna.

1.3.1 Källkritiska reflektioner

En forskare som använder kvalitativa undersökningsmetoder såsom intervjuer som utgångspunkt för sin analys brottas alltid med frågan om det insamlade materialets beskaffenhet. Vilken bild ger den av verkligheten? Hur har materialet egentligen kommit till, hur mycket har intervjuaren omedvetet inverkat på utsagornas formulering och hur mycket har själva intervjusituationen präglat intervjun? Inom den hermeneutiska vetenskapstraditionen antas att allt det ovannämnda inverkar på vilket material som uppstår genom intervjuerna. Intervjusituationen kan jämföras med en kommunikationsprocess, en dialog, där parterna ömsesidigt tolkar varandras budskap och reflekterar i förhållande till de förväntningar de har av varandra. Svaren kan t.ex. anpassas till det som tros vara lämpligt och förväntas av intervjuaren (jfr Jen-

sen och Løngren 1995, 15–16; Fägerborg 1999, 60). Forskaren som utför intervjuerna är således själv med om att skapa sitt undersökningsmaterial, och i informanternas uttalanden är det alltid fråga om ett samspel mellan dem och forskaren. Det hör till intervjuarens roll att initiera diskussionerna och ställa lämpliga frågor, men de intervjuades uttalanden reflekterar alltid deras egen upplevda verklighet och den aktuella sociala situation som själva intervjun skapat. Därvid spelar också varje informants personlighet in, en del har lätt att uttrycka sig andra kan vara mera slutna och fåordiga i sina uttalanden.

När intervjuaren representerar en annan åldersklass, ett annat kön eller en avvikande kultur, kan intervjusituationen ibland verka asymmetrisk och misstolkningar bli möjliga (jfr Fägerborg 1999, 66; Ruotsala 2005, 53–54). Att jag som intervjuare inte var alldeles ung, utan i många fall nästan jämngammal med informanterna betydde att vi kunde ha liknande livsfaser och erfarenheter bakom oss. Detta har kanske haft en mer positiv än negativ inverkan på själva intervjusituationen. Hur mycket mitt kön inverkade på informanternas utsagor är svårt att säga, för de flesta temaområden som diskuterades var inte direkt förknippade med könet utan närmast neutrala till sin karaktär. Undantaget utgjordes kanske av teman som gällde det mångkulturella familjelivet. Redan vid presentationen framgick det att jag själv hade erfarenhet av en mångkulturell familj och det kan ha inverkat positivt på intervjuerna med båda parterna i dessa familjer. De kunde lita på att jag kände till vad allt livet i en sådan familj kan omfatta. Men att som kvinna intervjua de kvinnliga parterna kan ur deras synvinkel antas ha haft en ytterligare betydelse för intervjun. Delaktigheten i liknande erfarenheter skapade en gemenskapskänsla och större förtrolighet oss emellan som inte var möjlig med de manliga informanterna, åtminstone inte i lika stor utsträckning.

En del av dessa mångkulturella familjer var och är bekanta för mig sedan många år tillbaka, vilket kan ha inverkat på intervjuerna på olika sätt. Bekantskapen kan förmodas ha förpliktat dem att ställa upp, vilket inte hade skett om en främmande person kontaktat dem. Utsagorna kan ha påverkats så att de vågade vara ärliga och berätta om allt utan att släta över. I vissa fall kunde jag uppleva att jag var värd att lita på som en vän. Å andra sidan kunde det vara möjligt att de just för bekantskapens skull ville ge en bra bild av sig själva och sin familj. Att man gärna vill ignorera allt negativt och presentera sig i ett positivt ljus gäller naturligtvis även de övriga intervjuade, inte bara familjebekanta. Sociologen Erving Goffman diskuterade denna mänskliga benägenhet i social interaktion redan på 1950-talet, då hans bok om självpresen-

tation första gången publicerades. Genom att man över- eller underkommunicerar sitt beteende kontrollerar man bilden av den person som man vill vara i den aktuella situationen. Samtidigt förmedlar man själv en bild av vem man vill att den andra parten i mötet ska vara. (Goffman 2011, 39-40; se även Lange och Westin 1981, 213.) Det är högst troligt att det insamlade materialet i någon utsträckning styrts av denna omständighet.

När det gäller de polska parternas språkkunskaper hade de flesta bott så länge i landet att deras färdigheter i finska eller svenska var utmärkta. Jag upplevde inte att vi för språkens skull under våra samtal på något sätt skulle ha misstolkat varandra. Endast en informant behärskade ännu inte fullständigt finska och hon ville ibland söka i lexikon efter det exakta uttryck hon ville få fram. Jag försökte då också själv förklara på engelska eller på min knaggliga polska vad jag var ute efter. Det är klart att om vi båda kunnat kommunicera på ett ledigare sätt utan risk för missförstånd hade innehållet i denna intervju troligen blivit mycket mer nyanserat. Jag tror dock inte att själva det förmedlade sakinnehållet skulle ha ändrats.

Fördelen med intervjuerna som jag utförde i Nystad var att jag talade det språk som var informanternas modersmål. De var alla glada över att få tala svenska vilket man sällan hade möjlighet att göra med en utomstående i deras hemstad. Jag upplevde att de dessutom var glada över att deras språkliga situation uppmärksammats av akademisk forskning och att den var värd att bli utredd. Att initiativtagaren i detta fall var ett svenskspråkigt universitet uppfattade jag själv som en positiv sak ur informanternas synvinkel. De tidigare utförda fältarbetena av etnologerna från Åbo Akademi gjorde säkert mitt arbete väsentligt enklare. Det var lättare att skapa ömsesidigt förtroende i intervjusituationerna, vilket var viktigt för materialets beskaffenhet och därmed för min studie. Jag upplevde att de intervjuade fritt kunde berätta om sitt liv och sin situation och att de gjorde det gärna. Dock befarade jag att en del kanske också hyste tankar om att det svenska språkets ställning i staden skulle förändras genom undersökningen, men detta talade man likväl inte högt om.

Året efter intervjuerna fick jag tillfälle att i Nystad delta i en luciafest som föreningen Pohjola-Norden traditionellt ordnade på luciadagen tillsammans med motsvarande förening och Svenska klubben i grannstaden Raumo. Jag kände mig som en viktig hedersgäst som fick vara med i deras stämningsfulla tillställning med besök av stadens lucia och annat program både på svenska

och finska. Även om endast en bråkdel av de närvarande hörde till mina informanter och största delen av deltagarna var finskspråkiga förmedlade denna julfest en bild av hur de i praktiken tvåspråkiga svenskspråkiga i Nystad hade åstadkommit ett samkväm där även deras svenska modersmål hade möjlighet att bli realiserat, åtminstone i någon utsträckning. Under denna tillställning fick jag också information om att föreningen varit initiativtagaren till att ordna ett tillfälle i kyrkan där de vackraste julsångerna skulle sjungas enbart på svenska. Det var omöjligt för mig att vara med denna kväll, men jag fick senare via e-post en informants berättelse om evenemanget. Kvällen hade i övrigt varit lyckad, men besvikelse hade förorsakats av att de svenskspråkiga själva inte kunnat vara med och välja sådana svenska julsånger som hade varit mer bekanta för dem. Valet hade nu gjorts inom församlingen. Man hoppades att i fortsättningen kunna påverka detta.

Efter den ovannämnda luciatillställningen och rapporten om julsångskvällen fick jag en känsla av att vara accepterad som åtminstone en till hälften "insider" i de svenskspråkigas krets i Nystad. Men redan under intervjuerna hade jag upplevt förtrolighet och en positiv atmosfär som om jag i den aktuella situationen varit "en av dem", trots att vi rätt mycket talade om förgångnen tid, då även andra helt svenskspråkiga aktiviteter ännu hade ordnats i staden. Hirsjärvi och Hurme (2000, 97–98) varnar dock för att inte alltför djupt engagera sig i de intervjuades situation utan försöka behålla en neutral och objektiv inställning till den intervjuade och de teman som diskuteras. Här tyckte jag dock att uppfattningen om att jag var "på deras sida" inverkade positivt på genomförandet av intervjuerna och det uppkomna materialet.

Intervjuerna på Åland präglades i sin tur många gånger av en spänning mellan det svenska och det finska. Detta gällde speciellt intervjuer som skedde på några informanternas arbetsplatser. Att intervjuerna skedde på finska som de åländska arbetskamraterna inte förstod åstadkom där en situation som var avvikande från det normala. Informanterna hade förstås egna arbetsrum, men ibland avbröts intervjun när man hade något viktigt ärende till dem och det talade språket avslöjades. I ett fall ville en informant bli intervjuad redan tidigt på morgonen före arbetsdagens början, varvid dörren till arbetsrummet hade blivit på glänt. Vi hann inte bli klara med intervjun förrän även andra började anlända och det hördes ett högljutt skramlande från ett närliggande rum, där man inledde sin arbetsdag. Jag upplevde att orsaken till detta var vårt finska samtalspråk som kunde höras genom dörröppningen och som inte borde ha förekommit på en svenskspråkig arbetsplats. Hur mycket det här inverkade på själva innehållet i intervjun är svårt att säga. Informanterna

kunde ju lita på att man i regel inte förstod oss i omgivningen och kunde därför tala fritt. Själv upplevde jag mig ibland som ett störande element i arbetsplatsens normala vardag. Att de flesta intervjuerna utfördes hemma hos informanterna inverkade troligen positivt på materialets innehåll.

På samma sätt som i Nystad upplevde jag också på Åland att jag hade en fördel av att jag kunde tala informanternas eget språk. På sitt modersmål kunde de slappna av och uttrycka det som de kände och det som var viktigt för dem utan att behöva söka ord. Att modersmålet dessutom var viktigt för dem i den svenska omgivningen blev också klart. I två fall gjordes intervjun ändå på svenska, för informanterna hade bott så länge på Åland att modersmålet som använts bara sällan och mera sporadiskt redan kändes svagare än svenskan. Informanterna var rädda för att de rätta finska orden skulle vara svåra att hitta i de spontana diskussionerna under intervjun. Svenskan hade av allt att döma mer eller mindre blivit deras andra modersmål. Intervjuveckan med finskspråkiga på Åland var sålunda på många sätt informativ. Den öppnade mina ögon för att se på deras situation ur deras egen synvinkel.

Som tidigare nämnts är en del av mina intervjuer gjorda i ett annat sammanhang och för en längre tid sedan, speciellt gällande de mångkulturella familjerna. Men såsom ovan påpekats kan ett äldre material som granskas och tolkas ur nya synvinklar också ge ny information (jfr Åström 2005, 35). Även det kompletterande materialet gällande de svenskspråkiga i Nystad härstammar från slutet av 1990-talet. Det huvudsakliga materialet gällande såväl Nystad som de finskspråkiga på Åland är från början eller mitten av 2000-talet. I min undersökning är det inte det dagsaktuella som är i fokus utan själva problematiken med identifikationer och identitetsformationer vid olika slags språkliga och kulturella möten. Dessa möten kan studeras vid olika tidpunkter, varför tiden för intervjuerna inte är väsentlig ur forskningsändamålets synvinkel. Kulturella möten kan alltså studeras också längre tillbaka i historien, men då förstås genom litterärt eller annat liknande material.

I denna undersökning har identifikationsprocesser beskrivits under vissa tidpunkter, varvid det viktiga också varit möteskontexten i dessa sammanhang. För att belysa de tre olika kontexternas historiska och samhällseliga bakgrund har jag valt att på ett rätt ingående sätt i den här sammanfattande delen av avhandlingen redovisa utvecklingsförloppet på de olika orterna. Genom att beskriva den historiska, språkliga och samhällseliga utvecklingen i de omgivningar där de intervjuade personerna är bosatta eller som de har flyttat från

har det varit möjligt att djupare analysera deras identifikationer mot bakgrunden av dessa historiskt förankrade konstellationer mellan språkgrupper eller annorlunda kulturella bakgrunder och samhällssystem (se närmare kapitel 2). Konstellationerna mellan språkgrupperna eller annorlunda samhällsliga system är viktiga att förstås i sin historiska kontext, eftersom de ingår i de kulturella filter som är en del av de mötande personernas referensram och bakgrund av erfarenheter. Kulturella möten sker ju aldrig i ett vakuum.

1.4 Artiklarnas tillkomst och presentation

Den här undersökningen handlar om minoritetsgrupper och kulturella möten i trängda etniska och språkliga situationer och fokuserar på identifikationer och identitetsförhandlingar. Analyserna sker i artikelform så att intervjumaterialet i de tre delstudierna ger stoff för inalles fem artiklar.

Temat i den första delstudien är den lilla gruppen svenskspråkiga och deras finlandssvenskhet i Nystad, en helt finsk småstad. I Finland kan en enskild svenskspråkig under sin vardag i dag många gånger råka ut för bekymmersamma situationer och språkliga restriktioner, där omgivningens språkkunskaper är bristfälliga eller saknas helt trots lagens föreskrifter. Men i Nystad är det på sätt och vis också fråga om en balansgång mellan det personliga finlandssvenska och det samhälleliga finska i den närmaste omgivningen (jfr Lojander-Visapää 2001, 26). Det kan antas att stadens svenskspråkiga kan vara tvungna att pruta på en del av sin personlighet och sin språkliga identitet under en vardag nästan enbart på ett språk som inte är deras modersmål. Språket kan nämligen vara både ett kommunikationsmedel och en identitetsmarkör (ibid., 27). Temat behandlas i den första artikeln med utgångspunkt just i tvåspråkigheten. I artikeln som publicerats i ett samlingsverk på finska² söks svar på följande frågor: hur uppfattar de svenskspråkiga i Nystad sin språkligt och demografiskt trängda situation? Hur upplever man sig som svenskspråkig i Nystad? Har ett långt liv nästan enbart på finska lämnat några spår i deras vardag? Hur kan en finlandssvensk medvetenhet formas i interaktion med en finskspråkig omgivning? Har deras tvåspråkighet kanske lett till en dubbel språklig identitet?

² Kaksikielisenä suomalaisten kesellä. Identifikaatioita Uudenkaupungin kielellisessä ahtaudessa (Som tvåspråkig bland idel finnar. Identifikationer i språkligt trängda situationer i Nystad). *Aika ja identiteetti*, SKS 2006, 267–292.

Såsom ovan antytts har temat även en omvänd sida. Denna sida dök upp i diskussioner i vårt forskarkollegium kring identitetsformationer och konkretiserades gälla de finskspråkiga på Åland. Det föll sig naturligt att i undersökningen ta med den omvända bilden av språkförhållandena, där majoritetsspråket finska har en ställning som ett främmande språk i en svensk omgivning med endast en liten grupp som har det som sitt modersmål. Livet på det autonoma Åland innebär för landskapets finskspråkiga att man i många avseenden iakttar en från fastlandets språklagstiftning avvikande språklag. De till sitt modersmål finskspråkiga personerna kan kanske uppleva sin situation på många sätt trängd och orättvis, på ett sätt som kunde jämföras med gruppen svenskspråkiga i den finska småstaden på fastlandet. Temat finska identifikationer i en svensk omgivning behandlas i artiklarna två och tre.

I artikel två³ är utgångspunkten de finskspråkiga personernas translokala tillhörigheter. Ett translokalt synsätt fokuserar på vardagslivet som är lokaliserat i multipla, men samtidigt interrelaterade sociala rum. Identifikationer måste då ses i relation till dessa lokaliseringar (jfr Anthias 2009, 12). I artikeln ställs två teman i fokus: familjens och släktens historia och betydelse för informanten samt språkliga och etniska manifestationer. Jag söker svar på följande frågor: vilka translokala praktiker har de finskspråkiga i sin åländska vardag? Vad innebär det att en stor del av de finskspråkigas identifikationsobjekt saknas på Åland? Hur agerar de finskspråkiga för att upprätthålla sin finskhet på Åland? Får man sin finskhet bejakad och hur förhandlar man om den i den svenskspråkiga omgivningen? På vilket sätt kan finsk identitet manifesteras där? Finns det någonting i åländskheten som de finskspråkiga vill eller kan identifiera sig med?

I den tredje artikeln⁴ är utgångspunkten de finskspråkigas möte med det åländska samhället och deras eventuella erfarenheter av att bli exkluderade eller inkluderade där. Filosofen Braeckman som diskuterar sociologen Luhmanns syn på fenomenen ser liksom han, exkluderande som det normala tillståndet i det moderna samhället, för ingen kan bli fullt inkluderad i alla samhälleliga domäner. Problemet gäller därför vilka möjligheter eller begränsningar det finns för en person att bli inkluderad (Braeckman 2006, 69–72). I

³ Translokala tillhörigheter. Finskhetens dimensioner på Åland. *Budkavlen* 2010, 45–63.

⁴ Experiences of inclusion and exclusion. Finns encountering the Åland society. *Ethnologia Fennica* 2011, 25–43.

artikeln ligger fokus på det finska språket som identifikationsobjekt och den främsta symbolen för finskhet. Är det möjligt att som finstalande förhandla sig fram till en inkludering i det åländska samhället? Vilket/vilka språk talar man hemma och hur har man upplevt sin finskspråkighet i den svenskspråkiga omgivningen? Vilka kontaktarenor och sociala relationer har det uppstått? Finns där symboliska gränser som hindrar eller begränsar inkluderingsprocessen och identitetsarbetet i det åländska samhället? Kan praktiker eller aktioner som befrämjar inkluderingen upptäckas eller som tvärtom får de finskspråkiga att känna sig exkluderade?

Den tredje delstudien om identifikationer i trängda situationer handlar om mångkulturella familjer och deras utmaningar i olika vardagsförhållanden. Att olika kulturella erfarenheter här möter varandra är ett faktum, vilket kan förorsaka missförstånd och även problem. Vad som anses som rätt eller fel handlande eller mer eller mindre ändamålsenligt i någon vardaglig situation kan här aktualiseras. En fråga som kan ställas är vilka identifikationsmöjligheter som står till buds för parterna i dessa familjer. Med vilka motiveringar, var och när manifesteras parternas olika identiteter och vilka tillhörigheter vill man och kan man tillägna sig och förhandla om i en på detta sätt begränsad familjesituation? De mångkulturella familjernas belägenhet behandlas i artiklarna fyra och fem.

I artikel fyra⁵ utgår jag från begreppen gemenskap och utrymme som ger ramar för parternas identitetsförhandlingar i mångkulturella familjeförhållanden. Det kan förekomma olika gemenskapsformer i dessa familjer (jfr Björnberg och Kollind 2003, 31–32), som i sin tur ger makarna mer eller mindre utrymme för personliga identifikationer. Genom att ge och få utrymme inom gemenskapen rekonstruerar man samtidigt sin självuppfattning och kulturella identifikationer. Hur har man då upplevt gemenskap och tillhörighet i familjerna? Var och i vilket sammanhang kan man ha utrymme för att vara den person man vill vara? Vad har man avstått från för att skapa gemenskap och ge utrymme för den andra parten? Vad har blivit relevant och eftersträvan svårt för makarna i den mångkulturella situationen? I artikeln söks svar på dessa frågor genom att studera makarnas språkbruk, mattraditioner och sociala kontakter.

⁵ Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families. *Ethnologia Fennica* 2007, 73–86.

Den femte och sista artikeln⁶ tar fasta på värderingar och förståelse i mångkulturella familjer. Värden och värderingar ses här som kollektiva kulturella uttryck som oftast omedvetet anammats redan under uppväxttiden och som därför samtidigt kan fungera som identitetsfaktorer för dem som delar samma värderingar (jfr Dahl 2004, 139; Romano 1997, 37–38). Då parterna i mångkulturella familjer diskuterar sådant som båda anser vara viktigt avslöjas deras värden och värderingar och även sådant som de inte är ense om. Det krävs därför en dialog mellan parterna som kan leda till ett närmande eller omvärdering hos båda och åstadkomma en ömsesidig förståelse mellan dem (jfr Gadamer 2002, 302–303). I artikeln diskuteras hur parternas uppfattningar gällande värderingar kring arbetsfördelning och barnuppfostran konkretiserats hemma hos dem. Särskilt arbetsfördelningen hemma har konstaterats höra till s.k. sega strukturer som långsamt förändras inom kulturella gemenskaper (jfr Pettersson 2003, 133). Har makarnas ståndpunkter i dessa avseenden närmats sig varandra och på vilket sätt har de uppnått inbördes förståelse och gemensamt godtagbara förfaringssätt, dvs. bejakat även den andras identifikationer, är frågor som artikeln söker svar på.

De ovannämnda tre delstudierna har valts att exemplifiera hur identifikationer och identitetsförhandlingar kan ske i etniskt, språkligt eller kulturellt trängda situationer. Genom att anlägga olika teoretiska synvinklar på temat och intervjumaterialet i de fem olika artiklarna söker jag svar på de ställda frågorna. Strukturen i denna sammanfattande del av avhandlingen är följande: efter inledningen följer ett kapitel om utgångslägen, där de historiska och samhällseliga kontexterna presenteras. De teoretiska synvinklarna och deras anknytning till undersökningsmaterialet i artiklarna diskuteras i kapitel tre. I det fjärde kapitlet anges först resultaten av delstudierna såsom de presenterats i artiklarna. Därefter följer tematiska och jämförande diskussioner kring resultaten av de tre delstudierna, varvid hänvisning till artiklarna sker i parentes. Det sista och femte kapitlet sammanfattar föregående kapitels diskussioner och besvarar de frågeställningar som presenterats i inledningen.

⁶ Värderingar i fokus – om inbördes förståelse i bikulturella familjer. *Budkavlen* 2009, 85–103.

2 Utgångslägen: de historiska och samhälleliga kontexterna

Det följande är avsett att ge bakgrund och kontext till de tre olika delstudier och det empiriska material som utgör grunden för analyserna och slutsatserna i föreliggande undersökning. Delstudierna gäller de svenskspråkiga i Nystad, de finskspråkiga på Åland samt polsk-finländska familjer i Finland. Att svenskspråkigheten i Finland har gamla anor är allmänt känt, likaså det faktum att största delen av de svenskspråkiga idag lever i tvåspråkiga kommuner där deras språkliga rättigheter i princip är någorlunda tryggade. Många av de svenskspråkiga lever dessutom på enspråkigt finska orter, där majoritetsspråket i hög grad bestämmer deras vardagsrutiner utanför hemmet. Delstudien om de svenskspråkiga i det finska Nystad är ett exempel på en sådan situation. I det autonoma landskapet Åland med svenskan som enda officiellt språk råder motsatta språkliga förhållanden. Den andra delstudien handlar om hur de finskspråkiga som är bosatta i landskapet upplever sin vardag där. Det är troligt att svenskspråkigheten bland de svenskspråkiga i Nystad i många avseenden förhåller sig annorlunda å ena sidan till finlandssvenskheten och å andra sidan till finskheten i Finland än hur finskheten hos de finskspråkiga förhåller sig till motsvarande bindningar i det åländska samhället. Det som på dessa orter idag anses vara betydelsefullt i detta avseende och som ger sammanhang för de nämnda språkgruppernas vardagsliv, är följden av en längre historisk utveckling på respektive ort.

Den historiska bakgrunden är också av vikt när det gäller den tredje fallstudien om de polsk-finländska familjerna och deras bindningar. Då makarna i dessa familjer kommer från två europeiska länder kan de tänkas stå kulturellt närmare varandra än exempelvis par vars hemländer inte ligger i samma världsdel. Polens och Finlands historiska förhållanden skiljer sig dock i många avseenden från varandra, speciellt när det gäller makarnas uppväxttid i respektive land. Den polska partens barndom och ungdom faller nämligen under den tidigare aktuella socialistiska eran i Polen som var väsentligt annorlunda än förhållandena under den finländska partens uppväxttid i Finland. Det annorlunda gäller inte endast de kulturella, utan också de samhälleliga och politiska förhållanden som makarnas vardag har präglats av under hela deras tidigare liv i båda dessa länder. I det följande diskuteras först den finlandssvenska kontexten i relation till det nationella finska på en mera allmän nivå. Därefter följer närmare diskussioner kring de olika bakgrundskontexterna till de tre delstudierna.

2.1 Finlandssvenskhet och finlandssvenskar i Finland

Med finlandssvenskar avses en språklig minoritet i Finland som har rötter flera hundra år tillbaka i tiden. Svenskspråkig bosättning har bevisligen funnits på kustområdena och i skärgården sedan medeltiden, men det kan talas om en språklig minoritet först under andra hälften av 1800-talet. Landets finska majoritetsspråk hade då småningom fått en mer jämställd position med svenskan och år 1886 även samma officiella status som det svenska språket. Vid den allmänna folkräkningen år 1880 separerades den finska och svenska språkgruppen för första gången och befolkningen definierades därefter enligt modersmålet. (Lönnqvist 1981, 9; *ibid.* 2001c, 16.) Antalet svenskspråkiga uppgick det nämnda året till 294 900 personer, dvs. 14,3 procent av hela befolkningen. Det absoluta antalet svenskspråkiga var som störst år 1940, 354 000 personer, men det oaktat utgjorde de procentuellt en mindre andel av befolkningen än tidigare (9,6 procent). Andelen svenskspråkiga minskade sedan kraftigt fram till 1970-talet bl.a. till följd av en omfattande emigration till Sverige, men har därefter stabiliserats till ca 290 000. Enligt Finlands officiella statistik omfattade de 290 161 personer år 2015 eller ca 5,3 procent av landets totala befolkning. (Finnäs 2001, 7; FOS 2016.)

När det gäller minoriteter och deras situation i allmänhet finns det enligt Thomas Hylland Eriksen tre principiella alternativ för dem: att assimileras, att kämpa emot assimilation eller att kräva självständighet. Grupper som vill bli assimilerade men vägras assimilation har ofta hamnat i en underordnad position i samhället och på arbetsmarknaden. Grupper av den andra typen, de som i stället vill separera sig och kämpa emot assimilation, hamnar nästan alltid i ett konfliktläge gentemot det regerande systemet. De har oftast organiserat sig och förhandlat till sig rättigheter gällande t.ex. religion, språk eller lokalpolitiska frågor. Rättigheterna hjälper dem att upprätthålla gränsdragningen mot majoriteten och att informellt reproducera sina identiteter. Kraven på självständighet hos den tredje typen av grupper går längre än de andras och hamnar sålunda alltid i strid med majoritetssamhällets politiska linje. Eriksen anser att alternativen i realiteten ofta är blandade så att såväl majoriteten som minoriteterna kombinerar olika strategier av assimilation och segregation. (Eriksen 2002, 123–124.) Hur minoriteter sedan vill och kan artikulera sin identitet beror på deras karaktär, de strategier som de valt för sina aktioner samt på lagstiftningen i det land där de lever. I sista hand är det omgivande majoritetssamhällets attityder också viktiga i detta sammanhang (jfr Honko 1995, 139–141).

Eriksens kategoriseringar ovan gäller huvudsakligen olika typer av etniska minoritetsgrupper. I fråga om den svenskspråkiga minoriteten i Finland kan den sägas ha något gemensamt med den andra typen av minoriteter, de som vill kämpa emot assimilation och som i detta syfte också på olika sätt organiserat sig. Man kan likväl hävda att finlandssvenskarna de facto inte bildar en minoritetsgrupp i samma mening som man brukar uppfatta minoriteter, eftersom Finland officiellt är ett tvåspråkigt land. De svenskspråkiga i Finland garanteras enligt lagen och regeringsformen kulturell, språklig, social och ekonomisk autonomi. Detta innebär att den enskilda svenskspråkiga medborgarens rätt till myndighetsservice på sitt eget modersmål ska vara tryggad och att den finlandssvenska befolkningsdelen ska få sina kulturella och ekonomiska behov tillgodosedda av staten enligt samma principer och grunder som den finska (jfr Modeen 1983, 98, 104; Lönnqvist 2001b, 30). På grund av dessa rättigheter kan den svenskspråkiga minoritetens situation ur global synvinkel anses vara enastående (jfr Liebkind et al. 2007, 2).

I dagens finländska samhälle är det likväl i praktiken många gånger svårt, om inte ibland omöjligt, att tillämpa den i lagen garanterade och globalt sett unika kulturella och språkliga autonomin. Särskilt gäller detta tillämpandet av de språkliga rättigheterna. Svenskspråkiga som t.ex. på grund av sitt arbete eller av andra orsaker varit tvungna att bosätta sig på finskspråkiga orter, kan inte kräva betjäning på sitt modersmål, om antalet svenskspråkiga på orten inte uppnår kriterierna för en tvåspråkig kommun.

2.1.1 Synpunkter på finlandssvensk minoritetsidentitet

I samlingsverket *Gränsfolkets barn* redogör Bo Lönnqvist för de två huvudprocesser som tillsammans i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet resulterade i att man kunde börja tala om "finlandssvenskar" i Finland. Före det hade man talat om svenskspråkiga eller "svenska talande finnar" såsom Lönnqvist konstaterat i ett annat sammanhang (1981, 10). Den ena processen var en konsolideringsprocess, varmed en stark självmedvetenhet hos de svensk-talande byggdes upp. Genom denna process sammanfördes den svenskspråkiga allmogen och överklassen i Finland till en etniskt skild grupp, finlandssvenskar. Den andra processen var en separeringsprocess, genom vilken gruppen tog avstånd från det finska Finland. Konsolideringen skedde under begreppen språk och folk samt myten om familjen och det finlandssvenska broderskapet med eget språk och egen kultur. (Lönnqvist 2001c, 16–21 och 2001b, 30.) Processen kan jämföras med Eriksens diskussion kring metaforen släktskap i samband med utvecklingen av nationalism, som på samma sätt

blir symbol för samhörighet, trygghet och kontinuitet för ett folk (Eriksen 2002, 107). I separering och avståndstagande behövs ett yttre hot som för finlandssvenskarnas del var det finska språkets framträngande och en förfinskningsprocess som hotade det svenska språkets fortbestånd (Lönnqvist 2001c, 18–20).

Socialt sett har finlandssvenskarna aldrig utgjort en enhetlig grupp av befolkningen i Finland. De svenskspråkiga har omfattat såväl landsbygdens jordbrukare och skärgårdens fiskare som borgare och ståndspersoner i städerna. Därutöver har det också funnits t.ex. tjänstefolk, kustskeppare och kringvandrande hantverkare med svenska som modersmål. Förutom det gemensamma språket har dessa grupper haft föga eller ingenting gemensamt. (Liebkind 2000, 21.) Också i dagens samhälle kännetecknas finlandssvenskarna av liknande brokighet, bl.a. i fråga om deras livsstil (jfr Heikkilä 2011, 54). De har varierande bakgrund och samhällsställning, de är geografiskt, socialt och yrkesmässigt splittrade och arbetar inom samma näringsgrenar som de finskspråkiga. På 1980-talet var arbetarna bland dem underrepresenterade och de högre yrkena något överrepresenterade. Numera arbetar de svenskspråkiga något oftare inom jordbruk och samfärdsel och betydligt oftare inom handeln jämfört med de finskspråkiga. (Sundberg, 1985, 8; Herberts 2000, 42; jfr även Lindqvist 2001b, 259–260.)

Även traditionerna varierar. Det finns inget facit för vilka traditioner och symboler för finlandssvensk identitet som är de rätta, skriver Lönnqvist i en artikel. Det handlar om att lyfta fram gemensamma koder som alla eller de flesta kan förlika sig med: allt från Malaxlimpan eller Gullkrona hemslöjd till Brunbergs chokladkyssar eller potatis från Sibbo. (Lönnqvist 2000, 54–55.) Viktigt är också det gemensamma svenska nätverket i landet som Kjell Herberts beskriver i läroboken *Vad vet vi om oss* avsedd för tonåringar i svenska skolor i landet. Nätverket *Svenskfinland* består av skolor, massmedier, föreningar och institutioner. Ju starkare bindning de svenskspråkiga har till detta nätverk, desto starkare finlandssvensk identitet har de, menar Herberts (2000, 37). De gemensamma institutionernas viktiga roll för finlandssvenskhetens existens i det postmoderna och individualiserade samhället konstateras också av sociologen Susann Sundback i en diskussion kring etnicitet och sammanhållning (Sundback 2010a, 67–68).

2.1.2 Lokal, finlandssvensk och finsk-nationell identitet

Eriksen påpekar att det i allmänhet är lämpligare att tala om identitet som ett analogt än som ett digitalt fenomen. På detta sätt uppfattad är det möjligt att

i identiteten se olika grader av likhet eller olikhet, av uteslutande och inneslutande. Människor kan bli något av den ena och något av den andra sorten. Samtidigt kan olika sociala identiteter vara flytande, förhandlingsbara, situationella och segmentära. Därför blir det en empirisk fråga, om och i vilka avseenden och situationer olika identiteter och lojaliteter är varandra uteslutande. (Eriksen 2002, 174.) Är en dubbel identitet också möjlig, exempelvis en samtidig bekännelse till den egna gruppen finlandssvenskarna och till hela den finländska nationen, eller kan lojaliteten väljas beroende på situationen såsom Åström (2001c, 37) frågar i en artikel.

Till följd av den språkliga minoritetspositionen har alla finlandssvenskar blivit tvungna att med större eller mindre framgång lära sig landets majoritetsspråk. Därför bildar det svenska språket enligt Åström aldrig i sig hela den identitetsskapande fonden utan det måste alltid ses i relation till majoritetsspråket och det nationella (Åström 2001c, 38–39). Hon påpekar vidare att det finska och det svenska, utan att vara särskiljande, ur ett semiotiskt perspektiv kan ses som komplement till varandra i termer av det "inre" och det "yttre" eller kärnan och skalet. Det inre utgörs av ursprunget, de östliga förkristna myterna i den finska kulturen; det yttre av det västliga, den av havet präglade hårdare finlandssvenska kulturen. Den finlandssvenska nationella identitetskopplingen sker på ett djupare plan, då skalet växt ihop med kärnan och inte kan avlägsnas från den. Den nationella identiteten är således gemensam för båda språkgrupperna, men härrör ur helt olika positioner. (Åström 2001a, 404–408.) Denna dubbla identitet bekräftas också av en sociologisk undersökning som gällde finlandssvenska ungdomar i tre städer i södra Finland. Ungdomarna ansåg sig vara såväl finlandssvenskar som nationellt finländare (Henning-Lindholm och Liebkind 2007, 179).

En dubbel lojalitet kan ibland bli problematisk och förorsaka intressekonflikter. I sin avhandling ger Jan Sundberg exempel på dilemmat när det gäller språk- och klasstillhörighet. Han konstaterar att lojaliteten till den egna etniska gruppen (finlandssvenskar) bromsade den finlandssvenska arbetarklassens fortsatta radikaliserings inför inbördeskriget. Priset för bekännelsen till klasslojaliteten skulle då ha varit förlusten av samhörighetskänslan med den egna språkgruppen. (Sundberg 1985, 91–92.) En dubbel lojalitet kan vidare visa sig problematisk t.ex. i nordiska sammanhang, då man kanske måste välja vilkendera identiteten man vill framhäva, den språkliga eller den nationella (jfr Åström 2001c, 43). Även Sven-Erik Klinkmann diskuterar detta komplexa förhållande med hjälp av Gregory Batesons term *double bind*, dubbelbindning. Begreppet finlandssvensk är enligt honom en historiskt situerad

double bind-konstruktion som fungerar både inåt och utåt och är svår att upplösa, eftersom den svårligen kan ersättas med något annat. Också han ser den viktigaste paradoxen i det finlandssvenskas dubbla status som både en del av en nationell kultur och som en etnisk-kulturell minoritet, med den sammanhängande kopplingen till både Finland och Sverige, vilket kan skapa olika typer av spänningar. (Klinkmann 2011, 284.)

Finlandssvenskheten har alltså under tiderna blivit en del av det nationella Finland, men samtidigt har den stärkt den regionala medvetenheten och gett stöd åt ideologin om finlandssvenskarna som en helhet. Krister Ståhlberg konstaterar i sin rapport om den finlandssvenska identitetens variationer att det är rimligt att tala om finlandssvensk identitet bara om det visar sig att finlandssvenskarna upplever identiteten på ett ungefär liknande sätt oberoende av var de råkar vara bosatta. Om identiteten skulle ha avvikande regionala tyngdpunkter borde det i stället talas om t.ex. åboländsk eller österbottnisk identitet. (Ståhlberg 1995, 28.) På individuell nivå är det förstås annorlunda. Bo Lönnqvist konstaterar att det är påfallande hur starkt identiteten förankras i fysiska revir, inte bara ett stycke land utan även hus, gator, torg och monument, och undrar om det är fråga om en biologisk instinkt med enorma kulturella implikationer. Han refererar till Anders Salomonssons föredrag på ett symposium i Lübeck och tillägger att det för en kulturell regions utformning krävs långvarigt samröre människor emellan, en fortgående process av både engagemang och beroende, vilket i sin tur skapar en regional, lokal och kulturell identitet. (Lönnqvist 1993, 3.) Känslan för den lokala miljön och denna känslas intensitet ligger till grund för den lokala identiteten. Därmed är den lokala historiska dimensionen inte utan vikt, ifall alla invånare, dvs. personer från båda språkgrupperna, kan bli delaktiga av den. Om man känner samhörighet med varandra inom sin språkgrupp och distanserar sig från "de andra" samtidigt som man förmår anse den andra språkgruppen som en naturlig del av och som kännetecknande för lokalsamhället bildar detta grunden till att bygga upp en gemensam lokal identitet. (Åström 2001b, 141.)

2.2 De svenskspråkigas ställning i Nystad

Kuststaden Nystad som ligger på ca 70 kilometers avstånd norrut från Åbo är idag officiellt en helt finsk stad, men även ett varierande antal svenskspråkiga har länge varit bosatta där. Exempelvis i slutet av medeltiden och i början av den nya tiden var den gamla socknen Kaland indelad i den svenska

och den finska rättens områden, vilket bevisar att dessa kusttrakter redan då beboddes av både finnar och svenskar (Kaukovalta 1961, 3–4). Vid sekelskiftet 1900 var antalet svenskspråkiga i Nystad ännu 513 personer eller tolv procent av stadens invånare, men år 1960 hade deras antal reducerats till 106, dvs. endast två procent av Nystads hela befolkning (Paasio 1967, 117). I dag har staden drygt 15 500 invånare, men andelen svenskspråkiga av befolkningen har minskat drastiskt. Endast 61 personer eller ca 0,4 procent har registrerat svenska som sitt modersmål (FOS 2015). Näringslivet i Nystad har speciellt tidigare präglats av sjöfart och skeppsbyggeri, varför de lokala redarna spelat en avgörande roll som arbetsgivare. Enligt Veikko Paasio var Nystads handelsflotta på 1870-talet den näst största i hela landet. Numera utgörs de största arbetsgivarna i staden av en bilfabrik och en kemikalieindustri, vars verksamhet i vartdera fallet inletts på 1960-talet. (Paasio 1967, 160; Suomen Kaupunkiopas 2013.)

När Nystad i början av 1600-talet grundades var de flesta av invånarna finskspråkiga. Antalet invånare växte sedan i rask takt under de följande decennierna. De nya inflyttarna var särskilt borgare från finska socknar, dit en stor del av stadens handelskontakter riktade sig. Även de svenskspråkiga blev flera i staden, för t.ex. gudstjänster hölls i varierande antal också på svenska (Kaukovalta 1961, 61–64, 235–236). Kaukovalta som skrivit de första volymerna av Nystads historia konstaterar att om namnen av invånarna tas som utgångspunkt, förefaller staden ha blivit nästan svenskspråkig under andra hälften av 1700-talet och i början av 1800-talet. Borgmästaren höll sitt tal på svenska till stadens åldermän och deras mötesspråk var likaså svenska. Under denna tid brukade de flesta finskspråkiga som flyttade till staden försvenska sina namn och de bättre bemedlade satte sina barn i den svenska skolan för att de skulle lära sig språket. Det var särskilt borgare, dvs. skeppare, handelsmän och hantverkare, som de svenskspråkiga omfattades av, men också stadens högre ämbetsmannakår hörde till den svenska gruppen. De svenskspråkigas ställning förstärktes ytterligare fram till 1800-talets andra hälft. De gamla borgarsläkterna behärskade i allmänhet båda språken och använde helst svenska i umgänget sinsemellan. De ville gärna tala svenska trots att en del av dem kanske inte behärskade språket fullständigt. Även i stadens pedagogium var mer än hälften av alla elever svenskspråkiga. Men allmogens språk var finska och enligt Kaukovalta hade finskans ställning i staden blivit sämre vid mitten av 1800-talet än vad den hade varit i slutet av föregående århundrade. (Kaukovalta 1929, 228; 1930, 219, 257; 1961, 219; 1962, 72.)

Det finska språkets frammarsch i Nystad syns i stadens pedagogium som i slutet av 1830-talet indelades i en svensk- och en finskspråkig avdelning, eftersom majoriteten av eleverna var finskspråkiga redan då. De finska eleverna fick likväl undervisning i svenska. Kaukovalta förmodar att då skolan i början av 1840-talet ändrades till elementarskola torde undervisningsspråket under den här tiden ha varit både svenska och finska. Svenska var dock fortfarande stadens officiella språk och inom borgerskapet såg man fortfarande till att barnen lärde sig svenska, rikets och bildningens språk. Svenska behövdes dessutom i handelskontakterna västerut. En början till förfinskning bland borgarna kunde likväl märkas redan fr.o.m. 1860-talet i och med att nästan alla nya båtar som de då lät bygga åt sig fick finska namn. (Kaukovalta 1930, 221, 223, 257, 260.)

År 1870 sammanslogs det finskspråkiga och det svenskspråkiga biblioteket i Nystad. De hade grundats som skilda bibliotek år 1861, men slutat sin verksamhet i brist på resurser och på grund av låntagarnas slarv. Verksamheten inleddes på nytt efter att nya böcker hade anskaffats. Till följd av de svenskspråkiga lånens fåtalighet, köptes nya svenska böcker inte i samma omfattning som nya finska. Antalet svenska böcker förblev ändå mellan 1200 och 1300 under flera årtionden framåt. Senare på 1950-talet donerades den föråldrade svenska litteraturen till Åbo Akademi, som gav nyare litteratur i gengäld. Även en läsesal hade grundats, men enligt Kaukovalta beställdes år 1886 endast en svensk tidning till läsesalen jämfört med 26 finska. Vid mitten av 1960-talet hade biblioteket ca 400 svenska böcker, medan antalet finska böcker närmade sig 10 000 exemplar. (Kaukovalta 1962, 124–126, 128; Paasio 1967, 256–257.)

Som det framgår ovan förändrades det svenska språkets ställning i Nystad efterhand till finskans förmån. Kaukovalta citerar tidningen *Aura*, där det rapporterades t.ex. i januari 1881 att eftersom en del av stadens fullmäktigemedlemmar inte längre behärskade svenska, framfördes alla ärenden på deras möten både på svenska och på finska trots att det officiella språket var svenska. Alla protokoll skrevs också på svenska. Möjligheten att anställa en översättare diskuterades, men ett sådant beslut fattades dock inte eftersom behövliga medel saknades. När det gällde magistratens expeditioner, skriver Kaukovalta att en tolk avlönades redan under de följande åren. (Kaukovalta 1962, 37–39; *Aura* 28.1.1881.)

2.2.1 Språkliga motsättningar i Nystad

Närmare sekelskiftet 1900 började ekon från språkstriderna i landet nå även Nystad med ställningstaganden av både svensksinnade och fennomaner, dvs. finsksinnade. Ett finskt sällskap grundades exempelvis år 1891 av de finsksinnade och dess uppgift var att ordna samkväm med föredrag, deklamation och musiktillställningar på finska (Kaukovalta 1962, 78–79). Tidningen *Uudenkaupungin Sanomat* som grundats samma år, förklarade sig först som en neutral nyhetsförmedlare, men efter några år fick den en redaktör med fennomanska sympatier. Han ändrade tidningens linje, vilket vållade bekymmer hos de svensksinnade. I tryckeriet tog de svensksinnade andelsägarna sedan över makten och förbjöd publiceringen av finsksinnade artiklar. Detta ledde till att ett nytt tryckeribolag grundades av de finsksinnade. De svensksinnade började några år senare, i december 1895, publicera en svenskspråkig *Nystads Tidning*, men företaget var inte lönsamt och tidningens sista nummer utkom redan den 30 december följande år. Där informerades läsarna om de ekonomiska svårigheter som orsakat nedläggningen. (Kaukovalta 1962, 80–81, NT 30.12.1896.)

Även i den lokala politiken i Nystad syntes landets kärva språkförhållanden. I fråga om både fullmäktigeval och lantdagsval blev den begränsade rösträtten ett tema som enligt Kaukovalta åstadkom ställningstaganden i de båda nygrundade tidningarna. Anhållan om begränsning hade lämnats till magistraten av stadens arbetarförening år 1896. Medan de finsksinnade var för begränsningen var de svensksinnade emot den och ansåg det som självförsvaret. Antalet röster i de olika valen berodde nämligen på betalda skatteören. Den begränsade rösträtten skulle ha haft som följd att de tjugo mest bemedlade med ett stort antal skatteören och med ca hälften av alla röster skulle ha förlorat sin makt. (Kaukovalta 1962, 41–43; NT 19.2 och 11.3.1896; US 21.2, 28.2 och 13.3.1896.) Som ovan nämnts var största delen av stadens borgare svenskspråkiga och skulle ha blivit i minoritet ifall den begränsade rösträtten hade blivit godkänd redan då.

Då antalet svenskspråkiga i Nystad drastiskt började minska fr.o.m. sekelskiftet 1900, försvagades deras ställning ytterligare. Som ovan konstaterats utgjorde de ännu tolv procent av stadens befolkning år 1900, men antalet hade gått ner med mer än hälften, till fem procent, tjugo år senare. Nedgången fortsatte under de följande decennierna och de drygt hundra svenskspråkiga som ännu fanns med i folkräkningen år 1960 utgjorde endast två procent av stadens dåtida befolkning (Paasio 1967, 117). Redan år 1903 hade

Nystad blivit tvåspråkigt enligt stadsfullmäktiges beslut med finska som stadens andra officiella språk. Bara ett par år därefter fattades beslutet att det finska språket skulle bli det enda officiella språket fr.o.m. början av 1906. Detta skedde trots att det från flera förvaltningsområden hade meddelats att kunskaperna i finska var svaga eller inte alls tillräckliga. Beslutet möjliggjordes av att gruppen borgare hade utökats med ett stort antal finskspråkiga som röstade för förslaget. Enligt Kaukovalta hade den år 1880 inledda kampen om Nystads finskhets då slutat med en seger. (Kaukovalta 1962, 48–49, 82.) Trots att beslutet om finska som det enda officiella språket i Nystad skulle gälla redan 1906, tog det nästan tjugo år, ända till år 1925, innan de svenska gatunamnen avlägsnades och stadens namn blev enbart det finska *Uusikaupunki*. Paasio nämner dock att man bl.a. inom järnvägsväsendet år 1966 åter började använda stadens svenska namn parallellt med det finska. (Paasio 1967, 117–118.)

Beslut om språkförändringar såsom i Nystad var möjliga innan språklagen år 1922 för första gången gav riktlinjerna för kommunernas en- eller tvåspråkighet. I lagen fastslås att antalet personer som talar ett annat än kommunens majoritetsspråk måste ha minskat under åtta procent, innan en tvåspråkig kommun kan bli enspråkig (Språklag 148/1922, § 2). Ifall språklagen funnits redan 1906 hade beslutet om Nystads finskspråkighet inte kunnat fattas, eftersom folkräkningen ännu fyra år senare, dvs. år 1910, gav de svenskspråkiga en andel om 8,2 procent av stadens dåtida invånare (Statistisk årsbok 1912, 37). Församlingen i Nystad fortsatte likväl att vara tvåspråkig t.o.m. år 1993. Den nya kyrkolagen som trädde i kraft år 1994 innehåller nu samma paragrafer om församlingarnas tvåspråkighet som språklagen gällande kommunerna (Kyrkolag 26.11.1993/1054). Det innebar att minst åtta procent av församlingsmedlemmarna eller 3000 personer borde ha registrerat sig som svenskspråkiga för att församlingen i Nystad kunde ha förblivit tvåspråkig.

2.2.2 Kalands svenska ungdomsförening och svenska skolan i Nystad

Det kan anses som en naturlig utveckling att de svenskspråkigas försvagade ställning i Nystad under förra seklets början och den pågående kampen om svenska språkets ställning i landet ledde till tankarna att grunda en svensk-språkig förening i staden. *Kalands svenska ungdomsförening* grundades på det konstituerande mötet den 20 augusti 1913 (ÅA: Kuf, 20.8.1913). I den fjärde volymen av Nystads historia nämner Kaukovalta ingenting om grundandet, inte heller om föreningens verksamhet under de närmast följande åren, vilket

kanske avslöjar författarens sympatier i språkpolitiska frågor. Inte heller Paasio som skrivit den femte och sista delen av stadens historia nämner något om föreningen, trots att dess verksamhet var livligast just under de år som författaren behandlar i volymen. På sin tid kom föreningen att spela en avgörande roll, när det gällde att hålla svenska traditioner vid liv i staden. I *Åbo Underrättelser* rapporterades om grundandet och konstaterades att föreningen var ytterst nödvändig för att bevara svenskt språk och svenskt sinne- lag på en övervägande finsk ort (ÅU 23.8.1913). Svenskt sinne- lag kan här tolkas som ett tidigt uttryck för samhörighetskänsla och identifikation med de svenskspråkiga i landet. Också i föreningens stadgar har dess uppgift formu- lerats vara att bl.a. "sammanföra den svenska ungdomen i Nystad och dess omnejd till gemensamt arbete för den svenska nationalitetens bevarande" (Kuf 26.2.1921). Redan under de första månaderna efter grundandet hade före- ningen fått över 60 medlemmar. Om deras aktivitet rapporterar tidningen *Västra Finland* att det redan i december samma år ordnades en soaré till för- mån för bildandet av ett bibliotek. (VF 3.1.1914.) Det framgår vidare av tid- ningarna att föreningen också varit med om att ordna festligheter för firandet av svenska dagen och Runebergsdagen (bl.a. VF 11.11.1924, ÅU 8.2.1925, 14.11.1933, 10.2.1934, 3.2.1951, 8.11.1953). Verksamheten ger tydliga bevis på ett medvetet arbete för att bevara svenskheten i staden.

Kalands svenska ungdomsförening kom senare att ha som en av sina huvud- uppgifter att genom insamlingar och annan verksamhet skaffa resurser för att understöda den privata svenska folkskolan i staden. Folkskolan hade fr.o.m. 1872 varit indelad i en finsk och en svensk avdelning (Kaukovalta 1962, 116), men den svenska avdelningen hade indragits i sin helhet år 1926 då elevantalet sjunkit under 24. Undervisning på svenska började sedan ges i en skola som underhölls med privata medel. Med åren sjönk dock antalet elever också där till endast några få. (Paasio 1967, 235.) Kampen om folksko- lans svenska avdelning i Nystad hade egentligen inletts redan några år tidi- gare innan indragningen blev aktuell. Kampen syntes också i de dåtida tid- ningsspalterna där de svenskspråkiga uppfattade den som en del av de då aktuella språkstriderna i landet. På vissa håll i staden ville man dra in den svenska avdelningen, eftersom "elevfrekvensen ej motsvarade de dryga kost- nader, som äro förenade med upprätthållandet av en svensk folkskola". Den svenska avdelningen hade över 70 elever, men det påstods att endast 19 av dem kom från svenska hem. (Hbl 8.8.1921.) Den avgörande ståndpunkten in- tog stadens skolinspektör som stödde sig på skolstyrelsen i frågan (Harvio 1947, 95). Hans ståndpunkt betydde att språklagen i Nystad började tolkas så

att om t.ex. endast fadern till eleven var svenskspråkig och barnets svenska språk inte uppfattades vara lika stark som finskan ansågs elevens modersmål vara finska. Tolkad som finskspråkig tvingades barnet sedan till den finska skolan. Föräldrarna fick således inte välja själva i vilken skola deras barn skulle gå. (Hbl 11.5., 27.5. och 5.10.1923, ÅU 18.5.1923.) Exempelvis i tidningen *Västra Nyland* ansågs detta som helt främmande och mot språklagens anda. Avsikten med lagen var att trygga den språkliga minoritetens rätt så att undervisning på modersmålet stod till buds och inte att tvinga eleverna till en undervisning, som man i Nystad ansåg skulle ske på finska. Som exempel noterades det i tidningen att om barn med svenska som modersmål hade velat söka sig till en finsk skola, hade ingen höjt sin röst emot det. (VN 27.9.1923.)

Redan följande år ledde den lokala tolkningen av språklagen till ett önskat resultat i Nystad. Enligt *Åbo Underrättelser* indrogs de två lägsta svenska klasserna fr.o.m. hösten 1924. Det hade som följd att Svenska folkpartiets lokalavdelning i staden beslöt att med stöd av donationer från bl.a. Svenska folkskolans vänner, Kaland's svenska ungdomsförening och Svenska kulturfonden grunda en privat svensk folkskola med 14 elever. (ÅU 1.4.1925.) Som det framgått ovan ansåg ungdomsföreningen därefter som sin främsta uppgift att understöda den svenska skolans verksamhet. En syförening bildades inom föreningen som arbetade för detta ändamål under årtionden framåt (Kuf 13.10.1924, 18.4.1933, 25.4.1941; Sigfrids 1970, 6). Undervisning på svenska i Nystad var på detta sätt tryggad för en tid framöver. Ytterligare finansiellt stöd söktes årligen också från annat håll, främst från Svenska kulturfonden och Svenska Folkskolans Vänner (Kuf bl.a. 29.11.1940, 20.12.1945, 18.2.1950). Även statsunderstöd ansöktes för samma ändamål varje år (Kuf 24.10.1949, 9.1.1959, 16.6.1970).

Den privata svenska skolan, vars direktion var densamma som ungdomsföreningens styrelse, spelade en viktig roll i bevarandet av svenskhetens i Nystad (bl.a. Kuf 8.4.1959 och 29.1.1972). Skolans verksamhet var likväl hotad flera gånger och räddades ofta med hjälp av föreningens insamlingsaktioner, bl.a. genom att ordna teaterföreställningar och konserter (VN 2.1.1953 och 9.1.1953, ÅU 9.3.1954). Den största och mest omfattande insamlingen skedde år 1950, då skolan hade resurser endast för en termin (Kuf 23.2.1950 och 14.9.1950). Den stora hjälpaktionen startades på hösten på initiativ av *Åbo Underrättelser* tillsammans med Åbolands ungdomsförbund (ÅU 28.9.1950). Om insamlingsläget rapporterades sedan flitigt i tidningen med vädjanden

och uppmaningar till ytterligare donationer för att man "inte har råd att förlora svenskar som vill vara svenskar" (ÅU 12.10.1950). Insamlingen gav ett fint resultat som kunde firas med en glad julfest i skolan. Skolan kunde där- efter drivas utan några större penningbekymmer ca två och ett halvt år fram- över. (ÅU 16.11, 29.11 och 20.12.1950.)

Det stora problemet med den privata folkskolan var att eleverna som ville fortsätta sin skolgång i läroverk inte i sin hemstad hade möjlighet till svensk- språkig undervisning på denna nivå. De var tvungna att söka sig till andra orter eller att byta till det finskspråkiga läroverket i Nystad (ex ÅU 31.8.1951, Hbl 3.11.1956). Under åren som följde blev det allt flera elever som valde det sistnämnda alternativet. En del kunde också byta till den finska skolan redan efter ett par år i den svenska skolan. Denna åderlåtning syntes naturligtvis i ett minskat elevantal. (Hbl 27.9.1970 och 6.10.1973.) Trots optimism och hopp- fulla prognoser om ett ökat elevantal (Hbl 27.9.1970, Kuf 9.1.1973) bl.a. till följd av återflyttning från Sverige (Sigfrids 1970, 6, Kuf 18.2.1974), var den privata svenska folkskolan likväl tvungen att stänga sina dörrar. Det skedde hösten 1975, då uppmaningen till förhandsanmälan till skolan hade som re- sultat att enbart två elever anmält sig (Kuf 21.5.1975, ÅU 19.8.1975). På ung- domsföreningens möte på hösten samma år diskuterades ännu möjligheten att med hjälp av kursverksamhet ordna kurser i svenska för finskspråkiga och framför allt modersmålsundervisning för svenskspråkiga barn (Kuf 21.10.1975). Den sistnämnda planen förverkligades också i form av en barn- klubb, där barnen fick tala svenska och bekanta sig med sin egen kultur. En- ligt ordföranden Kerstin Granholm var klubben verksam ännu i slutet av år 1999. Även i övrigt tycks föreningsmedlemmar ha samlats då och då till trev- liga samkväm med det svenska modersmålet som det centrala elementet. (Granholm 1999, 94.) Klubbens senare verksamhet finns det inga uppgifter om. Då den svenska skolan i Nystad indrogs försvann helt tydligt också ung- domsföreningens huvudsakliga roll som stödorganisation för den svensk- språkiga undervisningen (jfr Hbl 27.9.1970). Därmed förlorade medlem- marna också de gemensamma rutinerna som de haft för sin stödverksamhet, även om barnklubben i viss mån kanske kunde kompensera dem senare.

Som ett ersättande forum för Kaland's svenska ungdomsförening och för da- gens drygt 60 svenskspråkiga invånare i Nystad (FOS 2016) har föreningen Pohjola-Norden kunnat fungera, åtminstone delvis. I princip är dess verk- samhet tvåspråkig, men i praktiken dominerar finskan som är det gemen- samma språket för alla medlemmar. Förutom att ordna en svenskspråkig samtalsgrupp för sina medlemmar brukar föreningen ordna luciafester varje

år och teaterresor då och då. På hösten 2013 besöktes t.ex. Svenska teaterns gästspel i Björneborg. Under år 2014 planerades utfärder till den svenskspråkiga skärgården, både den åboländska och åländska. (P-N jäsenkirje 2/2013 och 1/2014.) En nyare tradition inom föreningen är att tillsammans med församlingen och i samband med det årliga luciafirandet ordna ett tillfälle i kyrkan, där de vackraste julsångerna kan sjungas på svenska (Kuczynski 2006, 276; P-N jäsenkirje 2/2013). Lokalavdelningen av Svenska folkpartiet kunde vara ett annat möjligt forum för de svenskspråkiga i Nystad, eftersom partiet i allmänhet anses vara en finlandssvensk identitetsfaktor. Numera har partiet likväl ingen aktiv verksamhet i staden (jfr ÅA: Seppälä-Kavén 1997, 14).

I egenskap av ordförande och styrelsemedlem i Kaland svenska ungdomsförening uttalade Sven Sigfrids för närmare fem årtionden sedan sina farhågor om, huruvida man alls i det övriga Svenskfinland begriper "hur anorlunda det är att bo och verka på en ort, där flertalet inte kan annat än sin finska och man är tvungen att tala finska för att komma till rätta" (Sigfrids 1970, 6). Det finns fortfarande alla skäl att instämma i detta uttalande. En motsvarande situation som de svenskspråkiga upplevt i Nystad har de finskspråkiga på Åland också erfarenhet av. Den språkliga omgivningen är likväl den motsatta jämfört med Nystad.

2.3 Språkpolitik och de finskspråkiga på Åland

Ösamhället Åland är beläget mitt emellan moderlandet Finland och grannlandet Sverige. Tack vare sitt läge har Åland under tiderna fungerat som en bro mellan dessa länder. Positionen mellan Finland och Sverige, den kulturella orienteringen västerut och den nationella tillhörigheten österut har också bidragit till att den åländska identiteten vuxit sig stark (Lindqvist 2008, 13). Att man definierar sig varken som svensk eller finlandssvensk utan som ålänning är därför iögonenfallande. De åländska kontakterna med Sverige har alltid varit livliga, inte minst på grund av det gemensamma språket. Journalisten och författaren Benita Mattsson-Eklund anför t.ex. i sin bok om Ålands historia att åländska bönder sedan urminnes tider seglat till Stockholm för att sälja sitt överskott (Mattsson-Eklund 2000, 103, 176–177). Åland brukar också associeras med färjtrafiken över Östersjön. De lokala redarna har med sina bilfärjor varit viktiga arbetsgivare, men har också haft stor betydelse för landskapets ekonomi, inte enbart som skattebetalare. De är viktiga också därför att de transporterar turister till öarna, både från Sverige och från fastlandet (jfr Hagmark-Cooper 2008, 15; Österlund-Pötzch 2008, 29). För

finskspråkiga resenärer från fastlandet ter sig Åland ofta som annorlunda och exotiskt, särskilt till följd av en havsnära stämning, men också för det annorlunda språkets skull. Det är lätt att få en känsla av att man vistas utomlands.

Åland är ett autonomt landskap i Finland med eget parlament, lagtinget, och en delvis egen lagstiftning. Autonomin härstammar från åren efter första världskriget och Finlands självständighetsförklaring från Ryssland i december 1917. Under de krigstida oroligheterna hade landskapets framtida öde orsakat bekymmer på Åland. Till följd av revolutionen i Ryssland och den finsknationalistiska rörelsen i det politiskt alltmer instabila storfurstendömet Finland blev svenska språkets överlevnad en central fråga i landskapet. Det svenska modersmålet ansågs vara hotat. Möjligheten att bli anslutet till det tidigare moderlandet Sverige föreföll därför som ett tryggt alternativ som den s.k. Ålandsrörelsen ivrigt arbetat för redan före Finlands självständighetsförklaring. (Jansson 1997, 2–3; Mattsson-Eklund 2000, 321–325, 328.) Ålandsrörelsen beräknas börja 17.8.1917, då tankarna om ”en återförening” med Sverige för första gången dokumenterades skriftligt på ett möte i Ålands folkhögskola (Kuvaja et al. 2008, 551). På fastlandet såg man negativt på de åländska separationstankarna. De svenskspråkiga t.ex. var emot separationen eftersom de ansåg att de genom Ålands utträde skulle förlora ett viktigt stöd för sitt svenska modersmål i det övriga Finland. För att inte förlora den politiska kontrollen över öarna erbjöd Finland autonomi åt Åland 1920. Erbjudandet förkastades likväl av ålänningarna som fortsättningsvis arbetade för anslutningen till Sverige. Grannlandet i väst hade också gett ålänningarna sitt fulla stöd i deras strävanden. (Mattsson-Eklund 2000, 328–330, 332.)

Historikern Christer Kuvaja anser att det främst var tidningen *Ålands* propagerande och huvudredaktören Julius Sundbloms starka ställningstagande för anslutningen som på ett avgörande sätt kom att påverka ålänningarnas opinion. Hade Sundblom i stället sympatiserat för sammanhållningen med Finland hade ålänningarna inte så mangrant ställt sig bakom tankarna om ”återföreningen” med Sverige, resonerar han (Kuvaja et al. 2008, 421, 590). Efter ålänningarnas negativa svar till Finlands regering angående självstyrelsen kom Ålandsfrågan att behandlas i Nationernas Förbunds råd som i sin resolution i juni 1921 beslöt att det åländska territoriet tillhör Finland. Självstyrelselagen med garantier för svenskt språk, svensk kultur och lokala traditioner på öarna trädde i kraft i augusti 1922. (Jansson 1997, 3; Mattson-Eklund 2000, 333.)

Självstyrelselagen har efteråt blivit reviderad två gånger, 1951 och 1991. Den första revideringen införde bl.a. begreppet "hembygdsrätt" som en form av åländskt medborgarskap för också andra än ålänningarna själva. Hembygdsrätt kan ansökas av personer som redan har finskt medborgarskap och som varit permanent bosatta i landskapet i minst fem år. Personerna får därmed kommunal rösträtt, rätt till drivande av näring och till jordförvärv. Den senare revideringen gav större ekonomisk autonomi åt landskapet och preciserade språkstadganden ytterligare. För att få hembygdsrätt krävs nu t.ex. att den sökande har tillfredsställande kunskaper i svenska. I språkstadgandena bekräftas vidare att ämbetsspråket inom landskapets förvaltning är svenska, och skriftväxlingsspråket mellan statens och landskapets myndigheter likaså. Finska medborgare har dock rätt att "i egen sak" inför myndigheter använda finska. Vidare stadgas det att undervisningsspråket i skolor som bekostas med allmänna medel är svenska, om inte något annat stadgas genom landskapslag. Det sistnämnda har tolkats så att staten inte får bekosta undervisning på finska. Undervisning på finska på Åland kan således ges och bekostas endast privat, genom t.ex. stiftelser och liknande organ. (Bring 2002, 28–32, 46–52; Självstyrelselag för Åland 1991/1144.) Professor Markku Suksi anser likväl i sin bok om Ålands konstitution att privata skolor ur den här synvinkeln är endast en teoretisk möjlighet, eftersom även ersättande skolor vanligtvis får stöd från allmänna medel för att hålla sina driftskostnader nere (Suksi 2005, 46–47).

Gällande befolkningen har flyttningsrörelser från fastlandet till Åland existerat i alla tider. Även helt finskspråkiga har hittat sin väg till öarna. Historikern Kuvaja har i boken om det åländska folkets historia sammanställt en tabell över antalet finskspråkiga i kommunerna före och efter sekelskiftet 1900. Då invånarna i landskapet för första gången år 1880 registrerades enligt språk, var antalet finskspråkiga allt som allt 194 personer, dvs. inte fullt en procent av alla ålänningar eller 20 437 personer. Dock hade det i många församlingar ordnats t.ex. gudstjänster på finska redan under första hälften av 1800-talet. Under de följande årtiondena ökade antalet finskspråkiga kraftigt, och statistiken för år 1910 visar att det då bodde 895 finskspråkiga i olika kommuner i landskapet. Dessa utgjorde 4,2 procent av Ålands hela befolkning, som då var 21 353 personer. (Kuvaja et al. 2008, 88, 98.) Det var särskilt industrier i Saltvik och Jomala samt skogsavverkning som lockat finskspråkig arbetskraft från fastlandet. Haraldsby i Saltvik med både tegelbruk och ångsåg var vid den tiden den enda riktiga industriorten på Åland och också den

ort dit det största antalet finskspråkiga sökt sig. Deras andel i Saltvik var nästan tio procent av kommunens hela befolkning. I Ytternäs by i Jomala fanns det likaså en ångsäg med många finskspråkiga arbetare. (Mattsson-Eklund 2000, 306; Kuvaja et al. 2008, 98–100; FOS 1910,VI:45:1.)

Flyttningen från fastlandet till Åland har senare varierat, men ökade avsevärt på 1960- och 1970-talen, vilket kan ses som den andra större flyttningsvågen till landskapet. Inflyttningen har varit märkbar också i början av 2000-talet. Allt som allt finns det numera närmare 1400 personer som är registrerade som finskspråkiga, dvs. ca fem procent av alla ålänningar som är något under 29 000 personer (ÅSUB, 2015). Antalet personer som har finska rötter sedan några generationer tillbaka är naturligtvis mycket större. Förutom finskspråkiga är även många andra folkgrupper representerade på Åland. Redan år 2012 fanns det invandrare från 92 länder och dessa talade 55 olika språk (Fogelström 2014, 58). Enligt den senaste statistiken är antalet personer vars modersmål inte är svenska eller finska drygt 2000 eller ca sju procent, vilket är högre än de finskspråkigas andel av hela den åländska befolkningen (ÅSUB 2015).

Kring förra sekelskiftet liksom på 1970-talet, då inflyttningen av finskspråkiga ökade märkbart, var det ont om arbetskraft på Åland. I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet var det den omfattande emigrationen till Amerika som var orsaken till denna brist. Kuvaja skriver att drygt sex procent av alla ålänningar enligt passförteckningarna då flyttade till Amerika, men konstaterar att den verkliga siffran är betydligt högre, eftersom ett stort antal också reste via Sverige (Kuvaja et al. 2008, 103). På 1970-talet rådde det däremot en ekonomisk högkonjunktur som gjorde fastlandsborna medvetna om arbetsmöjligheter på Åland (jfr Tudeer 1993, 273; Ål. 30.3.1968, 7.6.1969, 6.4.1972 och Hbl 19.3.1971). Speciellt under turistsäsongen på somrarna behövdes det språkkunnig arbetskraft och en hel del studerande ungdomar kom då till öarna. Bristande kunskaper i svenska hos de arbetssökande vållade likväl problem som åtminstone en arbetsgivare ville råda bot på genom att i samarbete med Medborgarinstitutet planera språkkurser för sina finskspråkiga anställda (Ål. 27.2.1971 och 8.11.1973). Enligt självstyrelselagen krävs ju kunskaper i svenska av alla för att kunna ta del av landskapets offentliga tjänster.

2.3.1 Den första inflyttningsvågen av finskspråkiga och dess följder

Runt sekelskiftet 1900, då antalet finskspråkiga mångdubblades på Åland, var det mest finskt arbetsfolk som flyttade till landskapet, men även bönder

och tjänstemän hade bosatt sig där. I en statistik från år 1911 som grundar sig på språkförhållandena år 1905 i sydvästra Finland har utöver språket även antalet personer i fem olika yrkesgrupper utretts i varje kommun. Totalsiffror för enbart Åland saknas, men med hjälp av de kommunala siffrorna har Kuvaja räknat ut, att det bland inalles 23 180 ålänningar fanns 883 finskspråkiga. Av dessa var 67 eller 7,6 procent jordägare och 100 eller 11,3 procent torpare. Motsvarande procentsiffror för de svenskspråkiga var 33,3 och 23,5. Till tjänstefolk som tydligen omfattade drängar och pigor hörde 200 personer eller ca 22,7 procent, men av de svenskspråkiga endast 3,1 procent. Benämningen lös befolkning användes om arbetare på gårdar och industrier och antalet dem av alla finskspråkiga var så stort som 375 eller 42,5 procent, av de svenskspråkiga 20,6 procent. Den sista yrkesgruppen bestod av hantverkare, sjöfarare, lanthandlande, tjänstemän o.a. och omfattade 141 personer eller 16 procent av de finstalande, av de svensktalande ålänningarna 19,4 procent. Enligt Kuvaja hörde således ca två tredjedelar av den finskspråkiga befolkningen på Åland till tjänstefolk och arbetare, medan drygt hälften av de svenskspråkiga ålänningarna, dvs. 56,8 procent var jordägare och torpare. (Kuvaja et al. 2008, 99–100; Statistiska tabeller 1911, 96–97.)

Som ovan konstaterats var orsaken till inflyttningen att efterfrågan på arbetskraft på Åland kraftigt ökat till följd av en omfattande emigration. Också finskspråkiga själva sökte arbete genom att annonsera i tidningen *Åland*. Det var ofta flickor från fastlandet som ville uträtta hushållsarbeten i familjer, ibland utan lön, för att lära sig svenska (t.ex. Ål. 5.5.1894, 24.11.1909, 28.5.1910). Även finskspråkiga tjänarinnor sökte anställning liksom pojkar som önskade drängplatser (t.ex. Ål. 5.5.1894, 24.2.1904, 8.4.1905, 17.5.1905). Den snabba ökningen av ”finskatalande” fick ålänningarna att reagera. I tidningsspalter beskylldes såväl åländska arbetsgivare som egna ungdomar för förfinskningshotet. Arbetsgivarna förebråddes för att de hellre anställde finskspråkiga än eget folk. Genom att emigrera uppvisade ungdomarna i sin tur bristande plikt känsla då de övergav sitt hus och hem, ofta också ålderstigna föräldrar, och lät sig lockas av lättvunna pengar bortom Atlanten. I deras ställe måste annat folk anställas, i regel finskspråkiga. Delvis till följd av emigrationen hade en del bondgårdar blivit till salu och inköpta också av finskspråkiga, vilket väckte missnöje hos folket. Ålänningarna borde känna sitt ansvar och inte låta den fäderneärvda jorden komma i finska händer, skrevs det. (Ål. 31.10.1903, 26.5.1906, 9.8.1906, 27.7.1907, 18.4.1908, 8.5.1909, 16.3.1910.) Såsom antalet jordägare enligt statistiken ovan visar var jordbruket den viktigaste näringen på Åland vid förra sekelskiftet. En orsak var att

jordägandet sedan gammalt också var kopplat till partrederierna och seglationen, som var av central betydelse för ålänningarna (jfr Kuvaja et al. 2008, 315, 322, 327–328; Hagmark-Cooper 2008, 15).

Den negativa inställningen till de finskspråkiga runt sekelskiftet 1900 hade delvis ett samband med språkstriderna på fastlandet och den finsknationella rörelsen som ålänningarna kände sig hotade av. Det fanns en rädsla för att fennomanernas avsikt var att göra hela Åland finskt. Det påpekades t.ex. att endast några av de åländska prästerna var svensksinnade, att nästan hälften av stadens lärare sympatiserade med de finsksinnade och att situationen med köpmanskåren var densamma (t.ex. Ål. 7.9.1895 och 24.10.1896). Några föredrag som hållits på finska ansågs vara bevis på agitation. Det första som hölls på hösten 1891 av en inflyttad lärare med fennomanska sympatier åstadkom diskussioner i tidningen *Åland*. Vid mitten av 1890-talet grundades dessutom ett fennomanskt parti som senare vid fullmäktigeval fick kandidater invalda. (Kuvaja et.al. 2008, 100; Ål. 10.10.1891, 21.10.1891, 21.8.1895, 14.8.1897.) Den finska föreningen *Ahvenanmaan Suomalainen Sivistysseura* (Finska bildnings-sällskapet på Åland) ansågs då vara en del av fennomanernas valarbete på Åland. Med tanke på följande val efterlystes därför ett bättre samarbete mellan de två åländska föreningarna *Ålands Vänner* och *Arbetets Vänner*. (Jfr Kuvaja et al. 2008, 100; Ål. 10.12.1898.)

En följd av den första finska inflyttningsvågen var uppkomsten av föreningen *Ahvenanmaan Suomalainen Sivistysseura*. Det konstituerande mötet med närmare 30 deltagare hölls 5.3.1898. I föreningens stadgar, fastställda av guverneren i länet redan samma månad, sattes som mål bildningsverksamhet bland och andligt utvecklande av den finskspråkiga befolkningen i Mariehamn och i mån av möjlighet även i omnejden. Det skulle ske genom att skaffa läsestugor och ett lånebibliotek och att ordna föredrag, bildande samkväm och soaréer samt lärokurser för arbetare m.m. (ÅLA, IÅ 54/1898/463; VF 30.3.1898.) Enligt annonserna ordnades sedan soaréer, lotterier och sommarfester "till förmån för finska folkelementets på Åland bildningssträfvanden" (Ål. 7.5.1898, 8.4.1899). I en notis några år senare som refererar till årsredogörelsen 1904 står det att föreningens läsesal med sju beställda tidningar varit flitigt anlita och att biblioteket kunde skryta med 296 boklån (Ål. 16.3.1904).

Sin första stora sommarfest ordnade föreningen redan på midsommaren 1899 och annonser både på finska och på svenska publicerades i tidningen *Åland*

(Ål. 8.4.1899, 18.5.1899, 6.6.1899). Om festen skrevs också på fastlandet. I Åbotidningen *Uusi Aura* uppmanades folk att i stora grupper bege sig dit med ångaren Åland (UA 17.6.1899 och 18.6.1899). Enligt en detaljerad redogörelse för festen hade uppmaningen väckt anklag (ibid. 27.6.1899). En stor finsk fest intill Mariehamns centrum med hundratals finskspråkiga deltagare kunde lätt bli tolkad som de finsksinnades agitation och de finskspråkiga sedda som ett stort hot för svenskheten på Åland. Hur länge föreningen *Ahvenanmaan Suomalainen Sivistysseura* var verksam är oklart. Kuvaja förmodar att verksamheten upphört vid sekelskiftet (Kuvaja et al. 2008, 101). Åtminstone år 1904 tycks föreningen likväl ha varit verksam, eftersom den enligt en notis då kunde räkna med 38 nya medlemmar (Ål. 16.3.1904). I slutet av följande år hade den ansökt om understöd från staden (ibid. 16.12.1905), men om ansökan lett till ett positivt resultat, finns det inga uppgifter om. Följande år syns föreningens annons om en kommande folkfest med lotteri (ibid. 21.7.1906). Därefter kan en annons ännu hittas om ett annalkande årsmöte (ibid. 30.3.1907). Den finska läsesalen och biblioteket tycks ha varit öppna ända fram till december 1909 (ibid. 1.12.1909). Antagligen fortsatte föreningens verksamhet i någon form, även om annonser om fester och lotterier inte längre kan hittas.

2.3.2 Finsk folkskola i Saltvik och i Mariehamn

I samband med den stora inflyttningsvågen av finskspråkiga till Åland runt sekelskiftet 1900 föddes också tanken om finskspråkig undervisning för barnen. Den första finska folkskolan på Åland grundades hösten 1896 i Haraldsby i Saltvik, där en hel del finska arbetare var bosatta. Initiativtagaren var föreningen *Suomalaisen Kansakoulun Ystävät* (Finska folkskolans vänner), som år 1889 grundats i Helsingfors. Föreningens målsättning var att främja grundandet av finskspråkiga folkskolor på orter där den finska befolkningen var fåtalig, där behövliga medel saknades eller där andra ogynnsamma omständigheter försvårade grundandet av nödvändiga skolor. Föreningen skulle också på andra lämpliga sätt verka för folkbildningens väl, bl.a. genom att inrätta folkbibliotek, sprida nyttig litteratur och genom att hålla föredrag. Med hjälp av sina flitiga ombudsmän hade den fått många medlemmar på Åland och anvisade år 1897 medel för att anskaffa en skolbyggnad i Haraldsby. (Lehmusto 1930, 18, 97.) Trots de anvisade medlen skaffades någon skolbyggnad aldrig och den finska skolan i Haraldsby blev kortvarig. I tidningen *Åland* skrevs det att verksamheten i brist på lämplig lokal avslutats med en julfest redan samma höst (Ål. 5.1.1897).

Enligt Lehmusto fanns det fortsättningsvis en ambulerande finsk folkskollärare i Haraldsby vars lön den finska föreningen fick anslag till från föreningen i Helsingfors. Förutom den ambulerande läraren fanns där också en finsk småbarnsskola, som år 1902 flyttades till Mariehamn. Av den anledningen skrev några finskspråkiga i Haraldsby ett brev till Finska folkskolans vänner i Helsingfors och bad om hjälp för fortsatt skolverksamhet på orten, där de finska eleverna nu blivit utan undervisning. I brist på medel kunde föreningen dock inte hjälpa i saken. Annonser om den finska skolans början i Mariehamn syns fr.o.m. februari samma år. (Lehmusto 1930, 97, 110–112; Kuvaja et al. 2008, 101; Ål. 19.2.1902.) Inte heller i Mariehamn var den ditflyttade privata finska småbarnsskolan verksam någon längre tid, trots årliga annonser om skolans början och uppmaningar till föräldrarna att sätta barnen där. Skolan placerades i den finska föreningens lokaler och av första årets 14 elever var endast fem från Mariehamn, resten kom från Ytternäs i Jomala. (Ibid. 19.2.1902, 1.9.1903, 30.8.1904, 2.9.1905.) Fem år senare hade antalet elever ökat till 20. Då behövliga medel saknades måste skolan likväl stängas hösten 1910. Enligt Lehmusto berodde det på resursbrist och partipolitiska tvister samt att den lokala myndigheten inte hade gett tillstånd till att ordna lotterier för ändamålet. (Lehmusto 1930, 112.) I tidningarna *Åbo Underrättelser* och *Uusi Aura* skrevs det att skolan stängdes för att staden inte ville understöda den (ÅU 5.9.1910, UA 6.9.1910). I tidningen *Åland* dementeras uppgiften om uteblivet understöd och påpekas att inget understöd ens ansökts för skolan under det året (Ål. 7.9.1910).

Enligt tidningen *Åland* försökte man ännu år 1908 få igång en finsk folkskola i Saltvik. Kommunalstämman som fattade ett negativt beslut i saken, stödde sig på en utredning som visade att det fanns endast tolv elever som skulle ha varit i behov av finsk undervisning. Resten av de 25 barnen till de finska föräldrarna kunde svenska och fick gå i den svenska folkskolan i Haraldsby eller också var de redan för gamla. Man hänvisade också till folkskoleförordningen som krävde minst 30 elever för inrättandet av en skola. (Ål. 29.4.1908.) I samband med skolstyrelsens inspektion hösten 1909 hade det ännu förts fram en tanke om en gemensam folkskola i Mariehamn för alla de ca 50 finska barnen på Åland. Staden vägrade dock att understöda barn från andra kommuner och förutsatte frivillighet i saken också av de övriga, varför ärendet förföll. (Ibid. 28.5.1910.) De privata medlen från föräldrarna och ett anslag från Finska folkskolans vänner i Helsingfors var tydligen inte tillräckligt för att upprätthålla den privata finska skolans vidare verksamhet. Det är motiverat att anta att då skolan tvingades stänga och då den finska föreningen

inte längre kunde samla pengar för de finskspråkigas bildningsändamål, upphörde även dess övriga verksamheter.

I tidningen *Åland* uppfattades bildningsverksamheten och inrättandet av den finska skolan som ett mullvadsarbete av fennomanerna (Ål. 7.9.1895, 24.10.1896). Den finska föreningens syfte ansågs vara att försvaga och till slut helt avskaffa det svenska språket på Åland. Misstankarna var kanske inte helt obefogade med tanke på den målsättning som föreningen hade i sina stadgar. Bildningssträvandena fokuserades ju främst på sådana finskspråkiga som var bosatta på traditionellt svenskspråkiga orter (Lehmusto 1930, 13–19). Föreningen med huvudorten i Helsingfors hade öppet finsksinnade medlemmar, vilket också noterats på Åland. Även Lehmusto skriver att ombudsmännen på Åland var särskilt ivriga att sprida den finsk-nationella bildningens tankar. (Ibid., 97.) Naturligtvis var föreningen angelägen om den arbetande finska befolkningens läskunnighet och bildning, men genom detta arbete skulle uppmärksamheten riktas också på det pågående stora nationella väckelseprojektet. Måhända var ålänningarnas reaktioner något överdrivna, men trots det förståeliga under den rådande situationen med språkstrider i riket (jfr Lindqvist 2001a, 73, 86).

2.3.3 Föreningen *Ahveniset* och dess strävanden på Åland

Efter att den finska föreningen *Ahvenanmaan Suomalainen Sivistysseura* antagligen helt upphört med sin verksamhet gick det flera årtionden innan tanken om en förening för Ålands finskspråkiga på nytt blev aktuell. Som det framgick ovan var det särskilt i början av 1970-talet som den ekonomiska högkonjunkturen åstadkom ett behov av arbetskraft i landskapet. Finskspråkiga inflyttare från fastlandet blev därför ett välkommet svar på detta behov. Grundandet av föreningen *Ahveniset* under den här tiden kan anses vara resultatet av ett behov att för andra gången föra samman de finskspråkiga på Åland. Ordföranden Leena Raitanen skriver i föreningens historik att idén om en egen förening hade fötts på en svensk språkkurs vid Medborgarinstitutet med kursläraren som initiativtagare. Idén ledde till ett förberedande möte 12.3.1972 i Mariehamn, dit 70 intresserade hade anlänt i avsikt att diskutera den blivande föreningens uppgift och verksamhet. (Raitanen 2012, 5.)

När nyheten om planerna att grunda en finsk förening i Mariehamn nådde massmedia, togs där genast ställning till detta. Eftersom det första mötet hölls i församlingens lokaler, måste det från församlingens håll förtydligas att den också i fortsättningen är helt svenskspråkig. Bland argumenten mot planerna i tidningen *Åland* framhölls de finskspråkigas blivande isolering och

splittring mellan finskt och svenskt samt att alla som bor på Åland måste inordna sig i de rådande förhållandena. I stället borde det svenska landskapet slås vakt om och dess lagstadgade ställning inte undergrävas. En annan åsikt förklarade att argumenten var exempel på fördomsfullhet och intolerans mot en minoritet, vilket ålänningarna borde reagera emot. Medborgarna kunde inte förhindras från att utöva sina lagliga rättigheter. En sådan debatt ansågs skada självstyrelsen. (Kuczynski 2014; Ål. 16.3, 25.3, 30.3 och 6.4.1972.)

Trots den delvis negativa inställningen i massmedia mot grundandet av föreningen hölls ett konstituerande möte 7.4.1972. Närvarande var 39 personer, som också godkände föreningens stadgar. (Raitanen 2012, 5; AA/ptk. 7.4.1972; se även Ål. 11.4.1972.) I stadgarna formuleras föreningens syfte vara att fungera som en länk mellan och att främja trivseln bland de finskspråkiga på Åland, att hjälpa finskspråkiga inflyttare att anpassa sig till den svenskspråkiga omgivningen samt att sätta dem in i den åländska självstyrelsen. För att förverkliga dessa syften skulle föreningen bl.a. ordna kulturella evenemang, upprätthålla uppfostringsverksamhet bland ungdomen samt planera olika slag av sport-, studie- och fritidsverksamhet. Den skulle också arrangera informations- och rådgivningstillfällen för de finskspråkiga samt skapa ett gemensamt forum, där dessa kunde träffas och tala sitt modersmål. (AA/säännöt 1972, Raitanen 2012, 5–6.) Ett önskemål var att de finskspråkigas röst nu bättre skulle bli hörd på Åland efter att de hade organiserat sig (Ål. 8.6.1972).

Redan några veckor efter grundandet kallades en sakkunnig till föreningen för att berätta om det åländska självstyret, särskilt om hembygdsrätten och hur man kunde erhålla den. Därmed hade föreningen genast skridit till verket för att förverkliga sitt syfte, konstaterar Raitanen (2012, 7). Det första årtiondet kännetecknas av en mångsidig aktivitet. Flera kommittéer bildades, bl.a. volleybolls-, film-, auktions-, bingo-, kultur- och damkommittéer. Första hösten sammanträdde föreningen nästan varje vecka, senare färre gånger. Finska filmer som föreningen visade var populära under hela det första årtiondet, vilket var naturligt, då finsk tv ännu inte kunde ses på Åland. (Ibid.) Föreningen hade ställt sig positivt till förhandlingarna med Rundradion om att få en andra tv-sändare monterad i masten i Smedsböle som skulle förmedla finska program från TV1 till Åland. Den då aktuella enda sändaren i Smedsböle förmedlade Sveriges TV2 till Åland och tävlade ofta med program från fastlandet, vilket ålänningarna upplevde som irriterande. (AA ptk.1977; Ål. 4.11.1977.)

För en trevlig samvaro på finska ordnade föreningen allsångskvällar och uppförde även små teaterstycken. En gemensam julfest för alla medlemmar hörde till programmet varje år. Föreningens volleybollslag hade skaffat sig en egen blå tröja med texten ÅFFA (Ålands finska förening Ahveniset) tryckt i vitt. Senare kunde även övriga föreningsmedlemmar skaffa sig tröjan. (Raitanen 2012, 7–8.) Förutom sammankomsterna på eget språk, fungerade tydligen även tröjan som en skapare av gemenskapskänsla bland medlemmarna. Föreningen lät också tillverka en vimpel som medlemmarna kunde beställa åt sig. Denna officiella symbol hade fyra färger: blåvitt i mitten kantat med rött och gult på sidorna. Både den finländska och den åländska flaggans alla färger fanns således med. Ett förslag fanns också för ett bordsstandar, men sådana skaffades aldrig, förmodar Raitanen. När föreningen år 1980 började ge ut tidningen *Kaikuja*, fick den en behövlig informationskanal på eget språk. Där publicerades även medlemmarnas dikter, kåserier, vitsar och andra berättelser. Ett stort problem för *Ahveniset* var dock att egna utrymmen saknades. Två möjligheter övervägdes, att hyra en tomt av staden eller att köpa ett gammalt hus, men planerna ledde inte till konkreta åtgärder. Av allt att döma invercade utrymmesbristen också på intresset för verksamheten som så småningom började falna. (Raitanen 2012, 10–11; Ål. 8.5.1980.)

Under de två följande årtiondena fortsatte *Ahveniset* sin verksamhet i stort sett som förr. Bristen på en egen lokal var alltså fortfarande aktuell och man var tvungen att samsas med andra föreningar om utrymmen i fritidsgården. Den egna tidningen förefaller ha publicerats färre gånger än tidigare. (Raitanen 2012, 14–16.) Orsaken var antagligen den att medlemsantalet hade sjunkit avsevärt. I början av 2000-talet, då föreningen inledde sitt fjärde årtionde, kunde den nämligen räkna med endast 17 medlemmar som betalat sin årsavgift. En förändring skedde dock i mitten på samma årtionde då antalet fördubblades. Föreningen fick då yngre krafter genom många barnfamiljer och nya idéer framkastades gällande verksamhetsformer. Med hjälp av stöd från bl.a. Wihuris fond inleddes exempelvis finskspråkiga sagotimmar för barnen och sammankomsterna förflyttades allt oftare till kyrkans församlingssal. Föreningen började också annonsera om sin verksamhet i den nya lokala tidningen *Nya Åland*, även på finska, vilket inte varit möjligt tidigare i tidningen *Åland*. (Ibid., 16–22, se även Ål. 30.3.1972, 6.5.1972 och 24.10.1978.)

Förutom olika slags nya verksamhetsformer för barnen (naturstigar, jul- och påskpyssel, sagotimmar) har föreningen senare aktiverat också vuxna medlemmar genom att ordna flera nya kurser om t.ex. svampar och örter, pirogbakande, digitalfotografering, datoranvändning och fågelholkestillverkning.

De nyaste kurserna har gällt paddling och geocaching. (Raitanen 2012, 19.) Utöver de sedvanliga mors- och farsdagsfesterna samt jul- och påskfirande, inleddes även en helt ny tradition i december 2005, då Finlands självständighetsdag började firas. Den första tillställningen med olika programnummer lockade över 70 deltagare. Denna för finländare så viktiga dag firas i övrigt minimalt på Åland, konstaterar Raitanen. Följande år gav också Mariehamns stad stöd för detta ändamål. (Ibid., 21, AA ptk. 2.10.2006.)

År 2005 hade *Ahveniset* kontaktats av landskapsstyrelsen för att för första gången ge ett officiellt utlåtande om ett lagförslag gällande diskriminering. Föreningen välkomnade lagförslaget och önskade att diskrimineringsgrunden "språk" skulle tas med som en egen grund och inte som en del av begreppet "etnisk tillhörighet". Denna önskan blev dock inte uppmärksammas i den slutgiltiga lagtexten. Föreningen ställde sig också positivt till att en diskrimineringsombudsman skulle tillsättas och påpekade att denna myndighet eller tjänsteman borde vara opartisk för att garantera invånarna en saklig behandling. Följande år inbjöds också föreningens representant till ett seminarium vars syfte var att förbereda en övergripande integrationspolitik på Åland. (AA ptk., 2005–2006; Raitanen 2012, 22; ÅFS 66/2005, 1 §.)

Allt det ovannämnda tyder på att föreningen *Ahveniset* blivit en bestående och accepterad del av det åländska samhället. Detta syns också i de positiva artiklar som den åländska pressen publicerade om föreningens 40-årsjubileum (NÅl. 11.5.2012; Ål. 14.5.2012). Det framgår dock av historiken att medlemsantalet under de senaste åren igen visat oroande tecken på att minska. Med skäl frågar ordföranden vad som borde göras, för att på nytt öka intresset bland de finskspråkiga. Hur kunde föreningen bli mer synlig och få kontakt med nya finska inflyttare och hur få resurser till verksamheten som riktar sig till de finskspråkiga? Dessa frågor måste föreningsledningen besvara för att *Ahveniset* även under de kommande åren ska ha någon verksamhet det kan skrivas om, avrundar Raitanen (2012, 23) sin historik.

2.3.4 Representationer av de finskspråkiga och det finska språket

Viktigt ur den samhälleliga kontextens synvinkel är vilka uppfattningar det har funnits och finns om de finskspråkiga och deras modersmål på Åland. Eftersom det inte finns forskning rörande dessa uppfattningar tas i det följande upp några teman som förorsakat debatt i tidningen *Åland*, den enda lokala dagstidningen i landskapet ända till början av 1980-talet. I publicistisk mening säger den sig vara obunden gentemot politiska grupperingar och återspegla det traditionella åländska samhället (Ålandstidningens publicis-

tiska linje). Analysen av debatterna är opublicerad (Kuczynski 2014) och har utförts av mig själv för att bättre kunna förstå den ofta konfliktfyllda situationen för Ålands finskspråkiga samtidigt som den ger bakgrund till de två artiklarna om dem. Den kompletterar även bilden av den historiska och samhälleliga kontexten ovan. Ett tema som enligt analysen åstadkommit debatt har gällt frågan om de finskspråkiga kan anses som en minoritetsgrupp på Åland eller inte. Denna fråga har i sin tur lett till diskussioner om deras rätt till hemspråksundervisning. Ett annat tema som gett upphov till olika ställningstaganden är ålänningarnas egna kunskaper i finska och det finska språkets ställning på Åland i allmänhet.

Uppfattningar om de finskspråkigas minoritetsställning och hemspråksundervisning
Åsikter om de finskspråkigas eventuella minoritetsställning och deras rätt till hemspråksundervisning har med jämna mellanrum förekommit i massmedia. Argumenten kan konstateras vila på olika grunder. Å ena sidan har utgångspunkten varit den faktiska befolkningssituationen i det åländska självstyrda landskapet, å andra sidan har Åland ansetts vara en del av en större helhet, staten Finland. De som utgår från befolkningssituationen anser att de finskspråkiga antalsmässigt de facto bildar en mindre grupp i landskapet. Därför anser de också att det officiella Åland borde erkänna detta faktum och se de finskspråkiga som minoritet på samma sätt som de finskspråkiga ses i Sverige, där de har rätt till daghem och hemspråksundervisning. (Kuczynski 2014; t.ex. Ål. 19.10.1978, 19.10.1989, 21.10.1989.)

Även de finskspråkiga själva tycks ha jämfört sig med de finska invandrarna i Sverige, vilket har framgått bl.a. av de kontakter som föreningen *Ahveniset* etablerat med finskspråkiga föreningar i Sverige (Raitanen 2012, 10). De finskspråkiga har upplevt undervisningen i hemspråket vara en viktig sak och i likhet med finnarna i Sverige velat få stöd för sitt modersmål för att undvika barnens halvspråkighet. (Kuczynski 2014; AA ptk. 4.9.1980; Ål. 18.6.1977, 22.6.1978, 30.1.1979.) I tidningsspalterna skrevs det att inkluderingen av hemspråksundervisning i skolschemat kunde garantera uppväxten av tvåspråkiga eller flerspråkiga ålänningar som i framtiden skulle bringa ekonomisk nytta för Åland, eftersom de flesta åländska företagen har sin huvudmarknad på fastlandet. Att de finskspråkiga erkänns en minoritetsställning har vidare motiverats med att Åland inom vissa förvaltningsområden (bl.a. inom utbildning och kultur) fungerar som en självständig stat med egna minoriteter. Därför borde de finskspråkiga på Åland inte anses höra till det övriga Finland när det gäller Ålands s.k. språkbalans, dvs. den proportionella andelen av

svensk- och finskspråkiga i landskapet, vilket har följder bl.a. för hemspråksundervisningen. (Kuczynski 2014; Ål. 5.6.2000.)

Den motsatta uppfattningen om de finskspråkigas minoritetsställning har motiverats med att det enligt den officiella självstyrelsepolitiska linjen inte finns utrymme för någon ytterligare minoritet på Åland. I stället bör den åländska minoritetsbefolkningens egna rättigheter i staten Finland bevakas. Enligt denna uppfattning har det enspråkigt svenska samhället inte heller några skyldigheter mot de finskspråkiga, eftersom dessa frivilligt valt att bosätta sig på det svenska Åland. (Kuczynski 2014; Ål. 1.3.1975, 28.6.1975, 20.10.1989.) En slutsats har också dragits att man i fråga om hemspråksundervisningen inte kan vädja till FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, för på Åland gäller i första hand överenskommelsen om minoritetsskydd för det svenska språket och den åländska kulturen. (Ibid.; Ål. 18.6.1977.) Det har vidare påpekats att det finska språket inte heller uppfyller kriterierna för den europeiska språkstadgans definition av ett regionalt eller ett minoritetsspråk. Därför kan finskan inte anses vara ett minoritetsspråk på Åland. Definitionen förutsätter att ett sådant språk traditionellt använts inom ett visst område eller en stat. (Ibid.; Ål. 28.10.1997.)

All kritik som rört inställningen till hemspråksundervisning och som riktats mot Åland både av Europarådets ministerkommitté och av deltagare i ett tv-program som diskuterade EU-direktivet mot diskriminering år 2004, har senare på samma sätt avvisats. Motiveringen har varit att kritiken inte haft en legal grund och att Åland, på basis av självstyrelselagen och sin egen minoritetsställning, i denna fråga har rätt till en stor del undantagsregler. (Kuczynski 2014; Ål. 14.11.2001; Yle/TV1/ Mot, 25.10.2004.) Kravet på officiellt finansierad undervisning på finska skulle innebära att en av självstyrelsens hörnpelare rubbas (ibid.; Ål. 29.10.2004). Önskan om en frivillig hemspråksundervisning för finskspråkiga barn som i form av en medborgaradress överlämnats av några föräldrar till landskapsstyrelsen fick avslag likaså. Motiveringen till avslaget var att tillfällig stödundervisning i modersmålet redan är möjlig enligt läroplanen och att ansvaret för undervisningen ligger i respektive kommun och skoldistrikt (Allardt Ljunggren 2008, 20–21; Ålands landskapsstyrelse 2003, protokoll). Hemspråksundervisning för flyktingbarn har försvarats med att det då är fråga om flyktinghjälp (Kuczynski 2014; Ål. 9.6.2000).

Åsikter om finska språkets ställning och finskt språkbad på Åland

Inte endast stödundervisning i finska för de finskspråkiga utan även ålänningarnas egna kunskaper i finska har orsakat diskussion och olika åsikter på Åland. Åsikterna har enligt analysen varierat beroende på om det finska språket och kunskaper i finska ses som ett behövligt redskap i vardagslivet eller som ett överhängande hot mot Ålands svenskhet. Frågor som har ställts har gällt hur mycket man egentligen behöver kunna finska på det svenska Åland, om man alls behöver det eller om man överdriver behovet. Det är inom näringslivet och särskilt inom turismen, handeln och byggnadsbranschen som praktiska kunskaper i finska har efterlysts. Å andra sidan har det framförts att t.ex. handelsförbindelser i större utsträckning borde etableras mot Sverige i stället för fastlandet (Kuczynski 2014). Också inom den offentliga sektorn har en del sett språkkunskaper vara nyttiga i olika sammanhang. (Kuczynski 2014; Ål. 20.11.1973, 10.2.1979, 24.10.1987, 24.11.1992, 1.10.1998.)

Som en lösning på näringslivets behov har det föreslagits ökad skolundervisning i finska. Detta önskades redan på 1970-talet t.ex. i Mariehamn i ett förslag att börja undervisningen tidigare. Trots kritik som hävdade att finskan inte är vilket språk som helst, utan berör åländsk nationalitet, gick förslaget till sist igenom efter många års debatt (ibid.; Ål. 3.8.1972, 20.3.1976, 3.12.1977, 19.1.1978). Ökade kunskaper i finska fanns också i tankarna då en privat lek-skoleverksamhet, s.k. "Finskis", med pedagogiska lekar två timmar i veckan startades på 1980-talet i Mariehamn. Trots stort intresse och goda resultat tvingades verksamheten dock sluta, troligen p.g.a. kritiken och för ökade kostnaders skull. (Kuczynski 2014; Ål. 16.12.1987, 19.12.1987, 28.5.1988.)

Kritiken mot näringslivets krav på kunskaper i finska har gått ut på att behovet ansetts vara överdrivet och att kraven tvingar ålänningar att söka arbete i Sverige. Detta gynnar finsk inflyttning till Åland, vilket på lång sikt kan påverka även åländsk kultur och åländska traditioner. Det har också ansetts att det dessutom ges dubbla budskap utåt om Ålands svenskhet, ett på myndighetsnivå med betoning på det svenska språket och ett annat inom näringslivet med krav på kunskaper i finska. Av dessa blir följden att åländsk identitet inte kan bygga på dem båda. (Kuczynski 2014; Ål. 8.9.1981, 17.12.1983, 14.10.2002.) De motsatta uppfattningarna har hävdats att det är just ålänningarnas praktiska kunskaper i finska som kan garantera svenskheten på Åland, varför undervisningen i finska borde vara mera praktiskt inriktad (Kuczynski 2014; Ål. 4.3.2003).

Ett annat försök att öka ålänningarnas praktiska kunskaper i finska var på 1990-talet ett initiativ till att införa den s.k. språkbadsmetoden på förskolenivå. Initiativet orsakade ställningstaganden både för och emot. De positiva opinionerna såg metoden som ett effektivt och smärtfritt sätt att lära ålänningarna finska, också med tanke på näringslivets behov av tvåspråkig personal och ålänningarnas möjlighet till bättre anställningar. Det ansågs vidare att ett tiotal barn inte kunde bli ett hot mot det svenska språket på Åland och att man inte var en sämre ålänning om man kunde finska. Dessutom skulle öppenheten för nya språkinlärningsmetoder på inget sätt hota Ålands språkliga status. (Kuczynski 2014; Ål. 3.4.1995, 11.4.1995, 3.11.1995, 19.6.1996.) De negativa åsikterna poängterade bl.a. att språkbadsmetoden i undervisningen borde föregås av en noggrann politisk bedömning och en diskussion kring de kommande konsekvenserna. En logisk konsekvens skulle bli en fortsättning med metoden på högre nivå, vilket skulle strida mot andan i självstyrelselagen. Ett finskt daghem skulle skapa en finsk språkö i staden med signaler utåt att undervisning på finska är tillåtet. Allt borde göras för att inte genom barnen förfinska det svenska landskapet, ansågs det. (Ibid.; Ål. 1.11.1995, 9.11.1995, 7.12.1995.)

Debatten om finskt språkbad på förskolenivå resulterade i att ett förslag till en ny barnomsorgslag blev framlagt av landskapsregeringen. I motiveringen hänvisades till språkparagrafen i självstyrelselagen och betonades att skolor med annat undervisningsspråk än svenska inte kan bedrivas officiellt. I det nya lagförslaget skulle språket även i daghemmen och förskolorna omfattas av det i språklagen avsedda undervisningsspråket. Därmed skulle luckan i det åländska språkskyddet täppas till och punkt sättas för försök att få till stånd finskspråkiga daghem på Åland. Den nya barnomsorgslagen med den tillsatta språkparagrafen blev godkänd följande år. (Kuczynski 2014; Ål. 16.4.1996, 27.2.1997.)

Det verkliga behovet av kunskaper i finska som med jämna mellanrum efterlysts på Åland blev senare utrett på uppdrag av landskapsstyrelsen i form av en "vitbok" om språkpolitik. Enligt utredningen, som grundade sig på intervjuer såväl med personer representerande myndigheterna som med näringslivets representanter, hade praktiskt taget alla respondenter yttrat ett behov av att kunna finska. Tjänstemännen behövde finska i sina officiella och inofficiella kontakter med ministerier och myndigheter på fastlandet och också för att kunna ta del av olika handlingar och en stor del av lagstiftningen. Inom företagen var behovet mer omfattande, inte endast för att nå kunder och agenturer på fastlandet utan också i kontakterna med olika myndigheter.

(Sanders 2003, 3–4; se även Allardt Ljunggren 2008, 22.) Rapporten gav upphov till att tidningen *Åland* i sin ledarartikel efterlyste en språkpolitisk strategi för att se till att grunden för Ålands självstyre förblev det svenska språket (Kuczynski 2014; Ål. 8.9.2004).

2.4 Polskt, finländskt, modernt

Polen är beläget centralt i Europa med en areal av 312 700 km², som är något mindre än Finland. Jämfört med Finland är invånarantalet flerfaldigt. Efter andra världskriget har det i rask takt ökat och nådde redan på 1970-talet den förkrigstida nivån, dvs. ca 35 miljoner och beräknas numera vara över 38,5 miljoner. Även religionen är annan än i Finland, en överlägsen majoritet av befolkningen bekänner sig till den romersk-katolska religionen och antalet aktiva troende är mycket stort. (Encyclopædia Britannica.)

Jämfört med Finland är Polen ett land med en mycket lång och händelserik historia, sett både politiskt och kulturellt. Den första polska staten anses ha grundats redan på 900-talet på det mellaneuropeiska slättlandet. Den första regenten tillägnade sig kristendomen i form av katolicism som senare blev hela landets religion genom ett avtal med påven om landets skyddande. Därigenom blev Polen en del av den västliga civilisationen i motsats till den östra delen av Europa, där Konstantinopel och den bysantinska kyrkan vann inträde. (Johnsson och Lautela 2004, 29–31; Dziewanowski 1977, 2.) Några hundra år senare utvecklades Polen till ett multikulturellt och liberalt land som saknade en like i det dåtida Europa (Dziewanowski 1977, 16–18; Johnsson och Lautela 2004, 48). De polska bönderna blev trots detta livegna i början av 1500-talet och deras situation förvärrades särskilt på 1600- och 1700-talen till följd av krig och försämrade ekonomiska konjunkturer. Största delen av bönderna blev befriade först på 1800-talet, men en del fick vänta ända till början av 1900-talet. (Bogucka 1994, 65–58; Ekströmer 1991, 144.) Landet har under olika historiska tider utsatts för angrepp från sina grannländer och i ett skede, fr.o.m. 1772 t.o.m. slutet av första världskriget, varit helt struket från den europeiska kartan. Polen blev då i tre olika omgångar, 1772, 1793 och 1795 uppdelat mellan grannländerna Preussen, Österrike och Ryssland. (Davies, 1984, 308; Dziewanowski 1977, 26–29 och 71–74.)

Delningarna betydde slutet på den s.k. guldåldern i Polen, där adeln tagit intryck från öst och dess makt blivit större än kungens, som valdes av adelns representanter. Johnsson och Lautela anser att denna adelskultur med östliga

drag ledde till att Polen fjärmades från det västliga Europa, där Polen ansågs vara avvikande jämfört med de övriga europeiska länderna. Författarnas åsikt är att olikheten och den senare politiska utvecklingen under den statslösa tiden framhävde denna skillnad som fortfarande är synlig i Polen. (Johnsson och Lautela 2004, 45–46, 50.) Trots att den förlorade självständigheten orsakade en politisk katastrof med flera uppror, förde den med sig en fruktsam nationell självevaluering och regenerering. Polacker och polskhet levde kvar inom de tre makthavande staterna trots trycket mot allt polskt särskilt i den preussiska och den ryska delen av det gamla polska territoriet. (Dziewanowski 1977, 44–46, 60, 62; Davis 1984, 170–171.) När alla aktiviteter som kunde tolkas ha nationalpolitisk karaktär kvävdes, var polsk litteratur en kanal som blev viktig under denna tid. Med sina koder och symboler mobiliserades den till ett politiskt uttrycksmedel och blev sammansmält med den polska nationalkänslan och det polska politiska livet. (Davis 1984, 175–178, 213; se även Johnsson och Lautela 2004, 62–64 samt Dziewanowski 1977, 55–58.) Förutom litteraturen betonar Szczepański (1970, 15) att den traditionella bondekulturen tillika med katolicismen också representerade värden som polackerna identifierade som polska. Speciellt viktig var den katolska kyrkan och religionen i motsats till den protestantiska kyrkan hos preussarna och den ortodoxa hos ryssarna; man ville ta avstånd från vardera.

Den polska staten pånyttföddes genom en självständighetsförklaring år 1918 efter 123 års underkastelse under de främmande makterna, men de nya gränserna, som drogs längre västerut, stabiliserades först år 1923. Det kan påstås att den pånyttfödda staten fortfarande var multikulturell i många avseenden. Ungefär två tredjedelar av invånarna var etniska polacker som levde tillsammans med andra minoriteter, språk och även religioner. Trots en garanterad religionsfrihet fick den katolska kyrkan en privilegierad ställning i den nya grundlagen och det betonades att den äkta polacken också är en trogen katolik. (Johnsson och Lautela 2004, 69, 72; Davies 1984, 30–32.) Fredsåren och återuppbyggnadsarbetet avbröts emellertid då andra världskriget bröt ut. Polen ockuperades först av Nazityskland på hösten 1939 och "befriades" fem år senare av Sovjetunionen, som införde sin egen kommunistiska styrmodell i landet (Johnsson och Lautela 2004, 85, 101–102, 105; Szczepański 1970, 37–38). Även gränserna ändrades på nytt. Polen fick avstå områden i öst och fick i gengäld områden från Tyskland i väst och en längre kust längs Östersjön än den tidigare republiken hade haft under mellankrigstiden. Detta orsakade stora folkförflyttningar och kulturella motsättningar både i de östra och västra delarna av landet. (Davies 1984, 79–80; Szczepański 1970, 34–35.)

2.4.1 Polen, ett emigrationsland

Förutom den långa nationella historien har Polen också en lång och omfattande emigrationshistoria. Det kan kanske påstås att emigration liksom kortvarig arbetsemigration varit ett av Polens kulturella särdrag som hört till det normala vardagslivet. Historikern Norman Davies rubricerar ett av kapitlen i sin bok om Polen som "The Émigré Tradition", vilket bekräftar en sådan uppfattning (Davies 1984, 254; se även Nellemann 1981, 20–22). Socialantropologen Melcher Ekströmer resonerar på samma sätt i sin avhandling om *górale*, bergsfolket i södra Polen. Hos dem har det "alltid" varit någon i den närmaste omgivningen som emigrerat för gott eller utvandrat för en kortare tid för arbetets skull (Ekströmer 1991, 141). Under olika tider av krig, uppror och förtryck har flera stora emigrationsvågor både av politiska och av ekonomiska skäl riktat sig västerut (jfr Kolstrup 2010). Dessa ökade avsevärt under slutfasen av delningstiden (Davies 1984, 193–194, 254; Nellemann 1981, 20). Utvandring av ekonomiska skäl har på polska också kallats "emigracja za chlebem", emigration för bröd (Ekströmer 1991, 143). Befolkningstillväxten var nämligen stor efter slutet av livegenskapen och de små jordtäpporna kunde inte livnära den växande folkmängden (Davies 1984, 255). Förutom befolkningstillväxten nämner Ekströmer även modernisering och katastrofer, dvs. missväxtår och epidemier som låg bakom utvandringen från de ockuperade områdena under den här tiden (Ekströmer 1991, 143–147). Omfattande emigrationsvågor riktade sig bl.a. till England och senare till Amerika. Det har beräknats att ca 1 250 000 personer (33 procent av befolkningen) mellan åren 1871 och 1914 lämnade den ryska delen, ca 1 050 000 (31 procent) den österrikiska delen (Galizien) och drygt 1 200 000 (33 procent) den preussiska delen av landet (Zubrzycki 1953, 252–57; Davies 1984, 256). Samtidigt förekom en arbetsmigration i stora mått. Enbart från Galizien sökte ca 240 000 människor arbete utomlands varje år (Zubrzycki 1953, 258–59).

En massemigration kom igång på nytt efter slutet av första världskriget. Det återfödda Polen var fattigt: bönderna utgjorde ca 64 procent och lantarbetarna ca 10 procent av hela befolkningen. Oroligheterna i samband med självständighetsförklaringen 1918, de nästan obefintliga ekonomiska utsikterna efter krigets förstörelser och den annalkande depressionen i slutet av 1920-talet gav folk anledning till att flytta från Polen. Under åren 1919–1938 beräknas ca två miljoner personer ha lämnat sitt hemland. En del flyttade också tillbaka, men det har beräknats att det var ca 1 140 000 som emigrerade för gott. (Zubrzycki 1953, 260–61.) Under de krigsår som följde och strax därefter fortsatte flykten ut ur landet, inte minst efter att man förstått att Polen skulle

få en kommunistisk regim. Flera miljoner människor ville då bort därifrån. Enligt Zubrzycki bodde ca åtta miljoner första och andra generationens polacker utanför landets gränser vid utbrottet av andra världskriget (Zubrzycki 1956, XIII). Då kriget var slut hade invånarantalet i Polen sjunkit från 35 miljoner till 24 miljoner, av vilka 6 miljoner rapporterades vara stupade, mer än i något annat land i Europa. Högsta priset betalades av de utbildade, 35 procent av dem hade mist livet. (Szczepański 1970, 34.) De emigrerade polackernas ekonomiska betydelse för hemlandet kan inte överskattas. Den hemmavarande familjen kunde alltid lita på finansiellt stöd från sina medlemmar utomlands, vilket också inverkade på vardagslivets organisering (jfr Dzięgiel 1998, 51; se även Ekströmer 1991, 182–184).

Finland har aldrig utgjort det främsta målet för polsk emigration, som mest riktade sig till USA, Kanada, Sydamerika och de västeuropeiska länderna samt Australien (jfr Nelleman 1981, 20–22). Polacker har likväl funnits också i Finland i varierande antal och under olika tider. Den estnische historikern Raimo Pullat skriver i sin bok om finländska och polska relationer fram till andra världskriget att en liten skara polacker blev kvar i landet efter Finlands självständighetsförklaring 1917. Dessa bestod av bl.a. soldater, köpmän, fiskare, sjömän, präster, tjänstemän, musiker och annat bildat folk. Soldaterna hade före den ryska revolutionen hört till tsarens arme som i Finland också omfattade ca 4000 polacker. Efter hemförlövningen 1918 skickades ca 2500 polska soldater hem. Huvuddelen av soldaterna lämnade landet inom loppet av år 1920 och många under åren därefter. Under mellankrigstiden flyttade också en del polacker till Finland för att arbeta eller studera eller för att de hade gift sig med en finländare. Pullat hänvisar till det polska konsulatets i Helsingfors uppgifter, enligt vilka det år 1930 fanns ca 500 polacker i landet, men konstaterar att enligt andra källor bodde det omkring 700 polacker i Finland under åren 1920–30. Dessa var huvudsakligen utbildat folk. Av t.ex. dem som år 1930 bodde i landet hade 23 procent en akademisk slutexamen. (Pullat 1997, 24–25; se även Later-Chodyłowa & Zieliński 1979, 146–162 och Later-Chodyłowa 1992, 596). Enligt Pullat levde de polacker som under mellankrigstiden bodde i Finland mycket isolerade. De var inte integrerade i det finländska samhället utan upprätthöll gärna sina egna nationella och kulturella traditioner. Den största och mest isolerade polska gruppen bodde enligt honom i Helsingfors. (Pullat 1997, 26.) Under de senare decennierna höll sig antalet polskspråkiga länge kring tusen personer, men ökade kraftigt under 2000-talet. Jämfört med statistiken år 2007 har deras antal under de följande åren fördubblats. Idag bor närmare 5000 polskspråkiga i Finland, spridda

över hela landet. Över hälften av dem lever i landets södra delar, i Nyland, Egentliga Finland och Satakunda. (FOS 2016.)

2.4.2 Den socialistiska eran

Stier konstaterar att man, för att kunna förstå en person, hans eller hennes utveckling och förhållande till sin omgivning, måste ta hänsyn till att personen varit omsluten av en historisk kontext. Individer är alltid delar av större sociala, kulturella och historiska narrativ, som reflekteras i deras biografier och inverkar på deras handlingar. (Stier 1998, 44–45.) Seder och bruk växer ofta fram ur gamla traditioner och värderingar som kan ge förklaring till människors beteende. På 1970-talet, då de flesta av de polska informanterna i denna undersökning anlände till Finland, var det polska samhället ännu styrt av den socialistiska ideologin. De hade med andra ord tillbringat sin barndom och uppväxttid i ett samhälle genomsyrat av socialistiska normer och värderingar samt av tung byråkrati och korruption. I sin bok *Paradise in a concrete cage* (1998) ger den polske etnologen Leszek Dzięgiel en mångsidig bild av hur livet i Polen då tedde sig på gräsrotsnivå, där folk försökte kämpa emot den socialistiska kontrollen och sträva efter det normala i sin vardag.

Socialismens införande medförde nya värden som utgick från en filosofi benämnd "den socialistiska realismen". Det ledande arbetarpartiets (PZPR) huvuduppgift var att introducera dessa värden bland befolkningen. Exempelvis arbetet fick ett nytt värde och arbetsinsatser uppskattades genom att utse "arbetets hjältar" och att betala bonuslöner. (Johnsson och Lautela 2004, 105–111; Szczepanski 1970, 151–152; Davies 1984, 8–9.) Dessa hjältar och regimen tjänstemän kunde dessutom få vissa privilegier, bl.a. rätten att köpa varor som vanliga människor bara kunde drömma om. Tjänstemännen hade egna affärer med ett mycket bredare sortiment än vad de allmänna butikerna kunde erbjuda. Den socialistiska eliten kunde med andra ord leva i överflöd i sin egen "stat i staten". (Jfr Davies 1984, 52–54; Dzięgiel 1998, 202; Wolanik Boström 2005, 216.) Systemet kännetecknades av s.k. femårsplaner, där det viktigaste var att uppnå den statsägda produktionens kvantitativa mål och helst gå över dem. Kvaliteten eller sortimentens omfattning brydde man sig inte nämnvärt om, för mera produktion betydde högre bonuslöner för arbetarna. Även litteratur och konst utnyttjades i ideologins tjänst: böcker och konstverk beordrades att utstråla optimism. (Dzięgiel 1998, 41; Davies 1984, 8; Szczepanski 1970, 80, 152.) Målet och idealet för uppfostran var en "socialiserad personlighet", en för altruistiska mål hårt arbetande människa som skulle förverkliga sina egna drömmar genom att producera allmän välfärd

och gemensam framgång för andra i samhället. Även massmedia engagerades i uppgiften att upplysa befolkningen i pedagogiskt och politiskt syfte genom att bl.a. i radio och tv ordna paneldiskussioner kring politiska, sociala och kulturella problem. (Szczepanski 1970, 164, 168.)

Familjen och släkten har i alla tider varit viktiga i Polen, men speciellt under den socialistiska tiden kom deras roll att få en oersättlig betydelse. Enligt sociologen Sabina Cwejman var den populära polska världsbilden ett konglomerat av katolicism, patriotism och socialism, som prioriterade familjen framför andra samhällsinstitutioner (Cwejman 1987, 91). Socialantropologen Janine Wedel talar t.o.m. om "familial society", som innebär att familjens behov sätts före den enskildes och att den enskilde kan vänta sig hjälp av de övriga i familjen. Det är framför allt kärnfamiljen som prioriteras, men det polska familjebegreppet är elastiskt och omfattar även en vertikal och horisontell dimension, dvs. andra generationer och andra släktingar. De äldre medlemmarna och äldre människor i övrigt visas stor respekt. Kusiner kan ofta kallas bröder och systrar, men å andra sidan kan begreppet "kusin" omfatta ett brett spektrum av olika släktrationer. Informella nätverk som grundar sig på sådana släktskapsförhållanden kunde under den socialistiska tiden maximera de oftast knappa resurserna genom olika slags bytesarrangemang. (Wedel 1986, 94–95; Lipniacka 1997, 17–19; Wolanik Boström 2005, 117–118.)

Det var inom familjen där allmogekulturen levde vidare och där religionsutövning praktiserades trots ideologernas försök att genom uppfostran i skolor och daghem bryta ner kyrkans inverkan. Ur en multinationell undersökning från 1987 bland studenter i tio länder framgår det att de polska studenterna tillsammans med de amerikanska fick de högsta poängen i allmän religiositet (Bergbom et al. 1996, 33; 43–44). De polska barnen hade med andra ord ännu på 1970-talet, 30 år efter socialismens införande, i sina familjer uppfostrats till att respektera religiösa värden. Den nya ideologins etablering i Polen efter andra världskriget hade således till stor del misslyckats trots att man gjort sitt bästa i uppfostringsuppgiften. Resultatet blev det motsatta. Den främsta positionen bland alla värderingar hos befolkningen under den socialistiska tiden intog värden som kan knytas till den katolska religionen. Genom århundraden hade kyrkan varit en del av medborgarsamhället och för flertalet av polackerna hade den också representerat kampen för frihet, människovärde och nationell suveränitet (Johnsson och Lautela 2004, 230–231). Davies hävdar att kyrkans ställning i Polen efter andra världskriget blev starkare än någonsin under dess tusenåriga historia. Enligt honom är förklaringen delvis

den att kyrkan under krigets lidanden kunde ge tröst åt befolkningen. En annan orsak kan ses i folkets envishet att söka sig till kyrkan, då regimen egentligen var emot det. Å andra sidan hade Polen efter krigets alla folkförflyttningar blivit nästan homogent polskt och därmed till 96 procent katolskt. (Davies 1984, 11.)

Utmärkande för det polska samhället har under olika tider varit att den borgerliga medelklassen nästan alltid saknats. Under mellankrigstiden höll en medelklass på att växa upp, men närmast bland olika minoriteter, främst judar och tyskar (Szczepanski 1970, 24–25). I Polen har det alltid varit de intellektuella, den s.k. intelligentian, som innehaft det kulturella ledarskapet. Under den socialistiska regimen tog den nya intelligentian, högt utbildade, artister och politiska ledare, över det gamla aristokratiska idealet. (Ibid.18–19, 110–112; jfr även Johnsson och Lautela 2004, 159.) Enligt Szczepanski härstammar därför många drag, som än idag är typiska för den polska kulturen ända från 1400- och 1500-talen. Han nämner bl.a. drag som hederskänsla, självuppskattning, djup patriotism och hjältemod. Det ledande skiktet i det dåtida samhället bestod av aristokratin och lågadeln. De rikaste adelssläkterna och magnaterna kunde äga stora landområden jämförbara med mindre stater. Lågadeln, också kallad *szlachta*, kunde också äga större gods. Aristokratin levnadssätt efterliknades av andra samhällsklasser, främst av präster och till antalet få borgare. Drag av denna livsstil är fortfarande allmänna och synliga i Polen, bl.a. det formella tilltalssättet och sättet att uppvakta kvinnor genom kyss på handen. (Johnsson och Lautela 2004, 44, 49; Szczepanski 1970, 11; Kause 2006.)

Som det tidigare kommit fram lyckades det ideologiska systemet aldrig förvandla Polen till ett egalitärt samhälle eller få individerna att utveckla en "socialistisk personlighet". Man levde heller inte i ett vakuum. Kontakter till västvärlden upprätthölls genom emigrerade släktingar och bekanta. Dessutom var det möjligt att ta del av utländska radio- och tv-program, en del utsända enkom i propagandasyfte. Polen var också det enda landet inom östblocket där jordbruket inte helt kollektiviserades utan bönderna fick behålla och odla begränsade jordarealer. Enligt Lautela var produktiviteten på dessa småbruk t.o.m. högre än på de statsägda lantbruken. På motsvarande sätt var ett småskaligt entreprenörskap tillåtet i städerna, dock strängt övervakat. (jfr Dziegiel 1998, 19–20; Johnsson och Lautela 2004, 118.) Livsstilen på mikronivå hade därför inte förändrats nämnvärt mycket utan familjerna försökte leva såsom de alltid ansett vara normalt, vilket skapade grunden för den kulturella kontinuiteten (Szczepanski 1970, 196; 198–200).

2.4.3 Den finländska kontexten: landet man kom till

Finland är ett nordligt land, där största delen av arealen hör till den norra barrskogsregionen, som är väsentligt annorlunda än det polska slättlandet. Jämfört med Polen är Finland också ett glesbefolkat land med sina närmare 5,5 miljoner invånare som är utspridda på ett område på drygt 337 000 km². De södra delarna av landet är tätare bebodda än de norra. Området som faller inom triangeln Helsingfors – Tammerfors – Åbo hyser ca hälften av landets alla invånare. Trots den officiella tvåspråkigheten är Finland ett rätt homogent land: av befolkningen är ca 88,67 procent finskspråkiga och ca 5,28 procent svenskspråkiga. Utöver dessa finns det folk med främmande språk och ursprung omfattande ca sex procent av hela befolkningen. Det innebär att dessa som grupp redan överstigit antalet svenskspråkiga i landet. (FOS 2016.)

Jämfört med Polen har Finland en mycket kort statlig historia, medan bosättningsens historia på de centrala områdena i landet är nästan lika lång som i Polen. Då Finland blev en del av det svenska kungariket under medeltiden innebar det också att den mellaneuropeiska kulturen och dess tankegångar etablerades i landet. Det gemensamma europeiska kulturarvet förblev en grundval för samhället trots att man genom reformationen lösgjorde sig från den katolska kyrkan. Det västliga kulturarvet var senare rådande även under de drygt hundra år som landet var en del av det ryska tsarväldet. Reformationen skapade litteratur på det nationella språket, vilket var en förutsättning för spridandet av läs- och skrivkunnigheten bland befolkningen. Utbildningen blev därför en central faktor i moderniseringen och i den sociala mobiliteten i alla nordiska länder, men speciellt i Finland. Centralt i landets utveckling och historia har också varit samhällets agrara natur liksom bondeklassens självständiga handlingsfrihet. (Lehtonen 1999, 10–15.)

I likhet med Polen har också Finland råkat ut för krig och olyckor under historiens lopp, men kanske inte varit ett slagfält på samma sätt som Polen. Det mest dramatiska var inbördeskriget som följde en kort tid efter självständighetsförklaringen i december 1917. Då utstakades Finlands framtid som en neutral stat. Enligt professor Seppo Hentilä var utgången av inbördeskriget jämte Tysklands förlust och bolsjevikernas seger i Ryssland under första världskriget de faktorer som i fortsättningen skulle garantera Finlands självständighet och en demokratisk utveckling. Andra världskriget, speciellt vinterkriget drygt tjugo år efter inbördeskriget, innebar ett nationellt enande mot en övermäktig fiende som hotade det gemensamma fosterlandet. (Hentilä 1999, 94–95, 97.) Finlands motstånd under vinterkriget är en sak som även

många polacker känner till. Självständigheten som på detta sätt varit hotad har jämte hemlandet, försvaret, arbetet och utbildningen blivit begrepp som brukar förknippas med finländsk identitet (Anttila 1993, 114).

Det är allmänt känt att Finland speciellt på 1960-talet och i början av 1970-talet upplevde ett fenomen, som brukar kallas flykten från landsbygden. En hel del av befolkningen emigrerade till Sverige, andra flyttade till städer och större orter, då lantbruket i landets norra och östra delar inte längre kunde livnära alla invånare (jfr Ågren 2006, 12–13). Fenomenet kan dock inte jämföras med de stora emigrationsvågorna i Polen. År 1980 fick en dryg fjärdedel av den arbetsföra befolkningen sin utkomst från industrin, närmast skogsindustrin, en lika stor del var sysselsatt inom serviceyrken och en femtedel inom handeln, men endast en dryg tiondedel inom lantbruket (Alestalo 1985, 104). Lantbruket hade förlorat sin dominerande ställning redan under 1950- och 1960-talen. Skogsindustrin jämte metallindustrin är fortfarande av stor betydelse inom näringslivet som skapat landets välstånd. Efter strukturomvandlingen på 1980-talet kan Finland karaktäriseras som ett informations-samhälle och kanske anses som ett föregångsland när det gäller informationsteknologi. Ett snabbt växande antal informationsyrken var ett faktum redan vid mitten av 1980-talet. Servicenäringarna, handel och transport medräknade, sysselsätter dock numera närmare 70 procent av den yrkesverksamma befolkningen och svarar för ca 66 procent av bruttonationalprodukten. Den offentliga sektorn i sin tur svarar ensam för nästan en tredjedel av den. (Blom 1989, 84; Uppslagsverket Finland 2011.)

2.4.4 Ett nordiskt land mellan öst och väst

Finland har aldrig varit ekonomiskt helt centraltstyrt utan det rådande systemet har varit en marknadsekonomi med frihet för entreprenörskap, dock tidigare med inslag av central dirigerings. Landet har ibland kallats för den östligaste utposten för västvärlden, ibland för den östliga inflytelsesfären (Hentilä 1999, 86). Detta påminner om Polens motsvarande situation när det gäller den katolska kyrkans ställning mot den ortodoxa i öst. Å andra sidan har Finlands läge historiskt sett varit perifert i förhållande till de tidigare moderländerna Sverige och Ryssland. Allardt har påpekat att ett sådant läge alltid förorsakar befolkningsrörelser mellan centrum och periferi (Allardt 1987, 13–14). Därför är det naturligt att det finns många kulturella drag i det finländska samhället som är olika i öst och väst och som får sin förklaring genom denna rörelse.

Institutionellt är Finland ett nordiskt land, mycket likt det svenska samhället. Under de drygt 600 år fram till 1809, då Finland var en del av det svenska kungariket, var landet underkastat samma lagliga och institutionella principer som rikets huvuddel (jfr Meinander 2010, 60). Dessa principer blev sedan bestående efter att Finland anslutits till det ryska riket år 1809 och också efter självständighetsförklaringen drygt hundra år senare. I detta sammanhang kan nämnas bl.a. den lutherska kyrkan, böndernas representation i riksdagen, rättsväsendet och den centraliserade administrationen. (Pulkkinen 1999, 127.) Även strukturellt påminner Finland om de övriga nordiska länderna. Här har länge idkats en socialpolitik som på många sätt har jämnat ut olikheterna mellan de olika samhällsklasserna, som därför liknar varandra i dessa länder. (Jfr Meinander 2010, 95, 237, 239–42; Kettunen 2009, 4–7.)

I likhet med de övriga nordiska länderna har Finland strävat efter social jämlikhet i sin politik. Jämfört med Polen fick aristokratin och adeln aldrig en så stark position i Norden att de kunde dominera hela samhället. Bondeklassens centrala ställning och den protestantiska religionen kan i stället förklara många av de kulturella skillnader, speciellt när det gäller värderingar, som finns mellan Polen och Finland. Den katolska kyrkans patriarkaliska inverkan t.ex. på kvinnans ställning i Polen har varit märkbar, medan man inom den lutherska betonat den enskildes ansvar och självständighet i tänkandet (Daly 1970, 124–138 och Sysiharju 1960, 16, enligt Haavio-Mannila – Sokolowska 1978, 185–186). Kvinnans traditionellt självständigare ställning i de nordiska länderna kan också förklaras genom deras ansvar för gården och hushållet under männens långa fiske- och jakturer samt under krigen (jfr Östman 2000, 137–140). Etnologen Monica Nerdrum konstaterar i sin artikel om skärgårdskvinnor att dessa måste vara självständiga, mångkunniga och praktiskt lagda för att klara sig i alla situationer (Nerdrum 1998, 138–141).

Också inom den finländska arbetarklassen har det varit vanligt att kvinnorna kunde ha förtjänstarbete utanför hemmet. Sedan början av industrialiseringen har både män och kvinnor kunnat söka arbete inom olika industrier, och kvinnor har förekommit även i tunga arbeten. Ekonomi- och socialhistorikern Marjaliisa Hentilä påpekar att detta var avvikande jämfört med industrialiseringsprocessen i de övriga europeiska länderna. Att kvinnorna skaffade sig ett yrke och att båda makarna hade förtjänstarbete minskade inte på något sätt familjefaderns heder såsom man tänkte i Mellaneuropa. (Hentilä 2006, 138.) Allmänt känt är dessutom att de finländska kvinnorna fick rösträtt redan år 1906, som de första i Europa (Meinander 2010, 174). De

polska kvinnorna har också förtjänstarbetat som följd av den marxistiska ideologin om jämlikhet och kvinnornas befrielse. Rätten till yrkesarbete och lön enligt principen lika lön för lika arbetsinsats garanterades för kvinnorna redan i konstitutionen från år 1951. Enligt sociologen Sabina Cwejman var de polska kvinnorna på 1980-talet nästan lika aktiva på arbetsmarknaden som män, men hamnade oftast i låglönegrupperna. Cwejman hävdar vidare i sin avhandling att den marxistiska ideologin inte märkbart ökat kvinnornas självständighet. Det berodde på att arbetsdagen och -bördan i själva verket fördubblades, då betalt yrkesarbete på heltid utfördes vid sidan av det nödvändiga, men obetalda reproduktionsarbetet hemma. De två ideala och samtidigt konkurrerande kvinnobilderna gick ut på att kvinnornas produktiva och reproduktiva förmåga måste tjäna såväl revolutionen och produktionen som kyrkan och nationen. (Cwejman 1987, 57–58, 91, 102–105.)

I ett glesbefolkat land som Finland har man varit tvungen att klara sig själv, om systemet av kollektiv hjälp som gällde bara vissa typer av arbete inte beaktas (se t.ex. Talve 1990, 207 samt Vilks – Mäkinen 1978, 213–18). Individualismen har dock senare fått andra uttrycksformer än förr. I en undersökning som utfördes vid mitten av 1980-talet kom det fram att i stället för det enskilda ansvaret har man börjat betona den enskilda individens önskan att göra vad han eller hon vill samt hans eller hennes rätt att förverkliga sig själv. Särskilt gäller detta unga människor mellan tjugo och trettio år, men också kvinnor i de äldre åldersklasserna. Idén om rätten att förverkliga sig själv har sina rötter i Västeuropa, där moderna tankegångar med demokratiska och individcentrerade uppfostringsideal i likhet med Summerhill-rörelsens idéer hade fått fotfäste. Dessa idéer etablerades också i Finland även om själva Summerhill-ideologin med helt fri uppfostran aldrig som sådan slog igenom i landet. Professor Juhani Hytönen påstår likväl att speciellt slutet av 1960-talet och början av 1970-talet kan betecknas som "den fria uppfostrans tid". Den allmänna uppfattningen om den fria uppfostrans ideologi var då enligt honom att uppfostraren helt avstod från sin auktoritetsställning utan att ställa några krav på dem som skulle uppfostras. I stället skulle varje individ vara fri att göra vad han eller hon ville, ifall andras frihet inte kränktes. (Hytönen 1995, 48–49, 167.) Skillnaden mellan det finländska individcentrerade och det polska familjecentrerade uppfostringsidealet kunde med andra ord vara stor. I samband med rätten att förverkliga sig själv står också pengarnas instrumentella värde som ökat: med hjälp av dem (dvs. en hög lön) kan man skaffa sig sådant som anses vara värdefullt (Suhonen 1988, 133–136, 185;

jfr även Rautio 1989, 260–261). Detta värde torde dock vara gemensamt för de flesta europeiska samhällena, det nutida polska medräknat.

Traditionellt var det gamla bondesamhället mycket religiöst också i Finland. Förändringen från det traditionella till ett modernt och vidare till ett postmodernt samhälle har medfört förändringar också på det religiösa fältet. Även om människorna numera är mer sekulariserade, är majoriteten av finländarna fortfarande medlemmar i statskyrkan och använder sig av de tjänster som där erbjuds. Om religiositeten för ca trettio år sedan vittnar en Gallupundersökning från början av 1980-talet: 76 % av de finländska föräldrarna lärde sina barn att be aftonbön (Lotti 1983, 5). De senaste undersökningarna visar dock att speciellt de yngre åldersklasserna fjärmats från kyrkan. Det traditionella medlemskapet har ifrågasatts, vilket också syns i det stora antalet personer som under 2000-talet trätt ut ur kyrkan. När nästan 90 procent av befolkningen i Finland var medlemmar i kyrkan år 1985, hade antalet minskat till under 80 procent år 2012. Mest har detta märkts i huvudstadsregionen, men där har även en annan faktor påverkat minskningen, nämligen invandrarnas relativt stora andel av befolkningen. Å andra sidan tycks konfirmandundervisningen fortfarande vara mycket populär i Finland. Över 86 procent av ungdomarna deltog i undervisningen ännu år 2011. Populariteten kan delvis förklaras med att konfirmationen är en förutsättning för en kyrklig vigsel. (Salomäki 2014, 6, 12–14; Palmu et al. 2012, 18, 150–152.) Jämfört med den polska religiositeten genomsyrar den finländska religiositeten inte människornas vardag på samma sätt. Trossaker upplevs här mer som en privat angelägenhet. Man bygger själv upp sitt sätt att tro av de alternativ som erbjuds. Det är mer fråga om privata erfarenheter och sociala relationer än om att aktivt överföra traditioner till följande generation. Då den katolska religiositeten i Polen är synlig och aktiv i det vardagliga livet, är den offentliga religiositeten mindre synlig i Finland (se Kirkko muutosten keskellä 2004, 45–50).

2.4.5 Polska föreningar i Finland

Folk som emigrerar till ett främmande land söker ofta varandras sällskap. I detta syfte har det grundats olika etniska föreningar i många länder och polackerna i Finland utgör inget undantag. Redan de polska soldaterna i tsarens arme i Finland var aktiva och grundade en polsk förening i Helsingfors. Föreningen som hette *Zjednoczenie Polskie w Helsinkach*, (Polska föreningen i Helsingfors), grundades redan under den autonoma tiden, 3.4.1917, åtta månader före Finlands självständighetsförklaring. Sina 100 år firade den således

i april 2017 och är antagligen en av de äldsta polska föreningarna utomlands. Förutom officerare och soldater hade föreningen endast några få civila medlemmar i början. Innan den polska ambassaden i Helsingfors öppnades år 1919, var denna förening den enda officiella institutionen eller organisationen som kunde övervaka polackernas rättigheter i landet. Föreningens medlemsintyg fungerade då samtidigt som ett personligt pass. I föreningens stadgar som godkändes först senare, i samband med dess registrering år 1928, sägs dess avsikt vara att skapa och upprätthålla kontakter mellan polacker som bor i Finland genom att ordna nationella och kulturella aktiviteter. Detta sägs vara föreningens avsikt även idag. Föreningen har allt som allt omkring 300 medlemmar numera och bland dem även några finländare. Sedan år 2002 finns en filial också i Åbo. (Zjednoczenie Polskie 2014; Pullat 1997, 161.)

Förutom att upprätthålla polska traditioner och fira nationella märkesdagar har den polska föreningens kulturella aktiviteter också inriktats på att ordna utställningar och musikevenemang med polska artister. Föreningen sköter också polska gravar i Helsingfors. År 1976 återupplivades kontakterna med den polska ambassaden som tydligen varit avbrutna sedan andra världskriget. Genom samarbetet med ambassaden fick föreningen tillgång bl.a. till polska filmer och polsk litteratur. Med anledning av Polens 80-årsjubileum år 1998 ordnade föreningen en hel veckas musikfestival i Helsingfors. (Zjednoczenie Polskie 2014.) En egen informationskanal, tidningen *Kontakt*, grundades år 1980 och specialnummer har getts ut med anledning av föreningens olika jubileumsår. Föreningen har också år 2004 gett ut en bok både på polska och på finska om polacker, dvs. Polonia⁷ i Finland. Boken *Polacy i Polonia w Finlandii – Puolalaiset ja Polonia Suomessa* är den enda som i relativt stor utsträckning presenterar den polska föreningens i Helsingfors historia. (Ibid., 2014.) En annan viktig aktivitet inom föreningen har gällt de polska barnen. I början av 1980-talet grundades en klubb för barn i förskoleåldern koordinerad av de katolska Ursulasystrarna i Helsingfors. Verksamheten upphörde dock år 2002, men återupptogs på våren 2003, då föreningen själv grundade en klubb för barnen för att lära dem polska och polsk kultur. Klubben ordnar intressanta tillställningar som både barnen och föreningsmedlemmarna kan delta i. (Zjednoczenie Polskie 2014.)

Då den ovannämnda föreningen främst varit avsedd för invandrade polacker i Finland, grundades i november 1928 i Helsingfors föreningen *Suomalais-puo-*

⁷ Polonia är en gemensam benämning för polsk diaspora eller polacker utomlands.

lalainen yhdistys, vars medlemmar till största delen var finländare. Initiativtagarna var akademiskt folk, finländska slavister vid Helsingfors universitet, litteratur- och teaterfolk samt studenter som varit på besök i Polen. Föreningens avsikt var enligt reglerna att öka kännedomen om respektive lands historia, samhälle, näringsliv och vetenskap. Föreningen hade över hundra medlemmar och organiserade student- och kulturutbyte mellan länderna. Det ordnades också större kulturella festligheter i de båda länderna. I Finland firades t.ex. år 1934 hundraårsjubileum av den polska nationalförfattaren Adam Mickiewicz' diktepos *Pan Tadeusz* och i Polen hundraårsjubileum av Aleksis Kivis födelse. Likaså firades kompositören Fredryk Chopin i Finland då hundra år förflutit efter hans död år 1949 och även hans hundrafemtioårs födelsedag år 1960. Enligt Pullat har föreningen gjort ett anmärkningsvärt arbete för att främja kulturella relationer mellan Finland och Polen. (SPYL 2014; Pullat 1997, 159–160.)

Föreningens kontakter till Polen avbröts av andra världskriget och återupplivades 1947, då namnet ändrades till *Suomi-Puola Yhdistys*. Under åren har det i olika delar av landet grundats ytterligare ett trettiotal finsk-polska föreningar som år 1977 fick en paraplyorganisation *Suomi – Puola Yhdistysten Liitto r.y.*, SPYL (Finland – Polen Föreningarnas Förbund r.f.). Idag kan förbundet räkna med ca tvåtusen medlemmar i de olika lokalföreningarna, både polacker och finländare. Det organiseras fortsättningsvis stipendiatutbyte mellan länderna, filmveckor i respektive land samt resor från Finland till Polen för att göra Polen känt för finländare. Lokalföreningen i Åbo grundades i februari 1976 och dess ändamål är att samla ihop Polens vänner samt att göra Polen känt i Åbotrakten, bl. a. genom att ordna resor till Polen. (SPYL 2014; Turun Suomi – Puola yhdistys 2014.) En gång om året ger förbundet ut tidningen *Suomi – Puola / Finlandia – Polska*, som brukar innehålla ett gediget läspaket om Polen och om aktuella frågor som tangerar finsk-polska relationer (SPYL 2014).

Med sin verksamhet har de båda polska föreningarna utgjort och utgör fortfarande en kontaktyta framför allt för de polskspråkiga i Finland, men också för finländare och polacker. Genom att kunna tala sitt modersmål under föreningens sammankomster kan de polskspråkiga få en hemkänsla som i övrigt kan upplevas enbart på besök i hemlandet. I sådana situationer kan man dessutom räkna med att bli förstodd utan extra förklaringar. Krista Lundström skriver i sin uppsats om sverigefinländare, hur deras gemensamma finska förening fungerade som ett rum där alla kunde tala sitt modersmål, medan man ute i samhället skulle tala svenska (Lundström 2005, 20–21). Det är också

troligt att de finländare som är medlemmar i de polska föreningarna är intresserade av Polen samt positivt inställda till de polskspråkiga.

Granskas den samhälleliga och kulturella utvecklingen efter andra världskriget i de båda länderna, kan en viss otakt blir synlig. Efter kriget började ett modernt välfärdssamhälle i Finland aktivt byggas upp. Det skedde genom stora samhällsinvesteringar och socialpolitiska inkomstöverföringar. Denna snabba strukturomvandling från ett agrarsamhälle till ett industrisamhälle förändrade inte enbart den sociala sammansättningen och näringslivet. Meinander skriver, att den materiella och andliga kulturen också ändrades på ett så genomgripande sätt att finländarnas vardagsrutiner och livsstil på några decennier omvandlades helt och hållet. Under åren 1940–1975 gick urbaniseringen i Finland snabbare än i kanske något annat europeiskt land. Nya förorter, moderna bostadsområden och köpcentra med sina snabbköp byggdes i rask takt. I dessa nya förorter blev vardagslivets mittpunkt en bostad med två eller tre rum och kök, centralvärme och rinnande vatten. Därmed fick kärnfamiljen en central betydelse jämfört med livet på landsbygden tidigare. Avståndet från centrum förutsatte resor till arbete och skola med inrutade tidtabeller och därigenom dikterades vardagens rutiner i familjerna. (Meinander 2010, 222, 243–244.)

Jämfört med Finland har utvecklingen i Polen varit annorlunda. Efter andra världskriget led Polen av en jättelik demografisk förlust i form av både stupade och emigrerade. Det var fråga om utbildade åldersklasser i sina bästa år, vars insats i återbyggnadsarbetet skulle ha varit mer än behövlig. Davies skriver att Polen då behövde en lång konvalescenstid för att återhämta sig. Den ovanligt stora nativiteten inom bondeklassen kunde dock senare ersätta de stora demografiska förlusterna. (Davies 1984, 101–102.) Strax efter kriget skedde stora förändringar inom näringslivet och jordbruket. Produktionen minskade på de kollektiverade jordbruken och den tunga metallindustrin prioriterades på andra näringars bekostnad. Det gjordes aggressiva angrepp också mot kyrkan. (Johnsson och Lautela 2004, 110.) Den nya ledningen trodde på sociologerna som förespått att en snabb industrialisering och urbanisering skulle bryta ner de traditionella kulturmönstren i samhället och folkets starka band med kyrkan. Det nya proletariatet visade sig likväl vara lika religiöst som bönderna på landsbygden. (Davies 1984, 12.) Kulturell kontinuitet gynnades dessutom av att familjerna oftast bestod av tre generationer. Då även kvinnorna arbetade utanför hemmet, var det i stor utsträckning den

äldre generationen som tog hand om uppfostran av barnen och överförde de gamla traditionerna till dem. Inom kulturlivet i allmänhet fanns det också folk som kunde förmedla de gamla traditionerna till kommande generationer. (Szczepanski 1970, 186–187; Davies 1984, 108.) Den socialistiska moderniteten kunde med andra ord inte tävla med kyrkans och de gamla traditionernas konserverande inverkan på familjelivet och på samhället.

Både Finland och Polen är numera medlemmar i den Europeiska Unionen, men före medlemskapet upplevde Polen också frigörelsen från det socialistiska systemet i slutet av år 1989. Den efterföljande s.k. transitionstiden (se Lindelöf 2006, 35) innebar stora förändringar i den enskilda människans liv: många förlorade sin arbetsplats när statliga företag privatiserades. En del startade privata företag och klarade sig bra, men särskilt pensionärerna föll offer för den jättelika inflationen som åt upp en stor del av deras inkomster i början av perioden. Trots detta har tron på en bättre framtid varit påtaglig och marknadsekonomin har inte ifrågasatts. (Jfr Johnsson och Lautela 2004, 188–192.) Det Polen som de unga invandrarna till Finland på 1970- och 1980-talen lämnade bakom sig finns inte längre kvar. Det kan återkallas enbart i deras minnen, men har likväl haft en stor inverkan på deras liv och självuppfattning under ungdomsåren i Polen. Det var med den bakgrunden de då sökte frihet och ett bättre liv i ett annat land, där de fick arbete eller när de gifte sig med en finländare.

3 Teoretiska referensramar och språkliga utgångspunkter

I kulturella möten står mänskliga och kulturella bindningar i fokus, då de mötande parterna blir medvetna om både likheter och olikheter som existerar i deras vardagsliv. "Det normala" som för en person dittills varit självklart, och delvis även omedvetet, blir ifrågasatt av omgivningen som upplever det som främmande och annorlunda. Det är kanske för första gången som en person medvetet reflekterar över att hans eller hennes tidigare handlingsreferenser, värderingar och perspektiv inte längre är helt gångbara. Reaktionerna kan variera beroende bl.a. på personernas kulturella och personliga bakgrund, framtidsplaner eller mötets varaktighet. Som det antydde redan i inledningskapitlet är det i kulturella möten alltid fråga om konkreta situationer, där personer som tillskriver sig själva olika kulturella tillhörigheter möter varandra och tolkar varandras handlingar. Därför är dessa situationer aldrig lika varandra, utan präglas av komplicerade tolkningsprocesser, som omfattas av både främmande och förenande upplevelser hos de mötande personerna. (Illman och Nynäs 2005, 51–52.)

Tidigare konstaterades att kulturella möten ibland sker i mer eller mindre trängda situationer, dvs. förhållanden där det råder brist på kulturellt, språkligt eller etniskt handlingsutrymme. Å ena sidan kan det från motpartens sida vara fråga om individuell intolerans. Det finns motvilja att acceptera olikheter, t.ex. att någon talar ett annorlunda språk eller utövar främmande kulturella praktiker. Intoleranta attityder kan naturligtvis också vara kollektiva. Det kan exempelvis finnas olika slags gränsdragningar i ett samhälle och negativa stereotyper om dem som avviker från det som där uppfattas som normalt. Å andra sidan kan det handla om mera officiella restriktioner och bestämmelser som kan diktera t.ex. ett samhälleligt språkbruk eller hindra en del av etniska eller kulturella uttrycksformer. Kulturella möten är alltid dynamiska fenomen som inbegriper flera konstellationer, skeden, grader av intimitet osv. och som också ofta innebär gränsöverskridanden. Genom olika begrepp, synvinklar eller tänkta processer är det möjligt att göra dessa möten mera åskådliga. I det följande ska några centrala begrepp och deras innehåll som är förknippade med fenomenet kulturella möten närmare diskuteras. Det är viktigt att se hur dessa begrepp står i relation till varandra och till kulturella möten som en helhet.

3.1 Identitet och identifikationer

De mest centrala begreppen som gäller alla de tre delstudierna och de fem artiklarna är *identitet* och därmed förknippade *identifikationer* och *identitetsförhandlingar*. Då personer med olika kulturella bakgrunder möts, kan deras identiteter och identifikationer i olika situationer bli avslöjade och utmanade. *Identitet* är ett svårfångat och kontroversiellt begrepp som inom olika discipliner definieras och förstås på olika sätt. Det kontroversiella med begreppet är att det inbegriper två skilda aspekter: likheten med någonting innebär samtidigt olikhet med något annat. Både den kollektiva och den individuella dimensionen är således inrymda i begreppet (jfr Stier 2003, 19). Stuart Hall har skilt mellan tre olika uppfattningar om identitet som varit rådande under olika tider. Han kallar dem som upplysningstidens subjekt, sociologiskt subjekt och postmodernt subjekt. Upplysningstidens subjekt uppfattades vara en individ försedd med förnuft, medvetenhet och handlingsförmåga samt med en fast och oförändrad inre kärna som funnits till ända från födseln. Kärnan bestämde individens utveckling, karaktär och beteende och denna kärna uppfattades som personens identitet. (Hall 2002, 21.) Själva begreppet *identitet* i den psykologiska betydelsen "självlikhet" introducerades först år 1959 av Erik H. Erikson i boken *Identity and the Life Cycle*. Också hans syn på identitet betonar kontinuiteten i ens självbild: trots förändringar som skett i omgivningen och hos en själv, känner man igen sig och vet vem man är. Detta brukar också kallas ett essentialistiskt perspektiv på identitetsbegreppet (se Stier 2003, 30–32; Hall 1992, 275).

I den sociologiska identitetsuppfattningen, dvs. i det sociologiska subjektet som Hall nämner, reflekterades det moderna samhällets tilltagande komplexitet och medvetenhet om att den inre kärnan hos människan inte var bestående och autonom. I stället konstruerades den i relation till andra, för personen viktiga människor, de s.k. *signifikanta andra*. Denna uppfattning som utvecklades vidare av sociologerna G.H. Mead och C.H. Cooley och som kom att benämnas symbolisk interaktionism har enligt Hall blivit klassisk inom sociologin. Den betonar att det är i växelverkan med världen utanför och i en ständig dialog mellan jaget och samhället som subjektets inre kärna, det verkliga jaget, formas och utvecklas. (Hall 2002, 21–22, jfr även Stier 2003, 24–25.) Inom denna konstruktivistiska syn på identiteten hävdas det således att kärnan hos människan inte existerar a priori och att den inte heller är för alltid fixerad utan under ständig uppbyggnad. Identiteten anses både formas och

förändras i växelverkan mellan jaget och omgivningen. Det är fråga om socialt samspel och identifikationer i olika sociala situationer med olika signifikanta andra människor. (Hall 2002, 39; Stier 2003, 14; 20–21.)

Den postmoderna synen på identiteten poängterar däremot att i stället för *en* identitet har individen splittrade identiteter, dvs. flera identiteter som ibland kan stå i konflikt med varandra och t.o.m. vara helt oförenliga (Hall 2002, 22). Det gamla identitetsbegreppet är med andra ord under upplösning. När världen och levnadsförhållandena omkring individen snabbt förändras, utvidgas och blir komplexa, är det omöjligt att identiteten skulle förbli fixerad, inte ens som regional identitet med historiska rötter (jfr Zukin 1993, 221). Det erbjuds närmast ett oändligt antal valmöjligheter när det gäller livsstilar och livsval, varför forandet av en stabil och sammanhängande identitet är så gott som omöjligt. Följaktligen betonar detta synsätt identitetens elasticitet, ständiga föränderlighet och multipla dimensioner (t.ex. Anttonen 1999, 236; Hall 2002, 23; Stier 2003, 21) eller att det t.o.m. genom olika identifikationer finns en mängd valbara identiteter (t.ex. Burke 1993, 305; Lönnqvist 2001a, 447–448). I det här sammanhanget nämner samhällsvetaren Stier identitetsprojekt som en reflektion av denna mångfald av identifikationsmöjligheter. Han menar att det i identitetsprojekten är fråga om individens drömmar om att själv bestämma egenutvecklingen samt maximera och optimera egentillfredsställelsen, ofta med önskan att genom sina val uppnå berömmelse, status och bekräftelse i jakten på ett perfekt liv och en fulländad identitet (Stier 2003, 36).

Enligt Stier börjar den personliga identiteten skapas hos en individ redan i barndomen, under den primära socialisationsprocessen som resulterar i individens uppfattning om sig själv som en unik varelse med karakteristika som skiljer honom eller henne från alla andra (Stier 2003, 52). Under den sekundära socialisationsprocessen byggs denna vidare ut med olika sociala identifikationer, dvs. med olika sociala roller och rollspecifika kunskaper till följd av medlemskap i olika grupper i skilda områden under olika tider (hem, skola, arbetsliv, intressegrupper etc.). Några element hos en persons identitet försvinner då och andra kommer till under denna process. Därvid sker ett ständigt tolkande, modifierande och nyskapande av idéer och roller, där dialogen med de signifikanta och mindre signifikanta andra har betydelse för konstruktionen av identiteter och bevarandet av den positiva självbilden. I ljuset av sina ideal och ambitioner införlivar individen egenskaper, beteenden och livsstilar som han eller hon upplever som positiva och åtråvärda, medan de icke-önskvärda avfärdas. (Ibid. 86–87.) Viktiga i sammanhanget är

dominans- och maktrelationer på mikronivån, dvs. om individen i sin omgivning har möjligheter till fortlöpande och positiva identifikationer med signifikanta andra. Saknas sådana möjligheter kan individens självbild bli hotad och han eller hon måste omdefiniera den sociala verkligheten (jfr Liebkind 1996, 13). Individens identitet är således summan av hans eller hennes identifikationer, en konstellation av sociala roller och biografiska omständigheter och som en sådan ständigt under förändring.

Själva begreppet *identitet* som ett analytiskt redskap har dock starkt kritiserats av sociologen Rogers Brubaker och historikern Frederick Cooper i deras gemensamma artikel i samlingsverket *Theory and Society*. Författarna anser att begreppet identitet har använts både på ett starkt (essentialistiskt) och svagt (konstruktivistiskt) sätt. I det första fallet betonas identitetens stabila och bestående karaktär hos personer och grupper, i det andra dess multipla, föränderliga, fragmentariska och förhandlingsbara natur (Brubaker and Cooper 2000, 10–11). För att undgå denna mångtydighet föreslår författarna att man i stället kunde använda bättre lämpade begrepp såsom t.ex. *identifikation*, *självförståelse*, *social position* eller *tillhörighet* beroende på kontext och situation. Härlett från verbet *identifiera* inbegriper identifikation både det processuella och situationella i individens ständiga växelverkan med sin omgivning. (Ibid., 14–21.) I denna undersökning är det följaktligen termen *identifikation* som prioriteras i de olika mötessituationerna.

3.2 Kulturell och etnisk identitet, kulturell gemenskap

Kulturell identitet och *etnisk identitet* utgör delar av en persons totala identifikationer. Kultur och etnicitet har genom socialisationsprocessen (både genom den primära och genom den sekundära) blivit förankrade i individen. Våra upplevelser och erfarenheter filtreras genom den kultur som vi har anammat under vår uppväxttid i vår omgivning. (Stier 2003, 67.) Inom sociologi och antropologi förstås med kulturell identitet de beteendemönster som grundar sig på en grups gemensamma värderingar och traditioner, gemensamt språk och gemensam historia samt den gemenskapskänsla som riktar sig till den egna kulturgruppen (Liebkind 1994, 22). Kulturell identitet fungerar som en ordnande princip: en del av den kollektiva traditionen har blivit utvald att representera gruppen i kommunikationen och interaktionen med andra kulturella grupper och har således ett symboliskt värde för den. De utvalda kulturella symbolerna uttrycker då medlemmarnas känsla av gemenskap och grupptillhörighet. (Honko 1988, 11.) Stuart Hall anser att kulturell identitet

omfattar samtidigt både det förgångna och det framtida, dvs. de historiska rötterna och den ständiga förändringsprocessen. Kulturella identiteter är inte för evigt bundna till en väsentlig historisk bakgrund utan tolkas och omformas ständigt utgående från och i relation till den aktuella kulturella omgivningen och de pågående olika diskussioner som omger en. (Hall 2002, 227–229.) De utvalda kulturella markörerna för en grupp som Honko ovan nämner är således utbytbara alltefter existerande aktuella behov (se även artiklarna 1, 4 och 5).

När en grupp människor delar samma kulturella drag, traditioner, värden och värderingar är det möjligt att uppleva kulturell gemenskap. Själva begreppet *gemenskap* (eng. community) innebär enligt *Oxford Dictionaries* bl.a. "the condition of sharing or having certain attitudes and interests in common". *Cambridge Dictionaries Online* definierar begreppet som följande: "... people who are considered as a unit because of their common interests, social group, or nationality". Det är alltså fråga om samhörighet med andra som grundar sig på gemensamma attityder och intressen, samma socialgrupp eller nationalitet. Känslan av att höra till något slags sammanslutning är grundläggande för identitetsformationen. Gemenskapskänslan fungerar då som en källa till identiteten såsom sociologen Jari Aro konstaterar. Enligt honom sker detta också under postmodernitetens inverkan, då en individuell livsstil i allmänhet prioriteras. (Aro, 2011, 52–53.)

När gemenskapen under tidigare historiska tider var närmast automatisk i och med att individen föddes in i sin familj, släkt och by, baserade den sig senare under modern tid också på anslutningar i olika status- och yrkesgrupper. Postmodernitetens gemenskap anses i sin tur uppstå genom individernas fria val av olika intresse- och andra grupperingar, där anslutningskriterierna varierar, men förutsätter medlemmarnas känsla av att vara likasinnade och tänka på liknande sätt. (Jfr Kangaspunta 2011, 15–16.) Individen kan också välja att höra till flera sammanslutningar samtidigt eller efter varandra, då känslan av gemenskap kan variera i intensitet. Dessutom kan gemenskapen i de postmoderna grupperingarna ofta vara kortvarig och även situationsbunden. Då ett gemensamt intresse inte längre finns skingras gemenskapen och därmed även gemenskapskänslan (jfr Aro 2011, 54; Mäkinen 2009, 92).

I sitt grundverk om gemenskap ser samhällsvetaren Heikki Lehtonen gemenskapen som både aktiv eller pragmatisk och som en symbolisk utvecklingsprocess. Den pragmatiska gemenskapen uppstår som resultat av människors

konkreta aktioner och verksamhet och leder till deras gruppidentifikation. Symbolisk gemenskap i sin tur uppstår genom stärkande samhörighetskänslor, delade föreställningar eller subjektiva upplevelser. Den sociala interaktionen producerar ständigt symbolisk gemenskap, som till sitt ursprung också kan vara kulturell. (Lehtonen 1990, 23–27.) Såsom ovan konstaterats är det just genom de kulturella markörerna och praktikerna inom en grupp som den kulturella gemenskapskänslan även på symbolisk nivå utvecklas, och denna känsla utgör i sin tur källan eller grunden till kulturell identitet (artiklarna 1, 2 och 4).

Utom symbolisk kan gemenskapen också uppfattas som föreställd. Samhällsforskaren Benedict Anderson som undersökt nationalismens uppkomst och spridning anser att alla sådana gemenskaper som inte grundar sig på närkontakter ansikte mot ansikte är föreställda (Anderson 2007, 39). Vidare anser han att språkets betydelse i detta avseende är av största betydelse. Människan kan lära sig många olika språk, varför språket i grund och botten blir och är inkluderande. En av dess viktigaste egenskaper är dess förmåga att skapa föreställd gemenskap. (Ibid., 191.) Föreställda gemenskaper uppstår genom bl.a. masskommunikation, då större folkgrupper förenas genom en gemensam tidning, ett gemensamt tv- eller radioprogram eller genom kulturell samhörighet av något annat slag, exempelvis genom kulturella markörer och symboler (jfr Kangaspunta 2011, 20–21, 23; även Berger och Luckmann 2003, 179–180). Kulturella gemenskaper kan således förutom att vara symboliska också vara föreställda och även som sådana fungera som källor till kulturell identitet (artiklarna 1, 2, 4 och 5).

3.2.1 Gemenskap och etnisk tillhörighet

Förutom kulturell tillhörighet kan individen känna också etnisk tillhörighet och gemenskap. Enligt Stier är det då fråga om människors föreställningar om ett gemensamt ursprung, verkligt eller fiktivt. Dessa föreställningar utgör grunden för en kollektiv samhörighetskänsla. (Stier 2003, 66–67.) Etnicitet i sig själv är inte en egenskap utan en relation mellan två eller flera etniska grupper. Det innebär att det mellan dessa grupper existerar en ständig kommunikation av bl.a. kulturella skillnader som upplevs vara relevanta och som gör att grupperna anser sig vara olika varandra. Förutom att vara relationell är etnicitet också situationsbunden så att den etniska karaktären av varje möte är beroende av själva mötessituationen, dvs. om etnicitet framhålls eller ej. (Eriksen 2002, 58.) När det gäller etnisk identitet är det vanligt att förutom ett gemensamt ursprung och genealogi också gemensam historia betonas.

Den gemensamma historien kan i vissa fall vara även mytisk och konstruerad. Etnisk identitet kan dessutom manifesteras och upprätthållas genom bl.a. språk, religion eller gemensamma kulturella symboler (ibid., 67–69; se även Österlund-Pötzsch 2003, 95–96). I det senare fallet står den etniska identiteten mycket nära kulturell identitet. Etnisk identitet innebär således en etnisk medvetenhet, att man vill identifiera sig med en viss etnisk grupp. I likhet med etnicitet är också etnisk identitet och etniska identifikationer alltid kontrastiva och existerar endast i relation till andra etniska grupper (jfr Barth 1969, 10–11; Eriksen 2002, 34). De är givna såtillvida att en individ inte kan välja den grupp han eller hon föds till, men å andra sidan kan individen, särskilt i konfliktsituationer, välja vilken betydelse denna grupp har för honom eller henne (jfr Liebkind 1994, 30–31; 1996, 13). Även Eriksen poängterar att etnisk identitet är relativ och kan ha olika betydelse i olika situationer. Därför blir det en empirisk fråga när och på vilket sätt en etnisk identifikation blir den mest relevanta ur individens synvinkel. Den kan manipuleras, över- eller underkommuniceras allt efter det aktuella behovet. Men för att vara viktig ur individens synvinkel, måste den erbjuda något som personen anser som värdefullt. (Eriksen 2002, 33, 55–56.)

Å andra sidan kan etniska identiteter ibland bli bestämda eller påtvingade av utomstående mot personernas egen vilja (Eriksen 2002, 30–33). I sådana fall vill individen gärna hemlighålla tillhörigheten med grupper som förknippas med lägre social status eller med drag som av omgivningen uppfattas som negativa (jfr Liebkind 1996, 13). Den etniska gemenskapen kan således vara både inkluderande och exkluderande. Som inkluderande kan den utveckla och förbättra medlemmarnas livskvalitet, men som exkluderande kan den stänga ut alla utomstående. Sådant kan bli synligt t.ex. i fråga om majoritetens förhållande till mindre etniska grupper, som majoriteten vill hålla utanför. Vid gränsen mellan olika etniska grupper och gemenskaper kan det bildas förenande nätverk, men också barriärer som skiljer dem åt. (Jfr Mäkinen 2009, 93.) Såsom den kulturella gemenskapen kan även känslan av den etniska gemenskapen anses vara föreställd. En person kan identifiera sig med en större etnisk grupp utan att ha närkontakt med alla i gruppen.

Såväl kulturella som etniska identifikationer och gemenskapskänslor kan ha en *translokal* dimension. Termen translokal har ursprungligen lanserats av antropologen James Clifford i samband med begreppet "translocal culture". Det beskriver platser, där kultur förstås som en komplex artikulation av lokala och globala, ständigt pågående förändringsprocesser invävd i varandra. (Clifford 1997, 7.) Det är fråga om migranternas gränsöverskridande rela-

tioner och identifikationer i s.k. translokala rum, även över nationsgränser. I det senare fallet brukar det talas om transnationalism (Gustafson 2007, 16–17). Sociala och symboliska band har då skapats mellan olika platser och lokaliteter och de upprätthålls genom olika slags praktiker och aktiviteter. Exempelvis politiska, ekonomiska, kulturella, sociala eller emotionella förbindelser och utbyten har då blivit en del av migranternas vardagsliv (Povrzanović Frykman 2004, 80). Sociologerna John Urry och Per Gustafson ser att dessa förbindelser och utbyten, förutom att bl.a. vara konkreta sociala nätverk, kontakter och resor mellan lokaliteterna, kan vara även virtuella (t.ex. e-post, telefon, sociala media) och imaginära (intryck genom massmedia). Etniska och kulturella identifikationer måste i sådana fall ses i relation till dessa lokaliseringar, dvs. frågor kring identifikationer, tillhörigheter och deltagande måste förstås mot bakgrunden av alla de translokala kontexter som migranterna kan ingå i. (Urry 2000, 49–76; Gustafson 2007, 19–35.) Detta uppmärksammas särskilt i artikel 2.

3.2.2 Gemenskap och förståelse i mångkulturella parrelationer

Gemenskapskänslan är knuten till mänskliga relationer såsom tidigare konstaterats. Även förståelse behövs människor emellan och dessa båda förekommer i parförhållanden som behandlas särskilt i artiklarna 4 och 5. Inspirerade av socialpsykologen Allan P. Fiskes kategorisering av olika typer i mänskliga relationer definierar sociologerna Ulla Björnberg och Anna-Karin Kollind fyra grundformer av gemenskap i ett parförhållande: *gemensamt delande*, *kalkylerande gemenskap*, *jämlig balansering* och *auktoritetsbaserad rangordning*. I den första formen har familjen en överordnande karaktär för de enskilda medlemmarna och likvärdighet mellan dem betonas. Relationen kan karaktäriseras närmast av "vad som är mitt är ditt". Att förhandla, komma överens och sluta avtal är typiskt i den andra, kalkylerande relationsformen, där gemenskap skapas genom inbördes transaktioner. I relationsformen jämlig balansering är parterna inriktade på balans och ömsesidighet i utbytet, där likhetsprincipen är central: båda parterna väntar sig lika mycket tillbaka som de själva bidragit med. Den fjärde relationsformen, auktoritetsbaserad rangordning, kännetecknas av en maktrelation som dock vilar på samtycke. Principen i utbytet är att parten med överordnad ställning erhåller mera än parten som är underställd, men har samtidigt skyldigheter mot den underställda. Författarna konstaterar att parterna i de nutida familjerna eftersträvar både likhet och jämställdhet och försöker hantera flera relationstyper samtidigt eller successivt. (Björnberg och Kollind 2003, 31–33.)

En ytterligare dimension av gemenskap som Björnberg och Kollind inte uppmärksammat kan tänkas bli aktuell i mångkulturella familjer, där parterna har olika kulturella tillhörigheter. Den av parterna som genom sitt kulturella kunnande, t.ex. genom att kunna omgivningens språk, befinner sig "på säker mark", får då en position som ger övertag över den andra som saknar denna kunskap, men båda parterna accepterar detta. En sådan parrelation har jag benämnt *kulturellt baserat auktoritetsförhållande*, som kan uppstå då den andra parten ännu befinner sig i ett kulturellt inlärningskede. Relationen kan bli bestående också längre fram om parterna inte reagerar emot den. Genom att omtolka situationen kan relationen likväl tänkas övergå till någon av de ovannämnda relationstyperna, dock inte alltid till gemensamt delande, för parterna kan sakna en gemensam kulturell bakgrund och levnadshistoria som de kunde dela, dvs. allt som är "mitt" kan inte alltid vara "ditt".

I sin undersökning kontrasterar Björnberg och Kollind gemenskap mot autonomi och självständighet, det gemensamma mot det personliga, självständiga och autonoma (Björnberg och Kollind 2003, 23). I det här sammanhanget vill jag dock inte kontrastera gemenskapen mot autonomi eller självständighet. Autonomi och det självständiga leder tanken till att den andra parten i ett parförhållande mister sin betydelse helt och hållet. I stället har jag valt att använda begreppet *utrymme*, som för parterna innebär personligt handlingsrum *inom* gemenskapen, att de bejakar varandras handlingar. I mångkulturella relationer omfattar detta även sådant som är kulturellt främmande för den ena parten, men viktigt för den andra. Genom att båda ger utrymme åt varandra skapas samförstånd och en känsla av gemenskap i parrelationen. I olika kulturella förhållanden kan den personliga friheten inom gemenskapen se olika ut och vara på olika sätt begränsad beroende på normer och värderingar som reglerar vad som känns rätt och fel. Att parterna i mångkulturella relationer får och ger utrymme åt varandras kulturella tillhörighetskänslor och identifikationer innebär också att de samtidigt i den på detta sätt trängda situationen bejakar varandras kulturella identiteter (se närmare artikel 4).

Inom mänskliga relationer är förståelsen central hos de mötande parterna. Förståelsen har att göra med människans sätt att orientera sig i tillvaron. Den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer uppfattar förståelsen som resultatet av en dialogisk process, där människors olika förståelsehorisonter närmar sig varandra (Gadamer 2002, 306, 379). Att ha en utvidgad horisont innebär att man har förmåga att se utöver den närliggande synkretsen. Med öppet sinne i en dialog med en annan person kan man få insikt om hans eller hennes

ståndpunkter och horisont så att de kan bli förståeliga (ibid., 302–303). Horisonter är under ständig påverkan och förvandling. Förståelse förhandlas fram, då parternas horisonter i den pågående dialogen påverkas och omformas i en sammansmältande process som Gadamer kallar "fusion of horizons" (ibid., 303–306). Enligt religionsvetaren René Gothoni kan förståelsen dessutom på en djupare nivå innebära att man inser något eller att man uppfattar något med känslorna, dvs. lever sig in i en annan människas situation (Gothoni 2002, 17–19). Filosofen Lars Hertzberg påpekar dock att det, för att kunna leva sig in i de livsformer som studeras, krävs en viss förkunskap eller förförståelse, vilket innebär att dessa livsformer måste granskas i de sammanhang där de hör hemma (Hertzberg 2002, 27–28). Det krävs med andra ord en viss förförståelse också av parterna i mångkulturella familjer för att de ska kunna leva sig in i och förstå t.ex. varandras värden och värderingar och därmed bejaka varandras kulturella tillhörigheter.

Värden och värderingar, speciellt sådana som har att göra med könsrelationer och arbete, är ofta s.k. sega strukturer som styr människors beteende inom kulturella gemenskaper (jfr Pettersson 2003, 133). Dessa strukturer förändras mycket långsamt och kan sägas likna begreppet *genusordning*, ursprungligen lanserat av den australiska sociologen R. W. Connell (1987). Antropologen Britt-Marie Thurén påpekar att genusordningen i olika samhällen kan variera i styrka och räckvidd samt vara mera eller mindre hierarkisk. Manligt och kvinnligt kan således uppfattas som mer eller mindre viktigt eller självklart, omfatta större eller mindre områden av det kollektiva livet eller uttrycka olika maktpositioner. (Thurén 1996, 77–78.) Historikern Yvonne Hirdman talar om *genuskontrakt*, dvs. en kulturellt nedärvd, styrd överenskommelse mellan könen om åtskilda förpliktelser, åtaganden eller rättigheter (Hirdman 2001, 84). Det kan förstås som en konkret tillämpning av den i samhället rådande mera allmänna och kulturellt styrda genusordningen. I mångkulturella parrelationer där kulturella identifikationer och tillhörighetskänslor också omfattar dessa könsrelaterade sega strukturer kan gemenskapskänslan och förståelsen hos parterna bli utmanade. Båda kan uppleva sin situation vara trängd, varför dialoger behövs dem emellan för att livet tillsammans även i fortsättningen ska vara möjligt (artikel 5).

3.2.3 Inkludering, exkludering och identitetsarbete

När det gäller trängda etniska eller språkliga situationer är frågan om inkludering och exkludering i den omgivande majoritetskulturen av yttersta vikt. Begreppen *inkludering* och *exkludering* som är förknippade med känslan av

gemenskap och tillhörighet kan uppfattas endast i relation till varandra, för definitionen av inkludering omfattar alltid även definitionen av dess motsats (Ravaud & Stiker 2001, 490). Filosofen Antoon Braeckman citerar sociologen Niklas Luhmanns systemteoretiska redogörelse för det moderna samhället och debatten kring inkludering och exkludering och konstaterar att exkludering enligt Luhmann är det normala tillståndet i funktionellt differentierade moderna samhällen. I motsats till de förmoderna samhällena, där full inkludering var möjlig genom medlemskap i familjer, gårdar eller klaner, möjliggörs inkludering endast delvis i det moderna och postmoderna samhället med flera funktionella domäner (t.ex. ekonomi, politik, utbildning, media, konst etc.). Varje samhällsmedlem har enligt frihets- och jämställdhetsprincipen tillträde till alla de olika funktionella systemen, vilket benämns "universell inkludering", men ingen kan någonsin helt och hållet tillhöra något av dem. Därför utgör exkludering utgångspositionen för alla personer i ett samhälle. Problemet gäller följaktligen vilka möjligheter eller begränsningar till inkludering det då finns för de olika samhällsmedlemmarna. (Braeckman 2006, 69–72.)

Braeckman konstaterar vidare att det utom de funktionella systemen även finns organisationer och nätverk där faktorer för inkludering och exkludering opererar. I motsats till de funktionella systemens universella inkludering fungerar organisationerna enligt honom genom principen "universell exkludering", för medlemskapet i dem kräver egenskaper som delas med andra medlemmar, dvs. alla är exkluderade tills de visar de krävda egenskaperna. Varje organisation kan med andra ord ensam bestämma villkoren för en individs inkludering. Funktionella system kan därför via organisationsnivån i verkligheten exkludera och skapa icke-jämställdhet i samhället. Individuella nätverk med icke-organiserade individer som känner varandra, opererar i sin tur oftast osynligt med sina ömsesidiga servicesystem. Ifall personer från dessa nätverk når upp till maktpositioner inom funktionella och organisationssystem kan nätverket fungera som metainkluderings- och exkluderings-system inom dem. Stora grupper av individer kan då redan a priori bli antingen inkluderade eller exkluderade trots de existerande kraven och formella rättigheterna. (Braeckman 2006, 76–80.)

Vårt sociala liv kännetecknas således av nätverk och relationer, som inkluderar en del människor, men som samtidigt exkluderar andra som inte passar in genom att det dras olika sociala och symboliska gränser. Symboliska gränser kan enligt sociologen Michéle Lamonts artikel i *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* uppfattas som skiljelinjer som definierar och

inkluderar en del människor, grupper eller saker, men som samtidigt exkluderar andra. De kan uttryckas bl.a. genom normativa förbud samt kulturella attityder och praktiker, med andra ord genom sympatier och antipatier. Lamont ser dessa gränsdragningar som viktiga i identitetsförhandlingar som hon kallar identitets- och gränsdragningsarbete. Den centrala frågan i detta identitetsarbete blir då på vilket sätt det görs skillnad mellan "vi" och "de andra". (Lamont 2001, 15341–15344.)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att inkludering och exkludering förekommer inom samhällets funktionella system, organisationer och nätverk. De kan ses både som praktiker, processer och positioner och även som fenomen som man kan känna och uppfatta genom sinnena. Praktiker och processer har att göra med en persons intagande som medlem i en gemenskap eller med vägran att göra det. Vidare är inkludering och exkludering förknippade med interaktiva nätverk och relationer som definierar människor genom att upprätthålla symboliska gränser, dvs. förbud och kulturella attityder samt sympatier och antipatier. Det är således fråga om identitetsarbete och identitetsförhandlingar som å ena sidan innebär upprätthållande av de symboliska gränserna och ens identitet och å andra sidan ens försök att överskrida gränserna och förhandla om önskade identiteter inom nya gemenskaper. I det senare fallet är det fråga om ett liv i en trängd situation som man genom dessa förhandlingar på olika sätt försöker bemästra. Detta diskuteras närmare i artikel 3.

3.3 Identitetsförhandlingar, kulturellt filter och stereotyper

Ovan har konstaterats att postmodernitetens syn på identitet poängterar dess elasticitet, föränderlighet och individens möjlighet till olika identitetsval. Dessa val sker genom s.k. *identitetsförhandlingar*, som ovan tangerats i olika sammanhang. Då en individ förhandlar om sin identitet försöker han eller hon nå konsensus med omgivningen om vem och vad han eller hon är eller vill vara. Genom förhandlingarna strävar individen efter att få sin egen självbild, dvs. hur han eller hon definierar sig själv, att bli accepterad av omgivningen, också i etniskt eller språkligt trängda förhållanden. Genom att presentera sig på ett visst sätt i en kontaktsituation vill individen få sin självbild bekräftad av den andra samtidigt som han eller hon "föreslår" en viss identitet åt denna andra. På motsvarande sätt ställs individen själv inför den andras självpresentation och hans eller hennes förslag till individens egen identitet.

Detta brukar benämnas "alter-casting". (Liebkind 1996, 11.) Det anses att identitetsförhandlingar kan ske både mellan individer och mellan grupper. Grupper kan presentera sig genom massmedia, formella eller informella uttalanden eller genom resolutioner, men också genom interaktion som sker mellan representanter för grupperna. Enligt psykologiska undersökningar agerar människor på helt olika sätt som individer och som representanter för en grupp. (Ibid., 11–12.) Enligt Eriksen har de sociala identiteterna i dagens värld blivit öppnare för förhandlingar än vad de var efter andra världskriget, vilket också ovan konstaterats. Å andra sidan har den primordiala etniska eller nationella identiteten samtidigt börjat betonas mer än tidigare, särskilt när det gäller nya regionala eller etniska rörelser både i Europa och annorstädes i världen. Det vädjas till människors uppfattning om deras gemensamma ursprung och kulturella autenticitet i förhandlingarna med omgivningen. (Eriksen 2002, 164–165.) I en trängd etnisk och språklig situation med negativa attityder kan detta dock vara svårt.

För att det skall uppstå förhandlingar måste det finnas en önskad identitet, dvs. den önskade identiteten måste ge något positivt åt den som vill förhandla om den. Hur individen då kommunicerar med personer som har en annan kulturell eller etnisk bakgrund och tillhörighet (och olika identiteter) är av avgörande betydelse. I sin bok *Møter mellom mennesker* definierar kulturforskaren och socialantropologen Øyvind Dahl "interkulturell kommunikation" som utbyte av betydelser mellan två parter, då processen inte enbart påverkas av det talade språket utan också av kontexten, dvs. såväl av omgivningen och samhället som av den kulturella referensramen hos båda personerna. Kommunikationen är således dialogisk samt både horisontell och vertikal. En överordnad kulturell påverkan gör sig gällande i och med att personernas aktuella verklighetsuppfattning och tidigare erfarenheter (den kulturella referensramen inklusive språket) inverkar på deras inbördes tolkning och förståelse av de sända budskapen. Dahl ser här ett kulturellt filter som varje tänkt tanke hos en person måste ha gått igenom för att bli en signal (ett uttryck). På motsvarande sätt mottas varje signal genom ett kulturellt filter hos den andra personen i kontaktsituationen och blir tolkad genom det. Om personerna inte har samma kulturella filter är risken stor att de sända signalerna inte kan bli tolkade på det avsedda sättet och det uppstår missförstånd. (Dahl 2004, 66–69.) Speciellt i den tredje delstudien om mångkulturella familjer är det fråga om olika kulturella filter hos de mötande parterna.

Tillämpad på *identitetsförhandlingar* innebär det kulturella filtret att det i kontaktsituationen kan uppstå icke-avsedda feltolkningar. Då blir den önskade

identiteten (t.ex. medlemskapen i någon grupp) svår att uppnå. Men om en person redan behärskar ett annat kulturellt filter kan en valbar situation bli möjlig. Liebkind diskuterar en medveten manipulering av den sociala identiteten. När en individ försöker försvara sin sociala identitet som upplevs vara hotad eller försöker handla så att en ny social identitet kan bli möjlig, kan han eller hon medvetet avstå från "det rätta sättet" att tolka sin omgivning eller medvetet ge en felaktig bild av sig själv. Genom att reglera sin egen handling kan en person rätt långt bestämma den bild som den andra får av honom eller henne. Att välja ett språk i stället för ett annat eller att vägra tala ett språk i vissa situationer kan t.ex. tolkas som ett ställningsstagande för en viss språklig eller kulturell identitet eller mot en sådan. (Liebkind 1988, 85–86.) En persons sociala identitet innefattar således inte enbart den historiska dimensionen (den befintliga identitetsrepertoaren) utan också den framtida dimensionen (önskade identiteter) som han eller hon försöker förhandla om (se bl.a. artikel 3).

I sådana fall där en person redan har utvecklat starka band med en grupp som han eller hon ursprungligen inte tillhör, men blir utesluten från den (dvs. personen önskar sig en identitet, men blir exkluderad och inte accepterad) kan han eller hon hamna i identitetskonflikt. Personen försöker då antingen lämna gruppen eller hitta sådana drag hos den som han eller hon trots allt kan uppfatta som positiva för att kunna förlika sig med (Hinton (2000, 117; Liebkind 1996, 13). Enligt Liebkind är det just risken för identitetskonflikt som gör att en person nästan aldrig helt vill förlika sig med en grupp utan gör det endast delvis. Variationen kan vara stor: från de flesta kulturdragen i gruppen till endast några enstaka. Personen kan t.ex. lära sig tala gruppens språk, men accepterar inte alla dess traditioner, seder och bruk. Olika religioner t.ex. kan förorsaka en på detta sätt trängd och konfliktfylld situation. Som följd av identitetskonflikter förändras personens självbild och identitet. (Liebkind 1988, 71.)

I kulturella möten och i förhandlingar om identiteter spelar också stereotyper in. Själva begreppet *stereotypi* har sitt ursprung i Walter Lippmans bok *Public opinion* från år 1922. Där har stereotyper definierats som förenklande verklighetsbilder i människors huvud som tillfredställer behovet att se världen som mer förståelig och kontrollerbar än vad den i verkligheten är. Människor sorteras in i olika grupper och kategorier som antas ha vissa gemensamma drag och egenskaper som skiljer dem från andra grupper. Samtidigt kopplas de skapade grupperna samman med värderande attityder och känslomässiga laddningar. Sedan dras det slutsatser om en individs personliga egenskaper

utgående från hans eller hennes grupptillhörighet. *Stereotyper innebär att det finns benägenhet att se likheter mellan medlemmarna i en grupp.* (Lippman 2004 (1922); Hinton 2000, 8; Illman och Nynäs 2006, 106.) Hinton anser att det i stereotyper är fråga om en diskurs som en social praxis med sina egna karakteristiska drag (värdeladdade uttryck, dolda föreställningar) och praktiska konsekvenser (Hinton 2000, 129–130; se även Illman & Nynäs 2006, 106–110).

Stereotyper är kulturellt betingade och således en del av individens kulturella referensram som börjar formas och utvecklas redan under barndomen. Stereotyper inlärs och uttrycks genom språket: genom samtal, tidningsartiklar, diskussioner. (Jfr Hinton 2000, 32–35.) Inom socialvetenskaperna anses stereotypiskt tänkande bero på vårt behov att strukturera det informationsflöde som vi förnimmar genom sinnen. Orsaken är att vår kognitiva kapacitet förmår att ta emot och behandla endast en viss mängd av allt informationsflöde som omger oss, resten blir ignorerad (Hinton 2000, 55; Illman & Nynäs 2006, 110). Vi placerar sålunda information och därmed även människor i olika grupper beroende på vilka kategorier vårt eget kulturella förråd redan innehåller. Dessa generaliseringar präglas delvis av personliga tolkningar av den aktuella situationen och delvis av kulturella mönster som vi delar med andra gruppmedlemmar. (Jfr Eriksen 2002, 23–24; Hinton 2000, 13, 25–26.) Stereotyper är således värdeladdade föreställningar såsom Illman och Nynäs påpekar. Den egna gruppen uppfattas som den normala i förhållande till andra grupper och den egna kulturen används som måttstock i jämförelse med andra kulturer (Illman och Nynäs 2006, 106–107).

I sin licentiatavhandling om stereotyper tillämpar kulturforskaren Yrsa Lindqvist (2003, 11) Solveig Moldrheims fyrfältsteori om inställningar till "de andra" i kulturella möten. Stereotyper kan enligt denna teori vara såväl positivt som negativt inkluderande och exkluderande. För att förstå stereotyper måste man således förstå hur diskursen fungerar och vad dess intention är. Om intentionen i en grupp är att förstärka negativa fördomar om en annan grupp (exkluderande), möter en person som tillhör just denna grupp svårigheter i sina identitetsförhandlingar vars mål är en önskad identifikation med den förstnämnda gruppen. (Jfr Moldrheim 2001, 135–157.) På detta sätt fungerar stereotyper samtidigt som symboliska gränser mellan olika grupper av människor och skapar trängda situationer för dem. Stereotypa uppfattningar behandlas i artikel 3.

3.4 Tvåspråkighetens dilemma och identifikationer

Tvåspråkighetsproblematiken utgör en ytterligare dimension i denna avhandling om trängda kulturella situationer och kommer speciellt fram i den första artikeln. Språk och identitet anses höra intimt samman. Förutom som kommunikations- och traderingsmedel kan språket vara en identitetssymbol och objekt för identitetsförhandlingar. Språket spelar nämligen en viktig roll i individens socialisationsprocess genom att fungera som instrument när han eller hon genom sitt modersmål lär sig att namnge sig själv och omgivningen. Språket är vidare centralt i förmedlingen av tidigare generationers kulturella arv, för genom språket förs detta arv vidare till kommande släktled (jfr Bringéus 1990, 106–107). Språkpsykologen Erkki Virta kombinerar med språket två aspekter av identiteten, jagidentitet och självuppfattning. Det kan då talas om "språklig jagidentitet" och "språklig självuppfattning". Den förra inrymmer enligt honom en persons känsla av att vara sig själv, när han eller hon talar ett visst språk, att personen har ett språkligt självförtroende. Den språkliga självuppfattningen kan i sin tur sägas innefatta våra uppfattningar, känslor och värderingar, dels när det gäller själva språkfärdigheten och dels beträffande motsvarande språkgrupp och vår relation till den. Personen kan vara stolt över att tillhöra en viss språkgrupp eller skämmas över sitt språk. (Virta 1994, 24.)

Med tanke på hur intimt modersmålet är sammankopplat med identiteten uppstår frågan hurdan de tvåspråkigas identitet egentligen är. Kan en person ha två modersmål och på vilket sätt inverkar dessa på personens identitet? Vilka är de signifikanta andra i sådana fall? Socialpsykologen Karmela Liebkind som undersökt de tvåspråkigas identitet i Finland, konstaterar att tvåspråkiga vuxna har större tendens att identifiera sig med finskspråkiga än med svenskspråkiga. Detta har enligt henne inte att göra med deras eventuellt finskspråkiga partner, utan förefaller hänga ihop med den finskspråkiga föräldern under barndomen samt andra emotionella faktorer. (Liebkind 1984, 162.) Vad gäller tvåspråkiga ungdomar förefaller kamraterna spela den viktigaste rollen som signifikanta andra jämfört med enspråkiga ungdomar som identifierar sig med familjen (ibid., 171). I sin undersökning fick sociologen Catharina Lojander-Visapää fram även skolans avgörande roll för de tvåspråkiga elevernas språkliga identitet. I den svenska skolan upplevde de tvåspråkiga att de hade en tvåspråkig identitet, eftersom deras grupp i skolan var relativt stor. Men tvåspråkiga ungdomar som gick i den finska skolan och talade två språk enbart hemma ansågs som finnar, för deras dubbla identitet förblev mera gömd och en privat företeelse. (Lojander-Visapää 2001, 216.)

I tvåspråkiga och mångkulturella förhållanden kan identiteten komma i gungning, varför valet av lojalitet mellan två språkgrupper och två kulturer kan orsaka konflikter (jfr Liebkind 1984, 175–176). Enligt Virta är det viktigt för barn att ha kvar känslan av att vara sig själv oavsett om de i olika situationer talar det ena eller det andra språket och oavsett om de beter sig enligt den ena eller den andra kulturens normer. I optimala förhållanden kan dessa barn komma till sin egen identitetssyntes och fungera på båda språken och i båda kulturerna med identitetskänslan i behåll. Barnet borde då få en realistisk uppfattning om sina språkliga möjligheter, skapa en syntes av sina språkgruppstillhörigheter, känna igen sig på båda språken, ha språkligt självförtroende samt uppleva sund stolthet över sina två språk och kulturer. (Virta 1994, 24–25.) Det viktiga är att tvåspråkigheten värderas positivt i familjen, vilket i sin tur har samband med föräldrarnas attityder jämfört med det övriga samhällets. I de finlandssvenska förhållandena, när det gäller tvåspråkighet, ligger en del av problematiken i att båda språkgrupperna har bakom sig en lång historia som skapat en språkgräns och stereotyper på bägge sidor (jfr Lönnqvist 2001d, 152 och Lindqvist 2001c, 186).

En individs språkliga identitet kan vidare påverkas av två centrala faktorer: attityder och motivation. Språkvetaren Tove Skutnabb-Kangas har diskuterat skillnaden mellan instrumentell och integrativ motivation till inläringen av ett språk (Skutnabb-Kangas 1981, 198–200). Personer som har en instrumentell inställning till språkinläringen betonar nyttan av att kunna ett språk som kommunikationsmedel. Den språkliga kompetensen och funktionen i praktiska situationer är framhävd. Personer med integrativ motivation vill däremot identifiera sig med människor som talar det ifrågavarande språket. Denna motivation tar fasta på personernas positiva attityder mot både språket och språkgruppen. Båda dessa motivationer kan samtidigt inverka på inläringen, men enligt Skutnabb-Kangas verkar den integrativa vara mer kraftig på lång sikt och utgör därför ett hot mot minoritetsidentiteten. (Skutnabb-Kangas 1981, 198; se även Liebkind 1984, 112.) Här kan likheter ses med den kategorisering som Virta tagit fram ovan: den språkliga jagidentiteten (den språkliga kompetensen) och den språkliga självuppfattningen (den integrativa motivationen). I detta sammanhang kan dock påpekas att det i flerspråkiga samhällen är möjligt att ha både instrumentell och integrativ motivation. Nyttaspekten och den instrumentella inställningen till ett majoritetsspråk och dess talare förekommer på personlig och lokal nivå, medan det på kollektiv nivå är möjligt att genom sina språkkunskaper i majoritetsspråket manifesterar den nationella identiteten. En finlandssvensk minoritetsmedlem

t.ex. kan med sina kunskaper i finska markera en instrumentell inställning till språket på personlig och lokal nivå. Samtidigt kan han eller hon genom en integrativ inställning till samma språk och dess talare manifestera sin nationella tillhörighet på kollektiv nivå.

Tvåspråkighet och mångspråkighet, när det gäller enskilda individer har i allmänhet ansetts vara en resurs och till nytta i kommunikationen med människor som inte talar ens modersmål. Skillnaden mellan modersmålet och andra språk aktualiseras speciellt hos invandrare eller minoriteter som lever bland majoriteten eller i multietniska förhållanden. De kan uppleva ett hot att förlora sitt modersmål i en på så sätt trängd situation. För en invandrare är inläringen av ett nytt språk en dynamisk process, som beror på emotioner och språkliga kompetenser. Även attityder, sociala värderingar och normer spelar in, då han eller hon måste lära sig att i olika sociala sammanhang använda det nya språket på ett adekvat sätt. (Jfr Hoffmann 1991, 7.) Språk används nämligen alltid inom en kulturell omgivning. Genom språken är det också möjligt att få en djupare förståelse för andra kulturer. Det brukar sägas att ju bättre en individ behärskar det andra språket desto större blir förväntningarna att han eller hon också behärskar den kultur som språket ger uttryck för och där det hör hemma. (Ibid. 29–31.)

I samband med tvåspråkigheten kan en fråga om balansen aktualiseras, dvs. om en person har ungefär samma kompetens i bägge språken eller inte. Det är nämligen vanligt att färdigheten i det ena språket är bättre än i det andra. Dessutom kan tvåspråkighetskompetensen hos en person variera under olika skeden av livet. (Jfr Hoffmann 1991, 6, 22.) Det finns också exempel på att det t.o.m. inom samma familj kan finnas dels helt enspråkiga barn och dels deras syskon som är mer eller mindre tvåspråkiga (se bl.a. Lojander-Visapää 2001, 131). En risk för tvåspråkiga finns likväl i att de kan få otillräcklig kompetens i båda språken. De defekta språkkunskaperna leder i regel till problem som kan få negativa följder senare i livet. Bristande språkkunskaper hänger ihop med barnens kompetensnivå i modersmålet. Vikten av undervisning i modersmålet samtidigt som barnet lär sig det andra språket har konstaterats i flera studier som bl.a. tvåspråkighetsforskarna Axelsson och Magnusson diskuterar i sin artikel (2012, 346–348, 350; se även Hoffmann 1991, 130–131). Frågan är om gruppidentifikationer och kulturella samhörighetskänslor också kan påverkas av de bristande språkkunskaperna.

I motsats till att tvåspråkigheten på individnivå anses som resurs, kan situationen på samhällsnivån vara helt annan. En språkminoritet kan t.ex. i sina

identitetsförhandlingar känna kulturellt tryck att bli tvåspråkig. Om språken har samma prestigevärde och används på likvärdigt sätt uppstår det antagligen inga problem. Men om två språk exempelvis tävlar med varandra, kan det förorsaka konflikt som till slut kan leda till det ena språkets förlust. De som talar det "förlorande språket" kan känna sig exkluderade, diskriminerade och trängda i politisk, social eller kulturell marginalitet samt uppleva att deras kulturella eller etniska identitet är hotad. Detta är fallet speciellt då ett visst språk är intimt förknippat med talarnas identitet och utgör kärnan för en grups kulturella särprägel. (Jfr Hoffmann 1991, 4–5, 138.) Denna problematik är synnerligen aktuell i avhandlingen och tangeras i de tre första artiklarna.

3.5 Sammanfattande kommentarer

Ovan har diskuterats begrepp som är anknutna till de tre delstudier och de fem artiklar som utgör den empiriska delen av avhandlingen. I kulturella möten som är temat här är det framför allt fråga om de mötande personernas olika identiteter och identifikationer samt identitetsförhandlingar som förs i situationer som kan upplevas vara trängda på olika sätt. Såsom konstaterats i inledningen lämpar sig begreppet "identitet" inte som sådant att användas som ett analysredskap. Därför har de övergripande begreppen blivit *identifikationer* och *identitetsförhandlingar*. Det sistnämnda begreppet innefattar en pågående kommunikationsprocess som också presenterats närmare. Men även begreppet *identitet* kräver en djupare insikt om sin historia, innehåll och utveckling, varför diskussionen kring det varit viktig. Identiteten kan dessutom bli på olika sätt framhåvd, varför begreppen *etnisk identitet* och *kulturell identitet* samt *kulturell gemenskapskänsla* också betingat en djupare diskussion.

Utöver de ovannämnda har sådana begrepp tagits upp som har anknutits till eller som tillämpats som analysbegrepp i artiklarna. De har valts för att på ett mera specificerat sätt och ur skilda synvinklar exemplifiera identifikationer och identitetsförhandlingar i de konkreta mötessituationer som behandlas i artiklarna och som kan anses vara trängda på olika sätt. Analysbegreppet *tvåspråkighet* och dess skilda dimensioner i samband med identifikationer ger en av de synvinklar som tillämpats i denna avhandling. Tvåspråkighet förekommer dock hos informanterna i alla de tre delstudier som här behandlas, men kan sägas utgöra ett mycket debatterat ämne framför allt bland den finlandssvenska minoriteten. Att identifikationer och tillhörighetskänslor i trängda situationer dessutom kan vara *translokala* eller innebära upplevelser

av såväl *inkludering* som *exkludering* utgör två andra synvinklar som också närmare diskuterats ovan. Två ytterligare synvinklar på identitetsförhandlingar i trängda situationer exemplifieras i artiklarna genom att diskutera *gemenskap* och *utrymme* i form av handlingsutrymme för identifikationer i mångkulturella parrelationer. En vidare synvinkel utgörs av begreppet *förståelse* som en dialogisk process i samband med förhandlingar om och acceptering av olika *värderingar* och således av olika identifikationer.

4 Identitetsförhandlingar och kulturella möten i trängda situationer

I denna undersökning granskas kulturella möten, identifikationer och identitetsförhandlingar utgående från tre olika minoritetskonstellationer. Det sker i tre delstudier fördelade på fem artiklar, som alla exemplifierar identifikationer och identitetsförhandlingar hos personer tillhörande minoritetsgrupper i situationer som på olika sätt kan uppfattas vara språkligt, kulturellt eller etniskt trängda (se diskussionen i kap. 1). I den första delstudien granskas mötet i en finsk småstad mellan en liten grupp svenskspråkiga och den omgivande finskspråkiga majoriteten. Vardagssituationerna kan där uppfattas som både språkligt och kulturellt trängda. Ett språkligt motsatt förhållande råder i den andra delstudien, där en grupp finskspråkiga möter en svenskspråkig lokalmajoritet på Åland. Också där kan de finskspråkigas identitetsförhandlingar definieras som språkligt och kulturellt trängda. Den tredje delstudien fokuserar på mötet i mångkulturella parrelationer. Då den ena parten är en inflyttad polack och den andra en finländare, kan en kulturellt, språkligt och etniskt trängd position förekomma i vardagens varierande förhandlingssituationer.

Den övergripande problemställningen i undersökningen har varit hur individer tillhörande extremt små minoritetsgrupper i språkligt, etniskt eller kulturellt trängda situationer kan förhandla om sina olika tillhörigheter och identiteter. Kan deras personliga identifikationer och kollektiva samhörighetskänslor äventyras i sådana situationer? Hur symboliseras, manifesteras och förändras identiteter och i vilken mån kan man förhandla om sin känsla av kulturell eller språklig samhörighet eller välja att synliggöra den? Dessa mer övergripande frågeställningar har ytterligare specificerats i de fem olika artiklarna. Frågeställningarna och resultaten som redogjorts för i artiklarna ska nedan presenteras kort, för att ge utgångspunkter till en senare, mera detaljerad och jämförande diskussion.

4.1 Resultaten av delstudierna

4.1.1 Som tvåspråkig bland finnar (artikel 1)

I delstudien om svenskspråkiga i en finsk omgivning är tvåspråkigheten temat som föranleder frågor om på vilket sätt den inverkat på identitetsförhandlingar och identifikationer hos de svenskspråkiga. Huvudfrågan i artikeln som gäller en liten grupp svenskspråkiga tvåspråkiga i Nystad är hur

dessa i en trängd språklig situation uppfattar sig själva. Har kontakterna med den finska omgivningen lämnat några spår i deras vardag? Har de möjlighet att manifesteras sin språkligt och kulturellt annorlunda finlandssvenska tillhörighet eller har den på något sätt förändrats?

Som huvudresultat konstateras att det finska språket dominerar förutom samhällslivet också privatlivet hos de svenskspråkiga i Nystad så att användningen av svenskan numera begränsar sig till närmast *passivt språkbruk* hemma, där vardagslivet i allmänhet fungerar på finska. Eftersom det inte finns behov av tvåspråkighet i staden förefaller deras svenska modersmål leva *latent* och mest *under ytan*. Tvåspråkigheten hos de svenskspråkiga i Nystad konstateras vara annorlunda än de typer av tvåspråkighet som Lojander-Visapää (2001, 176–177) fick fram i sin undersökning: *samhällelig tvåspråkighet* (båda språken talas både hemma och ute i samhället), *privat tvåspråkighet* (båda språken talas hemma men inte utanför) samt *diglossi* (det ena språket talas hemma och i skolan, det andra endast ute i samhället). Då det ena språket hos de svenskspråkiga i Nystad tvingats till passivt bruk hemma, kan varken den första eller den andra typen komma ifråga. Ett differentierat språkbruk, finska ute i samhället och svenska i det privata, har i praktiken inte heller tillämpats, eftersom största delen av de svenskspråkigas sociala nätverk alltid fungerat och fortfarande fungerar på finska, också inom den privata sfären.

Artikeln tar också upp en kategorisering gällande språkliga identifikationer som gjorts av pedagogen Martin Gripenberg (2001, 163): *svensksdominerade tvåspråkiga* (identifikation med svenskspråkiga), *kameleonttvåspråkiga* (tillfälliga identitetsval enligt aktuell situation) och *finsksdominerade tvåspråkiga* (medvetet finskspråkiga personer med goda kunskaper i svenska). Det noteras att alla dessa typer kan hittas i Nystad, men situationen är där mer mångskiftande. I en trängd språklig situation är det inte alltid möjligt att manifesteras sin språkliga tillhörighet såsom man skulle önska. De flesta tvåspråkigas identifikationer i Nystad kan därför anses vara *latent svensksdominerade*. Man måste leva sitt liv på finska trots att man ofta saknar sitt modersmål.

Med hänvisning till socialpsykologen Karmela Liebkinds (1987, 22) diskussion konstateras vidare att attityder och motivation är viktiga aspekter i en persons språkliga identitet. En person kan ha en *instrumentell* eller en *integrativ inställning* till språket. Genom den förra betonas nyttan av språket som ett kommunikationsmedel. Den senare inställningen däremot innefattar personens vilja att identifiera sig med människor som talar detta språk och tar fasta

på personens positiva attityder till språket och hela språkgruppen. Trots finskans dominans i vardagslivet har majoriteten av de svenskspråkiga i Nystad en *instrumentell inställning* till det finska språket. De flesta känner sig tillhöra den finlandssvenska språkgruppen trots att det svenska modersmålet sällan kan användas i praktiken.

Svenskheten hos de tvåspråkiga i Nystad konstateras således vara latent och manifesteras alltmera sällan. Det oaktat finns känslan av att vara finlandssvensk kvar hos de flesta av dem. Identifikationer hos Nystads svenskspråkiga kan ses som *en skala av finlandssvenskhet som minskar och får mer och mer finskt inslag* till följd av att institutionellt stöd i form av svenska skolor och föreningar saknas. Att de svenskspråkiga för det mesta är språkligt osynliga i sin hemstad beror heller inte på att de skulle skämmas för sitt modersmål, men *det signifikanta andra har för deras del också blivit det finska lokalsamhället* och dess krav på kunskaper i finska. Det finska språket har blivit en självklarhet som tas för givet i alla situationer.

4.1.2 Finskspråkiga inom en lokal svensk majoritet (artiklarna 2 och 3)

Den andra delstudien omfattar två artiklar som behandlar finskspråkiga bosatta på det svenskspråkiga Åland. Två andra infallsvinklar har valts för att belysa deras situation. Artikel 2 tar fasta på de finskspråkigas *translokala tillhörigheter* och fokuserar på frågor om familjens och släktens historia på fastlandet och dess betydelse för dem samt deras språkliga och etniska manifestationsmöjligheter. Hur agerar de finskspråkiga för att upprätthålla sin finskhet och för att få den bejakad på Åland? På vilket sätt kan en finsk identitet manifesteras i en svensk omgivning?

Enligt Anthias fokuserar ett translokalt synsätt på vardagslivet som är lokaliserat i multipla men samtidigt fragmenterade och interrelaterade sociala rum (Anthias 2009, 12; se även diskussion i kapitel tre). Identifikationerna måste därför alltid ses i relation till dessa lokaliseringar. Det huvudsakliga resultatet i artikeln är att en stor del av de finskspråkigas aktiviteter och handlingar har en karaktär av att vara translokala. De kan kopplas både till fastlandet och till den nuvarande hemorten på Åland. Det konstateras likväl att alla finskspråkiga inte är lika aktiva i detta avseende. För en del har t.ex. några föremål från tidigare boplatser en stor betydelse, medan andra har haft nöje av att berätta eller höra på gamla historier vid släktsammankomster. Vidare kan en del genom vissa praktiker positionera sig mera translokalt än genom andra, exempelvis i användningen av massmedia. De translokala po-

sitioneringarna kan dessutom variera tidsmässigt gällande exempelvis upprätthållandet av familjeband. Variationen är naturlig med tanke på de olika livssituationer som de finskspråkiga under tiden på Åland befunnit sig i.

En slutsats som kan dras är att de signifikanta andra och andra viktiga personer för många finskspråkigas identifikationer fortfarande och åtminstone delvis finns bland släkt och vänner samt bland andra finskspråkiga på fastlandet. Dessa är i olika utsträckning och genom olika translokala och gränsöverskridande praktiker närvarande i deras åländska vardag, både konkret, virtuellt och imaginärt samt symboliskt och känslomässigt. Finskheten kan således markeras på olika sätt, men även den åländska vardagens inverkan måste samtidigt beaktas. Den åländska makans eller makens roll som en signifikant person (Berger och Luckmann 2003, 176) är mer eller mindre uppenbar i olika valsituationer och kulturella sedvänjor. Dessutom är det åländska samhällets inflytande märkbart genom vissa språkliga begränsningar och kulturella praktiker som anger villkoren för en del aktiviteter och handlingar och därmed translokala positioneringar och identifikationer. *Förankringar i båda lokaliteterna kan därför ses som manifestationer av dubbla identiteter.*

Utgångspunkten för artikel 3 är frågor kring de finskspråkigas möte med det åländska samhället, deras *erfarenheter av inkludering eller exkludering*. Är det möjligt att som finsktalande förhandla om sin inkludering i det åländska samhället, dvs. få sin finskhets bejakad? Finns det *symboliska gränser* som hindrar eller begränsar deras inkluderingsprocess och identitetsarbete? Finns det praktiker som befrämjar deras inkludering eller å andra sidan får dem känna sig exkluderade? Inkludering och exkludering konstateras förekomma inom samhällets funktionella system, organisationer och nätverk (Braeckman 2006, 76–80). De kan ses både som praktiker, processer och positioner. Praktiker och processer har att göra med en persons intagande i en gemenskap eller med vägran att göra det. Vidare ses inkludering och exkludering som förknippade med interaktiva nätverk och relationer som definierar människor genom att upprätthålla symboliska gränser, dvs. förbud och kulturella attityder samt sympatier och antipatier (Lamont 2001, 15344). Praktiker och processer inom de olika nivåerna är viktiga i identitetsförhandlingar och kan åstadkomma känslor av såväl inkludering som exkludering (se närmare diskussion i kapitel tre).

Då svenskan är det enda officiella språket på Åland har finskan redan genom lagstiftningen en exkluderad position i alla de funktionella domänerna i landskapet. Men på organisationsnivån kan t.ex. arbetsplatser erbjudas för de

finskspråkiga tack vare deras kunskaper i finska, framför allt inom den privata sektorn men också inom den offentliga. Trots att finska behövs i många administrativa servicefunktioner inom den offentliga sektorn är användningen av den inte officiellt tillåten. Frustration vid dessa tillfällen har tolkats som känslor av exkludering. Å andra sidan kan en del arbetsuppgifter som kräver kunskaper i finska åstadkomma känslor av både inkludering och exkludering. Det finska språket upplevs då vara en behövlig resurs, men samtidigt inte officiellt erkänd. Detsamma gäller även olika åländska föreningar, där finskspråkiga medlemmar i vissa sammanhang kan använda sitt modersmål och samtidigt känna sig inkluderade. Däremot har de finskspråkigas egen förening misslyckats med sitt försök att ändra nivån på skolans undervisning i finska och därigenom öka de finska barnens kunskaper i språket. Därmed har den fått en politisk stämpel på sig, vilket orsakat känslor av avståndstagande från föreningen hos de finskspråkiga.

Gällande nätverksnivån kan i sin tur såväl inkludering som exkludering förekomma. Identitetsarbetet med nätverket av släkt och vänner, också på fastlandet, skapar positiva känslor hos de finskspråkiga. Personerna inom detta nätverk kan tolkas som deras signifikanta andra som erbjuder viktiga identifikationsobjekt för dem. Det finska modersmålet skapar känslor av intimitet och närhet och förstärker deras språkliga identitet som finnar. Men ifall finskheten associeras med asocialt beteende såsom alkoholism, blir lösningen ett avståndstagande från en sådan finskhet. Å andra sidan uppväcker kontakterna med svensktalande åländska vänner också känslor av tillhörighet och inkludering. Även de på Åland födda barnen och deras familjer spelar en viktig roll i sammanhanget. Men de tidigare negativa stereotyperna av finnar och föraktet för det finska språket kan fortfarande existera, fastän på ett mera osynligt sätt. Delvis beroende på detta kan de som talar finska få en känsla av att vara utomstående, vilket kan tolkas bidra till upplevelser av exkludering. I vissa fall tycks dessa latenta mönster upprätthålla den sociala barriären mellan svensktalande "ähta" ålänningar och Ålands finskspråkiga.

Sammanfattningsvis konstateras att de finskspråkigas både positiva och negativa erfarenheter på Åland har inverkat på hur de uppfattar sin situation där. Att kunna tala sitt modersmål upplevs i de flesta fall vara viktigt trots språkets lägre status och negativa attityder till det. Känslan av samhörighet med andra finskspråkiga på Åland och speciellt på fastlandet är uppenbar och stark. Dessa personer utgör de finskspråkigas signifikanta andra i deras identifikationsprocesser. Olika nätverk och aktiviteter som upprätthåller dessa nätverk skapar känslor av samhörighet och inkludering med finskhet.

Å andra sidan åstadkommer positiva kontakter med infödda ålänningar på olika kontaktarenor upplevelser av att samtidigt också vara mer eller mindre ålänning. De överskrider språkbarriären och möjliggör samhörighet även med det åländska samhället. Det innebär att även vissa ålänningar kan fungera som signifikanta andra i de finskspråkigas identitetsarbete. Därför uppstår en uppfattning att det i första hand är det finska språket och inte finskspråkiga personer i sig som i den språkligt trängda omgivningen väcker negativa attityder hos ålänningar och därmed känslor av exkludering hos de finskspråkiga. Priset som de finskspråkiga således förväntas betala för sin inkludering i det åländska samhället är att tala svenska.

4.1.3 Tillhörigheter i mångkulturella familjer (artiklarna 4 och 5)

En grupp mångkulturella familjer exemplifierar den tredje typen av kulturella möten i trängda situationer som i avhandlingen undersöks. Utmaningar inom familjerna i deras olika vardagssituationer är temat i de två sista artiklarna. Utgående från begreppen *gemenskap* och *utrymme* utreds det i den fjärde artikeln hur parterna i polsk-finska familjer upplevt gemenskap och kulturell tillhörighet. På vilket sätt kan de få utrymme för att vara den person de vill vara och vad har de avstått från för att skapa gemenskap och ge utrymme för den andras identifikationer? Det innebär att parterna genom att ge och få utrymme samtidigt strukturerar om sina personliga självbilder och kulturella identiteter. Exemplifieringen sker genom språkbruk, mattraditioner och umgänge. I artikeln utgörs utgångspunkten av Björnbergs och Kollinds (2003, 31–32) fyra typer av parrelationer: *gemensamt delande*, *kalkylerande gemenskap*, *jämlik balansering* och *auktoritetsbaserad rangordning*. I mångkulturella parrelationer kan dock ytterligare en femte relationstyp förekomma som i artikeln benämns *kulturellt baserat auktoritetsförhållande*. I kapitel tre har dessa typer diskuterats närmare. Utrymme ses här som handlingsrum inom de olika gemenskapstyperna.

I de konkreta vardagssituationerna kan flera former av gemenskap förekomma samtidigt beroende på från vilken synvinkel de granskas. I familjerna kan därför en blandning av olika gemenskapstyper snarast ses som en regel än ett undantag. I språkbruket t.ex. är *kulturellt baserat auktoritetsförhållande* genom majoritetsspråket som hemspråk den allmänna typen, medan barnens samtida tvåspråkighet baserar sig på föräldrarnas ömsesidiga överenskomelse och stöd. Det sistnämnda har drag av *kalkylerande gemenskap*. Utrymmet för de språkliga identifikationerna kan också variera tidvis. Utrymmet för identifikation med det polska språket har i vissa familjer ökat i samma takt

som barnens eller den finländska partens språkkunskaper med tiden ökat. Såsom förväntat får finskan eller i en del familjer svenskan i den normala vardagen avsevärt större utrymme än polskan. Förhållandet kan dock tidvis bli helt omvänt, exempelvis vid besök av polska gäster.

På samma sätt kan variation iakttas i mattraditionerna. I familjer, där ett *kulturellt baserat auktoritetsförhållande* i allmänhet accepterats gällande vardagsmat, kan utrymmet för polsk respektive finländsk mat ibland utgöra en mera balanserad gemenskapsform. Då har den finländska maken lärt sig laga polska rätter eller den polska mannen lärt sig laga mat. I det sistnämnda fallet kan det kanske tidvis också talas om *gemensamt delande*. Utrymmet för finska och polska mattraditioner kan då ses som en gemensam resurs, som båda parterna vid behov kan disponera och på så sätt kommunicera sin kulturella tillhörighet. Särskilt under årsfester kan dessutom drag av *kalkylerande gemenskap* bli synliga. Makarna har då kommit överens om utrymme för sina kulturbundna traditioner som accentueras i vissa festrätter just under helgerna. Utrymmet för dessa rätter möjliggör en känsla av att helgerna åtminstone delvis firas "på rätt sätt".

I merparten av familjerna kan noteras att *kulturellt baserat auktoritetsförhållande* med övervägande finländska kontakter har till synes varit dominerande, men variation kan ses i orsakerna. Behov av flera polska kontakter har tydligt existerat för vissa polska parter del. De har dock tidvis kunnat balansera detta genom att på olika sätt kompensera de saknade kontakterna, bl.a. genom telefonsamtal. Utrymmet för polska och finländska kontakter kan ytterligare uppvisa variation i tid. En del av familjerna har tidigare haft nästan regelbundna kontakter till släkt och vänner i Polen, men kontakterna har med tiden glesnat och i vissa fall helt slutat. I och med detta har det polska samhället blivit mer främmande och kan inte längre erbjuda samma identifikationsmöjligheter som tidigare. I stället har de finländska kontakterna fått mera utrymme och ökad betydelse i identitetsarbetet.

I de polsk-finländska familjerna har gemenskapen i den kulturellt trängda situationen prövats på olika sätt. Makarna har försvarat sin egen kultur då det egna handlingsmönstret blivit ifrågasatt av den andra. Gemenskapen har krävt förhandlingar, kompromisser och bådas insatser för att kunna upprätthållas. Att få det personliga utrymmet för egna kulturella identifikationer bejakat av den andra har då varit av central betydelse. Genom sina handlingar i dessa trängda situationer har makarna kunnat kommunicera sina kulturella

tillhörigheter och identifikationer. Vidare har de genom att i olika utsträckning ge och få utrymme för sina handlingar samtidigt skapat varierande och blandade former av gemenskap med både polska och finländska drag.

Den femte artikeln exemplifierar identifikationer i trängda situationer genom att fokusera på *värderingar och förståelse* parterna emellan i de polsk-finländska familjerna. Värderingar anses vara kulturellt bestämda inlärda uttryck som kan fungera som identitetsfaktorer för dem som delar samma värderingar (Dahl 2004, 139). Exempelvis värden som har att göra med könsrelationer och arbete anses vara sega strukturer som förändras mycket långsamt i samhället i övrigt. Det kan då talas om *genuskontrakt* (se närmare Hirdman 2001, 84 och diskussionen i kapitel tre). Den femte artikeln fokuserar på frågor hur parternas olika värderingar i de polsk-finländska familjerna konkretiserats hemma hos dem, om deras ståndpunkter har närmat sig varandra, hur de uppnått inbördes förståelse och bejakat varandras identifikationer. Exemplifieringen sker genom värderingar gällande parens ansvarstagande för hemarbeten och deras syn på barnuppfostran. Förståelsen uppfattas som resultatet av en dialogisk process, där parens förståelsehorisonter närmar sig varandra (Gadamer 2002, 306, 379).

Variationen av hur hemmet och hushållet sköttes är stor. I många familjer har det konservativa genuskontraktet med olika ansvarsområden varit rådande, speciellt då frun är från Polen. Dessutom finns det familjer där ansvarsområdena i princip varit olika, men i praktiken har makarna hjälpt varandra. En del av dessa som börjat hjälpa till är polska män. Och slutligen finns det även en liten grupp familjer där makarna för det mesta inte haft olika ansvarsområden, utan hemsysslorna har skötts av den som råkat vara hemma utan att något blivit ogjort. I denna grupp är det merparten polska fruar som ansett jämlikhetsprincipen vara viktig.

Det traditionella familjeidealet med konservativa rollförväntningar gäller således inte enbart den polska parten, trots att majoriteten av dem i början haft ett sådant ideal. Även några finländska män har uppskattat en könsbaserad arbetsfördelning. Det konservativa genuskontraktet har fungerat också i några finländska kvinnors familjer, men kanske endast i en familj så att makarnas förståelsehorisonter helt smält samman. I två andra familjer har de finländska fruarna avstått från att sträva efter större jämlikhet, eftersom det av olika skäl visat sig vara omöjligt. Detta innebär att de inte längre gör anspråk på en större jämställdhet som de i praktiken anser vara omöjligt att förverkligas.

I de övriga familjerna har makarna strävat efter jämställdhetsidealet med större eller mindre framgång. En uppnådd förståelse betyder då att båda parterna gjort större eller mindre kompromisser och på så sätt gett utrymme för varandras identifikationer. Ibland har den uppnådda förståelsen också kunnat innebära någondera partens mer eller mindre synliga maktutövande över den andra. Vilken betydelse jämställdhetsidealet sist och slutligen haft för förståelsen makarna emellan får således sin innebörd i deras konkreta handlingar som i varje enskild familj ger idealet dess praktiska mening och därmed variation i identifikationerna.

I barnuppfostran konstateras den finska omgivningens inverkan på barnens uppförande vara uppenbar och en uppfostran helt baserad på polska värderingar inte vara möjlig. Endast i två familjer har makarna rätt långt lyckats iaktta familjecentrerade principer, nästan på polskt vis. De har varit eniga om uppfostringsändamålet och metoderna. Följaktligen står deras förståelsehorisonter mycket nära varandra och kan kanske tolkas som nästan samman-smälta. I tre familjer är det däremot tydligt att barnens uppfostran skett enligt individcentrerade principer trots att alla tre polskfödda makar i början försökt handla enligt familjecentrerade uppfostringsideal. De har likväl gett upp då de förstått hur svårt det i praktiken varit. Dessa fall kan uttydas så att de polska parternas horisonter närmat sig betydligt den finländska partens horisont trots att deras värderingar kanske inte ändrat sig.

I de övriga familjerna kan uppfostringsprinciperna tolkas variera antingen så att några principer från båda makarnas ideal accepterats till gemensamma uppfostringsändamål eller så att båda försökt tillämpa principer som uppskattats i deras respektive hemland. I det första fallet har makarna insett vad som är viktigt från den andras synvinkel, varför deras förståelsehorisonter närmat sig varandra. Därvid har de också bejakat varandras kulturella tillhörighetskänslor. Men då båda praktiserat sina egna uppfostringsprinciper har den andras principer ansetts vara antingen för stränga och gammalmodiga eller alltför fria. Då makarnas åsikter skiljer sig från varandra skiljer sig följaktligen också förståelsehorisonterna, vilket innebär att även värderingarna och därmed de kulturella identifikationerna konkurrerar med varandra. I praktiken har makarna ändå oftast iakttagit uppfostringsprinciper som är rådande i den finländska omgivningen, trots att den polska parten i den trängda situationen upplevt det som konfliktfyllt och ibland i strid mot sin religiösa övertygelse. Här är det kanske mera fråga om resignation än om ökad förståelse.

Föräldrarnas olika värderingar som styrt målsättningen med god uppfostran har inte varit helt utan konflikter. Det har synts i balansgången mellan prioriteringarna och därmed även markeringarna av deras olika kulturella identifikationer. De har å ena sidan förstått att barnen behöver färdigheter för vuxenlivet i det finländska samhället som genomsyras av individuellt ansvarstagande. Men samtidigt har många föräldrar, särskilt polska, också försökt styra sina barn till lydnad och hänsynstagande samt respekt för äldre människor, egenskaper som de ända från sin barndom lärt sig uppskatta. Bäst har de lyckats då barnen varit små och det omgivande samhällets inverkan ännu varit rätt liten och likaså då båda föräldrar haft samma åsikt om uppfostrans mål. Dock har det oftast varit den polska föräldern som i den trängda situationen gett upp i sina principer när problem med uppfostran uppstått. Priset för kompromissen har betytt skamkänslor inför polska släktingar och gäster och kanske också ett emotionellt avstånd från barnen. Kontakten med de "förfinska" barnen har inte blivit så intim som de hade önskat sig. Förståelsen har inneburit att de inte längre försökt ändra barnens uppfostran utan accepterat den som sådan: en god uppfostran, men närmast ur finländsk synvinkel.

4.2 Kulturell manifestation, interaktion och kulturell överföring

Inledningsvis kan noteras att de mötande parternas manifestation av sina kulturella tillhörigheter har skett på olika sätt och i olika omfattning såsom resultaten av de tre ovan refererade delstudierna visar. De intervjuade personerna har kunnat synliggöra sina olika språk och olika kulturella traditioner i varierande utsträckning i de på olika sätt trängda omgivningar och förhållanden som delstudierna handlar om. De trängda situationerna har således skapat ramarna för de intervjuade personernas olika markeringar av sina tillhörigheter och identifikationer. Nedan skall dessa identifikationer närmare diskuteras utgående från de synvinklar som presenterats i artiklarna.

4.2.1 Identifikationer genom språkliga manifestationer

De teoretiska utgångspunkterna är olika i de tre delstudierna för att kunna se de trängda situationerna ur olika synvinklar. Gällande språkliga manifestationer är synvinkeln tvåspråkighet hos de svenskspråkiga i Nystad, fenomenen inkludering och exkludering hos finskspråkiga på Åland samt gemen-

skap och utrymme i de mångkulturella familjerna. Trots de olika synvinklarna kan såväl likheter som skillnader ses mellan de intervjuade personernas språkliga manifestationer.

Modersmålet är det språk som hör intimt ihop med en persons självuppfattning (jfr Skutnabb-Kangas 1981, 23, även Lojander-Visapää 2001, 32). Såsom det kommit fram i kapitel två har språket varit den mest avgörande gemensamma faktorn för dem som identifierar sig som finlandssvenskar. Språket utgör det (svensk)kulturella kittet som sammanbinder denna annars socialt varierande och regionalt splittrade folkgrupp (jfr Sundberg 1985, 8–10). På samma sätt har det finska modersmålet spelat och spelar fortfarande en väsentlig roll för de finskspråkiga på Åland. Det finska språket kan anses som en del av deras självförståelse. De som talar samma språk upplever gemenskap och delad kulturell tillhörighet. Språkets betydelse som en identitetsfaktor i de mångkulturella polsk-finländska parrelationerna kan inte heller förnekas. Det egna modersmålet skapar en känsla av intimitet, som inte är möjlig om man talar ett främmande språk.

I de officiellt enspråkiga samhällena både i Nystad och på Åland har det då och då varit möjligt att utanför hemmet tala sitt modersmål, svenska respektive finska. Det är bl.a. turister som under sina besök vill ha guidning eller betjäning på dessa språk. I Nystad har svenskspråkiga personer dessutom kunnat få betjäning på sitt modersmål på några enstaka ställen som de på förhand känner till. Vid alla dessa tillfällen har en språklig manifestation blivit möjlig trots den språkligt trängda samhällssituationen. Därtill är det vanligt att föräldrarna i familjerna där båda har samma modersmål, svenska i Nystad eller finska på Åland, använder det också sinsemellan och med barnen. På båda orterna har barnens språkanvändning likväl avvikit från föräldrarnas och gärna anpassat sig till omgivningens språk. Språkets lägre status har speciellt i Nystad orsakat skamkänslor hos dem, varför språkbruket i familjerna krävt extra motivation och engagemang av föräldrarna. Trots detta har föräldrarna på båda dessa orter, genom att medvetet tala sitt modersmål, kunnat artikulera sin språkliga tillhörighet såsom det framgår av artiklarna 1 och 3. Dock har familjernas kontakter enligt båda delstudierna och speciellt i Nystad präglats av majoritetsspråken även i det privata. Den trängda språkliga situationens inverkan är således märkbar även i enspråkigt svenska eller finska familjer, även om man i allmänhet försöker tala sitt modersmål.

I alla tre delstudier har det kommit fram att en stor del av föräldrarna i språkligt blandade familjer på samma sätt försökt lära sina barn sitt eget modersmål. Många av dem har också lyckats med det, även om det också i deras fall krävts ett kontinuerligt och kanske ett ännu mer medvetet arbete än i de enspråkiga familjerna. Det kan också påstås att då man talar sitt modersmål är det fråga om ett "performativt görande" av ens språkliga identitet. Sociologen och samhällsteoretikern Anthony Giddens hänvisar till Janette Rainwaters tankar om självförverkligande och påpekar att vi inte är det som vi är utan det som vi gör oss till (Giddens 1999, 95). Här har dessa föräldrar genom sin talaktivitet kunnat göra sig till den person som de vill vara och känner sig som. Trots familjens trängda språksituation och sin egen tvåspråkighet har de velat och kunnat tala sitt eget modersmål svenska, finska eller polska med och till barnen. Samtidigt är denna talaktivitet en markering av deras språkliga tillhörighet i den språkligt blandade omgivningen.

Utan språkligt stöd i omgivningen har många av föräldrarna, särskilt just i språkligt blandade familjer, varit mindre framgångsrika med sina försök att lära barnen sitt modersmål såsom det framgår av artiklarna 1, 3 och 4. Språkens status i det omgivande samhället och även föräldrarnas attityder har då spelat en avgörande roll. Socialpsykologen Karmela Liebkind skriver att om det ena språket har en lägre status än det andra, saknar man motivation att lära sig detta språk (Liebkind 1987, 23). Då barnen vägrat tala det avvikande språket och skämts för språket inför sina kamrater, har många av föräldrarna gett efter. Vidare har man i enstaka fall, exempelvis i Nystad, ansett att barnen bör lära sig ett språk ordentligt i stället för att lära sig två språk dåligt. Vad gäller mångkulturella familjer har en del föräldrar tyckt att barnens framtid kommer att vara i Finland och därför har den ena förälderns modersmål inte ansetts vara så viktigt. Den trängda språkliga omgivningen har i dessa senare fall tydligt ändrat på föräldrarnas tänkesätt och därmed har den finska dimensionen vunnit insteg i deras självuppfattning och språkliga manifestation. På Åland i sin tur har omgivningens tidigare negativa attityder och direkta förbud mot att tala finska, i vissa fall även hemma inom familjen, haft sin inverkan på språkets status. Det starka trycket mot finskan är fortfarande uppenbart genom dess officiella exkludering och genom betoningen av det lokala svenska majoritetsspråket. Detta syns också i familjerna där svenskan är det språk barnen kan bäst. Svenskan får därför övertaget i deras dagliga språkbruk trots många finskspråkiga föräldrars engagemang att tala finska med barnen och därigenom försöka förmedla en dubbel språktillhörighet till dem.

Den språkligt trängda situationen hos de svenskspråkiga i Nystad och finskspråkiga på Åland både liknar och skiljer sig från varandra. Såsom diskuterats i kapitel två har den historiska utvecklingen för bådadel lett till den språkliga trängdhet som idag är rådande på dessa orter. I Nystad har man förr i tiden haft en avog inställning till svenskan, då exempelvis den svenskspråkiga undervisningen inte fick resurser, vilket ledde till nedläggningen. Därutöver har den demografiska strukturen förändrats, vilket lett till de svenskspråkigas förlust. Följden har varit att kriterierna för stadens och församlingens tvåspråkighet inte på länge uppfyllts. Därmed har det svenska språkets ställning marginaliserats till en latent position där svenskan lever mest under ytan inom familjerna. Trots det finska språkets dominans i omgivningen utgör svenskan och finlandssvenskheten likväl fortfarande, i varierande utsträckning, en identitetsfaktor för de svenskspråkiga personerna. De svenskspråkiga i Nystad kan därför karaktäriseras som en vikande minoritetsgrupp i ett finskt majoritetssamhälle, där det finska språket upplevs som en självklarhet som dikterar språkbruket i olika vardagssituationer.

På Åland i sin tur har antalet finskspråkiga kraftigt ökat under åren och de har blivit en liten men växande minoritet inom det enspråkighetspoängterande landskapet. Det har haft en negativ inverkan även på attityderna, vilket framgår av kapitel två. Försöken att förbättra finska språkets ställning och barnens kunskaper i finska har från den lokala majoritetens sida upplevts som ett hot mot landskapets svenskhet. Som ett autonomt landskap har Åland rätt till egen lagstiftning, vilket haft som följd att Åland med svenska som det enda officiella språket alltid kunnat hindra de finskspråkigas olika strävanden för att få sitt modersmål officiellt accepterat och behovet av finskan erkänt. Såväl i Nystad som på Åland har man av olika orsaker blivit tvungen att nöja sig med situationen som den är. Men då språket också har en kulturbärande funktion och i båda fallen är starkt anknutet till personernas identitet kan språkens marginaliserade eller t.o.m. osynliga position i de trängda förhållandena åstadkomma en känsla hos dem att vara utomstående och inte fullt inkluderade i majoritetssamhället.

Vad gäller de polsk-finländska familjerna präglas de av sin trängda position på annat vis. Den polska parten i familjerna saknar en större referensgrupp av polsktalande landsmän i sin omedelbara närhet, varför det polska modersmålet i det här avseendet är utan något stöd i familjens vardag och ännu mer marginaliserat än både svenskan och finskan ovan. I stället är det omgivningens majoritetsspråk som har en dominerande inverkan på språkbruket hemma hos dem. Dessutom är den polska partens nationella referensgrupp

en annan än den finländska partens, vilket kan öka känslan av utanförskap och på det sättet påverka den trängda situationen ytterligare. Trots den språkliga obalansen har parterna i en del av familjerna genom sina val på olika sätt lyckats vinna utrymme också för det polska språket och på det sättet kunnat manifesteras även denna språkliga tillhörighet.

4.2.2 Identifikationer genom kulturella praktiker

Identiteter och identifikationer är inte bara känslor av tillhörighet och upplevelser av gemenskap. Det är också möjligt att markera kulturella tillhörigheter genom konkreta praktiker (jfr Ståhlberg 1995, 40). Här diskuteras närmare praktiker såsom namngivning, användning av massmedia och vissa traditioner. I artiklarna 1 och 2 kommer det fram att det i merparten av de språkligt blandade familjerna på Åland och i Nystad har varit möjligt att välja sådana namn åt barnen som ger dem möjlighet att senare i livet kunna reflektera över båda föräldrarnas språkliga bakgrunder. I Nystad hade detta skett även i familjer där finskan blivit familjens hemspråk. Det har ofta varit fråga om namn som traditionellt använts i föräldrarnas släkter och som de velat ge vidare till barnen. Namnet kan på det sättet bli intimt sammankopplat med en persons självuppfattning och berätta vem och vad han eller hon är (jfr Stier 2003, 18). Namngivningstraditionens kontinuitet avslöjar också föräldrarnas känslor av kulturell och även språklig tillhörighet. Dessutom har man speciellt på Åland, genom att föredra den svenska eller den internationella skrivformen, samtidigt tagit hänsyn till den åländska föräldern och bejakat hans eller hennes kulturella tillhörighet i den åländska språkomgivningen.

Även i några helt finskspråkiga familjer på Åland har barnen fått förutom finska även svenska namn, ofta dock sådana namn vars uttal är lika på båda språken. Detta kan tolkas som positioneringar som reflekterar tillhörigheter både med den finska och med den åländska dimensionen av tillvaron. Samtidigt kan de tolkas som de finska föräldrarnas anpassning till den trängda språksituationen. Till skillnad från detta och trots omgivningens finskhet har barnen i de enspråkigt svenska familjerna i Nystad konsekvent fått enbart svenska namn och andra alternativ har inte ens diskuterats. Detta kan ses som föräldrarnas tydliga identifikation med sitt svenska modersmål och självklara svenskkulturella tillhörighet som på detta sätt visas också utåt. Varför dessa skillnader finns kan det enbart spekuleras kring. Kanske har språkklimatet upplevts mer trängt och attityderna mot finskan mer negativa på

Åland än vad de är mot svenskan i Nystad. I Nystad uppfattas de få svenskspråkiga tillsammans med svenskans i övrigt osynliga ställning antagligen inte som ett hot mot stadens finskhet.

Massmedias roll som kulturförmedlare i allmänhet kan inte överskattas. Sociologen Susan Sundback sammanfattade redan för drygt 20 år sedan i sin undersökning om tv-tittandet att FST som förmedlare av den finlandssvenska verkligheten hade en viktig sammanhållande finlandssvensk funktion (Sundback 1994, 8, 34). Sambandet mellan finlandssvensk identitet och användningen av bl.a. finlandssvenska massmedier har konstaterats också av Ståhlberg (1995, 41–42). Användningen av massmedier kan således avslöja olika språkliga och kulturella identifikationer såväl i Nystad som på Åland. I den enspråkigt finska omgivningen i Nystad och på det svenska Åland har tv- och radiokanaler samt tidningar erbjudit möjligheter för de svenskspråkiga respektive finskspråkiga att genom denna imaginära rörlighet (se diskussionen i Gustafson 2007, 19–35) markera sina identifikationer med en större grupp som har samma språkliga tillhörighet, men som inte finns i den närmaste omgivningen.

I den språkligt och demografiskt trängda situationen i Nystad har framför allt tv:n och särskilt FST:s finlandssvenska nyhetssändningar samt radion blivit viktiga identifikationskanaler, då annat språkligt stöd i den omedelbara närheten saknas. Detta avslöjar att de svenskspråkiga, trots den finska dominansen i omgivningen, innerst inne delar samma kulturella och språkliga tillhörighet med andra finlandssvenskar. Också på Åland där både rikssvenska och finska tv-kanaler från fastlandet tävlar med varandra är det vanligt att man i de helt finska familjerna väljer övervägande finska program. Då blir den finska språkmiljön omedelbart translokalt närvarande i den annars svenskspråkiga omgivningen. I de språkligt blandade familjerna har likväl innehållet och inte språket oftast varit det avgörande för programvalen. I stället för tv:n har man då försökt hitta finskspråkiga radiokanaler för att tillfredsställa sitt behov att höra på sitt modersmål och på det sättet känna gemenskap med dess talare. Att lyssna på radio upplevs av allt att döma som en mer intim sak, då den övriga familjens eventuella programönskemål inte behöver beaktas. I den trängda språkliga situationen skapar de finska radiokanalerna ett translokalt socialt rum som imaginärt möjliggör en känsla av språklig och kulturell gemenskap med en större grupp som talar samma modersmål.

Det kan dock konstateras att variation finns gällande både vilka typer av massmedia som konsumeras och tidpunkterna för deras användning. En del av Ålands finskspråkiga, särskilt i de språkligt blandade familjerna, kan ibland titta på finska tv-program och läsa finska tidningar, men i mindre utsträckning jämfört med finska radioprogram såsom ovan antytts. I enstaka fall har de finska tv-programmen från fastlandet likväl fått en ökad betydelse senare i livet. Att läsa finska veckotidningar är också fortfarande av vikt för en del av de finskspråkiga, men ofta mer sällan än tidigare. Deras innehåll känns kanske alltför verklighetsfrämmande i den nuvarande livssituationen. Detta kan bero på att det på Åland upplevs ett längre avstånd till ett sådant finskt vardagsliv som dessa tidningar förmedlar. Deras innehåll verkar inte längre vara av lika stort intresse som den åländska vardagen, som förmedlas genom de lokala medierna.

Bland de intervjuade i Nystad är det också endast få som prenumererar en dags- eller veckotidning på sitt modersmål. Svenska tidningar är dock vid behov tillgängliga på biblioteket. I stället är det vanligt att man tittar på de svenska nyhetssändningarna i FST, som förmedlar den dagsaktuella verkligheten också från svenskbygderna såsom ovan konstaterats. Liksom finskspråkiga på Åland är de svenskspråkiga i Nystad intresserade av vad som händer i deras närhet och som tvåspråkiga läser de om detta i lokala finskspråkiga tidningar. Att en del dessutom läser tidningar på svenska och att de flesta vill titta på svenska nyhetssändningar tyder på att de trots den trängda språksituationen samtidigt känner samhörighet med den finlandssvenska språkgruppen och den finlandssvenska vardagsverkligheten. Dessa praktiker kan tolkas manifesterar identifikation med den egna språkgruppen eller med andra ord indikera hur språkliga identiteter görs genom dessa praktiker.

Manifestation av kulturella tillhörigheter i de trängda situationerna genom att iakttä olika traditioner har närmast diskuterats gällande de finskspråkiga på Åland i artikel 2 och de polsk-finländska familjerna i artikel 4. Gällande Nystads svenskspråkiga framgår det att en mera kollektiv manifestation av de svenska traditionernas för deras del upphört i och med att den lokala svenska föreningen inte på länge varit aktiv på orten. I stället finns det två andra aktörer, den tvåspråkiga föreningen Pohjola-Norden, där merparten av medlemmarna är finskspråkiga, samt den numera enspråkigt finska församlingen som blivit viktiga i detta avseende. Pohjola-Norden upprätthåller luciatraditionen i staden, vilket för sin del kan skapa identifikationsmöjligheter för de svenskspråkiga. Tillsammans med församlingen har föreningen

dessutom börjat uppmärksamma de svenskspråkiga genom att ordna ett tillfälle enkom för dem att under adventstiden i kyrkan sjunga "de vackraste julsångerna" på svenska (se kapitel 1 och Uudenkaupungin seurakunta). Denna nya kulturella praktik har alla möjligheter att inverka positivt på de svenskspråkigas mera latenta tillvaro på svenska och kan kanske göra deras identifikation med det svenska språket mera synlig i staden.

Även om vardagslivet på Åland inte skiljer sig nämnvärt från det finska på fastlandet har vissa traditioner dock upplevts mera finska samt ha en djupare betydelse för de finskspråkiga än för ålänningar. Man kan bada bastu också på Åland, men för de finskspråkiga kan det innebära förutom en kroppslig rengöring även en slags psykisk rening såsom Lindqvist påpekat (2001, 359–360). Vidare har den finsskulturella tillhörigheten kunnat manifesteras genom att köpa exempelvis ett visst finskt bakverk. Man kan också laga det själv eller lära ut konsten att baka till följande generationer, vilket avslöjar dess symbolvärde som identifikationsobjekt. På samma sätt har vissa maträtter och ingredienser haft ett symbolvärde för polskhet i de polsk-finländska familjerna. När den polska parten lagar dessa maträtter och några kanske själva tillverkar även en del ingredienser till dem, kan de på ett konkret sätt smaka av den polskhet som förlorats vid flyttningen till Finland. Genom dessa aktioner och praktiker får de samtidigt utrymme för polskhet och bekräftelse för sin identifikation med det polska i sina familjer.

Det är särskilt under årshögtiderna, framför allt julen och påsken, som de kulturella skillnaderna brukar accentueras. Ålands finskspråkiga har velat bjuda på finska julrätter från sina finska barndomshem, där rätterna haft långa traditioner. En del familjer har också introducerat läsning av julevangeliet vid julbordet, som de ansett vara en finsk tradition. I de polsk-finländska familjerna har maträtterna i sin tur vållat bekymmer under julen och påsken. För fastans skull är köttträtter inte tillåtna under dessa tider. Olika lösningar i dessa trängda situationer har då förhandlats fram: antingen domineras julfirandet av finländska traditioner utan strikta regler för fasta eller så att båda parterna iakttar den. I det första fallet kan man också ha gjort en kompromiss så att alla i familjen kan fira årshögtiden på sitt sätt, även med möjligheten att fasta. Dessa handlingar visar vilken betydelse "det rätta sättet" att fira dessa högtider har i familjerna både bland de polsk-finländska och hos de finskspråkiga på Åland. De skapar ett socialt rum som förenar upplevelser från barndomshemmet med det aktuella firandet, varvid det också uppstår identifikationsmöjligheter med den egna kulturella gruppen, som föreställd och på avstånd (jfr Anderson 2007, 258).

De åländska traditionerna vid både valborg och speciellt vid självständighetsdagen har likväl åstadkommit känslor av besvikelse och kanske även förnärmelse hos de finskspråkiga. Traditionerna skiljer sig väsentligt från det som de har varit vana vid från fastlandet. Folktomheten ute i samhället under valborg och att alla tillhörande ritualer saknas har inte skapat den förväntade feststämningen. I denna trängda situation har också en identifikationsmöjlighet med en gammal finländsk festtradition uteblivit. I stället har ålänningarna sina egna traditioner ute i skärgården. På ett inte förväntat sätt utnyttjar ålänningarna även den ledighet som Finlands självständighetsdag erbjuder, de far på uppköp till Stockholm. Självständigheten tycks inte ha samma högtidsbetydelse för dem som för de finskspråkiga, vilket har upplevts som sårande. Själva är de finskspråkiga måna om att följa de ritualer som hör till dagens firande också på fastlandet, bl.a. att tända ljus och se på festligheterna på tv. I den trängda situationen skapas då en translokal feststämning på ett mera privat sätt som förstärker den kulturella tillhörigheten med det finländska. En del flaggar kanske också, blåvitt eller åländskt, vilket förstås är en mera offentlig tillhörighetsmarkering.

Vidare kan olikheten i en del vanliga vardagspraktiker accentueras i mångkulturella familjer, i detta fall i de polsk-finländska familjerna. Ovan har redan tangerats parternas olika mattraditioner, mest gällande årsfester, men också vardagsmat i viss mån. I det här sammanhanget är det fråga om förfaringsätt och praktiker som har att göra med traditionella värderingar och gäller parternas olika idealbilder av hur hemarbeten bör delas och barnen uppfostras (artikel 5). Värden och värderingar är inlärd och kulturellt bestämda. De anses utgöra sega strukturer inom kulturella gemenskaper som ändras långsamt i samhället (jfr Romano1997, 38). Att det tidigare funnits olika ideal i Polen och i Finland gällande t.ex. praktiker som har att göra med arbetsfördelningen hemma framgår bl.a. av undersökningar gjorda av sociologerna Sabina Cwejman (1987, 45) och Elina Haavio-Mannila et al. (1984, 178–179). Utredningen av professorn i utvecklingspsykologi Helena Hurme visar i sin tur att familjelivet i Polen kännetecknas av individernas större emotionella bundenhet vid sin primärgrupp och att olika generationer är mer integrerade i varandra än i Finland (Hurme 1999, 131–132, 134). I Finland sätts i stället värde på individens rätt att förverkliga sig själv, även om den västeuropeiska Summerhill-rörelsens ideal om fri uppfostran utan auktoriteter aldrig helt och hållet slog igenom i landet (jfr Hytönen 1995, 48, 167).

Såsom tidigare konstaterats är variationen rätt stor gällande arbetsfördelningen hemma och barnens uppfostran i de polsk-finländska familjerna. I de

familjer där genuskontraktet (se Hirdman 2001, 84) varit traditionellt konservativt och prioriterats med båda parternas samtycke har den polska parten kunnat känna tillhörighet med sin polska kultur och handla enligt den. Liknande tillhörighetskänslor har kunnat uppstå för den polska partens del i familjer där familjeorienterade uppfostringsprinciper iakttagits. På motsvarande sätt har den finländska parten haft möjlighet i de familjer där genuskontraktet varit mer jämställt att känna tillhörighet med sin egen finländska kultur. Detsamma gäller familjer där individorienterade ideal i uppfostran med båda parternas samtycke prioriterats.

Problem har likväl uppstått i en del familjer då arbetsfördelningen inte varit så självklar i alla situationer. Arbetslöshet har exempelvis kunnat inverka på att det konservativa genuskontraktet varit rådande. En ny arbetssituation har därför kunnat föranleda förhandlingar om ett nytt kontrakt och förväntningar om en mer jämställd rollfördelning. Liknande omvärdering har skett i många familjer, då de familjeorienterade uppfostringsprinciperna inte lyckats till följd av omgivningens starka tryck. I den trängda situationen har föräldrarna således avstått från sina ideal och deras manifestation. På samma sätt har parterna i en del familjer prutat på den i början striktare arbetsfördelningen och accepterat mera jämställdhet beroende på hur de i praktiken kunnat hjälpas åt. Värderingarna och därmed även de kulturella identifikationerna kan således förändras.

Jämförs värderingarna gällande delandet av hemarbeten och barnuppfostran i familjerna kommer det fram att det konservativa familjeidealet och familjeorienterade uppfostringsprinciper för det mesta inte förekommer samtidigt såsom kan förväntas. I de familjer där en mera konservativ arbetsfördelning med olika uppgifter för makarna varit rådande har motsvarande familjeorienterade principer inte iakttagits i barnens uppfostran. I stället har föräldrarna oftast kombinerat ideal från både polsk och finländsk kultur eller så att båda försökt iakttä ideal och principer från sin egen kultur. I en av dessa familjer har t.o.m. individorienterade uppfostringsprinciper varit rådande. Förklaringen kan vara att makarna på tumanhand kunnat diskutera och förhandla om arbetsfördelningen, medan de i barnuppfostran varit tvungna att acceptera även kamraternas och skolans starka inverkan. Detta har orsakat problem då idealen skilt sig från varandra, vilket lett till att uppfostringsprinciperna delvis eller helt förändrats. Det konservativa familjeidealet tyder dock på att åtminstone en del av de polska parterna, särskilt män, kunnat identifiera sig med praktiker från sin egen kultur, även om de i uppfostringsfrågorna fått ändra på sina principer.

På liknande sätt kan det antas att man i familjerna där blandade former av genuskontrakt blivit rådande skulle ha uppfostrat även barnen enligt ideal från båda föräldrarnas kulturer. Så har dock skett endast i en familj. Resten av familjerna har tillämpat å ena sidan närmast polsk eller mer familjeorienterad, å andra sidan närmast finländsk eller mer individorienterad uppfostran. Trots att arbetsfördelningen mellan makarna med tiden blivit mer balanserad, vilket kan tolkas som identifikation med den finländska kulturen, har de i barnens uppfostran prioriterat familjeorienterade principer istället. Såväl religiösa skäl som den äldre generationens långvariga besök från Polen samt den finländska partens beundran av polska uppfostringsprinciper kan i dessa fall tolkas ha förstärkt denna prioritering som också avslöjar en identifikation med den polska kulturen. Å andra sidan kan uppfostringsprinciperna också ha ändrats från familjeorienterade till helt individorienterade. Detta kan tolkas som den polska föräldrarnas försök att gottgöra sin långa frånvaro hemifrån som arbetet förorsakat. Även här tycks delandet av hemarbeten tyda på att den polska parten ändrat sin identifikation mot större jämställdhet, medan uppfostringsmetoderna trots sina individcentrerade mål kanske inte helt kan karaktäriseras som manifestation av en finsk kulturell tillhörighet.

I familjer där jämställdhetsidealet varit rådande har också individorienterade uppfostringsprinciper iakttagits, varför makarnas värderingar i båda avseenden kan anses vara kongruenta med varandra. De finländska kulturella praktikerna och därmed identifikationerna har då manifesterats av båda makarna gällande såväl genuskontraktet som uppfostringsprinciperna. I ett fall där barnen varit från den finländska fruns förra äktenskap och hon haft huvudansvaret för uppfostran kan principerna dock inte jämföras med barn som från början uppfostrats i en mångkulturell familj. Identifikationen med den finländska kulturen är då mer en självklarhet än ett resultat av förhandling parterna emellan.

4.2.3 Tillhörighet genom gränsöverskridande strategier

När det till följd av olika slags trängda situationer finns begränsade möjligheter att känna samhörighet med den närmaste omgivningen, söker man andra vägar för att få sina upplevda tillhörigheter bekräftade. Ovan har redan massmedias roll i detta avseende tangerats. Såsom framgår av artiklarna 1 och 2 konstateras såväl radions och tv:ns som i viss mån även tidningarnas betydelse för de enskilda människors identitetsarbete vara avgörande både i Nystad och på Åland. De virtuella verkligheter som massmedia translokalt förmedlar fungerar som identifikationsobjekt på avstånd för personerna och

bekräftar deras känslor av samma språkliga och kulturella gemenskap. Samtidigt kan massmedias roll här tolkas som en gränsöverskridande strategi, då språkligt stöd och kulturella identifikationsmöjligheter i den omedelbara närheten saknas.

Även kontakter, både translokala och transnationella, har här en viktig funktion. De kan i likhet med massmedia ses som gränsöverskridande strategier, när man vill upprätthålla sin känsla av samhörighet med människor som talar samma språk eller bejakar samma kulturella hemvist. Ett jämförbart fenomen med translokalitet är multilokalitet som etnologen Helena Ruotsala anser som en aktuell och global företeelse. Det innebär människors återkommande rörlighet och sociala nätverk, även gränsöverskridande, mellan betydelsefulla platser, vilket också påverkar deras identifikationer. (Ruotsala 2011, 203–204.). I alla de tre delstudierna i denna undersökning har kontakternas roll i personernas identitetsarbete konstaterats vara central. De svenskspråkiga i Nystads har hållit kontakt med sina barn och släktingar på andra orter. Även dagliga telefonkontakter nämns i ett fall (artikel 1). Många har dessutom haft regelbundna kontakter med sina gamla barndomsvänner som bor på längre avstånd. På motsvarande sätt har telefonkontakter och årliga besök till och av släkt och vänner på fastlandet varit vanliga bland de finskspråkiga på Åland (artikel 2). Även om kontakterna i vissa fall kanske har blivit färre under åren, känns de fortfarande viktiga. De skapar emotionella och sociala band som kan associeras till det tidigare hemmet och finskheten på fastlandet som den aktuella boendemiljön inte kan erbjuda.

Kontakterna med egna landsmän har haft stor betydelse också för den polska parten i de polsk-finländska familjerna. Ytterst angelägna har telefonsamtalen och besöken till och från Polen känts i en del familjer, där kontakter med egna landsmän på boningsorten av någon orsak varit fåtaliga (artikel 4). Genom dessa kontakter har det varit möjligt att både virtuellt och konkret överskrida geografiska avstånd och skapa ett transnationellt socialt rum, där gemenskaps- och samhörighetskänslorna kan bekräftas. I sin artikel om bosniska flyktingar i Finland skriver socialantropologen Laura Huttunen om liknande fenomen när dessa strukturerar sitt transnationella liv i de båda länderna. Relationen till den ena platsen är samtidigt bunden med den andra (Huttunen 2006, 77). Exempel på gränsöverskridande kontakter med det tidigare hemlandet ges också av Hanna Snellman (2003, 228–233) och Marjaliisa Lukkarinen Kvist (2006, 117–118). Vid alla dessa besök och virtuella kontakter med släkt och vänner samt med egna landsmän fungerar de kontaktade personerna som en del av informanternas signifikanta andra. Kontakterna är

gränsöverskridande och möjliggör identifikationer med modersmålet och den egna kulturen både translokalt och också transnationellt när det gäller polsk-finländska familjer.

Förutom massmedia och kontakter kan även olika föremål, fotografier och gamla familjehistorier fungera translokalt och som gränsöverskridande strategier. Föremålen kan binda ihop platser och personer samt på ett konkret sätt skapa kontinuitet i praktiker i transnationella sammanhang (Povrzanović Frykman och Humbracht 2013, 64–65). Föremålen har också konstaterats vara laddade med olika betydelser och symboliska associationer i relation till ägaren (jfr Berger 2001, 64). På liknande sätt kan fotografier utgöra en nyckel till minnen och en förgången tid. De fungerar som vittnen om personer, föremål eller byggnader som inte längre finns och öppnar ett fönster till att skapa en uppfattning om en värld i det förflutna (jfr Sinisalo 2005, 214). Såväl i Nystad som på Åland (artiklarna 1 och 2) har föremålen och fotografierna fått en emotionell laddning och väckt nostalgiska känslor och minnen. Till och med en bit av en sten fot kunde utgöra en symbol för släkttrötterna och upplevas som en kär och betydelsefull skatt (artikel 2). Då man känner till föremålens bakgrund och tidigare historia samt, då det gäller fotografierna, deras innehåll på djupnivå och inte endast det på ytan synliga (se Sinisalo 2005, 210), kan de kopplas ihop med släkten och det gamla barndomshemmet. Båda förmedlar ett budskap om de språkliga och kulturella rötterna, som inte finns på den aktuella boningsorten. I denna roll har föremålen på ett konkret sätt fungerat som translokala identifikationsobjekt för de intervjuade. Genom släktfotografierna har i sin tur kontinuitet skapats då de signifikanta andra blivit ihågkomna. Samtidigt kan dessa funktioner tolkas som strategier för att komma till rätta med verkligheten i en omgivning där modersmålet och den egna kulturen innehar en marginaliserad och trängd position. Även Wolf-Knuts talar om strategi, när hon behandlar nostalgi i form av minnen och hågkomster i sin bok om finlandssvenska emigranter och deras liv i Sydafrika (Wolf-Knuts 2000, 106).

Vidare har familjehistorier upplevts som viktiga i detta sammanhang (artikel 2). Minnen tillsammans med historier om vad som hänt inom släkten kan ses som faktorer som skapar samhörighet mellan familje- och släktmedlemmarna när de samlas eller möts. De berättade historierna kan associeras med de omtalade personerna som på det sättet blir närvarande i den aktuella situationen och överskrider både tidsmässiga och geografiska gränser. Minnen och historier om gamla släktingars levnadsbanor, både i underhållande syfte och som varnande exempel (jfr Wolanik Boström 2005, 42), kan bli institutionaliserade

för allmän användning inom släkten och en repertoar som rör de signifikanta andra. De enskilda berättelserna blir en del av ett kollektivt minne (jfr Korkiakangas 2005, 135), men behöver inte från början ha varit ihåggkomna av alla på samma sätt så som ett exempel från Åland visar (artikel 2). Som kollektiva minnen har de likväl smält samman till en del av familjemedlemmarnas personliga historia. De väcker associationer till personer och händelseplatser och skapar gemenskap och samhörighet mellan familjemedlemmarna. På detta sätt fungerar berättelserna strategiskt och även gränsöverskridande i deras identitetsarbete.

4.2.4 Kulturell förmedling

I mångkulturella och minoritetssammanhang brukar frågan om kulturell överföring uppstå. Vad anses vara värt att föra vidare och vad vill man föra vidare? Inom etnologisk forskning talas det om traditionsprocess, när det gäller överföring av kulturella färdigheter, beteendemönster, kunskaper och värderingar från en individ till en annan och från en generation till en annan. Processen är möjlig endast om de olika leden är direkt länkade till varandra, dvs. om det finns kontakt mellan dem. Överföringen kan då ske medvetet eller omedvetet. (se Bringéus 1990, 103–105.) I mångkulturella familjer och familjer som bor inom ett annat språkområde eller inom en annan kultur är det oftast fråga om en överföring som sker inom familjen från den äldre generationen till den yngre.

När den egna etniska och kulturella tillhörigheten innebär positiva saker för en minoritetsmedlem eller invandrare vill de agera aktivt för att även den yngre generationen ska bli delaktig av sådant som hör ihop med denna tillhörighet. De vill att de yngre blir medvetna om sina rötter, om familjens historia och det kulturella arvet. Att kunna laga maträtter som hör ihop med föräldrarnas eller bara den ena förälderns kultur kan därför kännas viktigt, liksom att känna till olika festtraditioner eller att framför allt lära sig deras språk. Hur den äldre generationen lyckas med den kulturella överföringen kan givetvis variera. Delvis beror det på deras egna åsikter och det omgivande samhällets attityder mot en främmande eller annorlunda minoritetskultur, men också på minoritetens status inom majoriteten eller hur man i allmänhet förhåller sig till invandrare.

I alla de tre delstudierna finns det familjer där föräldrarnas språk ansetts vara viktigt eller viktiga, ifall de har olika modersmål. Föräldrarna har velat förmedla språken vidare till barnen, inte enbart som förmåga att tala, utan också för att de ska kunna ta del av kulturen och t.ex. läsa litteratur på originalspråk

såsom en av föräldrarna i de polsk-finländska familjerna påpekade (artikel 4). Språkets funktion har då blivit förstådd också som kulturbärare och inte bara som kommunikationsmedel. Kulturanthropologen Øyvind Dahl har framhållit hur språket avspeglar kulturella och sociala förhållanden genom att ha skapat ord för fenomen som är viktiga just för den kulturen (Dahl 2004, 93; jfr även Fishman 1989, 470–471).

Att skapa och upprätthålla gemenskap och samhörighetskänsla sker genom språklig interaktion och kommunikation. I de svenskspråkiga familjerna i Nystad har medlemmarna varit angelägna om att tala svenska sinsemellan (artikel 1). De har medvetet talat svenska som hemspråk och försökt konsekvent hålla det levande. Föräldrarna har krävt det även av barnen som det oaktat gärna bytt till omgivningens språk. På samma sätt har föräldrarna gjort i de helt finska familjerna på Åland, där dock barnens ordförråd i finska inte alltid räckt till i varje domän och situation (artikel 3). Berger och Luckmann (2003, 179) anser att alla som använder samma språk bidrar till att vidmakthålla andra människors verklighet och att detta måste ske kontinuerligt och konsekvent. Om kontinuiteten bryts och den språkliga situationen förändras innebär det ett hot mot den subjektiva känslan av verklighet. Familjerna ovan har konsekvent velat upprätthålla den språkliga samhörighetskänslan och på så sätt förmedla den vidare. Men i de språkligt blandade familjerna har den språkliga förmedlingsuppgiften lyckats i olika utsträckning. En del har varit engagerad i uppgiften mer medvetet och aktivt än andra och använt olika strategier för att nå bättre resultat. Föräldrarna har i detta syfte läst för barnen på sitt modersmål, valt vissa barnprogram på tv för dem, rest med dem eller skickat dem till sina släktingar eller bjudit dessa till sig. Stödet som de fått av den andra föräldern i saken har spelat en avgörande roll (artiklarna 3 och 4). I många familjer i alla de tre delstudierna finns det dock exempel på hur föräldrarna med tiden gett upp då trycket från omgivningen upplevts övermäktigt, även om man i början försökt förmedla sitt språk till barnen. Trots det har det egna modersmålet fortfarande stor betydelse för en del av dem (artiklarna 1, 3 och 4).

I alla tre delstudier förekommer det också negativa åsikter om modersmålets överföring till följande generation. I en familj på Åland har den finska föräldern ansett att om hon talat finska med barnen skulle det ha fungerat alienerande för den svenskspråkiga föräldern. Efter sina långa arbetsresor skulle han ha återvänt till ett helt finskspråkigt hem utan att kunna förstå sina barn (artikel 3). Bland de svenskspråkiga i Nystad har det i sin tur funnits en tanke

att en tvåspråkig person kanske inte kan behärska någotdera av språken ordentligt, varför det varit bättre att omgivningens finska blivit det dominerande språket i familjen. Men i Nystad finns det också sådana som överhuvudtaget inte brytt sig om att överföra sitt modersmål till följande generation. (artikel 1). Sociologen Susan Sundback har konstaterat att betydelsen av det svenska språket har minskat mest just bland de finlandssvenskar som bor på finskspråkiga orter eller i sådana sociala förhållanden där det gemensamma språket är finska (Sundback 2010b, 57). Den trängda språkliga situationen i Nystad präglas av båda dessa faktorer. Vidare har en del föräldrar i de polsk-finländska familjerna varit av den åsikten att barnen inte har användning för det polska modersmålet, då deras framtid högst sannolikt kommer att bli i Finland (artikel 4). I dessa fall har de inte tänkt på barnens kontakter med slakten, som inte kan utvecklas på samma sätt som om alla kan tala samma språk.

Föräldrarnas möjlighet att förmedla modersmålet till barnen har också berott på attityder i omgivningen. De tidigare negativa attityderna mot finskan på Åland har åtminstone i ett fall tvingat en finsk förälder att avstå från sin avsikt att tala finska med barnen, för den åländska familjen kunde inte acceptera det (artikel 3). Även i Nystad har det tidigare förekommit en negativ inställning till det svenska språket. Där har det varit barnen i skolåldern som vägrade tala svenska, eftersom de skämdes över det inför sina kamrater. Denna vägran har sedan sträckt sig också till den svenskspråkiga hemmiljön (artikel 1). Den trängda situationen kan i dessa fall bero på att såväl det finska som det svenska språket på båda orterna har upplevts vara mindre uppskattat än omgivningens majoritetsspråk (jfr Liebkind 1987, 23). Som medlem av dessa språkgrupper har ens språk förorsakat skam för de anhöriga på Åland eller så har individen själv skämts såsom barnen i Nystad. I båda fallen har man bytt till ett uppskattat språk. Enligt Hoffman finns det ytterligare faktorer som kan leda till språkbyte: antalet personer som talar det ifrågavarande språket är litet jämfört med majoritetsspråket och majoritetens språk används som undervisningsspråk (Hoffman 1991, 190–192). Som framgår av kapitel två existerar båda dessa faktorer såväl i Nystad som på Åland.

Förutom språket kan även andra kulturella drag på olika sätt överföras till följande generation (jfr Bringéus 1990, 105–106). Språkets roll som kommunikationsmedel i överföringen är också då viktig (jfr Fishman 1989, 32). Vissa kunskaper och färdigheter har förmedlats till barnen t.ex. genom att lära dem laga speciella maträtter eller bakverk (artikel 2). Vidare har den kulturella förmedlingen kunnat gälla beteenderegler för skiftande situationer i livet, att

bl.a. lära korrekta hälsningssätt i olika sammanhang (artikel 4). Men barnen kan naturligtvis också omedvetet anamma kulturella drag från föräldrarnas vardag och familjens hemmiljö utan att det sker någon muntlig handledning eller instruktion. De yngre lär sig då kulturens oskrivna normer och regler och att i allmänhet bete sig på ett adekvat sätt. Boendemiljöns inverkan är i detta sammanhang avgörande. I vissa fall kan den ha skapat en trängd situation i familjen som lett till konflikt med bl.a. religiösa värderingar och traditioner, såsom kyrkobesök eller fastande under vissa årsfester (artiklarna 4 och 5).

Traditionsöverföringen är en kulturell process. Detta gör att själva formen och även funktionen kan förändras med tiden, speciellt när överföringen sker i en annan miljö, där traditionen inte ursprungligen hör hemma (jfr Bringéus 1990, 110). Trots det kan den kopplas ihop med den kultur och miljö som den äldre överförande generationen representerar. Speciellt i de polsk-finländska familjerna kan vissa kulturella drag eller ritualer ha fått en form som anpassats till finländska förhållanden (artiklarna 4 och 5). Men såsom ovan konstaterats kan förutom de äldre i familjen även folk i omgivningen fungera som aktörer i den kulturella överföringen, speciellt när det gäller de yngre. Det är de jämnåriga som oftast omedvetet förmedlar sitt språk och sina seder och normer till kamratkretsen.

4.3 Kulturell närhet, kulturell olikhet

Människor både förändrar och förändras av den verklighet och kontext som finns i deras omgivning. De miljöer som vi lever i formar oss till de människor som vi är. Vi gör också personliga bruk av de samhälleligt delade kulturella elementen som omger oss samtidigt som vi omtolkar och nyskapar dem (jfr Illman och Nynäs 2005, 36–37). Kulturell närhet innebär att de kulturella element och den verklighet som omger oss blir tolkade av oss i stort sett på liknande sätt. Det är fråga om en kulturell kärna som trots förändringar och variationer utgör en modell av verkligheten som människor i olika situationer har för sina handlingar och för sina förväntningar på andras handlingar. Kulturanthropologen Øyvind Dahl talar om "koder i bakhuvudet" omfattande de beteendenormer och regler som en person som samhällsmedlem anammat och lärt sig (jfr Dahl 2004, 57–59). Beroende på de olika verkligheter där människor tillägnat sig sina normer och regler skiljer sig följaktligen även deras kulturella koder mer eller mindre från varandra.

I de två första delstudierna är det fråga om livet i en miljö i olika delar av ett och samma land, där de kulturella skillnaderna kan antas vara relativt små. Som konstaterats i kapitel två påminner den finlandssvenska befolkningen socialt och yrkesmässigt om den finskspråkiga befolkningen. Lindqvist noterar i sin artikel om den äkta finlandssvensken att det i finlandssvenskarnas självuppfattning ingår att vara "normal" och smälta in i majoriteten (Lindqvist 2001b, 260). Som följd av denna kulturella och sociala närhet har det svenska språket i Nystad fått en betydelsebärande funktion. De flesta svenskspråkiga hyser varma känslor för sitt modersmål, som i den finska omgivningen fungerar som det främsta identifikationsobjektet för dem (artikel 1). Då det på grund av majoritetsspråkets dominans för det mesta inte finns möjlighet att i praktiken använda det egna modersmålet, lever det kvar inom familjerna, oftast latent och under ytan i varierande utsträckning. På Åland råder i sin tur en språkligt omvänd situation med svenska som den lokala majoritetens språk. Där har det finska språket fått samma funktion som svenskan i Nystad och har stor betydelse som identifikationsobjekt för dem som talar det som sitt modersmål. De flesta finskspråkiga kan tala finska åtminstone i någon omfattning i sina familjer och dessutom som ett ibland behövt men begränsat kommunikationsmedel i omgivningen, vilket framgår av artikel 3. Att det samtidigt inte är officiellt erkänt, väcker ofta konfliktfyllda känslor hos dess talare och att dessa inte känner sig som fullt inkluderade i det omgivande samhället. Både i Nystad och på Åland skapas genom majoritetsspråkets dominans på detta sätt trängda situationer för manifestationer av den avvikande språkliga tillhörighetskänslan.

Å andra sidan innebär den kulturella närheten att man trots de olika språkliga identifikationerna lätt kunnat integreras i det omgivande samhället. Då man som tvåspråkig kan tolka rätt största delen av de kulturella koderna kan samhörighetskänslor lätt skapas också med den omgivande kulturen såsom det framgår av artiklarna 1, 2 och 3. På Åland skiljer sig visserligen vissa kulturella koder speciellt under några årsfester från motsvarande på fastlandet vilket orsakat känslor av besvikelse hos de inflyttade finskspråkiga såsom ovan kommit fram. Att de kulturella koderna i dessa fall getts en annan tolkning har haft som följd att förväntningarna inte uppfyllts, vilket också betytt att identifikationsmöjligheter vid dessa tillfällen uteblivit. Trots dessa olikheter kan en finskspråkig känna sig hemma och även som en ålänning, åtminstone delvis, såsom ovan konstaterats (artiklarna 2 och 3). Kulturell närhet och olikhet kan således existera samtidigt.

Kulturell närhet och samhörighetskänsla har dessutom kunnat sökas och skapas genom massmedia och framför allt genom kontakter med släkt och vänner samt egna landsmän, också på andra orter. Förutom samma modersmål har även de kulturella koderna då varit förståeliga och kunnat tolkas på rätt sätt. I alla de tre delstudierna finns det exempel på detta såsom också ovan framgått. Gränsöverskridande massmedia har kunnat bli translokalt närvarande i den aktuella vardagssituationen och skapat känslor av föreställd gemenskap och samhörighet (artiklarna 1 och 2). Kontakterna, även de translokala och transnationella, har i sin tur inneburit såväl konkreta besök som virtuell kommunikation. De har kunnat skapa kulturell närhet och bekräfta dessa personers samhörighetskänslor, varvid de kontaktade personerna har fungerat som signifikanta andra i deras identitetsarbete (artiklarna 1, 2 och 4).

I den tredje delstudien om polsk-finländska familjer är det för det mesta fråga om kulturell olikhet. De olika kulturella koderna och förväntningarna gällande såväl manifestationer av språk och vissa traditioner som uppdelningen av hemarbetet och barnens uppfostran har krävt en inlärningsprocess av parterna och en förståelse för varandras olika förfaringssätt. Att den finländska parten t.ex. velat lära sig den andra partens modersmål har gjort att den sistnämnda känt sig vara mera "hemma" (artikel 4). Den polska parten har på samma sätt lärt sig det nya språket och nya kulturella koder, vilket bidragit till att den kulturella olikheten blivit mera förståelig och gemenskapskänslan kunnat skapas och upprätthållas. Även barnens färdigheter i den inflyttade föräldrarnas språk har ytterligare minskat känslan av kulturell olikhet i de familjer där kunskaperna i båda föräldrars språk ansetts vara viktiga. Att den finländska parten också lärt sig laga polska rätter eller i vissa fall accepterat dem som normal vardagsmat har gett utrymme för den polska partens personliga och kulturella identifikationer och skapat en känsla av gemenskap dem emellan. Samtidigt har den finländska parten bekräftat den polska dimensionen i sin familj och utvidgat även sin egen självbild. Den kulturella olikheten har med andra ord blivit mera förståelig för båda parterna.

Som det framgår av den fjärde artikeln har den kulturella olikheten också krävt kompromisser och förhandlingar om utrymme för olika kulturella manifestationer i varierande situationer under både vardag och fest. Att fasta tider under de största helgerna har t.ex. varit en sak som gett upphov till diskussioner och förhandlingar om hur det uppstådda problemet kan lösas. Genom kompromisser som tagit hänsyn till båda parternas önskemål och gett utrymme för deras kulturella samhörighetskänslor har parterna kunnat

bejaka varandras olika kulturella identifikationer. På det sättet har känslan av gemenskap dem emellan kunnat upprätthållas. På motsvarande sätt har olika uppfattningar om delandet av hemarbeten eller olika prioriteringar i barnens uppfostran orsakat diskussioner i familjerna (artikel 5). När åsikterna skilt sig från varandra har parterna i dessa trängda situationer genom olika slags kompromisser och eftergifter enats om hur vardagssysslorna hemma kan fördelas eller vilka mål för uppfostran de vill prioritera. Genom uppnådd förståelse, i större eller mindre utsträckning, har parterna kunnat ge mer eller mindre utrymme för varandras olika kulturella identifikationer.

5 Identifikationer i trängda situationer: valbarhet och förändring, förhandlingar och manifestationer

Temat i denna undersökning är kulturella möten och identifikationer i etniska situationer som på olika sätt kan upplevas vara trängda. Enligt den postmoderna synen uppfattas identiteten inte som stabil och oförändrad utan som ständigt förhandlingsbar i relation till en mångfald av identitetsanbud som en individ i olika sociala situationer omges av. Det finns med andra ord möjlighet att förhandla om och också tillägna sig olika identiteter under olika tider (jfr Hall 1992, 276-277). Syftet med undersökningen har således varit att reda ut vilka möjligheter till identitetsförhandlingar och identitetsformationer det finns för personer i situationer, som på olika sätt upplevs som begränsade eller trängda. Kan de personliga och de kollektiva samhörighetskänslorna äventyras i dessa trängda mötessituationer och har trängdheten påverkat dessa personers självförståelse? Den övergripande frågeställningen i avhandlingen är följaktligen hur man i språkligt, kulturellt och demografiskt trängda förhållanden kan kommunicera sina tillhörigheter eller förhandla om dem för att få sina samhörighetskänslor bejakade. I det introducerande kapitlet har frågorna formulerats som följande: *hur sker identifikationerna, hur symboliseras, manifesteras och förändras de och i vilken mån kan man i en trängd mötessituation förhandla om sin känsla av samhörighet eller välja att synliggöra den?* I de tre delstudierna och de fem artiklarna har jag utgående från deras olika synvinklar sökt svar på dessa frågor.

För att få en uppfattning om vilken typ av trängdhet det är fråga om i de tre delstudierna har det i kapitel två redogjorts för den historiska bakgrunden och den samhälleliga kontexten gällande dem. Samtidigt ges där information om hur dessa kontexter skiljer sig från varandra och hur de förändrats under tiderna. Det framgår av kapitlet och har konstaterats även ovan i samband med språkliga manifestationer att den historiska utvecklingen både i Nystad och på Åland har lett till den språkliga trängdhet som i dag är rådande på dessa orter. I Nystad har dessutom den negativa demografiska utvecklingen bidragit till de svenskspråkigas trängda situation, där de i den närmaste omgivningen saknar en större svenskspråkig referensgrupp. På Åland har det finska språket såväl historiskt som i dagens samhälle upplevts som en överhängande fara för det svenska språkets överlevnad, vilket lett till att ålänningarna först och främst velat och fortsättningsvis vill garantera det svenska

språkets lokala majoritetsposition. I ett självstyrt landskap med egen lagstiftning har detta också varit möjligt. Förfinskningsshotet kan därför i mycket större utsträckning antas vara ett faktum för de få svenskspråkiga i Nystad än vad det är på Åland.

Trängdheten i de polsk-finländska familjerna har en något annan karaktär. Den har att göra med parternas olika etniska, kulturella och nationella bakgrunder samt deras olika språk som möts på mikronivån inom varje familj. Trängdhet förorsakas av att det som antagits vara självklart inte är det, då parterna inte från början känt till varandras olika beteenderegler och kulturella koder som de vuxit upp med. Därtill saknar den polska parten en större referensgrupp av landsmän på nära håll, vilket den finländska parten inte saknar. Den finländska parten kan därför lätt få sina samhörighetskänslor bekräftade av omgivningen, vilket inte är möjligt för den polska parten. I någon större utsträckning är det inte heller möjligt för de få svenskspråkiga i Nystad eller för de finskspråkiga på Åland.

Hur man sist och slutligen kan välja att synliggöra sina identifikationer och kulturella samhörighetskänslor har att göra med såväl familjeförhållanden som samhälleliga och demografiska faktorer. De tvåspråkigt svenskspråkiga i Nystad har levt eller lever i enspråkigt svenska, tvåspråkiga och i finskspråkiga familjer. Detsamma gäller de finskspråkiga på Åland, där också alla dessa tre familjevarianter förekommer. I fråga om de polsk-finländska familjerna saknas de enspråkigt polska familjerna helt. I stället utgörs de rådande familjetyperna av finskspråkiga och av några svenskspråkiga. Endast i enstaka fall har den finländska parten lärt sig något polska, vilket dock inte nämnvärt inverkat på familjens normala dagliga språkbruk.

Inom de enspråkiga familjerna både i Nystad och på Åland är det ett tydligt privilegium att i den språkligt avvikande och trängda omgivningen kunna tala sitt modersmål, svenska respektive finska och på det sättet få sina tillhörighetskänslor bekräftade. Det framgår av delstudierna 1 och 2 att situationen likväl ändras så snart man får gäster eller möter folk utifrån som inte kan deras språk. Valet att tala sitt modersmål är således möjligt endast när alla parter behärskar det, vilket i dessa fall mest sker inom den privata sfären. I vissa fall i Nystad har svenskans status i omgivningen dock orsakat skamkänslor hos barnen som inte heller hemma vill tala detta språk. Såsom det framgår av delstudierna är kontakterna med släkt och vänner som bor på annat håll därför viktiga för de svenskspråkiga i Nystad och de finskspråkiga på Åland. Valet att tala sitt modersmål möjliggörs då på olika sätt, genom att

välja virtuella kontakter per telefon eller att planera konkreta besök exempelvis från Åland till fastlandet och tvärtom.

I språkligt blandade familjer såväl på Åland som i de polsk-finländska familjerna har den ena parten i enstaka fall velat lära sig den inflyttade partens modersmål, vilket gett bekräftelse åt hans eller hennes språkliga identifikation. Båda parterna i alla de tre delstudierna har också i princip kunnat förmedla sitt modersmål till barnen och på det sättet fått manifestera sina språkliga tillhörigheter. Men speciellt på Åland har den finskspråkiga särskilt tidigare upplevt restriktioner från den åländska släktens sida. Som följd har denna person antingen varit tvungen att avstå ifrån sitt val att tala sitt modersmål eller bestämt sig för att ändå fortsätta med det såsom ovan framgått. Att inte lära barnen sitt modersmål kan också ha varit ett frivilligt val. Olika skäl såsom arbetets karaktär med långa frånvaroperioder hemifrån, upplevda otillräckliga språkkunskaper, familjens framtidsplaner och i vissa fall t.o.m. den ena partens lättja har då stått i förgrunden. Alla de tre delstudierna ger exempel på sådana skäl.

En självklar restriktion för en språklig manifestation utgörs likväl av att det ute i omgivningen såväl på fastlandet som på Åland krävs (den lokala) majoritetens språk. Gällande Åland och Nystad är det endast i undantagsfall som det är möjligt att på dessa orter välja att tala sitt modersmål ute i samhället. Man kan känna till dessa få möjligheter på förhand såsom en del svenskspråkiga i Nystad har gjort eller exempelvis råka ut för att hjälpa turister. Den språkliga manifestationen i Nystad begränsas således både demografiskt och praktiskt av det lilla antalet svenskspråkiga på orten. På Åland utgörs restriktionen däremot av landskapets egen lagstiftning, som kräver svenska speciellt i officiella sammanhang. De finskspråkiga har likväl kunnat välja att tala finska sinsemellan i vissa enstaka situationer på sina arbetsplatser, i föreningar eller organisationer och på det sättet förhandla om sin finskhet i sin omgivning. Men samtidigt har genom denna olikhet en symbolisk gräns manifesterats mellan dem och de svensktalande ålänningarna, vilket kan ha förorsakat känslor av exkludering hos de finsktalande. Speciellt inom den privata sektorns arbetsplatser och ibland t.o.m. i mera offentliga sammanhang har de finskspråkiga anställdas språkkunskaper dock kunnat utnyttjas även av ålänningar. Dessa val har för sin del skapat samhörighetskänslor också med ålänningar och det åländska samhället, vilket avslöjar en dubbel tillhörighet och en förändring i identifikationerna.

I de polsk-finländska familjerna är valet att tala sitt modersmål för den polska partens del på liknande sätt begränsat. I offentliga sammanhang är det naturligtvis inte möjligt. Den språkliga tillhörigheten kan manifesteras endast ifall man har lyckats lära barnen sitt modersmål, om den finländska parten har lärt sig polska eller när man har kontakt med sina polska landsmän. Av den tredje delstudien framgår det att alla inte lyckats med att förmedla sitt modersmål till barnen och att det endast är några få finländare som någorlunda behärskar det polska språket. I stället kan den språkliga tillhörigheten manifesteras på andra sätt, exempelvis genom telefonkontakt eller besök till eller från det gamla hemlandet. Som en viktig kontaktarena fungerar även den katolska kyrkan, där tillfällen ofta erbjuds att tala polska med andra polacker, varigenom det är möjligt få sina samhörighetskänslor bejakade. En ytterligare möjlighet utgörs av den polsk-finländska föreningen med både finländska och polska medlemmar, även om det bara är få polacker som utnyttjat möjligheten. Känslor av samhörighet skapas där dessutom av att alla som deltar i föreningens verksamhet delar ett gemensamt intresse för Polen. Utom den språkliga gäller här även en kulturell manifestation.

Av delstudierna 1 och 2 framgår det vidare att man inom de flesta och speciellt i språkligt blandade familjer såväl i Nystad som på Åland har kunnat manifestera sin språkliga och kulturella tillhörighet genom att i varierande utsträckning välja massmedier, böcker eller musik, exempelvis finsk tangomusik, på sitt modersmål. I dessa val avslöjas en tydlig manifestation av en translokala samhörighetskänsla. Liksom ovan konstaterats har det varit valet av framför allt den svenska FST-kanalen som i detta avseende spelat en central roll i Nystad, medan radion haft samma translokala funktion på Åland. Samtidigt har de lokala medierna visat sig vara viktiga val på båda dessa orter, eftersom man också är intresserad av det som sker i ens aktuella boendemiljö. Genom dessa val avslöjas samhörighetskänslor också med den närmaste omgivningen, vilket tyder på en förändring i personernas självbild till dubbla identifikationer.

I alla de tre delstudier finns det exempel på att det inom det privata dessutom är möjligt att i någon utsträckning välja att manifestera sin etniska eller kulturella tillhörighet genom olika symboler eller kulturella praktiker. En del föremål och fotografier kan fungera som konkreta symboler för och manifestationer av de språkliga och kulturella rötterna på en annan ort. Därtill kan släkten bli manifesterad genom minnen och berättade historier och bilda en repertoar av de signifikanta andra. Varje gång man väljer att berätta dessa historier fungerar de som en länk som skapar kontinuitet från det förflutna

till det nutida livet. Vidare är namngivningstraditioner av barnen, mattraditioner eller festritualer kulturella praktiker som utgör konkreta val i sina sammanhang. Speciellt möjliggörs de två sistnämnda valen vid större årsfester, vilket framgår av artiklarna 2, 3 och 4. I en del fall är dessa val resultat av förhandlingar och kompromisser, varvid båda parterna i familjerna har accepterat dem och på det sättet skapat gemenskap, gett utrymme och bejakat manifestationer av varandras identifikationer.

Valet av kulturella praktiker kan vidare ha påverkats av omgivningen. Vissa rituella identifikationsmöjligheter kan helt saknas såsom det framgår av den andra delstudien i fråga om finskspråkiga på Åland. Följden har varit känslor av exkludering. I den tredje delstudien märks inverkan av omgivningens anorlunda kulturella praktiker bl.a. genom ungdomarnas motsträvighet i polsk-finländska familjer gällande kyrkobesök. Såväl på Åland som i de polsk-finländska familjerna har manifestationen av dessa rituella praktiker inte kunnat bli av eller minskats. Detta har orsakat besvikelse, men också förändring i praktikerna och därmed identifikationerna. Även delandet av hemarbeten samt valet av uppfostringsprinciper i de sistnämnda familjerna har påverkats av den finländska omgivningen, vilket lett till förhandlingar makarna emellan. Slutresultatet har i de flesta fall blivit förståelse och förändring också i manifestationen av parternas kulturella samhörighetskänslor.

5.1 Avslutande reflektioner

I denna undersökning har det varit fråga om personer i minoritetsgrupper och deras möjligheter till val av identifikationsanbud i olika kulturella omgivningar, där manifestationen av dem begränsats av demografiska eller samhälleliga skäl. Enligt resultaten i artiklarna har dessa på olika sätt trängda omgivningar orsakat förhandlingar av tillhörigheter och identifikationer, varför de kunnat markeras i olika utsträckning och på varierande sätt. Sammanfattningsvis kan konstateras att det varit fråga om medvetna val av modersmål och majoritetsspråken samt praktiker i olika vardagssituationer både hemma och ute i samhället. Genom olika aktiviteter såsom släktmöten och besök, telefonkontakter, bruk av massmedier, böcker eller musik, genom symbolvärden av en del föremål, fotografier och släkthistorier samt genom vissa kulturella traditioner har möjligheter öppnats för de intervjuade personerna att i de begränsade situationerna känna samhörighet och gemenskap med dem som talar samma modersmål eller har samma kulturella hemvist.

Dessa manifestationer har haft karaktären av att allra mest ske inom den privata sfären. De kan dessutom vara både konkreta, virtuella och imaginära, men samtidigt också translokala och transnationella, vilket innebär aktiviteter och kontakter över både språkliga och geografiska gränser. I de trängda situationerna har dessa aktiviteter och praktiker på sitt sätt kunnat bekräfta de intervjuade personernas språkliga och kulturella samhörighetskänslor.

Variation i identifikationerna har likväl kunnat märkas såväl mellan de intervjuade personerna som i aktiviteter och kulturella praktiker genom vilka de intervjuade personerna manifesterar sina identifikationer. För en del av dem har majoritetssamhället genom sina valmöjligheter blivit mera närvarande än för andra, vilket har tolkats som deras förändrade identifikationer. Vissa aktiviteter och praktiker kan i sin tur vara mera eller mindre förekommande än andra. Den språkliga tillhörigheten t.ex. har i vissa fall inte kunnat manifesteras, då allt språkligt och kulturellt stöd i den närmaste omgivningen saknas. Innerst inne identifierar man sig ändå med dem som man vet talar samma modersmål. En fråga kan dock ställas om inte den personliga samhörighetskänslan och även självbilden i en sådan trängd situation äventyras. I vissa andra fall kan en del föremål eller fotografier i sin tur ha blivit viktiga symboler för kulturella och språkliga tillhörigheter. Vidare kan valet av identitetsanbud i en del situationer inte ha varit möjligt, eftersom sådana inte existerat i den aktuella omgivningen. Det kan också ha funnits negativa stereotyper i samhället utanför som inverkat på att man inte öppet velat manifestera sin kulturella tillhörighetskänsla. Å andra sidan kan man själv av personliga skäl ha valt bort exempelvis en språklig identifikationsmöjlighet eller känt sig tvingad till det till följd av negativa attityder i den närmaste omgivningen.

Såsom ovan antytts har en del identifikationsanbud med tiden förlorat sin betydelse och orsakat förändring också i känslorna för kulturell tillhörighet och gemenskap. Exempelvis uppfyller en del massmedier såsom veckotidningar inte längre sin roll som translokala identitetsanbud i och med att de förmedlar en verklighet som i den nuvarande situationen känns främmande. I stället är det andra massmedier såsom radio och tv eller lokala medier som fått större betydelse i detta sammanhang. Även familjebanden och kontakterna till egna landsmän i det gamla hemlandet har i vissa fall blivit lösare under åren. Då en del av de signifikanta andra inte längre finns till har också kontakter av denna typ minskat tillika med deras betydelse för identifikationerna. I stället har kontakterna med personer i den nuvarande omgivningen tillsammans med nya kulturella praktiker fått ökad betydelse.

Denna undersökning har visat att man i de trängda situationer som ovan behandlats har haft vissa möjligheter att förhandla om samt i olika utsträckning och genom olika kulturella och språkliga praktiker markera sina tillhörighetskänslor. Detta har skett mestadels inom det privata både translokalt, virtuellt, imaginärt och symboliskt, men också känslomässigt och konkret. Samtidigt visar alla tre delstudier att inverkan av det lokala samhället på olika sätt är närvarande i de intervjuade personernas vardagsliv. Genom språkliga restriktioner, stereotyper, negativa attityder eller annorlunda kulturella praktiker anger samhället villkoren för deras handlingar och aktiviteter, men erbjuder samtidigt också nya möjligheter till olika identifikationer. Därmed har även de personliga samhörighetskänslorna hos dem i olika utsträckning förändrats och det kan talas om varierande mångkulturella tillhörigheter och identifikationer.

Jämförs undersökningsgrupperna i de tre delstudierna utgörs den mest hotade av de tvåspråkiga svenskspråkiga i Nystad med sitt passiva språkbruk och latent språkliga tillhörighetskänslor. Det är motiverat att fråga om den finska omgivningens roll som en självklarhet och den mest signifikanta andra i vardagslivets olika situationer kunde förändras, ifall den svenskspråkiga gruppens storlek skulle bli större och ifall det fanns institutionellt stöd för dem i den omedelbara närheten. Jämförbar med de svenskspråkiga i Nystad är också situationen hos de mångkulturella familjerna, där den ena parten saknar allt språkligt och kulturellt stöd i sin omgivning. Å andra sidan har den nya tekniska utvecklingen genom olika sociala medier lett till förbättrade kontaktmöjligheter, vilket kan tänkas påverka situationen för alla de tre undersökta grupperna. Att studera denna inverkan kan vara en utmaning för fortsatt forskning.

English summary

Minority groups and cultural encounters in tense situations. Identifications and cultural togetherness

The theme of this thesis is cultural encounters and identifications in situations that can be experienced as tense in several ways. According to the postmodern view, identity is seen not as stable and unchanging but constantly negotiable in relation to a great number of identity options that can comprise a person. In other words, there are possibilities to negotiate and acquire different identities at different times (see Hall 1992, 276-277). The aim of this thesis is to investigate, through three case studies and five articles, what possibilities there are for people who belong to small minority groups to negotiate and form their identity in tense situations. Is it possible that their individual and collective feelings of togetherness is threatened and that the tense condition has an influence on their self-esteem? The overall question in this study then is how people can communicate their sense of belonging or negotiate it in situations defined as linguistically, culturally, or demographically tense and how they can have their feelings of belonging recognized. The research questions are: *How do different identifications occur? How are they symbolized, manifested, and changed, in tense situations. To what extent is it possible to negotiate a personal sense of belonging or choose to manifest it?* I have tried to find the answers to these questions through three case studies.

The people introduced in this study are members of minority ethnic and language groups: Swedish Finns living in entirely Finnish surroundings in the town Uusikaupunki, a Finnish speaking group in the Åland islands - an autonomous Swedish speaking area, and spouses in Polish-Finnish families. Common to them all is that, in matters of culture, language and/or ethnicity, they differ from the majority around them. Therefore, encounters with people who are different from them cannot be avoided in everyday situations. These three groups are in focus in the three case studies in the thesis. The question is whether people in ethnically, linguistically, and culturally tense conditions have the possibility to communicate and negotiate their personal identifications or collective belonging; if they do, how do these identifications occur and how are they symbolized? Is it possible for the Swedish-speaking individuals in Uusikaupunki to manifest their difference as belonging to a culturally and linguistically different group, Swedish Finns, or has their sense of

togetherness changed? Is it possible as a Finnish speaker in a Swedish environment in Åland to identify with one's Finnish mother tongue, a Finnish background on the mainland or with Finnish traditions? Have the culturally and linguistically different backgrounds in Polish-Finnish families caused identification problems for spouses, and how have they handled the challenge? These questions are discussed in the five articles.

To obtain an idea as to the kind of tense situations presented in the case studies, it is important to know about the historical background and the societal context linked to them. It is probable that historical and societal developments both in Uusikaupunki and in Åland have led to the linguistic tensions prevalent in the local communities today. Even the negative demographic development in Uusikaupunki has contributed to the tense situation of the Swedish-speakers, since they lack a larger reference group speaking Swedish in their immediate neighborhood. In Åland, the Finnish language has been experienced as an impending risk, both historically and in society today; this has led to a situation where the Swedish speakers, first of all, want to guarantee the local majority position of their mother tongue. In a self-governing province and with a legislation of their own, this is possible. The threat of having to change one's language to Finnish is therefore much more a fact for the Swedish-speakers in Uusikaupunki than in Åland.

The tension in the Polish-Finnish families concerns the difference in ethnic, cultural, and national backgrounds as well as the different languages of the spouses, which their partners encounter in everyday family situations. The tension is caused by the fact what is seen as self-evident by one person may not be for the other. This is because they are not aware of each other's background nor do they know each other's cultural codes and rules of behavior; these rules being adopted in childhood. In addition, the Polish spouses lack a larger reference group of fellow countrymen in the vicinity. While the Finnish partners can easily have their feelings of togetherness confirmed by other Finns, the same is not possible for the Polish partner. It is also not so feasible for the Swedish-speaking individuals in Uusikaupunki or for the Finnish speakers in Åland either.

The basis of the present study is a large amount of interview material consisting of 77 interviews conducted in different years: in Uusikaupunki 1996-97, 2000, and 2003, in Åland 2005, and with the Polish-Finnish families 1988-89 and 1993-94. All the interviewees are anonymous with only the gender and the year of birth given in the articles. The interviews are so-called themed

interviews or half-structured interviews meaning qualitative deep interviews with only certain theme fields used. These themes are then deepened with complementary and more detailed questions during the interviews when the interviewees could, freely in their own way, formulate their answers and continue the conversation about the actual theme (see Ruotsala 2005, 65).

The most important theme fields in the interviews were language choice, traditions, use of media, child upbringing, role expectations at home, activities in associations and contacts. The theme language choice included discussions on how and on which occasions the interviewees use their mother tongue or the majority language. Which traditions they observe and which media they follow are important themes when investigating their different identifications. Discussions about child upbringing, role expectations and religious practices are assumed to reveal cultural values and belongings. Role expectations and religious practices, for the most part, concerned only spouses in the Polish-Finnish families. Activities in associations can also reveal collective identities. Furthermore, in order to understand the tense situations, it was important to discover on which occasions and why people eventually want to hide their collective belonging.

Articles and case studies

The results of the analysis of the material from the three case studies are presented in the five different articles. The theme in the first case study and the first article is Swedish-speakers and their Finnish-Swedishness in the Finnish town Uusikaupunki. In Finland, a Swedish-speaking person can often become involved in situations where the knowledge of the Swedish language of the Finnish speakers is insufficient or totally lacking. Therefore, the Swedish speaker cannot use his or her mother tongue in spite of the directions in the linguistic law. In Uusikaupunki, it is also a question of balancing between a personal feeling of Finnish-Swedishness and the societal and public Finnishness in the immediate situation (cf. Lojander-Visapää 2001, 26). Almost every day, the Swedish-speakers in Uusikaupunki may be forced to moderate some part of their personality and linguistic identity by speaking a language which is not their mother tongue. Accordingly, the theoretical starting point in the first article is bilingualism.

The theme in the second case study, Finnish identifications in a Swedish-speaking environment in Åland, is discussed in articles two and three. The

Finnish-speakers in Åland may feel that their situation is often tense and unjust, as do the Swedish-speakers on the mainland. In the second article, the starting point is the translocal belonging of the Finnish-speaking individuals. A translocal view focuses on everyday life in multiple and simultaneously interrelated social places; this means that identifications must be seen in relation to these localities (cf. Anthias 2009, 12). Translocal identifications are illustrated in the article by analyzing the family history and its meaning for the interviewees as well as the linguistic and ethnic manifestations revealed in the names of children and in the use of mass media. The third article focuses on encounters the Finnish-speakers have with the society in Åland and their possible experiences of inclusion and exclusion. Discussing the view of the sociologist Luhmann, philosopher Braeckman sees exclusion as the normal state in modern society, because no one can ever be totally included in all of its domains. The problem, therefore, is what possibilities individuals have in order to become included (Braeckman 2006, 69-72). The focus in the article is whether or when the Finnish-speakers have the opportunity to speak their mother tongue, which is the most important symbol of Finnishness in Åland.

The third case study concerns the Polish-Finnish families and their challenges in everyday situations, which can cause pressure in different ways. What each spouse sees as a right or wrong action or a more or less appropriate behavior can be problematic. The questions are discussed in articles four and five. In the fourth article, the focus is on the feelings of togetherness of the spouses and of achieving a space for their identity negotiations. There can be different forms of togetherness in the families (cf. Björnberg and Kollind 2003, 31-32), which can provide each partner with more or less space for their personal identification. By giving and receiving space, e.g. for cultural manifestations within the family, the spouses can reconstruct their self-esteem and cultural identifications. In the fifth and last article, the central questions concern the different values that are possible in a cross cultural marriage and how they can be understood. Values are seen as collective cultural expressions functioning as identity factors for those who share the same values (Dahl 2004, 139; Romano 1997, 37-38). When discussing something the spouses see as important, not only are their values revealed but also the issues they cannot agree upon. Therefore, dialogue between spouses is important as it gives them an opportunity to create a closer relation, to re-evaluate and to obtain mutual understanding (cf. Gadamer 2002, 302-303). Values associated with role expectations and child upbringing in the Polish-Finnish families are discussed in the article.

Conclusions

According to the findings in the articles, the tense situations in the three separate case studies have initiated negotiations on belonging and identification. One outcome is that the feelings of belonging of the interviewees are manifest in different ways and to different extents. The analysis of languages reveals that the mother tongue of the interviewees is still an essential and important identity factor, although in some cases they have made intentional choices in favor of the majority language. Furthermore, cultural belonging was found to be manifested by concrete practices in different everyday situations both at home and in society in general. The interviewees, in the study, achieved the possibility to feel togetherness with people who speak the same mother tongue or have the same cultural home. They achieved that through different activities, such as family meetings and visits, telephone contacts, use of mass media, literature or music and through the symbolic values of some objects, e.g. through photos and family stories and finally, through cultural traditions. These manifestations have for the most part occurred in their private sphere at home. This togetherness has the nature of being concrete and virtual as well as imagined, but at the same time even translocal and transnational, which means activities and contacts over both linguistic and geographical borders. In the tense situations, these activities have confirmed the feelings of linguistic and cultural togetherness of the interviewees in different ways.

However, variation can be noticed in the identifications between both the interviewees and the manifested cultural practices and activities. For some of the interviewees, the majority society is now more present with its many identity options than it is for others, and this can be interpreted as changed identification. Some of the activities and practices can occur more or less often than others; linguistic belonging, for example, was impossible to manifest in some cases, because the immediate neighborhood lacked speakers of the language. Nevertheless, deep inside these people identify themselves with the speakers of their mother tongue. However, a question arises, as to whether their personal feelings of belonging and even their self-esteem is at risk in such a difficult situation. In certain other cases, some objects or photos have in turn become important symbols for cultural and linguistic belonging. However, the choice of certain identification objects was not possible in some cases, as such objects do not exist in their actual surrounding. Moreover, negative stereotypes in society have possibly had an effect on an open manifestation of cultural belonging. On the other hand, some of the individuals may

have chosen not to manifest a linguistic belonging for personal reasons or felt forced to do so because of negative attitudes in the community.

Further, some identification objects may have lost their importance in the course of time and caused change even in feelings of cultural belonging and togetherness. Certain mass media items, such as weekly publications, no longer fulfil their role as translocal identity objects, because they convey a reality that people feel estranged from in their actual situation. Instead, there are other mass media productions, such as radio and television or some local papers that have now become more important in this connection. Even family ties and contacts with fellow countrymen in the old home country have lessened in several cases, especially as some of these important persons are no longer alive; thus, losing their significance for identification. Instead, contacts with the people in the actual neighborhood and some new cultural practices have now become more meaningful.

This study has shown that people, in spite of tense situations, have certain possibilities to negotiate and manifest their belonging and feelings of togetherness, to a different extent and through different cultural and linguistic practices. This has occurred, for the most part, in the private sphere and in several ways: through translocal and virtual means, in imaginary and in symbolic ways, as well as in ways that were made concrete or based on emotions. In these processes, even personal feelings of togetherness had changed to a different extent, and it is possible to see a variation of multicultural belongings and identifications.

When comparing the research groups in the three case studies, the most at risk are the bi-lingual Swedish speakers in Uusikaupunki because of their passive use of their mother tongue and their latent feelings of linguistic belonging. It is possible to question whether the role of the Finnish context as self-evident and most significant in different everyday situations could be changed by an increase in the number of Swedish-speakers, and by support from Swedish institutions in their area. Comparable with the Swedish-speakers in Uusikaupunki are the multicultural families, where the Polish partners lack any kind of linguistic and cultural support in their environment. On the other hand, the technical development of new social media has led to better contact possibilities and this may influence the tense situation of all three groups. Studying this influence can be a challenge for further research.

(Language revision: Elizabeth Nyman)

Källor och litteratur

Arkivmaterial

AA, Ahveniset r.y.:n arkisto, Mariehamn: Pöytäkirjat (ptk.) ja toimintakertomukset (tk.), 1972–2011. Säännöt 1972.

ÅA, Handskriftsavdelningen vid Åbo Akademis bibliotek: Kuf, Kaland svenska ungdomsförening r.f., Protokoll 1913–1975

ÅA, Kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi Cultura, Etnologiska samlingarna KIV Å L:

Intervjuer om "Kulturmöte" 1988–89 och 1993–94.

Intervjuer om svenskt i Nystad förr och nu 1996 och 2003.

Intervjuer om "Att vara finsk på Åland" 2005.

ÅFS: Ålands författningssamling 66/2005: Landskapslag om förhindrande av diskriminering i landskapet Åland

ÅLA, Åbo landskapsarkiv: Guvernörens i länet beslut, I Å 54, 1898/463.

Ålands Landskapsstyrelse 2003, Utbildnings- och kulturavdelningen:

Protokoll nr 5, 11.4.2003, Medborgaradress till Ålands landskapsstyrelse 2002 om hemspråksundervisning.

Otryckt material

Jykdok: Jyväskylän yliopisto:

Mononen, Mari 2012: Suomalaiset muukalaiset. Ahvenanmaan suomenkielisen vähemmistön kokemuksia ryhmästään ja äidinkiellensä asemasta. Pro gradu-tutkielma, Sosiologia/Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma.

ÅA: Åbo Akademi, biblioteket:

Berger, Anne-May 2001: Lisa för sinnet och stöd för minnet – en studie av de käraste hembrydnadernas funktioner. Pro gradu-avhandling i Nordisk etnologi.

Kuczynski, Anna-Liisa 2002: Att förhandla om gränsen. Ackulturation i polsk-finländska familjer. Licentiatavhandling i Nordisk etnologi.

Lindqvist, Yrsa 2003: Den stereotypa finlandssvensken i skenet av finskt och svenskt uppteckningsmaterial. Licentiatavhandling i Nordisk etnologi.

Åbo Akademi, nordisk etnologi:

Kuczynski, Anna-Liisa 2014: Representationer av finskhet och det finska språket på Åland. Opublicerat manuskript.

Seppälä-Kavén, Ulla 1997: Nystadssvenskarna – en osynlig minoritet. Seminarieuppsats i nordisk etnologi.

Åbo Akademi, socialpolitik:

Smeds, Leena 1982: De finskspråkiga – en minoritet eller ett nödvändigt ont på Åland? Cum laude-uppsats i socialpolitik.

Litteratur

Ala-Pöllänen, Anne 2017: Happy Ship? *Etnografinen tutkimus suomalaisista ja filippiiniläisistä merimiehistä suomalaisilla rahtilaivoilla*. Kansatieteellinen Arkisto 57. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Alestalo, Matti 1985: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Tapani Valkonen et al. (toim.), *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*, s. 101–200. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
- Allardt, Erik 1987: *Samhället Finland. Omvandlingar och traditioner*. [Helsingfors]: Schildt.
- Allardt Ljunggren, Barbro 2008: *Åland som språksamhälle. Språk och språkliga attityder på Åland ur ett ungdomsperspektiv*. Stockholm: Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- Anderson, Benedict 2007 [2006]: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Jorma 1993: Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus. Teppo Korhonen (toim.), *Mitä on suomalaisuus*. Helsinki: Suomen antropologinen seura.
- Anttonen, Marjut 1999: *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aro, Jari 2011: Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Seppo Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press, s. 35–60.
- Bade, Klaus J. 1992: 'Billig und Willig' – die 'ausländischen Wanderarbeiter' im kaiserlichen Deutschland. Klaus J. Bade (Hg.), *Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland. Migration in Geschichte und Gegenwart*, s. 311–324. München: C.H. Beck.
- Barth, Fredrik 1969: Introduction. Fredrik Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, s. 9–37. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- Bergbom, Barbara, Kaj Björkqvist, and Nils G. Holm 1996: A cross-cultural investigation of world view: Student samples from ten countries. I: Nils G. Holm and Kaj Björkqvist (eds.). *World Views in Modern Society. Empirical Studies on the Relationship between World View, Culture, Personality and Upbringing*, s. 29–46. Religionsvetenskapliga skrifter nr. 29. Åbo: Åbo Akademi University.

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 2003 (1979): *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Övers. Synnöve Olsson. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Björnberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin 2003: *Att leva själv tillsammans. Jämställdhet, autonomi och gemenskap i parrelationer*. Stockholm: Liber.
- Blom, Raimo 1989: Kohti informaatioyhteiskuntaa? Pertti Suhonen (toim.), *Suomi – muutosten yhteiskunta*, s. 82–99. [Porvoo – Helsinki – Juva]: WSOY.
- Bogucka, Maria 1993: Viljavainioita, tilanomistajia ja maaorjia. Maaseutuelämää Puolassa. Wim Blockmans (toim.), Raisa Vuohelainen (suom. toim.), *Eurooppa. Viljan ja viinin maaseutu*, s. 57–68. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
- Bring, Ove 2002: *Ålands självstyrelse 80 år: Erfarenheter och utmaningar*. Mariehamn, Ålands landskapstyrelse.
- Bringéus, Nils-Arvid 1990: *Människan som kulturvarelse. En introduktion till etnologin*. Stockholm: Carlssons.
- Brubaker, Rogers and Frederick Cooper 2000: Beyond "identity". *Theory and Society. Renewal and Critique in Social Theory*, vol. 29, s. 1–47.
- Burke, Peter 1993: We, the people: popular culture and popular identity in modern Europe. Scott Lash and Jonathan Friedman (eds.), *Modernity and Identity*, s. 293–308. Oxford: Blackwell.
- Clifford, James 1997: *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Cools, Carine 2011: *Relational Dialectics in Intercultural Couples' Relationships*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Connell, R. W. 1987: *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Cwejman, Sabina 1987: *Befrielse eller exploatering? Om kvinnoliv i statens, kyrkans och frihetsrörelsens Polen*. Monograph from the Department of Sociology, University of Gothenburg No 38. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Dahl, Øyvind 2004 (2001): *Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Daly, M. 1970: Women in the Catholic Church. R. Morgan (ed.), *Sisterhood is Powerful. An anthology of writings from the womens liberation movement*, p. 124–138. New York: Random House.
- Davis, Norman 1984: *Heart of Europe. A short history of Poland*. Oxford: Clarendon Press.
- Dzięgiel, Leszek 1998: *Paradise in a Concrete Gage. Daily Life in Communist Poland. An Ethnologist's View*. Kraków: Arcana.
- Dziewanowski, M. K. 1977: *Poland in the twentieth century*. New York: Columbia University Press.
- Ekströmer, Melcher 1991: *Buskar och fåglar. En socialantropologisk studie av górale, bergsfolket i södra Polen*. Lund: Lund Monographs in Social Anthropology 1.
- Eriksen, Thomas Hylland 2002 [1993]: *Ethnicity and nationalism. Anthropological Perspectives*. Second edition. London: Pluto Press.
- Finnäs, Fjalar 2001: *Finlandssvenskarna inför 2000-talet – en statistisk översikt*. Finlandssvensk rapport nr 40. Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Fishman, Joshua A. 1989: *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon – Philadelphia: Multilingual Matters Ltd.
- Fogelström, Johanna 2014: Integration – en ömsesidig process. Staffan Beijar & Maria Rosenlöf (red.), *Välkommen hem. En bok om all världens åläningar*, s. 58. Mariehamn: Ålands mångkulturella förening r.f.
- Fägerborg, Eva 1999: Intervjuer. Lars Kajser & Magnus Ölander (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, s. 55–72.
- Gadamer, Hans-Georg 2002 [1975]: *Truth and Method*. New York: Continuum.
- Giddens, Anthony 1999 [1991]: *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.

- Gothóni, René 2002: Inledning: Humanioras egenart. I: René Gothóni (red.), *Att förstå inom Humaniora*, s. 11–23. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Goffman Erving 2011: *Jaget och maskerna En studie i vardagslivets dramatik.* (orig. *The presentation of self in everyday life*, 1959). Stockholm: Norstedts.
- Granholm, Kerstin 1999: Kaland's svenska ungdomsförening r.f. Jouko Välimäki (vast. toim.), *Uudenkaupungin Joulu 1999*, s. 94. Uusikaupunki: LC Uusikaupunki.
- Gripenberg, Martin 2001: *För två modersmål. En bok om tvåspråkiga elever. Är det mödan värt att gå i svensk skola när hemspråket oftare är finska än svenska?* [Helsingfors:] Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner, vol. 163.
- Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt Perspektiv 2001. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. (red.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Gustafson, Per 2007: Ett transnationellt perspektiv på migration. Erik Olsson et al., (red), *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*, s.15–42. Umeå: Boréa.
- Haavio-Mannila, E. - M. Sokołowska 1978: Social position of women. Erik Alldardt and Włodzimierz Wesołowski (eds.), *Social Structure and Change, Finland and Poland. Comparative Perspective*, s. 183–216. Warszawa: Polish Scientific Publishers.
- Hagmark-Cooper, Hanna 2008: *Avsked och återseende. Sjömanshustruns liv under 1900-talet.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Hall, Stuart 2002 (1999): *Identiteetti.* Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- ” 1992: The question of cultural identity. Stuart Hall, David Held and Tony McGrew (eds), *Modernity and its futures*, s. 274–316. Cambridge: Polity Press.
- Harvio, Aino 1947: *Uudenkaupungin kansanopetustyön vaiheet kansakoulun täyttyessä 75 v.* [Uusikaupunki].

- Henning-Lindblom, Anna and Karmela Liebkind 2007: Objective ethnolinguistic vitality and identity among Swedish-speaking youth. *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. The Swedish-Speaking Finns. Issue eds. Karmela Liebkind, Tom Moring and Marika Tandefelt, s. 161–183. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hentilä, Marjaliisa 2006: Ahkera suomalainen nainen – pellolta tiskin taakse. Naisten palkkatyön historiaa. Päivi Lipponen (toim.), *Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä*, s. 136–159. Helsinki: Kirjapaja.
- Hentilä, Seppo 1999: Itsenäinen Suomi idän ja lännen välissä. Tuomas M. S. Lehtonen (toim.), *Suomi. Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äärien historiaan ja kulttuuriin*, s. 86–116. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Herberts, Kjell 2000: Vi är, vi bor, vi arbetar – geografiska och demografiska fakta om finlandssvenskarna. Charlotte Moring och Gun Oker-Blom (red.): *Vad vet vi om oss?* s. 34–49. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Hertzberg, Lars 2002: Om inlevelsens roll i filosofin och humaniora. René Gothoni (red.), *Att förstå inom humaniora*, s. 25–40. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Hinton, Perry R. 2000: *Stereotypes, Cognition and Culture*. London: Psychology Press.
- Hirdman, Yvonne 2001: *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoeckert, Ephraim, Jussi Nuorteva 1987: *Historisk och oekonomisk beskrifning öfver siö-staden Nystad. Historiallinen ja taloustieteellinen kuvaus rannikko-kaupunki Uudestakaupungista. Uusikaupunki: Uudenkaupungin kaupunki*.
- Hoffmann, Charlotte 1991: *An Introduction to Bilingualism*. London and New York: Longman.

- Honko, Lauri 1988: Studies on tradition and cultural identity. An introduction. Lauri Honko (ed.), *Tradition and Cultural Identity*, s. 7–26. Uppsala: NIF Publications No. 20.
- “ 1995: Traditions in the construction of cultural identity and strategies of ethnic survival. *European Review*, vol 3, No. 2, s. 131–146.
- Hurme, Helena 1999: Individualismi vs. kollektivismi perhesukupolvien suhteita määräävänä tekijänä Suomessa ja Puolassa. *Gerontologia, Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n julkaisu* 13 (3), s. 127–135.
- Huttunen, Laura 2006: Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*, s. 55–82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hytönen, Juhani 1995: *Lapsikeskeinen kasvatus*. Helsinki: WSOY.
- Illman, Ruth & Peter Nynäs 2005: *Kultur, människa, möte. Ett humanistiskt perspektiv*. [Lund:] Studentlitteratur.
- Jaakkola, Magdalena 1994: Puolalaiset Suomessa. Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*, s. 128–161. [Helsinki]: Gaudeamus.
- Jansson, Gunnar 1997: Introduction. Lauri Hannikainen and Frank Horn (eds.), *Autonomy and Demilitarisation in International Law: the Åland Islands in a Changing Europe*, s. 1–7. The Hague: Kluwer Law International.
- Jensen, Iben og Hanne Løngreen 1995: En oversigt over interkulturel kommunikationsforskning. Iben Jensen og Hanne Løngreen (red.) *Kultur og kommunikation. Interkulturel kommunikation i teori og praksis*, s. 13–51. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Johnsson, Peter, Yrjö Lautela 2004: *Puola, vanhaa ja uutta Eurooppaa*. Helsinki: Edita Publishing.
- Kangaspunta, Seppo 2011: Traditionaalisista yhteisöistä verkkoyhteisyyteen. Seppo Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*, s. 15–34. Tampere: Tampere University Press.

Kaukovalta, Kyösti 1961 [1917]: *Uudenkaupungin historia. Ensimmäinen osa.* Uusikaupunki: Uudenkaupungin kaupunki.

” 1929: *Uudenkaupungin historia. Toinen osa 1721–1809.* Uusikaupunki: Uudenkaupungin kunta.

” 1930: *Uudenkaupungin historia. Kolmas osa 1809–1875.* Uusikaupunki: Uudenkaupungin kunta.

” 1962: *Uudenkaupungin historia. Neljäs osa 1875–1918.* Uusikaupunki: Uudenkaupungin kaupunki.

Kause, Pilvikki 2006: Kädelle suutelu elää sitkeästi Puolassa. Presidentti on suutelijoista ylin, mutta eletä myös kavahdetaan. *Helsingin Sanomat* 10.3.2006, B1.

Kirkko muutosten keskellä 2004: [Kimmo Kääriäinen et al., toim.], *Kirkko muutosten keskellä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000–2003.* Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Klessmann, Christoph 1992: Einwanderungsprobleme in Auswanderungsland: das Beispiel der 'Ruhrpolen'. Klaus J. Bade (Hg.), *Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland. Migration in Geschichte und Gegenwart*, s. 303–310. München: C.H. Beck.

Klinkmann, Sven-Erik 2011: *I fänrikarnas, martallarnas och dixietigrarnas land. En resa genom det svenska i Finland.* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Kolstrup, Søren 2010: *Polske stemmer. Polske indvandringsbølger 1892–2008.* Frederiksberg: Frydenlund.

Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, s. 129–147. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos r.y.

Kuczynski, Anna-Liisa 2006: Kaksikielisenä suomalaisten keskellä. Identifikaatioita Uudenkaupungin kielellisessä ahtaudessa. Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen (toim.), *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*, s. 267–292. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Kuvaja Christer, Martin Hårdstedt & Pertti Hakala 2008: *Det åländska folkets historia IV. Från finska kriget till Ålandsrörelsen 1809–1920*. Mariehamn: Ålands kulturstiftelse.
- Kühl Jørgen 2003: *The National Minorities in the Danish-German Border Region. The Case of the Germans in Sønderjylland/Denmark and the Danes in Schleswig-Holstein/Germany*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning.
- Lange, Anders och Charles Westin 1981: *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys*. Stockholm: LiberFörlag.
- Later-Chodyłowa, Elzbieta 1992: Polonia w krajach Skandynawskich. Finlandia. Barbara Szydłowska-Cedłowa (red.), *Polonia w Europie. Praca zbiorowa*, s. 595-600. Poznań: Polska Akademia Nauk.
- Later-Chodyłowa, Elzbieta & Michał Zieliński 1979: Polonia w Finlandii. Dzieje i współczesność. *Przegląd Zachodni* 1979, nr 2, s. 146–162. Poznań.
- Lehmusto, Heikki 1930: *Kappale suomalaista sivistyshistoriaa. Suomalaisen Kansakoulun Ystävät 1889–1929*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Lehtonen, Heikki 1990: *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Tuomas, M. S. 1999: Johdanto. Tuomas M. S. Lehtonen (toim.), *Suomi outo pohjoinen maa. Näkökulmia Euroopan äärien historiaan ja kulttuuriin*, s. 10–16. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Liebkind, Karmela 2000: Kultur, identitet och fördomar. Charlotte Moring och Gun Oker-Blom (red.), *Vad vet vi om oss?* s. 19–33. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- ” 1994: Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Karmela Liebkind (toim.), *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*, s. 21–49. [Helsinki:] Gaudeamus.
- ” 1988: *Me ja muukalaiset – Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- ” 1984: *Minority Identity and Identification Processes: A Social Psychological Study*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.
- ” 1987: *Två modersmål – en identitet*. [Helsingfors:] *Skolstyrelsens informationsblad* nr 3-4.

- ” 1996: The Social Psychology of Ethnic Identity. Jarmo Kervinen – Anu Korhonen – Keijo Virtanen (toim.), *Identities in Transition – Perspectives on Cultural Interaction and Integration*, s. 9–25. [Turku:] Publications of the Doctoral Program on Cultural Interaction and Integration.
- Liebkind, Karmela, Marika Tandefelt, and Tom Moring 2007: Introduction: why a special Issue on the Swedish-speaking Finns? *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. *The Swedish-Speaking Finns*. Issue Editors Karmela Liebkind, Tom Moring and Marika Tandefelt, s. 1–11. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lindelöf, Karin S. 2006: *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Göteborg & Stockholm: Makadam.
- Lindqvist, Yrsa 2001: Bastun och finlandssvenskarna. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt Perspektiv*, s. 359–382. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2001a: Den sociala bakgrunden som språkmarkör. Kulturmöten, kontakter och gränsöverskridningar. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt Perspektiv*, s. 72–99. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2001b: Den äkta finlandssvensken? A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt Perspektiv*, s. 259–270. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2001c: Hur ”de andra” varit och upplevts som annorlunda. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt Perspektiv*, s. 185–205. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2008: Tradition och turism på Åland. Ett insamlingsprojekt om historia och nutid. Yrsa Lindqvist (red.), *Tradition och turism på Åland. Att använda kulturarvet*, s. 9–20. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Lipniacka, Ewa 1997: *The Xenophobe's Guide to the Poles*. Horsham: Ravette Publishing.
- Lippman, Walter 2004 (1922): *Public Opinion*. Mineola, N.Y.: Dover Publications.
- Lojander-Visapää, Catharina 2001: *Med rätt att välja. Språkval och språkstrategier i språkligt blandade hushåll i Helsingfors*. Helsingfors: Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland, nr 630.
- Lotti, Leila 1983: *Suomalaisten uskonnollisuudesta 1951 ja 1982*. Suomen Gallupin julkaisusarja n:o 10. Helsinki: Suomen Gallup.
- Lönnqvist, Bo 1981: *Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä*. Jyväskylä: Gummerus.
- " 1993: Med lik i lasten? Regionen och identiteten. *Laboratorium för folk och kultur* 1/1993, s. 3–5. Helsingfors: Föreningen Brage.
- " 2000: Julgädda och mumintroll – finlandssvensk kultur i en föränderlig värld. Charlotte Moring och Gun Oker-Blom (red.), *Vad vet vi om oss?* s. 50–55. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- " 2001a: Diskursen och det oartikulerade varandet. Ett ifrågasättande av identitetskonstruktionen. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 443–450. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- " 2001b: Myten om den finlandssvenska familjen. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 26–36. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- " 2001c: Retoriken i den etniska mobiliseringen. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 16–25. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- " 2001d: Språkgränsen som kulturellt och ideologiskt fenomen. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk*

självhävdelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv, s. 149–160. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Lönnroth, Harry 2009c: Suomalainen teollisuuskaupunki, ruotsalainen kieli-
saareke. Ruotsinkielisyys Tampereella 1700-luvulta 2000-luvulle.
(Harry Lönnroth (toim.), *Tampere kieliyhteisönä*, s. 105–145. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lönnroth, Harry & Paula Rossi 2008: Språkhistorien i stadshistorien. Språk i
kontakt i Tammerfors och Uleåborg. Jan Lindström et al. (red.), *Svens-
kan i Finland 10*, s. 197–211. [Helsingfors: Helsingfors universitet].

Mattsson-Eklund, Benita 2000: *Alla tiders Åland. Från istid till EU-inträde*. [Ma-
riehamn]: Ålands landskapsstyrelse.

Meinander, Henrik 2010: *Finlands historia. Linjer, strukturer, vändpunkter*.
[Helsingfors]: Söderströms.

Modeen, Tore 1983: Utformningen av finlandssvenskarnas konstitutionella
status 1917–1919. Max Egman och Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Fin-
land 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*, s. 98–107. Helsingfors:
Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, Nr 511.

Moldrheim, Solveig 2001: Framstillinger av "de andre": Stereotypier i kate-
gorier. Line Alice Ytrehus (red.), *Forestillinger om "den andre". Images of
Otherness*, s. 135–157. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Morawska, Ewa 1977: *The Maintenance of Ethnicity: Case Study of the Polish-
American Community in Greater Boston*. San Francisco: R & E Research
Associates.

Nerdrum, Monica 1998: Skärgårdskvinnor och skärgårdskunskaper. Kurt
Genrup et al. (red.), *Etnografi på hemmaplan*, s. 133–149. Åbo: Etnolo-
giska institutionen vid Åbo Akademi, Rapport 8.

Nellemann, George 1967: *Den polske indvandring til Lolland-Falster*. Maribo:
Nationalmuseet.

Nellemann, George 1981: *Polske landarbejdere i Danmark og deres efterkommere.
Et studie af landarbejder-indvandringen 1839–1929 og indvandrerne integration i det danske samfund i to generationer*. [København]: Nationalmu-
seet, Folkelivs studier 7.

- Paasio, Veikko 1967: *Uudenkaupungin historia. Viides osa, 1918–1966*. Uusikaupunki: Uudenkaupungin kaupunki.
- Pettersson, Lena 2003: Genusarbetsdelning – sega strukturer i förändring? Christina Florin & Torbjörn Lundqvist (red.), *Historia – en väg till framtiden? Perspektiv i det förflutnas roll i Framtidsstudier*, s. 133–153. Institutet för framtidsstudiers skriftserie: Framtidsstudier nr 6, 2003. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Povrzanović Frykman, Maja 2004: Transnational perspective in ethnology: From ‘ethnic’ to ‘diasporic’ communities. Maja Povrzanović Frykman (ed.) *Transnational Spaces: Disciplinary perspectives. Willy Brandt Conference Proceedings*, s. 77–100. Malmö University: International Migration and Ethnic Relations (IMER).
- Povrzanović Frykman, Maja and Michael Humbracht 2013: Making Palpable Connections. Objects in Migrants’ Transnational Lives. *Ethnologia Scandinavica*, Vol. 43, 2013, s. 47–67.
- Pulkkinen, Tuija 1999: Kielen ja mielen ykseys. 1800-luvun suomalaisen nationalismin erityispiirteistä ja perinnöstä poliittisessa ajattelussa. Tuomas M. S. Lehtonen (toim.), *Suomi. Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin*, s. 118–137. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pullat, Raimo 1997: *Suomi ja Puola. Suhteita yli Itämeren 1917–1941*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Pöysä, Jyrki 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*, s. 331–360. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Raitanen, Leena 2012: *Ahveniset. Ahvenanmaan suomenkielisten yhdistys Ahveniset r.y. 40 vuotta 1972–2012*. Mariehamn: Ahveniset r.y.
- Raninen-Siiskonen, Tarja 1999: *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS.

- Ravaud, Jean-Françoise & Henri-Jacques Stiker 2001: Inclusion/Exclusion. An Analysis of Historical and Cultural Meanings. Gary L. Albrecht, Catherine D. Seelman and Michael Bury (eds), *Handbook of Disability Studies*, s 490–512. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Romano, Dugan 1997 [1988]: *Intercultural Marriage. Promises et Pitfalls*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, s. 45–76. Helsinki: Ethnos r.y.
- ” 2014: Onko suomella sijaa? Suomen- ja meänkielisiä ääniä Haaparan arjessa. Nobofumi Inaba et al. (toim.) *Juuret marin murteissa, latvus yltyä Uraliin*. Juhlakirja Sirkka Saarisen 60-vuotispäiväksi 21.12.2014, s. 267–281. Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 270.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko 1994: *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Sandberg, Neil C. 1974: *Ethnic Identity and Assimilation: The Polish–American Community. Case Study of Metropolitan Los Angeles*. New York: Praeger.
- Seurujärvi-Kari, Irja 2013: Saamelaisdiskurssi, kieli ja valta. Pirjo Kristiina Virtanen, Lea Kantonen ja Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa*, s. 55–84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 244.
- Sigfrids, Sven 1970: Skolan är nystadssvenskarnas fasta samlingspunkt. *Svenskbygden* nr 1, s. 6. Helsingfors: Svenska Folkskolans Vänner.
- Sinisalo, Hannu 2005: Kuva tutkimuksen välineenä ja lähteenä. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11, s. 207–232. Helsinki: Ethnos r.y.
- Sjöblom-Immala, Heli 2015: *Puolisona maahanmuuttaja – Monikulttuuristen perheiden viihtyminen Suomessa ja muuttosuunnitelmat*. Helsinki: KAKS, Kunnallisanalan kehittämissäätiö.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.

- Snellman, Hanna 2015: *Everyday Language Policies: Embodiment of Language-Related Experiences of Finnish Women in Sweden*. Mia Halonen, Pasi Ihalainen and Taina Saarinen (eds), *Language Policies in Finland and Sweden. Interdisciplinary and Multi-sited Comparisons*, s. 196–219. Bristol: Multilingual Matters cop.
- ” 2003: *Sallan suurin kylä – Göteborg*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sobisiak, Walerian 1983: *Kultura rodzima Polonii zachodnioeuropejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Statistiska tabeller 1911: Statistiska tabeller över språkförhållandena i Sydvästra Finland, sammanställda av J. K. A. Eklund. *Album utgivet av Åbo avdelning II*, s. 96–159. Helsingfors: Åbo avdelnings förlag.
- Stier, Jonas, 1998: *Dimensions and Experiences of Human Identity. An Analytical Toolkit and Empirical Illustration*. Göteborg: Göteborg University, Department of Sociology. Monograph No 69.
- ” 2003: *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Ståhlberg, Krister 1995: Den finlandssvenska identitetens variationer. Krister Ståhlberg (red.), *Finlandssvensk identitet och kultur*, s. 25–76. Åbo: Meddelanden från Ekonomisk statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Ser. A: 441.
- Suhonen, Pertti 1988: *Suomalaisten arvot ja politiikka*. [Juva: WSOY].
- Suksi, Markku 2005: *Ålands konstitution. En sammanställning av material och tolkningar i anslutning till självstyrelselagen för Åland*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Sundback, Susan 2010a: Etnicitet och sammanhållning. Susan Sundback och Fredrica Nyqvist (red.), *Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion*, s. 65–84. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2010b: Nationell minoritet och etnisk identitet. Susan Sundback och Fredrica Nyqvist (red.), *Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion*, s. 45–63. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- ” 1994: *Tv-tittandet och den finlandssvenska identiteten*. Åbo: Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Ser. A: 419.
- Sundberg, Jan 1985: *Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten. H.133.
- Sysiharju, Anna-Liisa 1960: *Equality, home, and work. A socio-psychological study on Finnish student women's attitudes towards the woman's role in society*. [Mikkeli: Tekijä].
- Szczepański, Jan 1970: *Polish Society*. New York: Random House.
- Talve, Ilmar 1990: *Suomen kansankulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Thurén, Britt-Marie 1996, Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genussteoretiska begrepp. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3-4, s. 69–85.
- Thode-Arora, Hilke 1999: *Interetnische Ehen. Teoretische und methodische Grundlagen ihrer Erforschung*. Berlin: Reimer.
- Thomas, William and Florian Znaniecki, 1918-1920: *The Polish Peasant in Europe and America I–V*. Boston, Mass.: Bagder.
- Toivanen, Reetta 2013: Alkuperäiskansojen oikeudet – totta ja tarua. Pirjo Kristiina Virtanen, Lea Kantonen ja Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa*, s. 33–54. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 244.
- Tudeer, Erik 1993: *Det åländska folkets historia V:1 1920-1990*. [Mariehamn: Ålands kulturstiftelse].
- Uggla, Andrzej Nils 1994: Den polska kolonin i Sydsverige under tidigt 1900-tal. *Multiethnica* nr 13, s. 16–18.
- ” 1997: *I nordlig hamn: Polacker i Sverige under andra världskriget*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Urry, John 2000: *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Rutledge.

- Vilkuna, Kustaa – Eino Mäkinen (valok.) 1976: *Isien työ. Veden ja maan viljaa, arkityön kauneutta*. Helsinki: Otava.
- Virta, Erkki 1994: *Tvåspråkighet, tänkande och identitet. Studier av finska barn i Sverige och Finland*. Del 1, Sammanfattning. Stockholm: Stockholms universitet, Psykologiska institutionen.
- Wedel, Janine 1986: *The Private Poland. An Anthropologist's Look at Everyday Life*. New York: Facts on File Publications.
- Wolanik Boström, Katarzyna 2005: *Berättade liv, berättat Polen*. Umeå: Umeå Universitet, Institutionen för Kultur och Medier/Etnologi.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2000: *Ett bättre liv. Finlandssvenskar i Sydafrika – om emigration, minnen hemlängtan och nostalgi*. Åbo: Migrationsinstitutet, Migrationsstudier B 4.
- Ylirajainen kulttuuri. *Etnisyys Suomessa 2000-luvulla* 2006, (toim. Tuomas Martikainen). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS.
- Zubrzycki, J. 1956: *Polish Immigrants in Britain A Study of Adjustment*. The Hague: M. Nijhoff.
- Zukin, Sharon 1993: Postmodern urban landscapes: mapping culture and power. Scott Lash and Jonathan Friedman (eds.), *Modernity and Identity*, s. 221–247. Oxford: Blackwell.
- Ågren, Marja, 2006: *”Är du finsk eller...?” En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige*. Göteborg: Bokförlaget Arkiblag.
- Åström, Anna-Maria 2001a: Om det ”inre” och det ”yttre” i det finländska själslandskapet. Kärnsymbolik i ett civilisationshistoriskt perspektiv. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 398–421. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2001b: Språk, klass och kultur i småstaden. Den sociala och språkliga strukturen i tre småstäder. A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövudelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 100–141. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- ” 2001c: Är en dubbel identitet möjlig? A-M. Åström, B. Lönnqvist, Y. Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk självhövadelse och marginalitet i kulturanalytiskt perspektiv*, s. 37–49. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- ” 2005: Den etnologiska forskningsprocessen – En djupdykning i mentala och materiella sfärer. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, s. 25–42. Helsinki: Ethnos r.y.
- Östman, Ann-Catrin 2000: *Mjölks och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Österlund-Pötzsch, Susanne 2008: ”Vår väg är havet” – det maritima Mariehamn och Mariehamnares förhållningssätt till sjöfarten som kulturarv. *Laboratorium för folk och kultur* 1–2/2008, s. 29–33.

Elektroniska publikationer och Internetresurser

- Anthias, Floya 2009: Translocational Belonging. Identity and Generation: Questions and Problems in Migration and Ethnic Studies. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration*, vol.4, 1/2009.
http://www.etmu.fi/pdf/FJEM_1_2009.pdf (19.11.2009)
- Axelsson, Monica och Ulrika Magnusson 2012: Forskning om flerspråkighet och kunskapsutveckling under skollåren. Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson och Inger Lindberg (red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet, Rapportserie 5:2012. http://www.and-rasprak.su.se/polopoly_fs/1.109436.1353674571!/menu/standard/file/Flerspr%C3%A5kighet%20-%20en%20forsknings%C3%B6versikt.pdf. (15.9.2016)
- Braeckman, Antoon 2006: Niklas Luhmann's systems theoretical redescription of inclusion/exclusion debate. *Philosophy & Social Criticism*, 32 (1), 65–68. <http://psc.sagepub.com/cgi/content/refs/32/1/65>. (10.12.2009)
- Cambridge Dictionaries Online: community. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/>. (12.3.2015)

- Encyclopædia Britannica*, Poland. <http://www.britannica.com/EB-checked/topic/466681/Poland> (6.10.2014)
- FOS 2016: *Finlands officiella statistik* (FOS): Befolkningsstruktur [e-publikation]. ISSN=1797-5387. 2015, Tabellbilaga 2. Befolkningen efter språk 1980 - 2015. Helsingfors: Statistikcentralen. http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_2016-04-01_tau_002_sv.html (8.4.2016)
- ” 1910: SVT, *Suomen virallinen tilasto VI*. Väestötilastoa 45:1. Suomen väkiluku 31 p:nä joulukuuta 1910. Helsinki 1915. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/67350/vara45_1_1910.pdf?sequence=1 (10.4.2013)
- Heikkilä, Elli 2008: Esipuhe. Elli Heikkilä (toim.), *Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina*. Vuoden 2007 seminaariraportti. Web Reports No. 32, s. 4. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/webreport/webreport_032.pdf. (6.8.2015).
- Heikkilä, Riie 2011: *Bättre folk, bättre smak? Suomenruotsalaisten maku ja kulttuuripääoma*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:5. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26320/battrefo.pdf?sequence=1> (27.7.2011).
- Henricson, Sofie 2013: *Svenska i finsk miljö. Interaktion, grammatik och flerspråkighet i samtal på svenska språköar i Finland*. [Helsingfors]: Helsingfors universitet. <http://hdl.handle.net/10138/40361> (17.8.2015).
- Hirvi, Laura 2016: *Identities in Practice. A Trans-Atlantic Ethnography of Sikh Immigrants in Finland and in California*. <http://dx.doi.org/10.21435/sfe.15> (29.6.2017).
- Kettunen, Pauli 2009: *Pohjoismainen hyvinvointivaltio. Leijona ja kolme kruunua – 200 vuotta Suomen sodasta ja rauhasta*. Eduskunnan juhlaseminaari 13.5.2009. <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/pubman/templates/1.htm?id=2406> (10.11.2014)
- Kyrkolag* 26.11.1993/1054. Kapitel 3: Kyrkans administrativa och språkliga indelning, 5§, Församlingars och kyrkliga samfälligheters språk. <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1993/19931054>. (18.5.2011)
- Lamont, M[ichéle] 2001: Symbolic Boundaries: Overview. (Editors-in-Chief: Neil J. Smelser and Paul B. Baltes), *International Encyclopedia of the*

- Social & Behavioral Sciences*, s. 15341–15347. Elsevier. <http://www.science-direct.com/science/referenceworks/0080430767>. (3.12.2009)
- Lukkarinen Kvist, Mirjaliisa 2006: *Tiden har haft sin gång. Hem och tillhörighet bland sverigefinnar i Mälardalen*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Tema Äldre och åldrande. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:22330/FULL-TEXT01.pdf> (22.6.2017)
- Lundström, Krista 2005: *Bland purfinnar och papperssvenskar. En studie av hur finsk gemenskap görs*. C-uppsats, Etnologiska institutionen. Lund: Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1329621> (20.11.2014)
- Lönnroth, Harry 2009a: *Svenskt i Tammerfors. Tre undersökningar om språk och samhälle i det inre av Finland*. Tampere: Tampere University Press. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95460/svenskt_i_tammerfors_2009.pdf?sequence=1. (17.6.2015)
- ” 2009b: Det femte landskapet? Svenska språköar i Finland som objekt för Språkvetenskaplig forskning. Kirsten M. Berg (red.), *En färd i språket. Festskrift till Marketta Sundman på 60-årsdagen den 12 mars 2009*, s. 98–113. Åbo: Åbo universitet, Nordisk filologi. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/43995/festskrift-sundman.pdf> (17.6.2015)
- Matyska, Anna 2014: *Transnational Families in the Making. The Polish experience of living between Poland and Finland during and after the Cold War*. Tampere: Tampe University Press. E-book: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94861/978-951-44-9327-0.pdf?sequence=1>. (8.6.2015)
- Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina* 2004: Elli Heikkilä (toim.), Ritva Viertola-Cavallari, Päivi Oksi-Walter, Jonna Roos. Web Reports No. 2. Turku: Siirtolaisuusinstituutti <http://www.migrationinstitute.fi/fi/webreport-2/monikulttuuriset-avioliitot-sillanrakentajina>. (8.6.2015)
- ” 2014: Elli Heikkilä, Päivi Oksi-Walter ja Minna Säävälä (toim.). Turku: Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 46. http://www.migrationinstitute.fi/files/publications_Elli_Heikkila.pdf. (8.6.2015)
- Mäkinen, Maarit 2009: *Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis: 819. [Tampere]:

- Tampere University Press. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7642-6>. (10.3.2015)
- Oxford Dictionaries: community. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/>. (12.3.2015)
- Palmu, Harri, Hanna Salomäki, Kimmo Ketola, Kati Niemelä 2012: *Haastettu kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Haastettu-kirkko-e>. (8.9.2014)
- P-N: Uudenkaupungin Pohjola-Norden, jäsenkirje 2/ 2013; jäsenkirje 1/ 2014. http://www.pohjola-norden.fi/fi/jaarjestao/yhdistykset/varsinais-suomi_ja_satakunta/uusikaupunki/?id=772 (25.03.2014)
- Ruotsala, Helena 2011: Kaksi kukkaroa ja kaksi kelloa. Ylirajaisuutta ja monipaikkaisuutta Tornion Haaparannan kaksoiskaupungissa. *Sananjalka* 53 (2011), s. 196–217. Turku: Suomen Kielen Seura. <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0558-4639/53/kaksikuk.pdf> . (29.6.2017)
- Salomäki, Hanna 2014: Kirkkoon sitoutumisen alueelliset erot. Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Hanna Salomäki (toim.), *Leikkauspintoja kirkon jäsenyyteen*, s. 5–39. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 35. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Leikkauspintoja-kirkon-j%C3%A4senyyteen>. (5.9.2014)
- Sanders, Gunilla 2003: *Rapport efter intervjundersökning om det svenska språkets ställning på Åland*. <http://www.regeringen.ax/composer/upload/modules/publikationer/vitbokgunillarrapporttext.pdf> (7.5.2013)
- Självstyrelselag för Åland 16.8.1991/1144. <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1991/19911144>. (7.9.2011)
- Språklag 148/1922, Helsingfors den 1 juni 1922. <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/1922/19220148>. (14.4.2011)
- SPYL 2014: Suomi-Puola Yhdistysten liitto, Historia. <http://www.suomipuola.fi>. (12.8.2014)

Statistisk årsbok 1912: *Suomen tilastollinen vuosikirja 1912*. Annuaire statistique de Finlande 1912. Tilastollinen päätoimisto. <http://hdl.handle.net/10024/67173>. (18.4.2011)

Suomen Kaupunkiopas. Suomalaista kaupunkitietoa verkossa. Uudenkaupungin kaupunki. <http://www.kaupunkiopas.com/kaupunki/Uusikaupunki/> (26.11.2013)

Turun Puola-Suomi Yhdistys 2014: https://www.facebook.com/pages/Turun-Suomi-Puola-yhdistys-ry/539632596131398?sk=info&ref=page_internal (26.8.2014)

Uppslagsverket Finland, 2011 (upphovsman Johan Lindberg), Helsingfors: Svenska folkskolans vänner. <http://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Naeringsstruktur>. (8.4.2016)

Uudenkaupungin seurakunta, Uusikaupunki <http://www.ukisrk.fi/default.asp?id=3AB9A5D0-17C34BDEB58D-D2EE91CFC05A&Method=details&bid=42327382188>. (4.7.2016)

Yle/TV1, Mot 25.10.2004, <http://www.yle.fi/mot/af041025/manus.htm> (30.1.2013)

Zjednoczenie Polskie w Helsinkach. The Helsinki Polish Association, www.p Polonia-finlandia.fi (12.8.2014)

ÅFS: *Ålands författningssamling 2005*, Nr 66. Landskapslag om förhindrande av diskriminering i landskapet Åland. <http://www.regeringen.ax/afs2005.pbs> (7.6.2012)

Ålandstidningens publicistiska linje. <http://www.alandstidningen.ax/files/0000atpublic.jpg>. (7.5.2013)

ÅSUB 2015: Ålands statistik- och utredningsbyrå. Befolkning. http://pxweb.asub.ax/PXWeb/pxweb/sv/Statistik/Statistik_BE/ (10.4.2016)

Tidningsmaterial

Aura: *Aura, Tietoja Turun kaupungista ja Länsi-Suomesta* 28.1.1881. Kotimaalta. Uusikaupunki tammikuun 23 p. (sign. K)

Hbl, *Hufvudstadsbladet* 8.8.1921, Attentat mot svenska folkskolan.

" 11.5.1923, Svenska skolan hotad i Nystad

- " 27.5.1923, Folkskoleintrigerna i Nystad. Också attentat mot svenskheten (sign. Gaml)
 - " 5.10. 1923, Oformligheterna hos läropliktslagen. Trots föräldrarnas önskan få två finsktalande barn icke intagas i svensk skola.
 - " 3.11.1956, Sex barn i svenska skolan i redarnas gamla Nystad.
 - " 27.9.1970, Svensk folkskola i Nystad har fem elever, två klasser (av PL)
 - " 19.3.1971, För lite yrkeskunnig arbetskraft på Åland. Omskolning bote-medel.
 - " 6.10.1973, Svenskspråkig folkskola i Nystad. Svenskheten överlever, fullmäktigeplats målet (av Per Lindberg).
- NT: *Nystads Tidning. Notis- och annonsblad för Nystad med omnejd*, N:o 8, 19.2.1896, Från allmänheten (av Omnes)
- " N:o 11, 11.3.1896, Nystad: Röstbegränsningssammanträdet (utan sign.)
 - " N:o 52, 30.12.1896. Till läsaren! (av Red.)
- NÅI: *Nya Åland*, 11.5.2012, De valde att flytta till Åland. 4,8 procent av ålänningarna har finska som modersmål. Behovet av arbetskraft lockade finnar till Åland (av Nina Smeds)
- US: *Uudenkaupungin Sanomat. Tietoja Uudestakaupungista ja sen ympäristöstä*, 21.2.1896, Ääniasteikon rajoittamiskysymys Uudessakaupungissa (av Työmies)
- " 28.2.1896, Uudenkaupungin Sanomain toimitukselle! Raastuvan kokous karkauspäivän (av – l –).
 - " 13.3.1896, Nystads Tidningin toimitukselle (av Totuuden harrastaja)
- UA: *Uusi Aura*, 17.6.1899, Uutisia Turusta ja lähiseuduilta, Suomalainen kesäjuhla
- " 18.6.1899, Huveja, Suomalainen kesäjuhla
 - " 27.6.1899, Turun kaupungista ja läänistä, Maarianhaminan suomalainen kesäjuhla

" 6.9.1910, Yleisiä ja paikkakunnan uutisia, Maarianhaminan suomalainen kansakoulu sulettu

VF: *Västra Finland*. 30.3.1898, Åbo stad och län, Fastställda stadgar

" 3.1.1914, Kalands Ungdomsförening

" 11.11.1924, Svenska dagen i Nystad.

VN: *Västra Nyland* 27.9.1923, Med lagens hjälp.

" 2.1.1953, Kalands uf besöker H:fors, Evitskog.

" 9.1.1953, Lärarinna måste spela teater för att få ut lönen. Kalands uf på turné.

Ål: *Åland*, 10.10.1891, Mariehamn och Åland: Folkligt föredrag (annonser)

" 21.10.1891, Hvarjehanda (av *Pelle*)

" 5.5.1894, 24.2.1904, 8.4.1905, 17.5.1905, Tjänstsökande (annonser)

" 21.8.1895, Det finska undermineringsarbetet på Åland II (av *Observator*)

" 7.9.1895, Mariehamns-bref. (av *Pär*)

" 5.1.1897, Mariehamn och Åland, Haraldsby finska folkskola

" 24.10.1896, Mullvadsgångarna leda i dagen (ledarartikel)

" 14.8.1897, Föreslagen sångfest på Åland I (ledarartikel)

" 7.5.1898, 8.4.1899, Offentliga nöjen (annonser)

" 10.12.1898, Fastare sammanslutning II. (ledarartikel)

" 18.5.1899, 6.6.1899, Diverse (annonser)

" 19.2.1902, Mariehamn och Åland, Den privata finska folkskolan

" 1.9.1903, 30.8.1904, 2.9.1905 Diverse (annonser)

" 31.10.1903, Några ord till åländska sjömännen och emigranterna (av *Plebej*).

" 16.3.1904, Mariehamn och Åland, Sammanträden

- " 16.12.1905, Mariehamn och Åland. Föredragningslista vid stadsfullmäktigessammanträde i dag kl. 7 e.m.
- " 26.5.1906, Bref från åländska bygder (av A...f)
- " 21.7.1906, Offentliga nöjen (annons)
- " 9.8.1906, Vår plikt! (av *Sylvester*)
- " 30.3.1907, Sammanträden (annons)
- " 27.7.1907, Åter ett par ord om utvandringen (av A. D.)
- " 18.4.1908, Siffrorna tala. (av *-n*)
- " 29.4.1908, Mariehamn och Åland. Finska folkskolan i Mariehamn och överstyrelsen för skolväsendet
- " 8.5.1909, Svenskhetens bevarande (ledarartikel)
- " 24.11.1909, Diverse 1.12.1909, Daglista, 28.5.1910, Diverse. (annonser)
- " 16.3.1910, Reflexioner med anledning av förfinsknigen på Åland (av *W-r S-m*)
- " 28.5.1910, Frågan om finsk folkskola i Mariehamn (ledarartikel); Diverse (annonser)
- " 7.9.1910, Mariehamn och Åland. Mariehamns finska folkskola stängd
- " 30.3.1968, Snart aktuellt ta arbetskraft utifrån (av Anders Mattsson)
- " 7.6.1969, 370 lediga arbetsplatser fylldes under maj månad (av Rolf-Lennart Witting)
- " 27.2.1971, Praktisk svenska lockar feriejobbare (av Nils O. Lundberg)
- " 29.2.1972, Främmande miljö i ett nytt hotell (insändare av Betänksam)
- " 16.3.1972, Finsk förening började planeras inom kyrkans ram (av Lasse Wiklöf)
- " 25.3.1972, Den finska föreningen (ledarartikel)

- " 30.3.1972, "Åland" skriver anstötligt om finsk förening (av Sten-Erik Abrahamsson);
- " 30.3.1972, Ålänningarnas minoritetsskydd (ledarartikel)
- " 6.4.1972, Åland klarar sig inte utan finsk arbetskraft (av Lasse Wiklöf)
- " 6.4.1972, "Åland" skadar självstyrelsen (av Sten-Erik Abrahamsson i Dagens debatt)
- " 11.4.1972, Finska föreningen valde styrelse
- " 6.5.1972, Radioprogramråd har diskuterat tidningen Åland (av G.W.)
- " 8.6.1972, Extra jubileumsbilaga, "Så upplever några ickepolitiker Ålands självstyrelse av idag" (av Lasse Wiklöf)
- " 3.8.1972, Idiotiskt tro skolfinskan förfinskar (av F.d. ålänning)
- " 8.11.1973, Språkkurser i svenska
- " 20.11.1973, Åter- och inflyttare fick bra betyg av arbetsgivare (av Rolf-Lennart Witting)
- " 1.3.1975, Minoriteter på Åland? (av HS)
- " 28.6.1975, FN-stadga ej för minoritet? (av En av dom som anser att minoriteter ej bör handla som om de vore majoriteter)
- " 20.3.1976, Stadsstyret förordar frivillig finska från femman (av Anders Mattsson)
- " 18.6.1977, Språkforskares läromodell: "Alla finska barn på Åland borde undervisas på finska" (av Birgitta Åmossa);
- " 18.6.1977, Finsk skolundervisning (kommentar av R L W);
- " 18.6.1977, Åboprofessor: "Unesco-konventionen om skolor gäller inte Åland" (av John Stenius)
- " 4.11.1977, Ålands finska förening vill "sticka upp" (av Rolf-Lennart Witting)

- " 3.12.1977, Landstinget får inte två sina händer från ansvaret för skol-finskan (kommentar av HS)
- " 19.1.1978, Landstinget. Klartecken för finskan i femman (utan signatur)
- " 22.6.1978, Ahvenisets ordförande: "Viktigt med tjänstemän på Åland som kan finska" (av Rolf-Lennart Witting)
- " 19.10.1978, Ohederligt inte erkänna minoritet (av Stefan Friman)
- " 24.10.1978, Varför ej annons på finska? (av Tuulikki Metsola)
- " 10.2.1979, Språkkunniga behövs mest inom turismen/sjöfarten (av John Stenius)
- " 30.1.1979, Finska föreningen: "Inför språkintyg för hembygdsrätt" (av Hasse Svensson)
- " 8.5.1980, Ahveniset fick eget infoblad (av Uffe Stambej)
- " 8.9.1981, "Inflyttningen måste bromsas" (av J-E. Berglund)
- " 17.12.1983, Är språket viktigare än tillväxten?
- " 24.10.1987, Finskan stötesten för vidare utbildning. "Åländska unga måste klara svenskspråkiga riksskolor" (av Annette Bergbo)
- " 16.12.1987, Pappor tog initiativet till finskt lexis (av Marika Lönn)
- " 19.12.1987, Blir det debatt om "finskis"? (ledare av Ray Söderholm)
- " 28.5.1988, "Finskis" utan lokaler i höst (av Marika Lönn)
- " 19.10.1989, Sundback (s) talar för finska daghem, annonser (av Jan-Erik Berglund)
- " 20.10.1989, Sundbacks inlägg kan få oanade konsekvenser (ledare av Anders Mattsson)
- " 21.10.1989, Barbro Sundback förklarar sig. "Se finskspråkiga på Åland som invandrarna i Sverige!" (av Jan-Erik Berglund)
- " 24.11.1992, Språkkunskap ingen belastning inom EG (Benita Mattsson-Eklund i ledarsticket)

- " 3.4.1995, Slumpen får inte styra förekomsten av språkbåd (av Harry Jansson i ledarsticket)
- " 11.4.1995, Språkbåd som komplement (insändare av Johanna Bojer och Jannik Svahnström)
- " 1.11.1995, Skrämmande med finska daghem (insändare av "Tycker en som med själ och hjärta är ålänning och svensk")
- " 3.11.1995, Bra med finskis (insändare av "En som inte kan finska")
- " 9.11.1995, Skillnad på "finskis" och finska daghem (ledare av Harry Jansson)
- " 7.12.1995, Tudeer går mot finskt språkbåd (av Kerstin Österman)
- " 16.4.1996, Ny lag täpper till lucka i språkskyddet (ledare av Harry Jansson)
- " 19.6.1996, Risk att ålänningarna blir andra klassens medborgare (Runa-Lisa Jansson i Dagens debatt)
- " 27.2.1997, LS svarar Jomala kommun. Svenska är daghems undervisningsspråk (av Christer Carlsson)
- " 28.10.1997, Finska språkets ställning på Åland (av Frank Horn i debattserien "Ålands självstyrelse 75 år 1922 – 1977")
- " 1.10.1998, Ny ansökan om het kurs i finska (av Benita Mattsson-Eklund)
- " 5.6.2000, Åland har råd med lite mänskligare språkpolitik (av Jouko Kinnunen i Dagens Debatt)
- " 9.6.2000, Skolministern: Hemspråk är flyktinghjälp (av Ove Andersson)
- " 14.11.2001, De åländska politikerna har språkfrågan i sina egna händer (ledare av Harry Jansson)
- " 14.10.2002, Dubbla budskap om språk är förödande (ledare av Benita Mattsson-Eklund)
- " 4.3.2003, Fullt hus när ungdomar mötte riksdagskandidater (Av Kerstin Österman, Ungt Val)

- 4.3.2003, Så här sa kandidaterna (av Marika Johansson, Ungt Val)
- " 8.9.2004, Strategi för språket behövs – inte vitbok (ledare av Jan Helin)
- " 29.10.2004, Hemspråk eller inte hemspråk är inte frågan (ledare av Jan Helin)
- " 14.5.2012, Föreningen Ahveniset firade 40-års jubileum (av Nina Eriksson)
- ÅU: *Åbo Underrättelser* 5.9.1910, Staden och länet. Finska folkskolan i Mariehamn stängd
- " 23.8.1913, En svensk ungdomsförening bildad i Nystad
- " 18.5.1923, Skolstyrelsen och Nystads svenska skola. Skolstyrelsen känner ej att skolans existens vore hotad
- 8.2.1925, Runebergs fest i Nystad
- " 1.4.1925, Svenska folkpartiets i Nystad årsmöte. Styrelsens sammansättning för arbetsåret. En privat svensk folkskola sedan hösten. (Nystadskorrespondent)
- " 14.11.1933, Svenska dagen i Nystad,
- " 10.2.1934, Nystad, Runebergsdagen.
- " 28.9.1950, ÅU startar insamling för Nystads svenska folkskola. Stor hjälpaktion med Åbolands svenska ungdomsförbund
- " 12.10.1950, Glöm inte att hjälpa Nystad!
- " 16.11.1950, Nystadssvenskarna är tacksamma för 2 ½ års tryggad skolgång
- " 29.11.1950, Slutligt Nystads-bokslut 675.000
- " 20.12.1950, Nystads svenska folkskola firar glad julfest
- " 3.2.1951, Runebergsfesten i Nystad
- " 31.8.1951, Nystadsskolan börjar läsåret med goda förutsättningar
- " 8.11.1953, Svenska dagen i Nystad

- " 9.3.1954, Arbetets vänners ekenäskör i Nystad (av S.)
- " 19.8.1975, Skolstart i länet. Samgång i Korpo, Nystad indrogs

Bilaga 1

Att välja identitet? Identitetsförhandlingar hos olika minoritetsgrupper

Intervjuschema för nystadssvenskarna

Personuppgifter: man, kvinna, födelseår, yrke/titel, utbildn./examen, arbetar inom.., gift/ogift/sambo/skild, giftermålsår, änka/änkling, har barn, har barnbarn

Familjens/släktens historia och betydelse

Föräldrarnas yrke och språk? Var tillbringades barndomen/ungdomen? Berätta om studier(var?) och arbetslivet (även tidigare anställningar). De bästa vännerna (från barndomen, studietiden, senare?) Hur ofta eller under vilka omständigheter träffar man släktingar? Känns det som ett nöje eller plikt? När brukar man tänka på sin barndomsfamilj och på sina släktingar? Finns det någon central person inom familjen/släkten? Vilken betydelse har släktnamnet? Har man hemma något/några föremål som man ärvt eller som länge funnits inom familjen? Hurudana känslor väcker detta/dessa föremål? Har man kvar gamla fotografier/porträtt och vad betyder de för er/familjen idag? När tittar man på dem? Finns det inom familjen gamla historier som man brukar berätta vidare eller som berättas när man träffar släktingar? **Vad eller vilka personer tror ni att har inverkat mest på vad ni har blivit?**

2. Familjen/informantens språk och språkbruk?

Vilket är informantens modersmål? Skolspråk? Utbildningsspråk? Vilket är hemspråket nu? Makans/makens modersmål? Vilket språk talar informanten med barnen? Vilket språk talar maken/maken med barnen? Med den övriga släkten? Vilket språk talar barnen med kamraterna på fritiden/i skolan? Är barnen gifta med svenskspråkiga/finskspråkiga? Barnbarnens språk? Vilket är informantens språk med arbetskamraterna/förmannen/arbetsledaren? I bekantskapskretsen? Är vännerna huvudsakligen svenskspråkiga/finskspråkiga? Hur bra anser informanten att han/hon behärskar finska/svenska? **Är det viktigt att kunna/få tala svenska?** Har man haft nytta av språkkunskapen? Vad är det som avgör, vilket språk man väljer i olika situationer? I språkligt blandade sällskap? Händer det att båda talar sitt modersmål, när finsk- och svenskspråkiga möts? Eller växlar man mellan språken? Eventuella missförstånd beroende på bristfälliga språkkunskaper? Konflikter?

3. Kontakterna och mötesarenorna

Har man alltid bott på samma ort? Orsaker till eventuell flyttning och valet av bostadsmiljön? Har man sommarstuga? Var? Var brukar man fira semester? Känner man andra svenskspråkiga i Nystad? Brukar man träffa svenskspråkiga/finskspråkiga i grannskapet? I staden? På annan ort, var? Under fritiden, var? På offentliga platser (församling, skola daghem, bank, affärer, klubbar o.s.v.)? Hur ofta sker detta? Finns det svenskspråkiga/finskspråkiga på arbetsplatsen? (Var är arbetsplatsen belägen? Avgjorde språkkunskaperna arbetsplatsen/hobbyverksamheten?) Finns dessa på samma/en annan ort? Har detta förändrats under åren? Saknar man svenska kontakter (vänner, bekanta)? Saknar man svensk service? Finns det någon person/miljö, med vilken/där man talar svenska, fast man "normalt" talar finska? Anses det viktigt? Hurudant är förhållandet mellan språkgrupperna i allmänhet (ev. språkkonflikter, bemötandet från de finskspråkigas sida, rikssvenskhet)? Har förändringar skett i detta avseende? Hurudana?

4. Språk och identitet (identitetsmarkörer/manifestation)

Är informanten/familjen mantalsskriven som svenskspråkig/finskspråkig? Finns det strategier bakom detta? Barnens namnval? Hur har barnens skolgång ordnats?

Vilka tidningar prenumererar man på? Vilka tidningar läser man? Vilka TV-program ser man på (FST? Ser man Sveriges TV?) Vilka radiokanaler lyssnar man på? Vad läser man med/för barnen? Vilken betydelse har musiken (finsk/svensk)?

Deltar man i någon politisk verksamhet, varför? Känner man till SFP och dess verksamhet? Har partiet verksamhet i Nystad? Röstar man på SFP (i riksdagsval)? Finns det någon svenskspråkig verksamhet i Nystad? Vad i så fall (Pohjola-Norden)?

Finns det några jul- eller påsktraditioner som man uppfattar som svenska? Vad anser man om t.ex. Lucia-firandet/Svenska dagen/stafettkarnevalen? Firar man/deltar man själv i dessa? Vilka traditioner anser man som typiskt svenska/finska? Har man själv någon tradition hemma? Har det skett förändring i detta avseende? Är det något annat än språket som skiljer åt en finsk och svenskspråkig på denna ort? Vad är det i så fall?

5. Hemorten/hembygden

Anses denna ort som finskspråkig/svenskspråkig/tvåspråkig? Vad är bra/dåligt med orten? Känner man sig hemma här? Vad är avgörande för hemkänslan just på den här orten?

6. Självpresentation/självbilden

Hur beskriver Ni er själv för utomstående? Berätta hur en presentation kan gå till. Beskriver Ni er på olika sätt vid olika tillfällen? Är det viktigt att motparten känner till er bakgrund? Vad är viktigt, när Ni tänker på er själv (finlandsv./finsk/både och)? Vilken betydelse har er familjehistoria och språktillhörighet för er? Har Ni blivit djupt berörd av något som har med er språkliga identitet att göra? När har något sådant hänt/brukar sådant hända och på vilket sätt har Ni reagerat/reagerar på det? Berätta, i hurudana situationer man kan bli medveten om sin finlandssvenskhet. Med vem eller med vilka kan man känna gemenskap/främlingskap? Händer det att man känner sig annorlunda ibland? När kan sådant hända?

Vill man undvika att avslöja sin svenskspråkighet, att sticka ut (rädd? skäms man)? När händer det? När eller i hurudana situationer kan man berätta om sin språkbakgrund? Hur upplever man språksituationen i Nystad (attityder/fördomar)?

Hurudana framtidsplaner har man?

Bilaga 2

Valinnainen identiteetti? Identiteettineuvottelut eri vähemmistöryhmillä

Haastatteluteemat Ahvenanmaan suomenkielisille

Henkilötiedot: mies/nainen, syntymävuosi, ammatti/arvo, koulutus/tutkinto, työssä (missä?), naimisissa/naimaton/avopuoliso/eronnut/leski, av. solmimisvuosi, lapsia/ei lapsia, lastenlapsia

1. Perheen/suvun historia ja merkitys

Vanhempien ammatti ja kieli? Missä viettänyt lapsuuden/nuoruuden? Kerro opinnoista (missä?) Sekä työelämästä (myös aikaisemmista työpaikoista), Parhaat ystävät (miltä ajalta?)

Miten usein tai milloin tapaa sukulaisia? Tuntuuko se hauskalta vai onko se kuin velvollisuus? Milloin on tapana ajatella lapsuuden perhettä ja sukulaisia? Onko perheessä/suvussa ollut joku keskeinen henkilö? Mikä merkitys on sukunimellä? Onko kotona joitakin esineitä, jotka on saatu kotoa tai peritty (olleet esim. kauan suvussa)? Millaisia tunteita nämä esineet herättävät? Oletko säilyttänyt vanhoja valokuvia lapsuudesta/perheen jäsenistä? Onko niillä jotain merkitystä teille nykyään? Onko niitä tapana katsella joskus? Milloin? Kerrotaanko suvusta/perheestä vanhoja tarinoita, joita muistellaan tapaamisissa? **Mikä asia/mitkä asiat tai kuka/ketkä henkilöt ovat eniten vaikuttaneet siihen, mitä teistä on tullut?**

2. Perheen/haastateltavan kieli ja kielen käyttö

Mikä on äidinkielenne/koulukieli/opiskelukieli? Mikä on tällä hetkellä kotikielenne? Puolison äidinkieli? Mitä kieltä itse puhutte/olette puhunut lastenne kanssa? Entä puolisonne? Mitä kieltä käytätte sukulaisten kanssa? Mitä kieltä lapset käyttävät kaveripiisissään/koulussa? Ovatko lapset naimisissa ruotsinkielisen/suomenkielisen kanssa? Lastenlasten kieli?

Mitä kieltä puhutte työpaikalla/tuttavapiisissä? Ovatko ystävänne/työtoverinne pääasiassa ruotsinkielisiä/suomenkielisiä? **Onko mielestänne tärkeää voida puhua suomea?** Onko teillä ollut hyötyä suomenkielen taidosta? Mikä ratkaisee kielen valinnan kun seurueeseen kuuluu sekä ruotsin- että suomenkielisiä? Onko milloinkaan tapahtunut, että kumpikin puhuu omaa kieltään ja tulee ymmärretyksi? Vaihteletteko kieltä, jos mukana on molempia kieliä

puhuvia? Onko milloinkaan sattunut kielestä johtuvia väärinkäsityksiä? Onko ollut ristiriitoja kieliasioissa?

3. Kontaktit ja tapaamispaikat

Oletteko aina asuneet samalla paikkakunnalla/paikalla? Miksi valitsitte tämän paikan/miksi olette muuttaneet? Onko teillä kesämökki? Missä? Missä teillä on tapana viettää lomaa?

Tunnetteko muita suomenkielisiä Ahvenanmaita? Tapaatteko heitä asuinalueellanne/muualla? Missä? Entä työaikana/vapaa-aikananne? Millaisissa yhteyksissä? Virallisissa yhteyksissä? Miten usein? (seurakunta/koulu/päiväkotipankit/kaupat/kerhot/yhdistykset/terveydenhuolto jne)

Vaikuttiko kielitaito työpaikan saantiin? Entä vaikuttaako se harrastuksiin? Onko näissä asioissa tapahtunut muutoksia ajan kuluessa? Millaisia?

4. Kieli ja identiteetti (identiteetin osoittajat/manifestaatiot)

Oletteko kirjoilla suomenkielisenä/ruotsinkielisenä? Onko sen takana jokin strateginen syy? Lasten nimien valinnat? Onko lasten äidinkielen opetusta järjestetty? Osallistuvatko he vapaaehtoiseen suomenkielen opetukseen? Millaisia ongelmia olette kohdanneet näissä asioissa?

Mitä päivä-/viikkolehtiä tilaatte/ostatte? Mitä tv-kanavia mieluiten seuraatte? Entä radiokanavia?

Kuunteletteko suomalaista/ruotsinkielistä musiikkia?

Mitä olette lukeneet lastenne kanssa? Minkäkielisiä kirjoja luette itse (mieluiten)? Osallistutteko johonkin poliittiseen toimintaan? Miksi? Onko suomenkielillä mahdollisuus vaikuttaa politiikkaan? Onko jollakin puolueella suomenkielistä toimintaa Ahvenanmaalla?

Osallistutteko yhdistystoimintaan? Onko se suomen-/ruotsinkielistä? Jos toiminta on suomenkielistä, kertokaa lähemmin siitä.

Pidättekö yllä mitään suomalaisia perinteitä perheessänne? Millaisia (vuotuisjuhlat, perhejuhlat jne)? Vietetäänkö Ahvenanmaalla Suomen itsenäisyyspäivää? Vietättekö itse sitä mitenkään? Millaisia muita perinteitä perheessänne on?

Miten Ahvenanmaan ruotsinkieliset eroavat mielestänne suomenkielisistä?

Mitkä ovat tämän paikkakunnan hyvät/huonot puolet? Tunnetteko olevanne täällä kotona? Mistä se johtuu? Mitä haluaisitte muuttaa toisenlaiseksi?

5. Minäkuva/itseidentifikaatio

Miten kuvailisitte itseänne jollekin vieraalle henkilölle? Miten esittelette itsenne? Tapahtuuko se eri tavalla painottaen eri tilanteissa? Miksi? Onko tärkeää, että vastapuoli saa tietää teidän olevan suomenkielinen? Mikä merkitys perhetaustalla ja äidinkielellä on käsitykseenne itsestä?

Oletteko joskus kokenut jotain erityistä (positiivista/negatiivista), jonka syynä on ollut puhumanne kieli? Millaisesta tilanteesta on ollut kyse ja miten se on teitä koskettanut?

Millaisissa tilanteissa tulee tietoiseksi suomenkielisyydestään?

Kenen/keiden kanssa tunnette yhteenkuuluvuutta/vierautta? Tunnetteko joskus itsenne erilaiseksi kuin muut? Milloin sellaista tapahtuu?

Haluatteko vältellä ilmaisemasta suomenkielisyyttänne? Hävettääkö se? Voiko joutua silmätikuksi? Uskaltaako kaikille kertoa olevansa suomenkielinen? Miten suomenkielisiin suhtaudutaan?

Miten koette kielitilanteen Ahvenanmaalla? (Asenteet? Ennakkoluulot?)

Tulevaisuudensuunnitelmanne?

Bilaga 3

Frågelista om

KULTURMÖTE

Interojuschema för mångkulturella familjer

I Bakgrundsuppgifter

Den polska parten::

När flyttade Ni till Finland? Har Ni bott på andra orter före den nuvarande, var? Vad var den främsta orsaken till inflyttningen? Hur bestämde Ni er att komma till Finland och inte till andra länder? Hurdana förväntningar hade Ni vid inflyttningstiden angående Finland? Har dessa senare förverkligats? Hur uppfattade Ni de första kontakterna med majoritetsbefolkningen?

Båda parterna:

Visste Ni något om Polen/Finland/polacker/finländare tidigare? Hade Ni tidigare rest utomlands/träffat utlänningar? Hur träffades Ni? Hur reagerade familjen/släkten/vännerna till att Ni skulle gifta er med en utlänning? Har den första reaktionen förändrats senare?

II Hem och familj

1. Vilket språk talas det som gemensamt språk hemma hos er? Vilket var det första språket när ni träffades? Vilket/vilka språk talar barnen? Vilken betydelse har barnens språkkunskaper? Kan den finländska frun/mannen polska? I vilka situationer används det polska språket ?

2. Anser Ni att Ni har något eller några typiska polska drag i vardagslivet (t.ex. livsrytm, livsstil etc.) som skiljer sig från det finländska? Vilka är dessa i så fall och på vilket sätt skiljer de sig?

3. Vad är Er syn på mannens och kvinnans roller i familjen? Anser Ni Er syn vara typisk polsk/finländsk och på vilket sätt skiljer den sig från den finländska/polska i så fall? Har Ni t.ex. några typiska kvinno- eller manssysslor i Ert hem? Har det i detta avseende uppstått konfliktsituationer och hur har Ni i så fall löst dem?

4. Anser Ni att barnen uppfostras på olika sätt i Polen och i Finland? Om så, hur uppfostras barnen i Polen? Uppfostrar Ni Era barn på polskt eller finskt vis? Varför? Har man i Er familj stött på problem i uppfostringsfrågorna och hur har man löst dessa?

III Mathushållning och matvanor

1. Anser Ni att Ni radikalt ändrat på Era matvanor efter att Ni gift er/flyttat ihop med en finländare/polack? På vilket sätt har detta i så fall skett?
2. Tillreder man polska maträtter hemma hos Er? Hur ofta sker detta? Vem i så fall tillreder dessa rätter och vilka/hurdana är dessa? Hur har Ni/makan/maken lärt sig laga polsk mat? Är dessa rätter typiska festrätter eller vardagsmat i Polen? När brukar Ni äta dem?
3. Har Ni haft svårigheter att få tag i några typiskt polska matvaror eller råämnen till maten i Finland? Ifall sådana inte funnits i affärerna har Ni försökt skaffa dem på något sätt eller ersätta dem med något annat? (Exempel!) Har Ni själv någonsin bett handlaren om att skaffa vissa matvaror/råvaror till Er? Har detta lyckats?

IV Fester och festseder

1. Vilka årliga fester (helger) firar Ni inom familjen? Finns det bland dessa några sådana fester som Ni tidigare firat i Polen/i Finland, men som Ni inte längre firar? Varför?
2. Anser Ni att Ni firar de årliga festerna på samma sätt som Ni alltid gjort det tidigare? Ifall inte, av vilken orsak/vilka orsaker sker detta inte? Hur firas de årliga festerna (helgerna) i Er familj?
3. Brukar Ni/familjen resa till Polen för att fira helger där? För vilka helger brukar man resa och hur ofta sker detta? Påverkar de olika festtraditionerna i Finland och i Polen på Er/familjens beslut att resa?
4. Vilka familjefester firar man inom Er familj? Har Ni observerat skillnader mellan polska och finländska familjefestseder? Hurdana i så fall? Firar man t.ex. olika märkesdagar i Polen och i Finland? Beskriv en typiskt polsk familjefest!
5. Har Ni sedan Ni gift er/flyttat ihop börjat fira någon ny fest/några nya fester som Ni inte firat tidigare? (Exempel!) Är denna fest polsk/finländsk? Hur firas festen/festerna, på polskt eller finskt sätt?

V Kontakter och umgänge

1. Håller man i Er familj kontakt med Era/den polska makans/makens landsmän i Finland? Hur ofta brukar man träffas? Sker detta på arbetstid, fritid eller både och; medvetet eller av en slump? Är kontakten tätare med polacker än med finländare? Varför i så fall? Ifall kontakten saknas, vad kan vara orsaken till detta?

2. Har Er familj kontakter med släkt eller vänner i Polen? Hur ofta (om året) har Ni haft/brukar Ni ha dem på besök i Finland? Hur ofta reser Ni/familjen på besök till dem? Hur ofta brukar man ringa/skriva till dem och vem brukar göra den?

3. Håller man i Er familj kontakt med finländare? Av vems initiativ sker detta i så fall? Sker kontakterna på arbetstid eller fritid eller både och? Hurdana anser Ni dessa kontakter vara jämfört med de polska (nära, ytliga, officiella etc.)? Har Ni blivit bekant med grannarna? Hur har detta skett? Anser Ni att språkkunskaperna kan spela in i kontaktknytandet?

4. På vilket sätt har Era (=den polska partens) kontakter med de officiella institutionerna (olika myndigheter, banker etc.) gestaltat sig? Har Ni någonsin stött på problem angående dessa? Hurdana i så fall?

5. Deltar Ni i någon klubbs, förenings eller organisations verksamhet? Ifall så, är denna verksamhet finländsk eller polsk eller bådadera? Deltar Ni i församlingsarbetet (den katolska församlingen) i Åbo? På vilket sätt i så fall? Anser Ni att Ni är aktiv i denna verksamhet?

6. Hurdan betydelse har den katolska religionen i övrigt i Er familj? Är barnen döpta till den katolska/lutherska tron? Hur förhåller Ni er själva till makens/makans religion?

Artiklarna

1. Kaksikielisenä suomalaisten keskellä. Identifikaatioita Uudenkaupungin kielellisessä ahtaudessa. Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen (toim.), *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006. 267–292.
2. Translokala tillhörigheter. Finskhettens dimensioner på Åland. *Budkavlen* 2010, 45–63.
3. Finns Encountering the Åland Society – Experiences of Exclusion and Inclusion. *Ethnologia Fennica* 2011, 25–43.
<https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/65895>
4. Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families. *Ethnologia Fennica* 2007, 73–86.
<https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/66135>
5. Värderingar i fokus – om inbördes förståelse i bikulturella familjer. *Budkavlen* 2009, 85–103.

KAKSIKIELISENÄ SUOMALAISTEN KESKELLÄ

Identifikaatioita Uudenkaupungin kielellisessä ahtaudessa

Anna-Liisa Kuczynski¹

Suomenruotsalaisten taholla on pitkään oltu huolissaan siitä, miten kaksikielisyys vaikuttaa tulevaisuudessa ruotsinkielisten suomalaisten kielelliseen käyttäytymiseen ja yhteenkuuluvaisuudentunteeseen. Esimerkiksi Thomas Rosenberg ottaa kantaa kaksikielisyyden ongelmaan kirjassaan Suomen ruotsinkielisten alueiden hajaannuksesta ja korostaa, että juuri kollektiivinen kaksikielisyys vähemmistöideologiana suomenruotsalaisissa organisaatioissa ja instituutioissa on uhka suomenruotsalaisen vähemmistön tulevaisuudelle. Jos suomenruotsalaisista instituutioista tulee kaksikielisiä, ei ole pitkä matka siihen, että niiden toiminta muuttuu kokonaan yksikieliseksi. Sitä vastoin ei kukaan Rosenbergin mukaan kiellä yksilöllisen kaksikielisyyden etuja ja arvoa.² Uhkakuvia voi silti olla olemassa myös yksilötasolla. Eero Laineen tutkimuksessa selvisi, että kaksikieliset suomenruotsalaiset eivät pitäneet ”elintärkeänä” kuulumista ruotsinkieliseen ryhmään, vaikka äidinkielen säilyttämistä pidettiin tärkeänä.³

¹ Artikkelin on ruotsista suomeksi kääntänyt Marko Lamberg.

² Rosenberg 1994, s. 93–95.

³ Laine 1995, s. 290.

Seuraavaksi käsittelen kaksikielisyyttä ja identiteettiä lähinnä suomenruotsalaisen vähemmistön näkökulmasta. Suomenruotsalaiset eivät kuitenkaan muodosta vähemmistöryhmää sanan varsinaisessa merkityksessä, koska heille on laissa ja hallitusmuodossa taattu kulttuurillinen, kielellinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen autonomia.⁴ Paikallistasolla ruotsin kieli voi kuitenkin olla täysin marginaalisessa asemassa. Kaksikielisyyttä käsitellään tässä artikkelissa ainoastaan henkilökohtaisella ja paikallisella tasolla. Näkökulmani on kulttuurintutkijan, ja tarkastelen *kieltä kulttuurillisena ilmauksena ja kielellisen identiteetin ilmaisijana*. Jokainen kieli tulkitsee nimittäin todellisuutta omalla erityisellä tavallaan, vaikkakin todellisuus myös muotoilee kieltä niin, että se vastaa ihmisten ilmaisuun ja viestintään liittyviä tarpeita.⁵

Haluan nostaa esiin erityisen kaksikielisten ryhmän, nimittäin Uudenkaupungin ruotsinkieliset, jotka elävät hyvin harvalukuisina suomenkielisen enemmistön keskellä. Uudessakaupungissa on aina ollut ruotsinkielisiä, mutta heidän lukumääränsä on vuosisatojen kuluessa vaihdellut trendin ollessa 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien alati laskeva.⁶ Vuonna 2001 kaupungissa oli ainoastaan 77 ruotsinkielistä eli 0,5 prosenttia kaupungin kaikista asukkaista.⁷ Suurin osa heistä oli muuttanut sinne lapsina tai nuorina aikuisina. Aikaisemmin ruotsinkielisiä houkuttelivat kaupunkiin ahvenmaalaisomistuksessa ollut veistämö ja 1970-luvulla kukoistanut autoteollisuus, jolla oli tiiviit yhteistyösuhteet Ruotsiin. Nykyään Uudenkaupungin ruotsinkielisten enemmistö elää seka-avioliitossa; vain harvat ovat tai ovat aiemmin olleet naimisissa ruotsinkielisen kanssa.

Åbo Akademin etnologian laitos suoritti vuonna 1996 kenttätöitä, jonka yhteydessä haastateltiin noin neljäkymmentä kaupungin ruot-

⁴ Vrt. Modeen 1983, s. 98; Lönnqvist 2001a, s. 30.

⁵ Ks. Skutnabb-Kangas 1981, s. 12.

⁶ Vrt. Kaukovaalalta 1962, s. 48–49.

⁷ SVT 2001.

sinkielistä asukasta heidän suomenruotsalaisuudestaan. Kymmenkunta oli käytettävissä toistamiseen vuonna 2003, kun itse haastattelin heitä heidän identiteetistään. Tutkimukseni lähdeaineisto koostuu kaikkiaan 31 henkilön lausunnoista. Sellaiset henkilöt, jotka olivat haastatteluhetkellä asuneet kaupungissa korkeintaan yhden vuoden, eivät ole mukana; eivät myöskään ne, jotka asuivat kaupungin vanhojen rajojen ulkopuolella.⁸ Aineiston sukupuolijakauma on tasainen: kuuksitoista naista ja viisitoista miestä. Aktiivisina elinvuosinaan he olivat työskennelleet tai työskentelivät yhä haastatteluhetkellä yksityisellä, valtiollisella tai kunnallisella sektorilla. Kutakuinkin puolet haastatelluista on nyttemmin eläkeläisiä. Kaikki, joiden kanssa keskustelin itse, olivat iloisia saadessaan puhua ruotsia, mutta muista haastatteluisista kolme on tehty suomeksi, koska henkilöt olivat sitä mieltä, että suomi oli heidän vahvempi kielensä. Haastatteluissa tuli myös selväksi, että kaupungin kaikkien ruotsinkielisten täytyi hallita suomen kieli, siis olla kaksikielisiä.

Pääkysymys on, kuinka Uudenkaupungin ruotsinkieliset nykyisessä kielellisessä ahtaudessaan käsittävät itsensä. Haluan selvittää, mitä jälkiä pitkä ja miltei pelkästään suomenkielinen elämänvaihe on jättänyt heidän arkeensa. Onko kaksikielisyys ehkä johtanut kielelliseen kaksoisidentiteettiin? Millä tavalla suomenruotsalainen tietoisuus on muotoutunut näissä henkilöissä ja miten se yhä muotoutuu suomenkielisen ympäristön kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa? Toisaalta voidaan pohtia, millaisia vaihtoehtoisia samastumismahdollisuuksia heille tarjoutuu. Marginalisoituneissa tilanteissa voi olla vaikea tuoda esiin henkilökohtaista sidosta kieleen puheen kautta. Sitä onkin etsittävä muulla tavoin, esimerkiksi tutkimalla, esiintyykö halua välittää oma äidinkieli seuraavalle sukupolvelle. Uudessakaupungissa monet

⁸ Aiemmat naapurikunnat Kalanti, Lokalahti, Pyhämaa ja Pyhäranta on nyttemmin liitetty Uudenkaupunkiin.

ovat tahtoneet niin tehdä, mutta kaikki eivät ole onnistuneet. Seuraavassa tarkastellaan aluksi, miltä haastateltujen kaksikielisyys näyttää nykyisessä Uudessakaupungissa, ts. miten heidän kaksi kieltään aktualisoituvat siellä. Sen jälkeen analysoidaan kummankin kielen asemaa ja statusta Uudessakaupungissa sekä näiden seikkojen vaikutusta perheiden ja lasten kielivalintoihin ja kielelliseen ryhmäsidonnaisuuteen niin kuin se haastatteluissa ilmenee. Viimeisessä luvussa käydään johtopäätökset tiivistävä keskustelu kaksikielisyydestä ja identiteetistä.

Kaksikielisenä Uudessakaupungissa

Yhä suurempi osa suomenruotsalaisista on nykyisin kaksikielisiä, etenkin kaupungistuneilla ja suomen kielen hallitsemilla seuduilla.⁹ Väestöntutkija Fjalar Finnäsın mukaan kieliryhmien väliset seka-avioliitot ovat viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana yleistyneet nopeasti ja tulleet tavallisemmiksi kuin ruotsinkielisten väliset avioliitot.¹⁰ Catharina Lojander-Visapää pitää tätä osoituksena siitä, että ruotsinkieliset ovat integroituneet suomenkieliseen väestöön hyvin. Hänen mukaansa tämä ei ole kummallista, koska molemmat ryhmät jakavat saman kansallisen ja usein myös paikallisen identiteetin.¹¹ Jos näissä sekaperheissä syntyvistä lapsista tulee kaksikielisiä, he pääsevät monitahoisempaan vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa ja saavat oletettavasti myös suurta käytännön hyötyä kielitaidoistaan.

Kielisosiologi Tove Skutnabb-Kangas esittää kaksikielisyydestä neljä erityyppistä määritelmää, jotka perustuvat *alkuperään*, *kompetenssiin*, *funktioon* ja *mielipiteeseen* (identifikaatioon eli samastumiseen).¹²

⁹ Vrt. Sundberg 1989, s. 93.

¹⁰ Finnäs 2000, s. 7.

¹¹ Lojander-Visapää 2001, s. 26.

¹² Skutnabb-Kangas 1981, s. 94.

Useimmissa kaksikielisyyttä koskevissa tutkimuksissa mielipidettä – sekä puhujien omaa että toisinaan lisäksi ympäristön mielipidettä – on pidetty ratkaisevana luokiteltaessa ihmisiä kaksikieliseksi.¹³ Itsekin sovelsin mielipidekriteeriä Uudessakaupungissa tekemäni kenttätöyön aikana, kun pyysin haastateltavia kertomaan, kuinka hyvin he itse omasta mielestään hallitsivat molempia kieliä. Osa mielsi itsensä täysin kaksikieliseksi, koska he lapsuudestaan alkaen olivat oppineet kielet samanaikaisesti. Alkuperäkriteerin mukaan heidät voidaan tulkita luontaisesti kaksikieliseksi.¹⁴ Toiset pitivät itseään kaksikielisinä sillä varauksella, että he saattoivat toisinaan olla puheessaan tai kirjoituksessaan epävarmoja. Yksi haastateltu huomautti, että hänen kaksikielisyytensä on tavallaan profiloitunut alan mukaan: aiheesta, minkä hän on kerran oppinut yhdellä kielellä, hän ei osaa keskustella toisella kielellä.¹⁵ Se, ettei kieli ollut virheetöntä, ei kuitenkaan ollut koskaan aiheuttanut väärinkäsityksiä. Viimemainitut henkilöt olivat muuttaneet kaupunkiin aikuisina. Heidät voidaan määritellä kaksikieliseksi kompetenssikriteerin perusteella. Molemmat yllä mainitut tapaukset voidaan tulkita kaksikieliseksi luonnollisesti myös funktionaalisen määritelmän mukaan, koska yhteiskunta vaatii kaikilta suomen osaamista. Suomen kielen taidot ovat siis itsestäänselvyys, mutta milloin ja missä yhteydessä kaksikieliset käyttävät tai puhuvat äidinkieltään ruotsia?

Kotikieli on luonnollisesti ollut ruotsi perheissä, joissa molemmilla puolisoilla on tai on ollut ruotsi äidinkielenä. Tosin lasten suomenkieliset ystävät ja toverit ovat toisinaan tuoneet kotikieleen suomenkielisen ulottuvuuden, mutta keskenään on puhuttu ruotsia. Eräässä perheessä lapset eivät osanneet suomea vielä siinä vaiheessa, kun heidän piti aloittaa koulunkäynti:

¹³ Mm. Liebkind 1984; Strömman 1995; Lojander-Visapää 2001.

¹⁴ Skutnabb-Kangas (1981, s. 97) esittää, että luontaisesta kaksikielisyydestä voidaan puhua, kun henkilö on oppinut molemmat kielet suhteellisen nuorena ilman muodollista opetusta.

¹⁵ Haastateltava 7 (mies, s. 1941).

Haastateltava: [...] Vaikka silloin kun hän, hänhän ei osannut sanaakaan suomea, kun hän tuli sinne (=kouluun), meidän puhuimme kotona vain ruotsia. He eivät osanneet lainkaan suomea, meidän lapsemme, ennen kuin he aloittivat koulun ja saivat kavereita.¹⁶

Niillä sitä vastoin, jotka ovat naimisissa suomenkielisten kanssa, on tapana puhua suomea kotonaan. Jotkut harvat ovat kuitenkin alkaneet käyttää ruotsia enemmän esimerkiksi avioeron jälkeen tai lasten puolisonvalinnan jälkeen.¹⁷ Muutamat olivat aluksi yrittäneet säilyttää äidinkieltä puhumalla ruotsia lasten kanssa, mutta siirtyneet koulun ja ympäristön paineen vuoksi suomen puhumiseen. Toiset eivät olleet edes yrittäneet puhua ruotsia, vaikka heillä aluksi ehkä olisikin ollut siihen hyvät aikomukset niin kuin myös seuraava vastaus kotikieltä koskevaan kysymykseen antaa ymmärtää:

Haastateltava: Me kyllä puhumme suomea.

Haastatteliija: Osaavatko tyttärenne ollenkaan ruotsia?

Haastateltava: No, eivät paljoakaan. Minun täytyy rehellisesti sanoa, että tarkoitukseni oli puhua heidän kanssaan ruotsia, mutta laiskuudesta johtuen siitä ei sitten tullut mitään ja puhuimme sitten suomea.¹⁸

Ruotsin kieli pääsee kodeissa esiin kuitenkin siten, että saatetaan katsoa ruotsalaisia televisio-ohjelmia, lähinnä uutisia. Muita ruotsinkieli-

¹⁶ " [...] Fast då när han, han kunde ju inte ett ord finska, när han kom dit, vi talade ju bara svenska hemma. De kunde ju inte alls finska våra barn, förrän de började skolan och fick kamrater." Haastateltava 2 (nainen, s. 1921)

¹⁷ Mm. haastateltavat 5 (nainen, s. 1945) ja 19 (nainen, s. 1933)

¹⁸ "Inf.: Vi pratar finska nog. Int.: Kan dottrarna era svenska alls? Inf.: Nå, inte mycket. Jag måste ärligt säga att det var min avsikt att börja tala svenska med dem, men på grund av lättja så blev det ingenting och vi talade sen finska." Haastateltava 23 (mies, s. 1938)

siä ohjelmia katsotaan vain, jos ne vaikuttavat kiinnostavilta. Osa kuuntelee myös ruotsinkielisiä radiokanavia tai lukee joskus ruotsinkielisiä sanomalehtiä. Yksi haastateltu saattoi töitä tehdessään kuunnella kaikein päivät musiikkia ruotsinkieliseltä radiokanavalta.¹⁹ Eniten luetaan suomenkielisiä päivälehtiä, ennen muuta paikallislehtiä, jotta pysytään selvillä siitä, mitä kotipaikkakunnalla tapahtuu, mutta jotkut tilaavat myös ruotsinkielisiä päivä- ja viikkolehtiä tai ostavat joskus niiden irtonumeroita.²⁰ Muutamat saavat usein lahjaksi ruotsinkielisiä kirjoja tai lainaavat sellaisia kirjastosta²¹, jossa voi myös lukea ruotsinkielisiä sanomalehtiä, jos niitä ei halua tilata eikä ostaa. Joillakin ruotsinkielisillä sanomalehdillä ei kuitenkaan enää ole samaa merkitystä kuin aiemmin:

Haastattelija: [...] Mitä sanomalehtiä perheenne tilaa?

Haastateltava: *Turun Sanomat* ja sitten nämä *Uudenkaupungin Sanomat*.

Haastattelija: Eikö yhtään ruotsinkielistä lehteä?

Haastateltava: Ei. [...]

Haastattelija: Ostatteko milloinkaan irtonumeroita?

Haastateltava: Ostan kyllä. Siis ruotsinkielisten lehtienkö irtonumeroita?

Haastattelija: Niin.

Haastateltava: En, harvemmin. No, jonkun ruotsinkielisen tietokonelehden saatan ostaa, jos siinä sattuu olemaan mielenkiintoinen artikkeli [...] Äidilläni on joitakin *Åbo Underrättelserin* numeroita, joita luin siellä viime kesänä. Se oli niin... siinä

¹⁹ Haastateltava 4 (nainen, s. 1929)

²⁰ Mm. haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 2 (nainen, s. 1921), 4 (nainen, s. 1929), 6 (mies, s. 1943) ja 8 (mies, s. 1942).

²¹ Mm. haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 2 (nainen, s. 1921), 4 (nainen, s. 1929), 5 (nainen, s. 1945), 17 (nainen, s. 1921) ja 18 (mies, s. 1930)

ei niin kuin ollut... en tiedä. Siinä ei ollut mitään kiinnostavaa. Täytyy ehkä... olen niin kun menettänyt yhteyden sillä tavalla, etten osannut samastua mihinkään siinä. Siinä oli vain jotain irrallisia juoruja ja jotain niin kuin täysin tylsää.²²

Kun on asunut suurimman osan elämänsä suomenkielisessä ympäristössä ja perhe-elämä toimii suomeksi, ruotsinkielinen Turunmaa ja sen kiinnostuksen kohteet tuntuvat kaukaisilta ja vierailta. Niihin ei osata enää samastua kuten haastateltu itsekin yllä olevassa lainauksessa huomauttaa. Lähempänä olevista asioista on sen sijaan tullut tärkeämpiä, ja paikalliset suomenkieliset joukkotiedotusvälineet tyydyttävät tällaisen tiedon tarpeen.

Uudessakaupungissa on nykyisin hyvin harvoja mahdollisuuksia puhua ruotsia kodin ulkopuolella. Nämä tilaisuudet rajoittuvat satunnaisiin kohtaamisiin kaupungilla, kun tiedetään entuudestaan, ketkä puhuvat ruotsia. Jos seuraan kuitenkin liittyä suomenkielisiä, ruotsinkieliset alkavat hienotunteisuudesta heti puhua suomea. Eräs haastateltu tarjoaa esimerkin tästä ehkä muuallakin tavallisesta suhtautumistavasta:

Haastateltava: Luulen, että se, että aletaan aina puhua ensiksi suomea, että se... se on tapa. En halua nolata²³ vastapuolta.

²² "Int.: [...] Vilka tidningar prenumereras till familjen? Inf.: *Turun Sanomat* och sen det där *Uudenkaupungin Sanomat*. Int.: Inga svenska tidningar? Inf.: Nej. [...] Int.: Köper Ni lösnummer nån gång? Inf.: Ja, det köper jag nog. Av svenska tidningar? Int.: Ja. Inf.: Nej, mera sällan. Ja, nån datatidning kan jag köpa på svenska, om det råkar vara en intressant artikel [...] Min mor har väl några nummer av *Åbo Underrättelser*, som jag läste där i somras. Det var så... det fanns inte något liksom... jag vet inte. Det fanns inte något intressant. Man måste kanske... jag har liksom tappat kontakten på det viset, att man inte kunde identifiera sig med någonting där. Det var bara något löst skvaller och nånting liksom alldeles ointressant." Haastateltava 6 (mies, s. 1943).

²³ Haastateltava käyttää tässä yhteydessä suomen sanaa *nolo* (göra 'nola') eikä sen ruotsinkielistä vastinetta *förlägen*. (katso seuraava viite)

Haastattelija: Niin, että ollaan niin kuin tavallaan hienotunteisia?

Haastateltava: Kyllä, että jonkun täytyy sanoa, että ”anteeksi, mutta en osaa ruotsia” tai että ”en ymmärrä”. Ja minusta on turhaa panna toinen ihminen sellaiseen tilanteeseen.²⁴

Edelleen voi ruotsinkielinen etenkin kesällä joutua toimimaan ruotsalaisten matkailijoiden tulkkina tai oppaana, kun he tarvitsevat apua. Satamakaupunkina Uusikaupunki vastaanottaa tavallisesti etenkin veneileviä turisteja läntisestä naapurimaasta.²⁵ Muuan haastateltu oli jopa sitä mieltä, että ruotsalaisinta Uudessakaupungissa ovat juuri Ruotsista saapuvat turistit.²⁶ Lisäksi jotkut tietävät, millaista palvelua on mahdollista saada omalla äidinkielellä. Heillä on tieto siitä, kuka jonkin viraston tai yrityksen henkilökunnasta on ruotsinkielinen, ja he hoitavat tavallisesti asiansa hänen kanssaan.

Haastateltava: Minulla on esimerkiksi... sekä apteekissa että pankissa, siellä on sellaisia ihmisiä, jotka alkavat heti puhua ruotsia minun kanssani.

Haastattelija: Ahaa, sellaisiakin on?

Haastateltava: Kyllä.

Haastattelija: Sehän on hienoa.

Haastateltava: Kyllä, *Kalannin Säästöpankissa* on yksi, joka on suurenmoisin asia, mitä on olemassa.²⁷

²⁴ ” Inf.: Jag tror att det där, att man alltid börjar tala finska först att det där... det är ett sätt. Jag vill inte göra motparten ’nolo’. Int.: Ja, att man är liksom finkänslig på sätt och vis? Inf.: Ja, att nån måst säga att ’förlåt, men jag kan int svenska’ eller att ’jag förstår inte’ eller så där. Och jag tycker att det är onödigt att sätta en annan person i en sån situation.” Haastateltava 1 (nainen, s. 1943).

²⁵ Mm. haastateltavat 2 (nainen, s. 1921) ja 5 (nainen, s. 1945).

²⁶ Haastateltava 14 (mies, s. 1968).

²⁷ ” Inf.: Jag har t.ex. på ... både på apoteket och i banken så finns det sådana personer som genast börjar tala svenska med mig. Int.: Aha, det finns? Inf.: Jo. Int.: Det är ju fint. Int.: Jo, i *Kalannin Säästöpankki* finns en som är den mest fantastiska saken som finns.” Haastateltava 3 (mies, s. 1930).

Monille ruotsinkielisille tämä mahdollisuus on kuitenkin tuntematon. Ainoan virallisen foorumin kaksikielisyydelle tarjoaa nykyisin Pohjola-Norden -yhdistys. Yhdistyksen kokouksissa ja juhlissa voi harjoittaa kielitaitoaan, sillä toiminta on periaatteessa kaksikielistä. Käytännössä seurustellaan kuitenkin enimmäkseen suomeksi, jota kaikki hallitsevat. Jos tilaisuudessa on vieraita muista Pohjoismaista, ruotsinkieliset jäsenet pääsevät seuranpidossa avainasemaan.²⁸ Toinen aikaisempi foorumi, jossa ruotsia saattoi käyttää, oli Kalannin ruotsinkielinen nuorisoyhdistys (*Kalands svenska ungdomsförening*), joka aktiiviaikanaan toimi yksityisen ruotsinkielisen koulun tukijärjestönä.²⁹ Monet vanhemmista haastatelluista muistivat juhlat ja tilaisuudet, joita yhdistys oli järjestänyt jäsenilleen ja näiden lapsille.³⁰ Nuoremmat ruotsinkieliset eivät olleet päässeet osallisiksi näistä ruotsinkielisistä perinteistä, jotka aikanaan olivat katkenneet. Tässä yhteydessä pitää kuitenkin huomauttaa, että Pohjola-Nordenin aloitteesta ja yhteistyössä suomenkielisen seurakunnan kanssa kaupungin kirkossa on järjestetty tilaisuuksia, joissa lauletaan yksinomaan ruotsinkielisiä joululauluja. Ensimmäinen joulukuussa 2004 järjestetty tilaisuus houkutteli noin 80 osallistujaa, joiden joukossa oli suomenkielisiäkin.³¹ Tulevaisuus näyttää, tuleeko tästä uudesta ruotsinkielisestä sosiaalisen yhdessäolon mahdollisuudesta perinne.

Uudessakaupungissa on nyttemmin vain harvoja perheitä, joissa kotikieli olisi pelkästään ruotsi ja kodin ulkopuolinen sosiaalinen elämä suomenkielinen. Haastatteluaineistoon sisältyy ainoastaan kuusi sellaista perhettä. Kaksi niistä on muuttanut myöhemmin pois paikka-

²⁸ Haastateltavat 4 (nainen, s. 1929) ja 8 (mies, s. 1942).

²⁹ Yksityinen ruotsinkielinen kansakoulu lopetti toimintansa syksystä 1975, jolloin sinne oli ilmoittautunut vain kaksi oppilasta (*Åbo Underrättelser* 19.8.1975).

³⁰ Mm. haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 2 (nainen, s. 1921), 4 (nainen, s. 1929), 5 (nainen, s. 1945), 6 (mies, s. 1943), 7 (mies, s. 1941), 11 (mies, s. 1930), 19 (nainen, s. 1933), 20 (mies, s. 1935), 24 (nainen, s. 1938), 27 (nainen, s. 1956) ja 31 (nainen, s. 1943).

³¹ Haastateltava 1 (nainen, s. 1943; sähköpostitse annettu tiedonanto 16.12.2004).

kunnalta ja muissa neljässä vaimot elävät nyttemmin yksinään eronneina tai leskinä. Heidän arkensa on sen vuoksi suomalaistunut, mutta yhteydenpito lapsiin, sukuun ja joihinkin ystäviin lisää ruotsin kielen käyttöä ajoittain.³²

Vastauksena yllä esitettyihin kysymyksiin voidaan todeta, että suomen kieli hallitsee Uudessakaupungissa paitsi yhteiskunnallista elämää myös yksityiselämää niin, että ruotsin kielen käyttö rajoittuu nykyisin kotona tapahtuvaan, useimmiten *passiiviseen kielenkäyttöön*. Koska kaksikielisyyden vaatimusta ei ole, ruotsin kieli tuntuu elävän *latentisti* ja enimmäkseen *pinnan alla*. Uudenkaupungin ruotsinkielisten kaksikielisyyden voi siksi katsoa olevan epätasapainossa. Lojander-Visapää on todennut, että funktionaalinen kaksikielisyyys ei voi paljastaa riittävästi siitä, mitä molempia kieliä kohtaan tunnetaan ja miten niitä käytetään. Helsingin kaksikielisten nuorten parissa tekemänsä tutkimuksen perusteella hän saattoi erottaa kolme kaksikielisyyden muotoa: *yhteiskunnallisen kaksikielisyyden*, *yksityisen kaksikielisyyden* ja *diglossian*. Niitä, jotka puhuvat molempia kieliä sekä yksityiselämässään että muualla yhteiskunnassa koulukielestä riippumatta, voidaan pitää yhteiskunnallisesti kaksikielisinä. Yksityinen kaksikielisyyys merkitsee sitä, että yksilö puhuu molempia kieliä kotonaan, muttei kodin ulkopuolella. Kotitausta voi silloin olla kielellisesti sekoittunut tai pelkästään ruotsinkielinen. Kolmas tyyppi, diglossia, merkitsee tarkkaa erontekoa: ruotsia käytetään ainoastaan yksityiselämässä ja koulussa, suomea muualla yhteiskunnassa.³³ Edellä esitetyn tulkitamallin mukaan ei yllä mainittuja kaksikielisyyden lajeja voi soveltaa kaksikielisyyteen kielellisessä ahtaudessa, jossa toinen kieli useimmiten marginalisoituu passiiviseksi kotikieleksi. Kielellisesti eroteltu kaksikielisyyys, jossa suomea käytetään julkisuudessa ja ruotsia yksi-

³² Haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 2 (nainen, s. 1921), 17 (nainen, s. 1923) ja 29 (nainen, s. 1945).

³³ Lojander-Visapää 2001, s. 176–177.

tyiselämässä, ei ole sekään toteutunut Uudessakaupungissa, koska suurin osa ruotsinkielisten sosiaalisista verkostoista on aina toiminut ja toimii edelleen suomeksi, myös yksityiselämässä.

Kaksitahoinen yhteenkuuluvuudentunne?

Seuraavaksi tarkastelen kielellistä identiteettiä joidenkin sen ilmiöiden kautta. Yllä on analysoitu kotikieltä, kodin ulkopuolista viestintäkieltä sekä joukkotiedotusvälineiden käyttökieltä ilmauksina käytännön kaksikielisyydestä. Mielestäni nämä manifestaatiot ovat samalla ilmauksia kielellisistä samastumiskohteista, t. s. kumpi kielistä saa etusijan esim. tiedotusvälineiden käytössä. Alla käsitellään yhteenkuuluvuudentunnetta tarkastelemalla lisäksi lapsille annettuja nimiä samoin kuin sitä, kuinka ruotsinkieliset vanhemmat suhtautuvat lasten ruotsin kielen taitoon.

Osa Uudenkaupungin ruotsinkielisistä vanhemmista, jotka käyttivät suomea kotikielenä, olivat halunneet antaa lapsilleen ruotsinkieliset nimet; toiset olivat tasapuolisuuden vuoksi antaneet sekä ruotsalaisen että suomalaisen nimen, ja lisäksi jotkut olivat antaneet nimiä, jotka olivat molemmille kielille yhteisiä tai kuulostivat samanlaisilta. Vanhemmat halusivat selvästikin muistuttaa lapsiaan heidän juuristaan ja ehkä myös tulevaisuutta ajatellen antaa heille ainakin osittain ruotsinkielisen tai kaksikielisen samastumismahdollisuuden. Samalla tässä paljastuu, kuinka tärkeänä vanhemmat pitivät omaa äidinkieltään. Pelkästään ruotsinkielissä perheissä nimistä ei ollut keskusteltu, vaan oli itsestään selvää, että lapset saivat ruotsinkieliset nimet. Jonas Stier huomauttaa, että nimi on symboli, joka ilmaisee yksilön sosiaalista asemaa (suvussa tai perheessä) samalla kun se on likeisessä yhteydessä hänen minäkäsitykseensä ja määrittelee hänet henkilönä.³⁴

³⁴ Stier 2003, s. 17–18; 122

Suomessa kuitenkin ruotsalainen etunimi viittaa nykyisin todennäköisemmin ruotsinkieliseen tai kaksikieliseen taustaan, koska monet, joilla on ruotsalainen sukunimi, eivät puhu lainkaan ruotsia.

Koska kaupunki toimii suomeksi, piti lastenkin oppia suomea. Tämä oli osin pakkotilanne, koska vanhemmat tiesivät, ettei ollut ruotsinkielistä päivähoitoa eikä koulun jatkumahdollisuutta.³⁵ Lasten ruotsin kielen oppimista pidettiin kuitenkin tärkeänä ennen kaikkea sellaisissa perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat ruotsinkielisiä:

Haastattelija: Onko teistä ollut tärkeää, että lapset oppivat ruotsia?

Haastateltava: Totta kai se on ollut tärkeää. Meidän mieles-tämme on ollut tavattoman tärkeää, että olemme pysyneet hirveän tiukkoina siinä, että kotona puhutaan ruotsia. Vaikka he kyllä olisivat puhuneet hirveän mielellään suomea keskenään, niin isä ärähti aina, että täällä kotona puhutaan ruotsia!³⁶

Monet ruotsinkieliset vanhemmat tuntuivat siis tietoisesti kamppailleen sen puolesta, että kotikielenä olisi ruotsi.³⁷ Silloin kun vanhemmilla oli eri äidinkieli, suhde oli toisenlainen. Vaikka kotikieli olikin suomi, ruotsinkieliset vanhemmat, joista enemmistö oli äitejä, yrittivät useimmiten puhua lasten kanssa ruotsia, mutta usein he joutuivat antamaan periksi ympäristöstä tulevan paineen vuoksi.³⁸ Suomenkie-

³⁵ Yksityisen ruotsinkielisen kansakoulun opetustarjonta oli aikoinaan kattanut vain kuusi ensimmäistä kouluvuotta. Monet vanhemmat olivat sen vuoksi katsoneet lapsille olevan parempi aloittaa koulunkäynti sillä kielellä, jolla he myöhemmin joutuisivat jatkamaan sitä.

³⁶ "Int.: Har det varit viktigt för er att barnen har lärt sig svenska? Inf.: Visst har det varit. Vi har tyckt att det har varit väldigt viktigt, att vi har hållit hemskt styvt på det där att hemma talas det svenska. Fastän dom hemskt gärna ville prata finska sinsemellan, så röt farsan alltid att här hemma talas det svenska!" Haastateltava 1 (nainen, s. 1943).

³⁷ Mm. haastateltavat 2 (nainen, s. 1921), 17 (nainen, s. 1923) ja 29 (nainen, s. 1945).

³⁸ Mm. haastateltavat 5 (nainen, s. 1945), 12 (nainen, s. 1946), 16 (nainen, s. 1922), 25 (nainen, s. 1945) ja 31 (nainen, s. 1943)

linen isä saattoi joissakin tapauksissa suhtautua myönteisesti tai neutraalisti lasten kieleen, mutta ympäristöstä tuleva uhka miellettiin silti joskus todelliseksi, kuten eräs äiti antaa ymmärtää seuraavassa lainauksessa:

Haastateltava: Että kun tulimme tänne, niin mehän puhuimme vain ruotsia. Minä puhuin ruotsia lastenkin kanssa. Mutta tapahtui pari kertaa, että olimme kaupungilla ja silloin tuli joku, joka sanoi lapsilleni, että mitä pahuksen kieltä te puhutte ja kuka on opettanut teille tuollaista roskaa!³⁹

Yleensä tämänkaltaiset kokemukset olivat haastateltujen mukaan kuitenkin melko harvinaisia. Varsinkin sekakielisten perheiden suomenkieliset isät olivat sitä mieltä, että suomi oli tärkein kieli, ja tästä asenteesta oli ilmeisesti se seuraus, että ruotsin kielestä luovuttiin helpommin. Eräs perhe oli aikaisemmin asunut ruotsinkielisellä paikkakunnalla, ja siellä oli puhuttu lapsen kanssa kumpaakin kieltä, mutta tämä ei enää onnistunut sen jälkeen, kun perhe oli muuttanut Uuteenkaupunkiin. Ruotsinkielinen äiti kertoo:

Haastateltava: Niin kauan kuin asuimme X-paikkakunnalla, puhuimme sekä suomea että ruotsia... ja mieheni puhui ensimmäiseen suomea poikamme kanssa. Mutta sitten kun muutimme Uuteenkaupunkiin, paine suomen kieleen niin kuin kasvoi, sillä kaikki pojan kaverit olivat suomenkielisiä. Hänen isoäitinsä ja isoisänsä olivat suomenkielisiä. Olin niin kuin ainoa ruotsinkielinen linkki pojan... Niin että aluksi silloin puhuim-

³⁹ ” Inf.: Att när vi kom hit så pratade vi ju bara svenska. Jag pratade svenska med barnen också. Men det hände ett par gånger att vi var på stan och så kom det nån och sade åt mina barn att vad är det för sjuttons språk ni pratar och vem har lärt sånt här skräp åt er.” Haastateltava 27 (nainen, s. 1956).

me sekä suomea että ruotsia kotona, mutta vähitellen kävi niin, että aloimme puhua suomea myös kotona.⁴⁰

Koska ruotsilta puuttui täysin ympäristön tuki, ruotsinkielinen vanhempi uskoi usein, että kamppailu epäonnistuisi. Yksi syy saattoi olla myös se, etteivät lapset halunneet puhua ruotsia.⁴¹ Haastatteluaineisto antaa hyvän esimerkin häpeäntunteen vaikutuksesta lapsen kielivalintaan. Eräässä perheessä äiti oli ensin puhunut ruotsia lasten kanssa, isä suomea. Kouluiässä kielenkäytössä kuitenkin tapahtui muutos:

Haastateltava: [...] enkä ole puhunut ruotsia hänen kanssaan, koska hän oli kuusi vuotta tai seitsemän vuotta ja aloitti ensimmäisen luokan. Silloin hän sanoi että 'Mä en puhu enää ikään sun kans ruottii!', sillä häntä hävetti.⁴²

Yleensä lapset eivät halua poiketa tovereistaan. Se, että osasi puhua ruotsia, oli tässä tapauksessa selvästikin kaikkein poikkeavinta. Sosiaalipsykologi Karmela Liebkindin mukaan lapsi, joka oppii häpeämään kieltään, haluaa päästä siitä nopeasti eroon ja siirtyä käyttämään arvostettua kieltä. Lapsi, joka oppii arvostamaan kieltään, on vastavalla tavalla motivoitunut säilyttämään sen ja siirtämään sen eteenpäin. Tämä koskee myös kaksikielisyyttä: se siirtyy arvostettuun yksikielisyyteen vain, jos kaksikielisyyttä halveksitaan.⁴³

⁴⁰ "Inf.: Så länge vi bodde i X så talade vi både finska och svenska... och min man talade finska till största delen med vår pojke. Men sedan när vi flyttade till Nystad så blev pressen liksom på finska språket så mycket större, för alla pojkens kamrater var finstalande. Hans farmor och farfar var finstalande. Jag var den enda svenska länken liksom i pojkens ... Så att först då talade vi både finska och svenska hemma, men så småningom gick det till det att vi började tala finska också hemma." Haastateltava 5 (nainen, s. 1943)

⁴¹ Haastateltavat 3 (mies, s. 1930) ja 25 (nainen, s. 1945).

⁴² "Inf.: [...] och jag det där har int tala svenska med honom, för att han var sex år eller sju år och började på första klassen. Så sa han att 'Mä en puhu enää ikään sun kans ruottii!', för han skämdes." Haastateltava 19 (kvinna, s. 1933).

⁴³ Liebkind 1987, s. 23.

Tutkitusta ryhmästä useimmat ruotsinkieliset isät eivät olleet edes yrittäneet puhua ruotsia lasten kanssa lukuun ottamatta joitakin yksittäisiä fraaseja. Kun lapset alkoivat vastata suomeksi, isät olivat luovuttaneet. Vain kaksi nuoremman polven edustajaa, joilla oli pieniä lapsia, olivat vakuuttuneita siitä, että he jaksaisivat jatkaa ruotsin puhumista heidän kanssaan. Molemmat olivat kotoisin ruotsinkielisestä kodista, joista toinen oli Uudessakaupungissa.⁴⁴ Eräs miespuolinen haastateltu, jolla oli kaksikielinen tausta, teki selväksi, että hän halusi lasten oppivan yhden kielen kunnolla sen sijaan, että he osaisivat kahta kieltä huonosti:

Haastateltava: [...] että aikoinani olin kaksikielinen aika varhain, mutta sitten loppujen lopuksi en kumpaakaan. En ollut suomenkielinen enkä ruotsinkielinen, en osannut suomea enkä ruotsia ja siitä olen kärsinyt, näistä molemmista, aika pitkään. [...] ja sitten ajattelin, sitten kun ensimmäinen lapsi... että ei hemmetti, että yksi kieli sen pitää oppia kunnolla, olkoon se suomi, sillä sehän on tämän maan pääkieli.⁴⁵

Kaksikielinen tausta, jossa hallitaan yhtä hyvin tai huonosti kahta kieltä, voi mahdollisesti tarjota selityksen lasten äidinkielen valintaan. Suomenkielisessä ympäristössä ei voinut saavuttaa ruotsissa samoja valmiuksia ja taitoja kuin suomessa, koska lähimmän ruotsinkielisen yhteyden tarjoava kaksikielinen isä piti itse omaa kielitaitoaan riittämättömänä.⁴⁶ Toinen selitys voisi olla se, ettei isä halunnut lapsensa jou-

⁴⁴ Haastateltavat 14 (mies, s. 1968) ja 15 (mies, s. 1974).

⁴⁵ ” Inf.: [...] att i tiderna så var jag tvåspråkig ganska tidigt, men sedan sist och slutligen så var man ju inte någondera. Man var varken finsk eller svensk, man kunde varken finska eller svenska och det där har jag lidit av, bågge, ganska länge. [...] och sedan tänkte jag, sedan då när det första barnet... att nej sjutton att något språk skall det ju lära sig ordentligt, må det vara finska för det är ju det som är huvudspråket i det här landet.” Haastateltava 6 (mies, s. 1943).

⁴⁶ Haluan kuitenkin huomauttaa, että haastattelu tapahtui kokonaan ruotsiksi eikä keskustelumme aikana syntynyt ainuttakaan väärinkäsitystä.

tuvaan kokemaan samoja ”ei suomalainen eikä ruotsalainen” -tunteuksia kuin hän itse. Myös Visapään Helsingissä tehty tutkimus tukee tätä käsitystä. Siellä kaksikielisiä nuoria pidettiin suomenkielisinä ruotsinkielisten joukossa ja ruotsinkielisinä suomenkielisten joukossa. Kaksikielinen yksilö määriteltiin kummankin ryhmän ulkopuolelle.⁴⁷

Ruotsalaiset televisio-ohjelmat, lehdet ja radiokanavat tarjoavat myös Uudenkaupungin yksittäisille ruotsinkielisille mahdollisuuden samastua suurempaan ryhmään, jota yhdistää sama kieli. Eräs haastateltu perusteli asiaa seuraavasti:

Haastateltava: No, meillä on [Ruotsin] TV 4, mutta minä katson joka päivä TV-Nytt:in kello kuudelta, jos vain olen kotona. Se kuuluu ohjelmaani, koska haluan kuunnella tv-uutiset ruotsiksi. Tulee paljon sellaisia sanoja – kielihän uudistuu kaiken aikaa ja kieleen tulee uusia sanoja. Jos katson pelkästään suomenkielisiä tv-uutisia, silloin ei niin kuin koskaan tule esille, mitä ne... mitä sanoja ruotsiksi käytetään. Se on yksi syy siihen, että katson TV-Nytt:iä. Ja katson kyllä ruotsinkielisiä ohjelmia yleensäkin, jos siellä on sellaista, mikä kiinnostaa minua.⁴⁸

Se, että televisiosta katsotaan nimenomaan suomenruotsalaisia uutisia eikä esimerkiksi TV 4:n eli SVT Europan uutisia Ruotsista, voidaan tulkita yhteenkuuluvaisuudentunteeksi: yksilö tuntee kuuluvan-

⁴⁷ Visapää 1996, s. 69.

⁴⁸ ”Inf.: Nå, vi har TV 4:an här, men att alla dagar tittar jag på TV-Nytt klockan sex om jag bara är hemma. Det hör till mitt program, för att jag vill lyssna på TV-nyheterna på svenska. Det kommer mycket sådana ord – språket förnyas ju hela tiden och det kommer nya ord in i språket. Om jag enbart tittar på finska TV-nyheter, då kommer det aldrig liksom fram att vad de... vilket ord de använder på svenska. Så det är en orsak till att jag tittar på TV-Nytt. Och jag tittar också på svenska program i allmänhet, om det är sådant som intresserar mig.” Haastateltava 5 (nainen, s. 1945)

sa suomenruotsalaiseen kieliryhmään. Sama henkilö seuraa myös valppaasti äidinkielenensä kehitystä, mikä paljastaa millainen merkitys sillä on hänelle. Useat muutkin haastatellut käyttivät suomenruotsalaisia joukkotiedotusvälineitä, ainakin toisinaan. He katsoivat TV-Nytt:iä tai muita ohjelmia, kuuntelivat ruotsinkielisiä radiokanavia ja jotkut tilasivat myös ruotsinkielisiä päivälehtiä.⁴⁹ Suomenruotsalaisia yhdistää toisiinsa ruotsalainen äidinkieli, ja kuten Jan Sundberg on todennut, kieli on tärkeimmällä sijalla muutoin sosiaalisesti, maantieteellisesti ja ammatillisesti melko epäyhtenäisen ryhmän identiteetissä.⁵⁰ Bo Lönnqvist kirjoittaa teoksessa *Gränsfolkets barn*, kuinka juuri ruotsin kieli ja oma kulttuuri olivat niitä välineitä, joiden avulla rakennettiin vahva suomenruotsalainen tietoisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.⁵¹ Nykytilanteessakaan ei ole syytä aliarvioida kielen merkitystä kaikkia suomenruotsalaisia yhdistävänä nimittäjänä.

Tilanteessa, jossa yksilö voi vain harvoin puhua äidinkieltään, kanssakäyminen suvun ja ystävien kanssa tulee hyvin tärkeäksi. Muuan haastateltu oli melkein päivittäin puhelimitse yhteydessä toisella paikakunnalla asuvaan veljeensä.⁵² Toiset pitivät yhteyttä ruotsinkielisiin ystäviinsä, jotka olivat lapsuusvuosista asti olleet heille läheisiä tai tulleet muulla tavoin tärkeiksi.⁵³ Valokuvat ja esineet voivat myös saada lisämerkityksiä, koska niihin voidaan liittää nostalgisia tunteita ja ne voivat muistuttaa perheen tai lapsuusvuosien ”ruotsinkielisestä ajas-

⁴⁹ Mm. haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 2 (nainen, s. 1921), 4 (nainen, s. 1929), 6 (mies, s. 1943), 8 (mies, s. 1942), 10 (mies, s. 1954), 11 (mies, s. 1930), 12 (nainen, s. 1946), 14 (mies, s. 1968), 17 (nainen, s. 1923), 19 (nainen, s. 1933), 20 (mies, s. 1935), 24 (nainen, s. 1938), 25 (nainen, s. 1945), 27 (nainen, s. 1956), 28 (nainen, s. 1944), 30 (mies, s. 1946) ja 31 (nainen, s. 1943).

⁵⁰ Sundberg 1985, s. 8–10.

⁵¹ Lönnqvist 2001b, s. 18.

⁵² Haastateltava 5 (nainen, s. 1945).

⁵³ Mm. haastateltavat 1 (nainen, s. 1943), 3 (mies, s. 1930), 11 (mies, s. 1930), 16 (nainen, s. 1922) ja 31 (nainen, s. 1943).

ta”. Kaipuu saattaa muistuttaa olemassaolostaan äkillisesti tilanteissa, jotka on perinteisesti liitetty äidinkieleen. Seuraavat kaksi lainausta paljastavat sekä nostalgiaa että kaipausta:

Haastattelija: Onko sinulla kotona esineitä, jotka olet perinyt lapsuuskodistasi tai...?

Haastateltava: Kysy vain, kuinka paljon! En voinut heittää mitään pois, kun tyhjensin vanhempieni talon, ja niin minun piti ottaa kaikki mukaan tänne. [...] sellaisia aivan kummallisia pikku esineitä, joista tuli yhtäkkiä jotenkin niin kauhean kallisarvoisia. Kuten pieni kulho tai sellainen, täysin arvoton.

Haastattelija: Mistä ne muistuttavat sinua?

Haastateltava: No, luonnollisesti tietysti lapsuudestani. Se varmasti selittää, miksi niistä tuli niin rakkaita tai ovat nyt jotenkin niin rakkaita.⁵⁴

Haastattelija: Missä tilanteissa sitä (=äidinkieltä) alkaa kaivata?

Haastateltava: Kaipaen sellaisia... tietyllä tavalla ruotsalaisuutta, voi sanoa, että kun lauletaan jouluvirsiä tai jotain sellaista suomeksi, niin kaipaen sitä, että en osaa niitä ruotsiksi. Ja kuitenkin minä tiedän ne, tunnistan sävelmän ja osaan joitakin sanoja, mutta en osaa... kaikkea.⁵⁵

⁵⁴ "Int.: Har du hemma några föremål som du har ärvt från ditt barndomshem eller...? Inf.: Fråga bara hur mycket! Jag kunde ju inte slänga bort någonting, när jag tömde mina föräldrars hus, så jag måste ju ta allt hit med mig. [...] såna där alldeles underliga små grejor som plötsligt blev så där förskräckligt dyrbara. Som en liten skål eller så där, helt värdelöst. Int.: Vad påminner dom om? Inf.: Nå naturligtvis om min barndom säkert. Det är säkert därför som dom blev så kära eller är nu så där kära." Haastateltava 1 (nainen, s. 1943).

⁵⁵ "Int.: I vilka situationer börjar man sakna det? Inf.: Jag saknar sådana ... på sätt och vis det svenska, ska vi säga, att när vi sjunger julpsalmer eller något sådant på finska, så saknar jag att jag inte kan dem på svenska. Och ändå, jag vet dem, jag känner igen melodin och jag känner till några ord, men jag känner inte till ... inte hela." Haastateltava 7 (mies, s. 1941).

Ensimmäisessä esimerkissä ruotsinkielisestä lapsuudenkodista periytyvät esineet nostattavat haastateltavassa nostalgisia tuntemuksia. Ne voidaankin nähdä identifikaation kohteina ja strategiana, jonka avulla tullaan toimeen todellisuuden kanssa, kun äidinkieli puuttuu. Samanlaisen tulkinnan antaa folkloristi Ulrika Wolf-Knuts käsitellessään nostalgiaa kirjassaan Etelä-Afrikkaan muuttaneista suomenruotsalaisista.⁵⁶ Toisessa esimerkissä lapsuudessa laulettuihin perinteisiin jouluvirsiin liittyy tunnepitoinen ja nostalginen lataus. Yksilö kaipaa jotain, jonka hän kokee nykytilanteessaan osittain menetetyksi. Myös Marjut Anttonen korostaa äidinkielen merkitystä tunteiden kielenä käsitellessään suomen kielen asemaa Pohjois-Norjassa.⁵⁷

Voiko yksilö sitten kuulua kahteen kieliryhmään samanaikaisesti, toisin sanoen onko kaksoisjäsenyys mahdollista? Visapään mukaan kaksikielisen identiteetin edellytyksenä on se, että molemmilla kielillä on korkea status eikä kumpaakaan aseteta toisen edelle.⁵⁸ Koska Uudessakaupungissa viestintä tapahtui useimmissa tilanteissa suomeksi, suomen kieli pääsi hallitsevaan asemaan perheiden arjessa. Ruotsin kieli jäi marginaaliin, ja sen vuoksi sille pantiin vähemmän arvoa. Liebkindin mukaan kielen arvo on ratkaisevalla sijalla käytännön kielitilanteissa. Äidinkieli on osa persoonallisuuttamme, ja siksi sen arvo vaikuttaa myös itsetuntoomme ja itseluottamukseemme, toisin sanoen siihen, minkä arvoista yksilön on olla se, mikä hän on.⁵⁹ Ruotsilta puuttuva käytännön arvo näkyi etenkin lasten kielivalinnoissa. He puhuivat mieluummin suomea myös kotona ja keskenään. Vaikka useimmat ruotsinkieliset vanhemmat arvostivat ruotsia ja tahtoivat puhua sitä lastensa kanssa, vain muutamat onnistuivat opettamaan heille tämän kielen.

⁵⁶ Wolf-Knuts 2000, s. 106.

⁵⁷ Ks. Anttonen 1999, s. 312–314.

⁵⁸ Visapää 1996, s. 63, 65.

⁵⁹ Liebkind 1987, s. 22.

Kaksikielisyys ja identiteetti Uudessakaupungissa

Millaisia päätelmiä voidaan tehdä Uudenkaupungin kaksikielisten identifikaatioista ja identiteetistä? Identiteetti ymmärretään tässä yhteydessä konstruktivistisella tavalla ilmiöksi, joka muotoutuu, pysyy voimassa ja muuttuu yksilöiden sisäisissä sekä yksilön ja muiden ihmisten välisissä prosesseissa. Identiteetti käsitetään eliniän kestäväksi luovaksi projektiksi, jossa samastumisten tuottama jatkuva muokkautuminen tapahtuu kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa niin kutsuttujen *merkityksellisten toisten* kanssa. Identiteetit linkittyvät ihmisten toimintoihin, ja toiminnot saavat alkunsa reagoineina kulloinkin ajankohtaiseen sosiaaliseen ja kulttuurilliseen (tässä tapauksessa kielelliseen) ympäristöön.⁶⁰

Tärkeän aspektin yksilön kielellisessä identiteetissä muodostavat asenteet ja motivaatio. Kielenoppimista koskien Liebkind tekee eron *instrumentaalisen* ja *integratiivisen motivaation* välille.⁶¹ Yksilöt, joilla on instrumentaalinen suhtautuminen, painottavat kielen hyötyä viestinnän välineenä. Integratiivista suhtautumista sitä vastoin leimaa yksilön halu ja kyky samastua tiettyä kieltä puhuviin ihmisiin. Kieltä koskeva instrumentaalinen suhtautuminen painottaa kompetenssia ja funktiota, kun sitä vastoin integratiivinen suhtautuminen perustuu myönteisiin asenteisiin, joita yksilöllä on jostain kielestä ja kieliryhmästä. Niin instrumentaalinen kuin integratiivinenkin motivaatio voi olla korkea ja vahva kieltä opittaessa, mutta viimeksi mainittu vaikuttaa enemmän pidemmällä aikavälillä ja siksi siitä voi tulla uhka vähemmistöidentiteetille.⁶² Uudenkaupungin sekaperheissä integratiivinen suhtautumi-

⁶⁰ Mm. Stier 2003, s. 23–25, 86; ks. myös Hall 1992, s. 276.

⁶¹ Liebkind 1987, s. 22. Luokittelu pohjautuu kanadalaiseen tutkimukseen; ks. Lambert et al. 1968, s. 473–474.

⁶² Vrt. myös Liebkind 1984, s. 112. Tässä yhteydessä voidaan huomauttaa, että monikielisissä maissa on olemassa instrumentaalisen ja integratiivisen suhtautumistavan välimuoto. Siten

nen suomenkieleen ja sitä kautta uhka vähemmistöidentiteetille oli nähtävissä lasten kohdalla. Liebkind huomauttaa, että molempien kielten hyvä hallinta ei kuitenkaan automaattisesti johda kaksikieliseen identiteettiin.⁶³ Useimmissa tapauksissa näin ei ole käynyt Uudenkaupungin kaksikielisille haastatelluillekaan. Useimmilla heistä tuntuu olevan instrumentaalinen suhtautuminen suomen kieleen, vaikka se hallitseekin heidän elämäänsä. He tuntevat kuuluvansa suomen-ruotsalaiseen kieliryhmään, johon heillä on myönteinen asenne, vaikka he käytännössä voivat puhua ruotsia vain harvoin.

Kuten edellä esitetystä analyysistä on ilmennyt, on sellaisia kaksikielisiä, jotka enemmän tai vähemmän menestyksekkäästi yrittävät pitää ruotsin kieltä yllä perheessään. Ruotsia on puhuttu tietoisesti kotikielenä huolimatta lasten taipumuksesta vastata suomeksi. Ruotsi on näiden kaksikielisten vahvempi kieli. Myös osa sekaperheiden kaksikielisistä on hyvin aikomuksin alkanut puhua ruotsia lastensa kanssa, mutta vähitellen luovuttanut vastaavissa tilanteissa. Heidän kertomastaan käy selvästi ilmi, että ruotsi on äidinkielenä heille edelleen hyvin tärkeä. On myös niitä, jotka eivät ole siitä välittäneet, vaikka ruotsi oikeastaan on myös heidän vahvempi kielensä. Tämä näkyy ruotsinkielisten tiedotusvälineiden käytössä. Ilmeisesti äidinkieli ei kuitenkaan ole heillä aivan yhtä tärkeä kuin aikaisemmin mainituille ryhmille. Jotkut haastatelluista ovat suhtautuneet kieleensä lähinnä välinpitämättömästi, ja siksi suomi hallitsee heidän arkielämäänsä. Hyvin usein he ovat olleet kaksikielisiä lapsuudesta alkaen. Ympäristö on sen vuoksi saanut sanella heidän kielensä. Lisäksi on niitäkin, jotka eivät ole edes yrittäneet puhua lapsilleen ruotsia eivätkä opettaa sitä

suomenruotsalaisen vähemmistön jäsen voi, henkilökohtaisella ja paikallistasolla suomea kohtaan tuntemastaan instrumentaalisesta suhtautumisesta huolimatta, ilmaista samaa kieltä koskevalla integratiivisella suhtautumisellaan kansallista samastumistaan kollektiivisella tasolla.

⁶³ Liebkind 1987, s. 22.

heille, koska he arvostavat suomea ja se ehkä tuntuu vahvemmalta kieleltä ruotsiin verrattuna.

Edellä esitettyä pohdintaa voidaan verrata pedagogi Martin Gripenbergin saamiin tutkimustuloksiin. Kaksikielisillä koululaisilla havaittiin kolmenlaista identiteettiä: oli *ruotsiin samastuneita kaksikielisiä*, *kameleonttikaksikielisiä* ja *suomeen samastuneita kaksikielisiä*. Ensin mainitut pitivät itseään suomenruotsalaisina, joilla oli luontaisia taitoja suomessa. Kesimmäisen ryhmän identiteettiä leimasivat tilanteenmukaiset identiteettivalinnat kunkin kontekstin mukaisesti. Kolmas ryhmä mielsi itsensä tietoisesti suomenkielisiksi, joilla oli erittäin hyvät ruotsin taidot.⁶⁴ Udestakaupungista voi löytää jokaista kolmea tyyppiä, mutta siellä tilanne on kuitenkin vivahteikkaampi. Kielellisessä ahtaudessa toiseen kieliryhmään kuulumista ei aina voi tuoda esiin siten kuin ehkä haluaisi. Useimpien Uudenkaupungin kaksikielisten identifikaatioita voidaan siksi pitää *latentisti ruotsiin samastumina*. Tällaisten yksilöiden täytyy elää elämäänsä suomeksi, vaikka he toisinaan kaipaavatkin äidinkieltään. Toisaalta tietyissä tilanteissa he eivät enää ehkä tiedä, keitä he oikeastaan ovat, ruotsinkielisiä vai suomenkielisiä, kuten eräs haastateltu edellä asian ilmaisi.

Niin Gripenbergin kuin Lojander-Visapäänkin tutkimukset koskivat pääkaupunkiseutua, jossa lähes kaikkien ulottuvilla löytyy mahdollisuuksia ruotsinkieliseen kanssakäymiseen. Pääkaupunkiseudulla on suhteellisen lähellä muutakin tarjontaa ruotsinkielisen identiteetin ylläpitämiseksi kuten ruotsinkielisiä kouluja ja kulttuurilaitoksia. Udestakaupungista kaikki tällainen institutionaalinen tuki puuttuu. Sekä ruotsinkielinen yksityinen kansakoulu että Kalannin ruotsinkielinen nuorisoyhdistys ovat lopettaneet toimintansa. Kaupungin ruotsinkieliset perinteet ovat siten katkenneet. Ruotsin kieltä voidaan käyttää Pohjola-Norden -yhdistyksessä, mutta vain harvat ruotsinkieliset

⁶⁴ Gripenberg 2001, s. 163.

osallistuvat sen toimintaan.⁶⁵ Uudenkaupungin kaksikielisten identiteetti on siten luonteeltaan toisenlaista kuin se, mitä Lojander-Visapään ja Gripenbergin yllä mainittujen tutkimusten tulokset osoittavat. Se mikä erottaa Uudenkaupungin ruotsinkieliset omaksi ryhmäkseen, on heidän yksityiselämänsä ruotsalaisuus. Ruotsinkielisyys on useimmissa perheissä latenttia ja yhä harvemmin esille tulevaa. Silti useimmat tuntevat yhä olevansa suomenruotsalaisia, mutta Uudessa kaupungissa *samastumiset voidaan nähdä suomenruotsalaisuuden asteikkona, joka laskee ja saa yhä enemmän suomalaista leimaa* juuri institutionaalisen tuen puuttumisen vuoksi. Suomenruotsalaisten yleinen näkymättömyys omassa kotikaupungissaan ei johdu suoraan siitä, että he häpeäisivät äidinkieltään, mutta *merkitykselliseksi toiseksi on heidän osaltaan tullut suomenkielinen paikallisyhteisö ja sen vaatimus suomen kielen taidosta*. Suomen kieltä pidetään itsestään selvyytensä kaikissa tilanteissa.

LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Åbo Akademi, Turku, Etnologinen arkisto: *Svenskt i Nystad förr och nu*, haastattelut 1996 ja 2003.

KIRJALLISUUS

Anttonen, Marjut 1999: *Etnopolitiikka Ruujassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Finnäs, Fjalar 2000: *Tvåspråkiga familjer i statistikens ljus*. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Forskningsrapport nr 7, Vasa.

⁶⁵ Mikäli yhdistys jatkaa ruotsinkielistä joululaulutapahtumaa, voi sillä tulevaisuudessa olla merkitystä tässä yhteydessä.

- Gripenberg, Martin 2001: *För två modersmål. En bok om tvåspråkiga elever. Är det mödan värt att gå i svensk skola när hemspråket oftare är finska än svenska?* Svenska folkskolans vänner. Volym 163. [Helsingfors.]
- Hall, Stuart 1992: The question of cultural identity. Teoksessa *Modernity and its futures*. Toimittaneet Stuart Hall, David Held & Tony McGrew. Polity press, Cambridge.
- Kaukovalta, Kyösti 1962: *Uudenkaupungin historia IV*. Uudenkaupungin kaupunki, Uusikaupunki.
- Laine, Eero 1995: Assimilaatio, integraatio, separaatio...? Kaksikielisten kieliryhmäasenteista Suomessa. Teoksessa *Rajanylityksiä: Monipuolistuva kasvatustutkimus tieteiden kentässä. XVI Kasvatustieteen päivät Rovaniemellä 24.–26. 11. 1994*. Toimittaneet Juhani Jussila ja Raimo Rajala. Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Rovaniemi.
- Lambert, Wallace, R. C. Gardner, R. Olton and K. Tunstall 1968: A Study of the Roles of Attitudes and Motivation in Second-language Learning. Teoksessa *Readings in the Sociology of Language*. Toimittanut Joshua A. Fishman. Mouton & Co., The Hague.
- Liebkind, Karmela 1984: *Minority identity and identification process: A social psychological study. Maintenance and reconstruction of ethnolinguistic identity in multiple group allegiance*. The Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki.
- Liebkind, Karmela 1987: Två modersmål – en identitet. *Skolstyrelsens informationsblad* 3–4 1987, 22–23.
- Lojander-Visapää, Catharina 2001: *Med rätt att välja. Språkval och språkstrategier i språkligt blandade hushåll i Helsingfors*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Lönnqvist, Bo 2001a: Myten om den finlandssvenska familjen. Teoksessa *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Toimittaneet Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Lönnqvist, Bo 2001b: Retoriken i den etniska mobiliseringen. Teoksessa *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Toimittaneet Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Modeen, Tore 1983: Utformningen av finlandssvenskarnas konstitutionella status 1917–1919. Teoksessa *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*. Toimittaneet Max Engman & Henrik Stenius. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Paasio, Veikko 1967: *Uudenkaupungin historia V*. Uudenkaupungin kaupunki, Uusikaupunki.
- Rosenberg, Thomas 1994: *Svenskfinlands sönderfall. Texter till minnet av ett folk*. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Publikation nr 24, Vasa.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Tvåspråkighet*. Liber Läromedel, Lund.
- Stier, Jonas 2003: *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Studentlitteratur, Lund.
- Strömman, Solveig 1995: *Två språk på arbetsplatsen. Status och förändring*. Acta Wasaensia no 44. Universitas Wasaensis, Vasa.

- Sundberg, Jan 1989: Möjligheter till etnisk fortlevnad i Svenskfinland. Teoksessa: Självstyrelse-regioner och minoriteter i Europa. Toimittanut Sune Jungar. Ålands högskola 1989:1, Mariehamn.
- Sundberg, Jan 1985: *Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*. Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors.
- SVT 2001: *Suomen Virallinen Tilasto*. Luku 33, Väestö kielen ja kansallisuuden mukaan maakunnittain ja kunnittain 31.12.2001. <http://www.om.fi/uploads/xivk0v.pdf>. (20.6.2006)
- Visapää, Catharina 1996: "Varför sku' de tala svenska". *Språklig självidentifikation och språkbruk bland 13-åringar i en Helsingfors skola, med tyngdpunkt på de "tvåspråkiga"*. Forskningsinstitutet. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2000: *Ett bättre liv. Finlandssvenskar i Sydafrika – om emigration, minnen, hemlängtan och nostalgi*. Migrationsstudier B 4. Migrationsinstitutet, Åbo.
- Åbo Underrättelser 19.8.1975: Skolstart i länet. Samgång i Korpo, Nystad indrogs.

Translokala tillhörigheter?

Finskhetens dimensioner på Åland

Utgångspunkter

Det svenskspråkiga och autonoma landskapet Åland ligger på den sydvästra sidan av moderlandet Finland och är omringat av havsområden i syd, väst och i norr. På den östra sidan möter den åländska skärgården den omfattande åboländska skärgården som når ända upp till fastlandet. Landskapets huvudstad Mariehamn ligger på ca 93 sjömil avstånd från den närmaste fastlandsstaden Åbo som kan nås efter en ca fem timmars resa med en färja. Resan till Sveriges huvudstad Stockholm tar ungefär lika lång tid.

Ålands autonomi och landskapets specialställning har sitt ursprung i händelserna efter första världskriget. Efter att Finland förklarat sig självständigt upplevdes situationen på Åland oroväckande och man arbetade aktivt för att bli anslutet till Sverige. Det nyblivna Finland erbjöd då självstyrelse för Åland år 1920. Följande år bekräftades den av Nationernas Förbund och självstyrelselagen trädde i kraft 11.8.1922. (Mattsson- Eklund 2000, 320-334) I lagen garanteras svenska språket en ställning som landskapets ämbetsspråk och undervisningsspråk i skolor som bekostas med allmänna medel. Finska medborgare har dock rätt att i egen sak inför domstol och andra statsmyndigheter i landskapet använda finska. (Självstyrelselag, kap.6) Självstyrelselagen har därefter reviderats och förstärkts två gånger, åren 1951 och 1991 (Bring 2002, 27-34, 45-54). Den åländska språkkopplingen liknar således den vanliga i många nationalstater, dvs. en nation, ett språk.

Flyttning från fastlandet till Åland även av finskspråkiga har skett i alla tider. Deras an-

tal var exempelvis år 1890 ca en procent (238) av alla ålänningar, men mångdubblades under de följande tjugo åren till ca 4,2 procent (895) år 1910 (FOS 1893, 59; FOS 1915, 180-182). Under de två senaste decennierna har antalet finskspråkiga ökat till ca fem procent (1388) av Ålands totala befolkning på ca 27 700 år 2009. Nettoinflyttningen från fastlandet har varierat, men var störst på 1970-talet och stor även i början av 2000-talet. Förmodligen var även de finskspråkigas antal stort, även om det inte syns i statistiken. Majoriteten av alla finskspråkiga på Åland är kvinnor (915), nästan två gånger antalet finska män (473). (ÅSUB, 2010). Till följd av Ålands svenskspråkighet måste även de inflyttade behärska svenska för att kunna ta del av landskapets offentliga tjänster.

Om begreppen 'translokal' och 'translokal tillhörighet'

Termen *translokal* lanserades ursprungligen år 1997 av antropologen James Clifford i samband med begreppet *translocal culture*. Den beskrev platser, där kultur förstås som en komplex artikulering av lokala och globala, ständigt pågående förändringsprocesser invädda i varandra. Processerna är igångsatta genom historiska kontakter som har sin skärningspunkt på regionala, nationella och transnationella nivåer (Clifford 1997, 7). När (translokal) kultur förstås som en dynamisk och temporär social konstruktion innebär det att även identifikationer och tillhörigheter förknippade därmed är föränderliga. Enligt sociologen Floya Anthias kan man tala om *translokal positionering* (translocational positionality). Hon menar

att positionering innebär mera än identifikation eftersom den utom de praktiker inom vilka identifikationer uttrycks också omfattar de intersubjektiva, organisatoriska och representativa villkoren för deras existens. Ett translokalt synsätt fokuserar på vardagslivet som är lokaliserat i multipla men samtidigt fragmenterade och interrelaterade sociala rum. Identifikationer måste således alltid ses i relation till dessa lokaliseringar (Anthias 2009, 12). Antropologen Jari Kupiainen (2004, 352-353) talar i sin tur om *translokalisering* i samband med den globala användningen av Internet. Han avser processer genom vilka migranter i sina värdsamhällen skapar nya former av gemenskaper, som delvis baserar sig på deras egna kulturella bakgrunder och delvis på värdsamhällets sociokulturella kontexter på ett sätt som sammanbinder de två lokaliteterna.

Begreppen *translokal* och *translokalisering* hör ihop med begreppet *transnationalism*. Såsom ovan framkommit handlar t.ex. *translokalisering* om kontakter och aktiviteter över nationsgränser. Det är migranternas gränsöverskridande relationer och identifikationer i s.k. transnationella sociala rum som står i fokus (Gustafson 2007, 16-17). Dessa syftar på sociala och symboliska band mellan olika platser och lokaliteter, etablerade och upprätthållna genom olika slags praktiker och aktiviteter, dvs. politiska, ekonomiska, kulturella, sociala och emotionella förbindelser och utbyten som en del av migranternas vardagsliv (jfr Povrzanovi Frykman 2004, 80). Sociologen Per Gustafson har gjort en syntes av dimensioner som kan förekomma i samband med *transnationalism*. *Rörlighet* innebär flyttningar, återkommande resor och kontakter mellan sändande och mottagande länder. Hänvisande till sociologen John Urry (2000, 49-76) ser Gustafson kontakterna också som virtuella (Internet, e-post, telefoner) och imaginära (intryck genom radio, tv och andra massmedier). *Sociala nätverk och strukturer* omfattar sociala institutioner, familje- och släktband, vänner och bekanta i samband med olika strategier och

verksamheter. *Kulturella praktiker och institutioner* innebär att migranter tar med sig bl.a. språk, religion, populärkultur och matvanor till det mottagande landet. Dimensionen *politik och lagstiftning* handlar å ena sidan om den lokala lagstiftningen som berör migranter och deras villkor, å andra sidan migranternas egen politiska verksamhet. *Ekonomiska utbyten och aktiviteter* innebär kapitalflöden och migranternas affärsförbindelser mellan det gamla och det nya hemlandet. *Identitet och tillhörighet* betonar att frågor kring identifikationer, tillhörigheter och deltagande måste förstås mot bakgrunden av de transnationella kontexter som migranter ofta ingår i. Det påpekas vidare att man kan vara klart transnationell i någon dimension, men betydligt mindre transnationell i en annan. (Gustafson 2007, 19-35) Dessa olika dimensioner kunde med vissa modifikationer tillämpas även på translokala positioneringar.

Det framgår av det föregående att transnationella aktiviteter samtidigt innebär translokala aktiviteter. Men translokala aktiviteter behöver inte alltid vara transnationella. I fråga om Åland t.ex. är det inte en nationell utan en språkgräns och administrativ gräns som genom olika praktiker överskrids. I det följande uppfattar jag därför *translokala tillhörigheter* som positioneringar och aktiviteter, även symboliska, virtuella och imaginära, mellan olika lokaliteter, där den ena utgörs av de inflyttade finskspråkigas nutida bonigsort på Åland och den andra av deras tidigare hem- eller boningsort på det finskspråkiga fastlandet. Lokaliteten kan i vissa sammanhang innebära enbart barn- och ungdomshemmet eller hemorten, men kan gällande t.ex. språk och traditioner också få en utvidgad betydelse och tolkas som det finska fastlandet i allmänhet. Likaså kan hemorten på Åland gälla hela det åländska samhället. Det väsentliga i sammanhanget är gränsen till det finska Finland som på olika sätt överskrids. Jag kommer att diskutera, hurdana translokala praktiker de finskspråkiga har i sin vardag, dvs. hur de agerar för att upprätthålla sin finskhet på Åland samtidigt som de rotat sig

där. Hurdana sociala rum skapas det för att de skall få gensvar för sitt finska ursprung? Får de sin finskhet bejakad och hur förhandlar de om den i den åländska omgivningen? Kan en dubbel identitet t.ex. vara möjlig? Enligt den konstruktivistiska synen utformas identiteten ju i växelverkan med de s.k. signifikanta andra. Med dem förstår man personer som mest bidrar till att upprätthålla och bestyrka en individs subjektiva verklighet (Berger & Luckmann 2003, 155-156, 174-177). Vad innebär det då att en stor del av dessa viktiga personer för de finskspråkiga saknas på Åland där ålänningarna själva har en stark egen identitet (jfr Häggblom et al. 1999, 13)?

Material och metod

Presentationen baserar sig på en analys av tolv intervjuer med personer som har finska som modersmål och som efter flyttningen från fastlandet har sin stadigvarande hemort på Åland. Intervjuerna gjordes på finska utom två som gick på svenska. Dessa två personer förmådde att deras finska språk efter flera decennier på Åland blivit bristfälligt och var otillräckligt i detta sammanhang. Majoriteten av de intervjuade var kvinnor (jfr statistiken ovan) gifta med ålänningar eller svenskspråkiga från Sverige eller från fastlandet. I tre fall hade maken eller maken också finska som sitt modersmål. De flesta hade vid intervjutillfället år 2005 bott längre än 20 år på Åland, ett par även längre än 40 eller 50 år. Endast en person hade hunnit bo där under tio år. Orsaken till flyttningen hade för många varit ett arbetserbjudande eller en möjlighet att få arbete. Några hade följt med sin make, som antingen flyttat dit för arbetets skull eller för att komma nära sin familj och släkt. Alla intervjuade utom en kunde svenska i någon mån vid inflyttningen. De flesta av de intervjuades barn var födda på Åland.

Intervjuerna är s.k. halvstrukturerade temaintervjuer där vissa teman utgör grunden för frågorna och diskussionerna. Följande teman diskuterades: familjens och släktens historia och betydelse för den intervjuade, eget och

familjens språk, kontakter och kontaktarenor, språkliga och etniska manifestationer, mötet med det åländska samhället samt hur man uppfattar sig själv. I presentationen nedan fokuseras på två av dessa teman, nämligen familjens och släktens historia och betydelse för den intervjuade samt språkliga och etniska manifestationer. Det är då fråga om två olika aspekter i informanternas tillvaro: hur det förgångna kommer till synes i deras vardag å ena sidan och hur de genom sina språkliga och etniska manifestationer förhåller sig till nuet å den andra. Här blir m.a.o. två poler i en translokala positionering belysta. Språkliga och etniska manifestationer har undersökts i flera studier för att avslöja informanternas olika identifikationer när de befinner sig i en minoritetsposition (bl.a. Ågren 2006, 155, 167, jfr även diskussionen i Anttonen 1999, 404-407). Vidare har man i en tidigare studie konstaterat att familjen och släkten har stor betydelse bland svenskspråkiga i Nystad, där vardagslivet utanför hemmet är helt finskspråkigt (Kuczynski 2006, 284-285). Situationen kunde förmodas vara liknande för de finskspråkiga på Åland, där språkgränsen är ännu tydligare. Även om Åland inte ligger så långt borta från fastlandet, kan det sociala avståndet till släkten och familjen kanske kännas längre där just på grund av landskapets svenska språk. De signifikanta andra saknas m.a.o. i den omedelbara närheten. Vad betyder det för de intervjuades identifikation och i vilken mån skapas det symboliska translokala rum? Vilka kulturella uttryck tar sig sådana translokala sociala rum och kan man tala om translokala identifikationer?

Betydelsen av släkten, familjen och barndomshemmet

Diskussionen kring informanternas familjehistoria avslöjade att många av de intervjuade ansåg barndomsfamiljen och de finska rötterna som betydelsefulla och viktiga. En del hade under alla år regelbundet hållit kontakt med sin familj och andra släktingar på fastlandet. Detta sammanfaller med situationen i

många emigrantfamiljer där kontakterna med släkten i det gamla hemlandet känns viktiga (t.ex. Tuomi-Nikula 1989, 127). I några fall var kontakterna dock få och oregelbundna och vissa intervjuade hade enbart minnen kvar av sitt barndomshem och sin familj. Ofta hade det varit föräldrarna som samlat alla omkring sig, men efter deras bortgång hade kontakterna med syskonen ofrånkomligen blivit färre (t.ex. man f. 1954, kvinna f. 1958, kvinna f. 1949b). Trots det upplevdes kontakterna fortfarande som viktiga. De kunde ge associationer både till det tidigare hemmet och till det finska fastlandet. För några intervjuade hade mormor, moster eller en äldre bror blivit den viktigaste personen i livet, som uppväckte varma känslor hos dem (kvinna f. 1938, man f. 1945). För andra igen hade någon av kusinerna eller en svägerska blivit en person, som man ofta brukade ringa till och besöka några gånger om året (man f. 1947, kvinna f. 1949a). Alla dessa personer kan ses som en del av informanternas signifikanta andra i deras identifikationsprocesser som äger rum i de translokala sociala rum som de genom dessa kontakter och genom emotionella och sociala band skapar.

*Barndomshemmets symboliska närvaro:
föremål, fotografier, minnen*

Hur den finska släkten och rötterna blivit närvarande i den åländska vardagen varierade. En symbolisk translokal förbindelse kunde upprätthållas på olika sätt. Nästan alla intervjuade hade några föremål från barndomshemmet. Föremålen har konstaterats vara laddade med varierande innehåll och betydelse och bära en mängd symboliska associationer i relation till deras ägare (jfr Berger 2001, 64). Några intervjuade förklarade likväl att de inte hade någon betydelse för dem alls. Föremålens existens noterades, men betydelsen var mer eller mindre neutral eller hade kanske att göra med det funktionella värdet (t.ex. kvinna f. 1928; kvinna f. 1946; kvinna f. 1958). Diskussionen som följde avslöjade likväl att några föremål trots allt hade en viss betydelse, om det sedan

var fråga om en gammal barnvagn, en vas eller en tavla som målats av den ena av föräldrarna.

För andra intervjuade var betydelsen av föremålen klarare. Ofta var de anknutna till vissa personliga minnen, som gjorde att man upplevde något speciellt med dem. En fru berättade hur hon alltid tyckt om salens stora matbord och hur hon som liten hade klottrat på undersidan av det. När hon senare fått hela möblemang till sitt eget hem, kunde hon fortfarande komma ihåg stället av sitt klotter (kvinna f. 1949a). Bordet var då laddat med denna translokala association till barndomshemmet. En annan person berättade att han efter sin far fortsatt med hans försök att byta till sig och köpa tillbaka delar av gamla helheter som efter arvskiften under årens lopp blivit splittrade till olika arvingar. Om föremålens betydelse och värde berättar han följande:

F: /.../ Hurdana känslor väcker de här föremålen, när ni då och då använder dem eller när ni ser dem eller tittar på dem?

S: Nog behagar de förstås. Min studiebakgrund ger mig möjlighet att uppskatta vad de t.ex. har kostat då man skaffat dem. Och hur mycket av dem som tillverkades den tiden eller var... eller hur många procent av hela befolkningen som hade råd att skaffa saker av en viss typ. Att det här penningsvärdet... visserligen kan jag inte sätta något värde på mina egna föremål så att jag skulle sälja dem eller annars. När jag har fått dem så hos mig behålls de!

F: Så de har liksom inget försäljningsvärde, eller de har förstås, men det är så högt att det aldrig erbjuds så högt pris att ni kunde sälja?

S: Just det! /.../ Och det anser jag som ganska bra att om varje föremål kan jag berätta dess ursprung.

F: Just. Och det är säkert mycket viktigt också för era barn.

S: Ja, och de är medvetna om det. (man f. 1947)

För den här intervjuade var både släktföremålen och de tillhörande dokumenten viktiga, eftersom de redan bevarats under flera generationer. Föremålen kunde ha mer eller mindre materiellt värde, men helt uppenbart översteg deras känslvärde allt annat. Deras ursprung kunde associeras till familjens och släktens

tidigare skeden på fastlandet. Associationen kan tolkas som translokal. Hur högt föremålets värde är blir klart av konstaterandet att de kommer att förbli i hans ägo. Det framkommer också att släktens historia redan håller på att traderas till följande generation. Kontinuitet som dessa föremål translokalt också symboliserar sträcker sig således över flera generationer.

Två intervjuade hade sina rötter längre borta i Karelen bakom den nuvarande ryska gränsen. För båda kändes det att det verkliga hemmet inte hade varit på den ort där de som barn bott och växt upp. Liknande känslor har uppmärksamats också i andra studier som handlat om karelska evakuerade (jfr Savolainen 2007, 139 och Ståhls-Hindsberg 2007, 97). Den ena intervjuade var född på fastlandet och hade således inga personliga minnen från Karelen. Men eftersom föräldrarna alltid talat om hemmet i Karelen som det "riktiga", hade hon aldrig fått en hemkänsla på den orten där hon växt upp. Hon hade själv aldrig besökt hemplatsen, men hade sett på videon som andra familjemedlemmar spelat in på sina resor. Byggnaderna fanns inte längre kvar, men en bit av den gamla ladugårdens stenfot som hon fått som souvenir därifrån förvarade hon som en kär skatt (kvinna f. 1949b). Uppenbarligen utgör stenen en konkret men samtidigt en känslomässig translokal symbol för de karelska rötterna. Den associeras till det "riktiga" hemmet i Karelen och i föräldrarnas berättelser.

Den andra intervjuade var själv född i Karelen. När det på 1990-talet blev möjligt att resa över gränsen hade hon tillsammans med sin familj besökt sin gamla hemgård två gånger. Dess nuvarande förfallna tillstånd och också vanskötseln av hela omgivningen gjorde att besöken kändes tunga (kvinna f. 1932). Skillnaden mellan barndomsminnen och den nu rådande verkligheten var uppenbarligen stor. Också själva berättandet om dessa besök uppväckte fortfarande djupa känslor (jfr också Savolainen 2007, 143-144). Trots det långa avståndet hade dessa barndomsminnen likväl

sporrat henne till två besök, vilket också avslöjar hemplatsens stora betydelse för henne. Man kan här tala om translokal positionering på emotionell nivå. I båda dessa fall kan man hänvisa till Karen Armstrong (2004, 61) som betonar betydelsen av börd och ursprung för emigrerade personer. Ursprunget och bördens innebär utom rötter också kontinuitet, som i sin tur skapar en symbolisk translokal förbindelse med det gamla hemmet. Här kan man också spekulera i om betydelsen av det karelska hemmet hade varit lika stor oberoende av den intervjuades nuvarande boningsort på Åland. Armstrongs betoning ovan skulle antyda det. I dessa fall kunde man kanske tala om dubbel translokalitet.

För många personer utgör fotografier en nyckel till minnen och till det förflutna. En intervjuad hade aldrig träffat sin farmor, men ett gammalt foto av henne i en till synes mörk klänning aktiverade tankar om hennes eventuella sorg och lidanden hon i sitt liv gått igenom. På detta sätt blev farmodern en väsentlig del av familjens historia och informantens tillvaro, "en påminnelse om släktens kontinuitet" såsom hon själv uttryckte det (kvinna f. 1948). Denna kontinuitet kan också tolkas som translokal över geografiska avstånd. Kontinuitet i tankarna hade tydligen också en annan intervjuad som av gamla släktfotografier planerade ett fotocollage. Några fanns redan på sin plats på väggen och som färdigt skulle det föreställa släktens historia (kvinna f. 1949b). Utom kontinuitet symboliserade alla dessa fotografier kanske också trygghet, närhet och allt det positiva som de intervjuade förknippade med de personer som genom fotografierna på detta sätt blev translokalt närvarande i deras tillvaro.

I vissa fall igen kunde fotografierna väcka så starka känslor att man helst höll dem borta från åsynen såsom en intervjuad gjorde:

F: Nå har du fotografier från barndomen och från barndomshemmet?

S: Jo det har jag, ganska mycket, ja. Ganska många fotografier från barndomstiden och ock-

så av dessa personer som har varit viktiga för mig.

F: Och hur många gånger /.../ hur ofta tittar du på dom och liksom ser på dem och tänker på dem då?

S: Vet du, ärligt sagt så tittar jag sällan.

F: Dom är inte framme?

S: Nej, för att jag blir så full av vemod, jag blir nedstämd.

F: Så du vill int ha dom framme?

S: Nej.

F: Nå när vill du titta på dem då? När blir ett sådant tillfälle?

S: Ibland, när jag får en sån känsla riktigt, när jag är helt ensam. Då sätter jag på en viss sorts musik, när jag är ensam och då bubblar den här tanken att nå, nu måste jag titta på dom där...

F: Foton igen, just det. Att det är i vissa sammanhang.

S: Ja, det är det nog. (kvinna f. 1938)

Trots en lång tid på Åland spelade fotografierna från barndomshemmet och av betydelsefulla personer fortfarande en viktig roll i denna intervjuades liv. Längtan och melankoli som de förorsakade har konstaterats vara typiska drag också hos många emigranter långt borta från sina hemländer (jfr Sallinen 2004, 92-95). I deras fall tycks det framför allt ha varit det långa geografiska avståndet och ovetskap om när man kanske kunde resa tillbaka som skapade dessa känslor. I exemplet ovan var det tidsliga avståndet också långt och förorsakade saknad. Dessa personer var ju definitivt borta från ens liv, men genom fotografierna levde de translokalt kvar på en känslomässig nivå.

Några intervjuade berättade att gamla familjefotografier gjorde dem glada till mods, men hade ingen större betydelse för dem längre (t.ex. kvinna f. 1958). En person avslöjade däremot hur han på besök hos sina vänner hatade att de presenterade sina familjealbum för honom. Att titta på foton av helt främmande människor var ytterst långtråkigt. Han antydde att det här också var en orsak till varför hans egna fotografier inte var ordnade. Han ville inte försätta sina gäster i samma situation (man

f. 1945). Hannu Sinisalo som forskat i visuell antropologi talar om fotografiernas ytnivå och djupnivå. På ytnivån kan man se endast direkt synliga personer, objekt och miljöer. Djupnivån igen avslöjar verkliga kulturella betydelser av de fotograferade elementen, men kräver samtidigt bred kunskap om relationen mellan dessa element och om hela kulturen (Sinisalo 2005, 210). Uppenbarligen var fotografiernas ytnivå med en mängd främmande människor inte intressant eftersom informanten saknade deras verkliga betydelse och en personlig och djupare kunskap om dem. Den intervjuade ovan ville dock inte kasta bort sina egna fotografier. Kanske hade de någon betydelse för honom trots allt, även om de inte var av någon större vikt för hans tillvaro.

Utsagorna ovan indikerar att värdet man sätter på såväl föremål som fotografier alltid är beroende på hur man ser och tolkar dem. Tolkningarnas inre värld skapas genom existerande objekt och material till en kombination av fakta och fiktion utan att göra skillnad mellan dessa (jfr Latvala 2000). I föremålen och fotografierna förvaras upplevelser av olika slag. För några intervjuade kunde de vara laddade med starka minnen, de kunde aktivera tankar och såväl positiva som negativa känslor anknutna till platser och personer som varit viktiga för dem (jfr Kirshenblatt-Gimblett, 1989, 331-332). De signifikanta andra blev m.a.o. ihågkomna genom olika slag av representationer. Genom på så sätt skapade translokala sociala rum kunde personerna förflytta sig tillbaka i tiden och förstå betydelsen av sina rötter. De kunde se djupnivån av fotografierna och även av föremålen, som då blivit en del av deras personliga historia och samtidigt också en del av deras självbild (Stier 1998, 44).

Betydelsen av familjehistorier

På frågan om man inom släkten brukade berätta historier om gamla händelser, släktingar eller familjemedlemmar gav alla intervjuade utom två ett jakande svar. Den ena av dem förklarade att föräldrarna arbetat så hårt att de aldrig haft

tid att berätta något och att morföräldrarna redan varit gamla, när han själv var ung (man f. 1954). I det andra fallet hade man publicerat flera genealogiska böcker innehållande även historier om olika släkt- och familjemedlemmar. Alla i släkten kände till dessa och kunde själv läsa om personer och händelser i böckerna och prata om dem också vid släktmöten som man regelbundet brukade ordna (man f. 1947). Släkthistorierna var således inte alls utan betydelse, tvärtom.

En intervjuad nämnde att varje gång som hon och hennes syskon träffades brukade de roa sig med att berätta gamla historier om händelser och personer som de alla hade känt. Det fanns inte bara några historier utan många:

S: Det finns massor av dem, massor av dem, alla möjliga historier. Och det var just hon som vi kallar vår moster, som egentligen är min mamas moster, som berättade mycket sådana här gamla historier. Och dessa berättar vi sedan för varandra när vi träffas och skrattar åt dem. Vi har egentligen väldigt roligt av det, för hon var en bra berättarska och vi kan därför fortfarande skratta så mycket åt alla de här hennes historier. Och alltid när vi träffas, vi syskon, så alltid är det någon som kommer ihåg någon sådan historia. Min man brukar säga att ni pratar så mycket alltid, att hur kommer det sig att ni kan ha så mycket att prata om, men det är det här gamla historierna, det är dem vi fortfarande skrattar åt. (kvinna f. 1932)

De berättade historierna kunde associeras till de omtalade personerna på fastlandet som på det sättet kunde tolkas bli translokalt närvarande i den aktuella situationen. Några intervjuade konstaterade att de historier som man kom ihåg och under familjens sammankomster berättade för varandra mest gällde deras egen barndom. De var minnen av vad syskonen hade upplevt hemma tillsammans. Men många gånger hade man upplevt det på olika sätt och ibland hade vissa händelser totalt fallit i glömska såsom en fru berättade:

S: /.../ Och det är ganska intressant sen, när man är nio syskon kvar som vi är och när vi liksom tänker på det som hände när vi var barn, så alla kommer ihåg olika saker. Man tycker att det som någon berättar, så tänker man, att nej, det här har jag aldrig varit med om och ändå har

man varit! Det finns förstås mycket gemensamt och, men det är mycket som man har upplevt på olika sätt. (kvinna f. 1928)

Minnen och gamla familjehistorier om släkten på fastlandet kan ses som faktorer som skapar samhörighet och närhet mellan familjemedlemmarna. Traditioner och historier om gamla släktingars levnadsbanor kan bli institutionaliserade för allmän användning inom släkten. De blir en repertoar om de signifikanta andra. De kan berättas i underhållningssyfte såsom i det första citatet ovan eller också som varnande exempel (jfr Wolanik Boström 2005, 42). Även om personen i exemplet ovan inte kunde komma ihåg att hon varit med om sådant som de andra berättade att hade hänt, hade hon accepterat det som ett faktum. I sådana fall är det centrala inte längre det personliga minnet, utan sättet hur det smälter samman med släktens kollektiva minnen som en del av dem (jfr Korkiakangas 2005, 135). Då blir de enskilda berättelserna en del av detta kollektiva minne, men också en del av alla medlemmars personliga historia med associationer till personer och händelseplatser, vilket skapar en känsla av gemenskap dem emellan.

Om dessa gamla historier fortsätter att vara en del av det translokala kollektiva minnet inom familjerna beror på hur den yngre generationen på Åland tar dem till sig. Majoriteten av de intervjuade konstaterade att de unga inte var så intresserade av de gamla historierna utan upplevde dem som närmast uttråkande (t.ex. kvinna f. 1948). Trots det ansåg många det vara viktigt att man för sina barn berättade om deras finska rötter och allt vad det innebär, för när de blev äldre och förstod bättre skulle intresset för det egna ursprunget kanske vakna. Några intervjuade beklagade nämligen att de inte hade frågat sina egna föräldrar om familjens och släktens förflutna skeden medan dessa ännu levde. Nu var det för sent att få veta om dem (t.ex. kvinna f. 1946, kvinna f. 1949a).

Släkten, familjen och barndomshemmet har på olika sätt varit symboliskt närvarande i de intervjuades nuvarande vardag. Betydelsen av

dem visar sig i kontakterna släktingar emellan, i minnen som är laddade i vissa föremål och fotografier samt i historier som berättas om gamla familjemedlemmar och släktingar. Dessa fungerar som en länk som bildar kontinuitet från det förflutna på fastlandet till nuet på Åland. Genom dem uppstår också på en symbolisk och emotionell nivå olika slags translokala sociala rum som skapar gemenskap inom familjen och släkten. Samtidigt innebär detta att man känner sig vara ett med sig själv trots de förändringar som man i livet upplevt.

Språkliga och etniska manifestationer

Identiteter och tillhörigheter handlar inte bara om känslor och upplevelser utan har också ett samband med beteende och handling. Man förväntar sig således att vissa samhörighetskänslor omsätts i handlingar (jfr Ståhlberg 1995, 40). Hur de finskspråkiga kunde ge konkreta uttryck för sina tillhörigheter i den svenskspråkiga omgivningen står i fokus i den följande diskussionen. Detta exemplifieras med val av barnens namn, användning av massmedia, böcker och musik samt med traditioner man ansåg som finska och som man brukade iaktta. Alla dessa kan anses som kulturella praktiker och aktiviteter som kan antas ha följt med från fastlandet till den nya hemorten (jfr Gustafsson 2007, 25).

Val av barnens namn

Såsom majoriteten av de svenskspråkigas familjer i Nystad var största delen även av de finskspråkiga intervjuades familjer på Åland språkligt blandade. I Nystad ville en del av dessa föräldrar ge sina barn också svenska namn för att påminna dem om deras rötter (Kuczynski 2006, 278). Valet av barnens namn kunde därför förmodas åtminstone delvis reflektera de intervjuades identifikationer också på Åland.

Att det fanns en stor variation i barnens namn är naturligt med tanke på vad allt valet kunde påverkas av. I en familj hade man diskuterat vad olika namn betydde i olika språk och

förkastade alla sådana namn som förorsakade omöjliga associationer:

S: Nå jag hade en rätt så klar bild av att namnet borde fungera både på finska och på svenska och gärna också internationellt. Att inte tänkte vi ens på sådana namn som *Örjan* eller *Gunlög* eller andra liknande. De är lite för mycket sådana där nordiska. Och vi valde inte heller sådana finska namn som skulle ha varit besvärliga. *Asko* exempelvis betyder ungefär spy på spanska och *Marika* igen betyder homosexuell på spanska, att sådana kunde man ju inte tänka. Och inte heller *Elin* som på finska betyder organ. Inte kunde man ju välja sådana. Att vi måste tänka på att om vi någon gång kanske bor utomlands, så måste de ha namn som passar också då. (man f. 1965)

Barnen i familjen ovan hade i stället fått tilltalsnamn som förekom både som svenska, finska och internationella varianter, men de skrevs på svenska. De följande namnen kom sedan från båda föräldrarnas släkt och något av dem kunde också vara helt finskt. I en annan familj tyckte man att tilltalsnamnet, om det sedan var finskt, svenskt eller internationellt, borde passa ihop med familjens släktnamn (kvinna f. 1948). I en tredje familj hade barnens namn valts på basis av hurdan lynne barnen tycktes ha, men namnen var likväl internationella (kvinna f. 1946). Vidare i en familj hade man tänkt på hur ett eventuellt finskt namn skulle uttalas på Åland. Detta gallrade bort en del finska namn som omöjliga (kvinna f. 1949a).

I de tre helt finskspråkiga familjerna hade man i en familj gett barnen enbart finska namn. Det kan bero på att två av barnen i denna familj var födda på fastlandet och endast ett på Åland och detta hade då i likhet med sina syskon fått finska namn (man f. 1945). Det är tydligt att namngivningspraktiken här följde med till den nya hemorten trots omgivningens olika språk. I de två övriga familjerna däremot hade barnen fått både finska och svenska namn. I det ena fallet hade man ett gammalt svenskt mansnamn som gått i släkten under flera generationer. Sönerna inom släkten får fortsättningsvis alltid också detta namn. I denna familj hade sonen ett finskt tilltalsnamn och det andra namnet var

detta svenska namn. Men redan i skolan ville han bli tilltalad med sitt svenska namn. Enligt den intervjuade genomgick sonen tydligen något slags identitetskris då, vilket kanske gjorde att han inte ville avvika från sina kamrater (jfr diskussionen i Kuczynski 2006, 281). Dottern som hade varit mycket yngre vid inflyttningen till Åland hade inte haft samma problem med sitt finska tilltalsnamn, noterade han (man f. 1947). I den andra familjen hade båda barnen fötts på Åland och det första barnet hade fått ett helt svenskt namn, medan det andra igen hade ett helt finskt namn. Ett av det första barnets namn hade visserligen anor också inom den ena finska släkten, men smeknamnet som barnet alltid tilltalats med förekommer sedan i båda språken. Även det andra barnets tilltalsnamn finns i båda språken (kvinna f. 1949a). I detta fall märks det tydligt att det är den lokala svenska omgivningen som inverkat på barnens namnval, eftersom föräldrarna båda är finskspråkiga.

I tre familjer hade barnen fått helt svenska namn. I alla dessa hade den svenskspråkiga makens opinion varit avgörande (kvinna f. 1928, kvinna f. 1938, kvinna f. 1958). Två av dessa makar accepterade inga finska namn, även om ett sådant för det första barnet hade varit på förslag i den ena familjen. Senare hade den intervjuade inte ens försökt föreslå något finskt (kvinna f. 1938). I den andra familjen hade man dock utom ett svenskt familjenamn också valt ett namn från den finska släkten, men i en svensk skrivform (kvinna f. 1928). Motviljan mot finska namn i dessa familjer hängde tydligen ihop med den allmänna negativa inställningen mot allt finskt som på 1950- och 1960-talen förekommit på Åland. Båda intervjuade nämnde om detta i ett annat sammanhang. Den lokala omgivningens inverkan kan tolkas här vara stor. Också i den tredje familjen hade maken valt svenska namn. De härstammar likväl från såväl den svenska som den finska släkten, men skrivs i svensk form (kvinna f. 1958).

I de övriga familjerna hade åtminstone nå-

got av barnen ett finskt namn som kunde förekomma antingen som tilltalsnamn eller som andra eller tredje i ordningen. I en familj hade sonen fått ett finskt andra namn trots att familjens hemspråk var svenska (kvinna f. 1932). Ofta var det också här fråga om ett namn som gått i släkten. En informant hade gett sin dotter det namn som hennes far egentligen velat ge henne, men som hon likväl inte hade fått. Namnet skrivs på samma sätt i båda språken. Vidare kom det yngsta barnets tilltalsnamn från hennes fars släkt, medan det äldsta hade fått sitt namn från den åländska släkten (kvinna f. 1949b). På samma sätt förefaller det vara i de övriga familjerna. Föräldrarna hade prioriterat namn som skrevs på samma sätt i båda språken, men något av namnen kunde också vara helt svenskt eller finskt (kvinna f. 1946, kvinna f. 1948).

I de intervjuades familjer tycktes orsaken till barnens namnval i de flesta fall ha varit att namnen hade traditioner både i den finska och i den åländska släkten. De namn som föräldrarna ansåg som finska hade kanske inte alltid precis samma skrivna form som de hade haft inom den finskspråkiga släkten, för man föredrog ofta internationella varianter eller ett svenskt sätt att skriva dem. Barnets namn kunde likväl lätt kopplas samman med det gamla traditionella namnet. Det är tydligt att föräldrarna på detta sätt ville ge barnen en möjlighet att bli medvetna om sina rötter och kanske i framtiden känna samhörighet också med sin finska släkt (jfr Stier 2003, 18). Samtidigt återspeglas här dessutom de finskspråkiga föräldrarnas egna identifikationer med sitt ursprung och deras vilja till kontinuitet, att föra familjens namntraditioner vidare. Genom att föredra den svenska eller internationella skrivformen tog man också hänsyn till den svenskspråkiga maken eller maken, men det kan samtidigt ses som en rätt tydlig inverkan av den åländska omgivningen. Allt detta kan tolkas som en translokal positionering som reflekterar tillhörigheter med både den finska och den åländska dimensionen av tillvaron.

Användning av massmedia

När det i det föregående gällt det förgångnas betydelse i nuet studeras i det följande hur nuet ter sig i de finskspråkigas vardag, dvs. hur de finskspråkiga finner sig och handlar i sin situation. Användningen av massmedia har oftast tagits med som ett sätt att manifestera etniska och språkliga tillhörigheter (t.ex. Ståhlberg 1995, 41-42, 52-53; Sundback 1994, 7). Att tillgången på massmedia på eget modersmål är viktigt för en persons identitet har belysts också i emigrantsammanhang (Pilli 1986, 121-122). Vilka translokala identifikationer kan man då finna bland de finskspråkiga på Åland? Med dem diskuterades vilka tidningar de brukade läsa, vilka tv-program de tittade på och vilka radiostationer de lyssnade på. Som regel brukade även de finskspråkiga läsa de lokala dagstidningarna *Ålandstidningen* eller *Nya Åland*. Ofta läste man den andra på arbetsplatsen (t.ex. man f. 1947, man f. 1965). Även till två av de helt finska hemmen prenumererades någondera lokala tidningen. Som lokalt förankrad ville man följa med vad som skedde i ens omgivning. Utom dessa lokala kom det riksomfattande *Huvudstadsbladet* till fem intervjuades hem. Detta är också naturligt, eftersom maken eller maken var svenskspråkig, men alla i familjen kunde på så sätt också läsa om händelserna på fastlandet. En person läste tidningen dessutom via Internet (kvinna f. 1946). Bara två personer prenumererade en finsk dagstidning, Åbotidningen *Turun Sanomat* (kvinna f. 1938) eller den riksomfattande *Helsingin Sanomat* (man f. 1947). En informant läste en sådan samt de finska kvällstidningarna *Iltalehti* och *Iltasanomat* via Internet (kvinna f. 1946).

En intervjuad hade tidigare i flera år fått en finsk lokaltidning som tack för sin gästfrihet. Hon hade nämligen inkvarterat släktingar och bekanta från sin hemtrakt under deras semesterbesök på Åland. Senare hade hon själv fortsatt att prenumerera på tidningen, men slutat, då hon "inte längre kände för det". Numera läste hon enbart svenska tidningar (kvinna f.

1928). Tydligt hade tidningens lokala nyheter med åren börjat verka främmande, då de inte längre kunde återspegla den gamla hemtrakt hon kunde känna igen (jfr Kuczynski 2006, 273-274). Så hade det i vissa fall skett också med finska veckotidningar och tidskrifter. Man hade börjat prenumerera på dem åtminstone delvis för språkets skull (t.ex. kvinna f. 1928), men slutat senare, då man inte längre kände de personer som där skrevs om (bl.a. kvinna f. 1948, kvinna f. 1949b). I stället kunde man köpa lösnummer av dem (kvinna f. 1948) eller låna dem på biblioteket (kvinna f. 1946). En intervjuad brukade vid biblioteksbesök passa på att bläddra i finska damttidningar av samma orsak (kvinna f. 1949b).

Det fanns dock flera intervjuade som fortsättningsvis prenumererade på finska veckotidningar. Så skedde i två helt finska familjer (man f. 1945, kvinna f. 1949a) och i en familj med svenska som hemspråk (kvinna f. 1932). Ett par intervjuade läste sådana på båda språken (kvinna f. 1938, man f. 1947). I några familjer var det antingen någon facktidning (t.ex. man f. 1965, man f. 1954) eller en gratistidning som ensam fick stå för det finska inslaget. Dess betydelse behövde likväl inte vara mindre. I det följande är det tydligt att tidningens språk och innehåll kunde associeras till familjens förflutna på fastlandet:

S: /.../ Jag får *Pirkka*, jag bytte den till den finskspråkiga och sen... den är nog en bra tidning.

F: Vad heter den svenskspråkiga då?

S: *Birka*.

F: Aha, *Birka*.

S: Ja, det är härligt, att man i K-affäerna gör en tvåspråkig tidning och de har dessutom också olika innehåll. Min man motsatte sig kraftigt det, att inte ska vi byta, eftersom de har helt olika artiklar. Men då de här *Pirkka*-artiklarna berättar om folk som vi också känner från vår studietid, men det där... nog skulle jag gärna vilja ha båda versionerna (kvinna f. 1958).

När det gäller tv-program var det i regel både finsk- och svenskspråkiga kanaler man brukade titta på. På Åland syns bäst SVT från Sverige, men man kunde också titta på *Yle*:s

(den finska rundradions) två kanaler eller den kommersiella MTV:s kanal tre från fastlandet. Ofta ville man se de finska eller finlandssvenska nyheterna (t.ex. kvinna f. 1958, kvinna, f. 1949b), vilket visar att man var intresserad av händelserna där. I andra program kunde det vara innehållet som var avgörande:

F: /.../ Hur är det med tv-kanalerna då? Du sade att du tittar på nyheterna.

S: Ja, alltså finskspråkiga. Nog ser jag lite på alla nyheter, både från Sverige och från Finland, men alltså jag vill nog titta på dem från Finland. Men å andra sidan tittar vi hos oss ganska mycket på tv, för att vi alla tycker om filmer och också om andra program. Så det fördelar sig ganska jämt det här tittandet enligt det när man vet vilken film det gäller eller så. Att det inte är språket som är avgörande. (kvinna f. 1948)

Några intervjuade uppvisade transnationella intressen. En man berättade att han utom på de nordiska kanalerna också kunde surfa på tyska och engelska kanaler beroende på programutbudet. Nyheterna brukade han på samma sätt se från flera svenska och finska kanaler (man f. 1947). En annan såg själv både på finska och svenska kanaler men försökte aktivt se till att barnen också skulle titta på finska barnprogram och det var framför allt för språkets skull (man f. 1965). En äldre intervjuad berättade att hon tidigare sett nästan enbart på svenska program. Även om hon hade haft en egen tv-apparat, hade hon helst suttit bland den övriga familjen och sett på program från Sveriges tv. Efter att ha blivit ensam hade hon nu allt oftare börjat se på finska program (kvinna f. 1928). På liknande sätt hade en annan intervjuad gjort då hon senare hittat en finsk vän som hon gärna såg på finska program med (kvinna f. 1938). I dessa fall hade språkets betydelse ökat med tiden och föranlett gränsöverskridande praktiker.

Gränsöverskridande aktiviteter uppvisade också en fru som påpekade att det är en stor brist om man inte kan finska, eftersom det ofta kom så bra program på finsk tv, som hon brukade titta på (kvinna f. 1932). Detsamma gällde två finska familjer där man för det mesta

tittade på finska program. I den ena familjen följde man med alla de tre finska kanaler som man kunde se på Åland och dessutom ett europeiskt sportprogram (man f. 1945). I den andra familjen var den finska tv:n i regel alltid på och om man ville se på något annat, måste den kanalen sökas skilt (kvinna f. 1949a). Finska program föredrogs även av två andra intervjuade. I det ena fallet hade mannen tv:n för sig själv för den åländska frun brukade inte se på tv överhuvudtaget (man f. 1954). I det andra fallet hade frun skaffat en egen apparat enkom för att kunna se på finska program (kvinna f. 1946).

I fråga om radioprogram var det många som ansåg att man på Åland endast kunde höra en finsk kanal, *Radio Suomi*. Vissa tider på dygnet tar lokalradiostationen *Turku radio* från Åbo över *Radio Suomi* och sänder lokala program från fastlandet. Man lyssnade trots det på *Radio Suomi* för att man ville lyssna på en finsk kanal (kvinna f. 1932, kvinna f. 1938, kvinna f. 1946, kvinna f. 1948, kvinna f. 1949a, kvinna f. 1958, man f. 1945). En person påstod däremot att det var *YleX* som bäst hördes på Åland. Trots dess profil som den finska riksradios ungdomskanalkanal lyssnade han på den hemma just för hörbarhetens skull. I sin bil hörde han på en kommersiell åländsk kanal (man f. 1965). En intervjuad kunde dessutom sommartid på sin stuga närmare fastlandet lyssna på radions finska riksprogram *Yle 1* (kvinna f. 1932). En del tyckte att det var just musiken och de korta nyheterna som var det viktigaste som man ville höra på finska. Däremot lyssnade några intervjuade i sina bilar och även hemma på den lokala radiokanalen *Ålands radio*. Den sänder också mycket musik varvat med korta lokala nyheter som man var intresserad av (kvinna f. 1928, kvinna f. 1949b, man f. 1954). En man lyssnade på radio endast för att få veta hurdant väder det lovades och då var det bäst att lyssna på vädet till sjöss. Om vinden var östlig lönade det sig enligt honom att lyssna på *Radio Suomi* och om vinden var västlig fick man den bästa rapporten från

Radio Uppland (man f. 1947). Här hade den translokala kutymen en uppenbar geografisk dimension.

Såsom det framgått ovan är det de svensk-språkiga dagstidningarna som spelar en dominerande roll när det gäller tidningsläsande i de intervjuades familjer. Det är den lokala åländska vardagen med sina aktualiteter som genom dem förmedlas och som känns viktig. Finska veckotidningar och andra finska tidningar tycks tidigare ha balanserat situationen något, men i många familjer hade man slutat med dem. Såsom ovan antytts har deras betydelse minskat genom att innehållet numera upplevs främmande. Det motsvarar inte längre de intervjuades förväntningar. Att man likväl läser finska tidningar då och då avslöjar att de inte är helt utan betydelse. Särskilt i de finska familjerna där man regelbundet läser finska tidningar förefaller de ännu vara av stor vikt. För dessa personer fungerar tidningarna från fastlandet translokalt: i den åländska vardagen skapar de ett socialt rum där man kan känna samhörighet med samma modersmål som man själv talar och kanske också med den upplevelsevärld som de för sina läsare förmedlar.

Användningen av tv och radio uppvisar i sin tur en rätt stor variation. Då både svenska och finska tv-program kunde locka tittare närmast beroende på innehållet, lyssnade man på antingen finska eller svenska radioprogram, mest kanske just finska. Visserligen fanns det intervjuade som mest tittade bara på finska tv-program, men detta skedde närmast i de finska familjerna eller så att man hade en egen apparat till sitt förfogande. För dem fungerade dessa medier gränsöverskridande. Likaså fanns det enstaka intervjuade som enbart lyssnade på åländska radiokanaler. En förklaring kunde vara att i språkligt blandade familjer tjänade tv:n båda språken då man måste komma överens med de övriga i familjen vad man ville se på. Radion däremot hade blivit en mera intim sak som man kunde lyssna på utan att ta hänsyn till andra. Då valde man helst kanaler som sände program på ens modersmål, även om

t.ex. nyheterna inte ens gällde det lokala samhället där man bodde utan fastlandet. På så sätt fick man möjlighet att identifiera sig med en bekant språkmiljö, där man omedelbart kunde överskrida inte endast en språkgräns utan också geografiska avstånd.

Böcker och musik, på vilket språk?

Ett finskt inslag i vardagslivet utgjordes också av att de flesta intervjuade läste eller hade läst sagor på finska för sina barn, när dessa varit små. Det var endast i två familjer där man bara läst sagorna på svenska och i båda dessa talades enbart svenska som hemspråk (kvinna f. 1928, kvinna f. 1932). Ytterligare i en familj hade det varit den svenskspråkiga faderns uppgift att läsa kvällssagan för barnen, men modern hade sedan för dem läst finska barnböcker andra tider (kvinna f. 1958). Det finska språket kändes förstås som naturligt, eftersom det var modersmålet och det språk man bäst kunde. Men genom de finska sagorna och barnböckerna ville man kanske också förmedla barnen en annan dimension av vardagslivet som gick på finska, även om dessa ännu inte själva förstod betydelsen av det.

De intervjuades egna läsvanor varierade. För några räckte inte tiden numera till att läsa böcker (bl.a. kvinna f. 1938), medan andra kunde vara storkonsumenter av dem (man f. 1945, man f. 1947). På vilket språk det sedan skedde varierade likaså. Tidigare hade man läst mera på finska, men många ansåg att litteraturen på svenska numera dominerade (kvinna f. 1928, kvinna f. 1932, kvinna f. 1946, kvinna f. 1948, kvinna f. 1949b, man f. 1945, man f. 1947). Endast få personer läste helst på finska (man f. 1945, kvinna f. 1949a, man f. 1954). Även om biblioteket hade ett rätt bra urval av finska böcker hade man snart läst alla sådana som man var intresserad av (t.ex. man f. 1945, kvinna f. 1948). Personalen fick dock beröm för att de också av begäran skaffade finsk litteratur (kvinna f. 1948, kvinna f. 1949a). Finska böcker kunde man dessutom då och då få som presenter (man f. 1947) eller låna av sina vän-

ner eller släktingar (kvinna f. 1946, kvinna f. 1948, man f. 1965).

Ville man köpa finska böcker, fick man passa på att göra det på fastlandet, om man annars var på besök där (t.ex. kvinna f. 1948, man f. 1954). En intervjuad som också läste mycket litteratur på finska berättar om detta som följande:

F: Nu hur är det, läser ni själv böcker?

S: Ja, jag läser. Jag är en sådan där storkonsument.

F: Alltså på finska?

S: Nå, både och. /.../

F: Varifrån får ni de här finska böckerna?

S: Nå från biblioteket, därifrån har jag fått. Men där finns det så lite av dem att snart har jag läst dem alla. Och sen har jag alltid... när vi far till fastlandet, så köper jag i de här antikvariater. Alltid mycket åt gången och...

F: Det blir då tunga väskor att bära, när böckerna väger så mycket.

S: Det blir det! (man f. 1945)

En orsak till den svenskspråkiga litteraturens numera dominanta ställning kunde kanske vara, att tillgängligheten på finska böcker på Åland tydligen var begränsad. En annan orsak kunde vara att i början var kunskaperna i svenska inte på samma nivå som i finska. Exempel på behovet av litteratur på modersmålet i nya förhållanden efter emigrationen ges bl.a. av historikern Arja Pilli (1986a, 123-144). När man senare blivit mera tvåspråkig kunde man välja sin läsning utan att tänka på språket. Det var kanske därför ibland svårt att komma ihåg på vilket språk man egentligen hade läst något (t.ex. kvinna f. 1958, man f. 1965). Det lokala åländska samhällets inverkan är här uppenbar.

När det gäller de intervjuades sedvänjor i fråga om musik tycktes språket för de flesta inte vara avgörande. Många föredrog att lyssna på enbart instrumental eller klassisk musik (kvinna f. 1938, kvinna f. 1948, kvinna f. 1949b, man f. 1947). Två intervjuade ansåg att det inte spelade någon roll om man sjöng på finska eller på svenska, själva musiken var viktigare

(kvinna f. 1958, man f. 1954). Dock hade den ena av dem köpt några finska skivor enkom för språkets skull. Även en tredje person påpekade att han försöker skaffa också finsk musik, även om han mest tycker om latinamerikansk musik (man f. 1965). En intervjuad prioriterade internationell musik och ansåg att svensk musik liknade den mera än den finska. Finsk tango-musik t.ex. var endast skrattretande (kvinna f. 1946). Ytterligare en var van vid att dagligen lyssna på musik från Ålands radio, som då brukar sända svensk musik. Visserligen hade hon också finsk andlig musik på en skiva, som hon brukade lyssna på. Innehållet tycks här ha varit avgörande och inte så mycket språket (kvinna f. 1928).

Endast tre intervjuade föredrog klart och tydligt finsk musik. En av dem lyssnade helst på finsk tangomusik och hade regelbundet också bevistat den finska tangofestivalen i Seinäjoki i Österbotten (man f. 1945). Även de två övriga tyckte helst om finsk musik och försökte också köpa finska skivor på besök på fastlandet (kvinna f. 1932, kvinna f. 1949a). För den andra av dem förefaller finsk musik vara mycket viktig:

F: Min följande fråga gäller just hurdan musik ni lyssnar på.

S: Finskspråkig, absolut finskspråkig! Att det går en så stark gräns där på Skiftet att det känns som dag och natt.

F: Kommer den från radion eller har ni skivor också?

S: Ja, vi har skivor också och de är alltid finskspråkiga. När vi är på fastlandet, så köper vi alltid sådant som då är nytt, både lättare musik och mera klassisk, allt som finns. (kvinna f. 1949a)

Det sägs att musiken är internationell av sig, man förstår den utan att behöva kunna ett visst språk. Att smaken är personlig kan sägas stämma också med de flesta finskspråkiga på Åland som helst lyssnade på musik, där orden inte hade någon betydelse. Om det sedan också hade att göra med den rikssvenska underhållningsmusikens dominans på Åland liksom bland finlandssvenskar på fastlandet är svårt

att säga (jfr Lindqvist 2001a, 395). Kanske kändes den sortens musik främmande och eftersom finsk musik inte kunde köpas på Åland föredrogs instrumentalmusik. Om man ville lyssna på finsk musik, måste man skaffa den själv från fastlandet eller kanske resa till en festival där såsom ovan framkommit.

För dem som böcker och musik på finska var viktiga fungerade dessa på samma sätt. De skapade ett symboliskt socialt rum, där man kunde identifiera sig med sitt modersmål och kanske också känna samhörighet med innehållet i dem. Men speciellt musikens inverkan är djupare än så, tonerna tränger in sig i vårt sinne och skapar en stämning som man kan leva sig in i (jfr Lundström [2005], 13-16). Finsk tango-musik t.ex. skapar en stämning som translokalt kan knyta an till tangofestivalen på fastlandet som man sedan också varje år vill besöka.

Inslag av finska traditioner

Utom finska massmedier, böcker och finsk musik kunde iakttagandet av finska traditioner tolkas som uttryck för finsk samhörighet på Åland. Många informanter påpekade dock att vardagslivet på Åland numera inte skilde sig nämnvärt från det finska på fastlandet. Bastun t.ex. som anses vara en typisk finsk symbol finns också på Åland, men har kanske en annan betydelse för dem än för de finskspråkiga såsom en fru påpekade (kvinna f. 1949a). Detta bekräftas också av diskussionen i Lindqvists artikel om bastun och finlandssvenskarna. För finnar betyder bastubad utom kroppslig även en slags själslig rengöring (Linqvist 2001, 359-363). En annan finsk symbol, som ursprungligen kommer från Karelen (jfr Sallinen- Gimpl 1994, 206-209), men som numera spritt sig över hela landet, också till Åland, är karelska piroger. En man sade sig flitigt köpa hem sådana. För honom betydde de utom mat också något finskt (man f. 1965). En annan intervjuad bakade sådana själv och hade också lärt sitt barnbarn att göra det (kvinna f. 1932). För henne utgjorde pirogerna tydligt en symbol för och kontinuitet från ett karelskt barndomshem

som hon inte ville bryta. En liknande symbol utgjordes också av en karelsk folkdräkt som hon vid vissa festliga tillfällen klädde sig i.

Av årshögtiderna diskuterades mest traditioner gällande julen och julbordet samt Valborg och självständighetsdagen. Även påskan och midsommaren nämndes. Påskan konstaterades vara likadan både på Åland och på fastlandet. Likaså ansåg en del att deras julfirande nästan inte alls skilde sig från julen på fastlandet. Undantaget utgjorde några traditioner såsom Lucia och tjugondag Knut som barnen överfört från skolan till familjen. Dessa ansåg man som svenska och åländska (bl.a. kvinna f. 1946, kvinna f. 1948, kvinna f. 1949a). Därremot ansågs läsningen av julevangeliet vid julbordet vara ett finskt drag som saknas i den åländska julen och som några intervjuade infört i sina familjer (kvinna f. 1928, kvinna f. 1932, kvinna f. 1958). En del tyckte vidare att julens traditionella finska maträtter, lådorna, saknats från åländska julbord, när de själva var nyinflyttade (bl.a. kvinna f. 1938, kvinna f. 1946, kvinna f. 1949a). Numera förekom åtminstone kålrotslåda också på Åland (kvinna f. 1949b).

De flesta berättade att julen i deras familj alltid firats så att julbordet också dukats med de traditionella finska rätterna. Några speciella rätter eller bakverk som upplevdes som ett måste kunde dessutom ha långa traditioner i den intervjuades familj (man f. 1947, kvinna f. 1948, kvinna f. 1949a, kvinna f. 1958). Detta hade säkert också att göra med att största delen av de intervjuade var kvinnor som ordnade en jul som liknade den de var vana vid från sitt barndomshem. En stämning som de på så sätt åstadkom skapade då ett socialt rum som förenade upplevelser från barndomshemmet på fastlandet med det lokala firandet. Därmed uppstod även translokala identifikationsmöjligheter. Endast i två familjer med åländska fruar var julen traditionell åländsk (man f. 1954, man f. 1965).

På valborgsmässoaftonen och på Valborg som för många finskspråkiga innebar en stor

fest på våren hade man inte alls samma traditioner på Åland som på fastlandet. Därför kändes det som en stor besvikelse, då det inte hände något t.ex. i Mariehamn:

S: Som stadsbarn jag var si du, jag hade ju vuxit upp i X, så jag var ju van att det var en enorm fest. Och när mina barn var små, vet du, så gick man ju finklädd på stan. Och kvällen före hade man festat och det var ju liv genom hela natten och sen hela Valborgsdagen vet du. /.../ Och sen kom jag hit och det var ingenting! /.../ Och jag var helt snopen på min första Valborg här. Och alla åländska män for till skärgården för att skjuta fågel. Nå inte alla, men en stor procent. /.../ Det var Valborg det! (kvinna f. 1938)

Utom folk saknades också rekvisita för Valborg, t.ex. ballongerna som är typiska på fastlandet (kvinna f. 1948, kvinna f. 1949b). Vidare kunde det närapå kännas skamligt att på Valborg ha studentmössan på, eftersom man inte brukade använda en sådan på Åland (kvinna f. 1949b). En förklaring kunde vara att studenttraditioner med mösspåtagning saknas på Åland. Några firade dock Valborg med sina vänner hemma (man f. 1947) eller med ålänningar ute vid en brasa på aftonen eller på en picknick (kvinna f. 1946, kvinna f. 1958).

Även om det åländska midsommarfirandet i många avseenden är helt annorlunda än på det finska fastlandet, nämndes det bara av få intervjuade tydligen därför att diskussionen närmast gällde de finska traditioner man iakttog. I det sammanhanget ansåg några att midsommarbjörkar var en finsk tradition som de tidigare som boende på den åländska landsbygden iakttagit (kvinna f. 1932, kvinna f. 1948, man f. 1945). Den förstnämnda av dessa tyckte dock att seden också finns på Åland. Hos en intervjuad iakttogs seden fortsättningsvis (kvinna f. 1949a) och en man som numera bodde i ett höghus tog björkkvistar in i sin midsommarbastu (man f. 1945). Såväl björkarna som kvistarnas doft kunde associeras till midsommarfirandet på fastlandet. Den åländska midsommarstången nämndes i ett samband då man visat den lokala midsommaren för sina finska gäster (man f. 1945).

Utom på Valborg hade man upplevt be-

svikelse också gällande firandet av Finlands självständighetsdag, då ålänningarna utnyttjade den lediga dagen för att fara på uppköp till Stockholm. Flera intervjuade betonade att de själva stannade hemma (kvinna f. 1932, kvinna f. 1946, man f. 1947, kvinna 1949a). På kvällen brukade nästan alla också tända ljus på fönsterbrädet eller ett annat lämpligt ställe. En fru konstaterade att om man såg ljusen brinna, visste man att det bodde finskspråkiga i huset, för ålänningarna tände inga ljus då (kvinna f. 1938). Vidare kunde någon hissa upp den blåvita flaggan (kvinna f. 1949a) eller den åländska flaggan (kvinna f. 1928). En informant bodde nära ett statligt ämbetsverk som då flaggade blåvitt, vilket höjde också hans stämning (man f. 1945). Man kunde också delta i en finsk gudstjänst (t.ex. kvinna f. 1928). Att senare på kvällen på tv se på presidentens mottagning och balen på slottet hörde till kvällsprogrammet hos majoriteten av de intervjuade.

Att man ville hålla fast vid en del finska traditioner visar att man kände stark samhörighet med det finska. Genom maträtterna och sedvänjorna vid julen samt ritualerna vid självständighetsdagen och i viss mån vid midsommaren ville man skapa en stämning som man translokalt återkopplade till högtiderna på fastlandet. Genom de annorlunda inslagen kunde man på ett synligt sätt också artikulera sin kulturella tillhörighet. Vikten av dem visar sig också i den förnärmelse som upplevdes då man på Åland inte firade självständighetsdagen på samma sätt som på fastlandet. Man kunde inte se att detta kanske hade sin grund i de åländska erfarenheterna kring autonomins början. Besvikelsen gällde också Valborg som genom olika rituella praktiker på fastlandet delvis firas i offentligheten. Feststämningen skapas då tillsammans med andra. Den upplevda besvikelsen kan tolkas som en följd av att man uppfattade den uteblivna festen som ett slags förnekande av samhörighetskänsla från ålänningarnas sida. Genom sin frånvaro hade dessa inte gjort sitt för att en förväntad feststämning skulle ha skapats. Att de lokala

traditionerna kunde vara olika hade man inte räknat med. Det som man trott vara för givet blev inte förstärkt. Därmed uteblev också ett identifikationsanbud.

Translokala tillhörigheter

Tidigare konstaterades att begreppen translokala och translokalisering hör ihop med transnationalism så att transnationalism samtidigt också är translokala. Vidare konstaterades det enligt sociologen Per Gustafson att det inom transnationalismen förekommer flera olika dimensioner. Det är närmast de tre första dimensionerna samt den sista som han nämner, som diskussionen ovan kan pejas emot. Dessa är *rörlighet* (kontakter, både virtuella och imaginära), *sociala nätverk* (familje- och släktband, vänner och bekanta), *kulturella praktiker* (språk, traditioner) samt *identiteter och tillhörigheter* (identifikation). De intervjuades translokala rörligheter kan ses både som fysiska i form av mer eller mindre återkommande besök och som virtuella såsom telefonkontakter. Deras besök till vänner och bekanta och speciellt familjemedlemmar på det finska fastlandet samt kontakterna via telefon med dem kunde åstadkomma upplevelser av gemenskap och närhet. Genom dessa bejakades och förstärktes känslan av samhörighet med dem. Intrycken man som boende på Åland fick genom massmedier, särskilt genom radio, samt i vissa fall genom tv, litteratur och musik kunde i sin tur definieras som imaginär rörlighet. Alla dessa rörlighetsformer skapade förbindelser och translokala sociala rum där samhörighetskänslan sträckte sig över språkliga och fysiska gränser.

I fråga om sociala nätverk och strukturer konstaterades kontakterna med familjemedlemmar och släktingar på fastlandet i vissa fall ha minskat, men att familjebanden trots det upplevdes som viktiga. Vissa speciella personer fungerade fortfarande som en del av de intervjuades signifikanta andra. Också barnens namn kan ses som exempel på släktbandens betydelse. Valet av både finska och svenska namn med traditioner i båda släkterna

reflekterar föräldrarnas strävan till kontinuitet över språkgränsen, men samtidigt även en känsla av translokala tillhörighet med sin egen familjebakgrund. Förbindelsen till fastlandet och det gamla barndomshemmet kunde man också upprätthålla på ett *känslomässigt* och *symboliskt* plan i form av föremål, fotografier och minnen. Dessa kan ses som symboliska strukturer som på olika sätt skapar translokala sociala rum och därigenom känslomässiga och symboliska band mellan de två lokaliteterna.

Vidare kan en del av informanternas aktiviteter som ovan kommit fram tydligt räknas som synliga *kulturella praktiker*. Några traditionsinslag till vardags, exempelvis bastubad eller ett etniskt betonat bakverk som upplevdes betydelsefulla, visar att man genom dessa fortfarande var förankrad i sin tidigare hemtrakt. En del sedvänjor under högtiderna – eller att man kände saknad efter dem – kunde åstadkomma upplevelser och stämningar som man kunde återkoppla till erfarenheter från den gamla hemtrakten på fastlandet. Medierna som förmedlare av ritualer och atmosfärer kunde i detta sammanhang spela en väsentlig roll. Tv:n kunde exempelvis framför allt under självständighetsdagen delvis förmedla de rätta stämningarna och kompensera den förnärmelse som uppväckts av likgiltighet från omgivningens sida.

Vad gäller dimensionen identitet och tillhörighet framgår det av diskussionen ovan att en stor del av de finskspråkigas aktiviteter och handlingar som ovan beskrivits har en karaktär av att vara translokala med kopplingar både till fastlandet och till den nuvarande hemorten på Åland. Men såsom ovan framkommit måste man konstatera att alla finskspråkiga inte är lika involverade i translokala praktiker. För några informanter t.ex. hade vissa äldre föremål och fotografier en stor betydelse, andra igen brydde sig inte så mycket om sådant, men hade nöje av gamla historier vid släktsammankomster. Vidare kunde man i några avseenden positionera sig mera translokalt än i andra avseenden. I användningen av massmedia t.ex.

kunde en hel del skillnader märkas. Genom lokaltidningarna var de intervjuade förankrade i det åländska samhället, medan tv:n och framför allt radion gav möjligheter till gränsöverskridande positioneringar i en finsk språkmiljö.

De translokala positioneringarna kan vidare ha varierat tidsmässigt. Familjebanden t.ex. har ändrat sin karaktär så att man i en del fall upprätthåller dem mera symboliskt än konkret genom upprepade besök. Förändring har också skett gällande t.ex. läsandet av litteratur. Från de finskspråkiga läsvanorna har många övergått till att läsa både på svenska och på finska. Också i fråga om användningen av massmedia kunde liknande skillnader märkas då finskspråkiga veckotidningar under de senare åren mist sin betydelse. I några fall hade man å andra sidan på senare år i större utsträckning börjat se på finska tv-program än tidigare. Att det finns variation i de olika translokala dimensionerna är naturligt med tanke på de olika livssituationer som de intervjuade under olika tider befunnit sig i.

En slutsats som man utgående från det ovan diskuterade kunde dra innebär att de signifikanta andra och andra viktiga personer för många intervjuades identifikationer fortfarande åtminstone delvis finns bland släkt och vänner samt bland andra finskspråkiga på fastlandet. Dessa är i olika utsträckning och genom olika translokala och gränsöverskridande praktiker närvarande i deras åländska vardag både konkret, virtuellt och imaginärt samt symboliskt och känslomässigt såsom ovan diskuterats. Finskhets kunde således bejakas på olika sätt. Samtidigt måste den åländska vardagens inverkan tas i beaktande. Den finns inte endast utanför hemmet utan inne i familjen, eftersom de flesta intervjuade är eller har varit gifta med en ålänning. Den åländska makens eller makans roll som en signifikant person (Berger & Luckmann 2003, 176) i de intervjuades familjer är mer eller mindre uppenbar i olika valsituationer och kulturella sedvänjor såsom ovan har framkommit. Det självstyrda åländska samhällets inflytande är också märkbart genom vissa

språkliga begränsningar och kulturella praktiker som anger villkoren för en del aktiviteter och handlingar och därmed translokala positioneringar och identifikationer. Förankringar i båda lokaliteterna kunde således också ses som manifestationer av dubbla identiteter.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Intervjuer med finskspråkiga på Åland 2005, i författarens ägo.

Litteratur

- Anthias, Floya (2009), Translocational Belonging, Identity and Generation: Questions and Problems in Migration and Ethnic Studies. I: *Finnish Journal of Ethnicity and Migration*, vol. 4, no 1/2009. http://www.etmu.fi/pdf/FJEM_1_2009.pdf (Tillgänglig 19.11.2009)
- Anttonen, Marjut (1999), *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Armstrong, Karen (2004), *Remembering Karelia. A Family's Story of Displacement during and after the Finnish Wars*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Berger, Anne-May (2001), *Lisa för sinnet och stöd för minnet – en studie av de käraste hembrydnadernas funktioner*. Pro gradu-avhandling i nordisk etnologi vid Åbo Akademi.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (2003 [1979]), *Kultursociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. [Stockholm]: Wahlström & Widstrand.
- Bring, Ove (2002), *Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar*. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse.
- Clifford, James (1997), *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Finlands Officiella Statistik (1893), VI, Befolkningsstatistik. Tabeller. Helsingfors.
- Finlands Officiella Statistik (1915), VI, Befolkningsstatistik. Tabeller. Helsingfors.
- Gustafson, Per (2007), Ett transnationellt perspektiv på migration. I: Erik Olsson et al. (red), *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*. Umeå: Boréa. s. 15-42.
- Häggblom, Kenth, Bjarne Lindström, & Jouko Kinnunen (1999), *Ålänningarna och deras identitet. En enkätundersökning av ÅSUB våren 1999*. ÅSUB, Rapport 1999:7. http://www.asub.ax/files/rapport_1999_07_7.pdf (Tillgänglig 10.8.2009)
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara (1989), Objects of Memory. Material Culture as Life Review. I: Elliott Oring

- (red.), *Folk groups and folklore genres: A Reader*. Logan: Utah State U.P. s. 329-338.
- Korkiakangas, Pirjo (2005), Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. I: Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin* Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry. s. 129-147.
- Kuczynski, Anna-Liisa (2006), Kaksikielisenä suomalaisten kesellä. Identifikaatioita Uudenkaupungin kielellisessä ahtaudessa. I: Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen (toim.), *Aika ja identiteetti. Kartauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 267-292.
- Kupiainen, Jari (2004), Internet, Translocalisation and Cultural Brokerage in the Pacific. I: Jari Kupiainen, Erkki Sevänen and John A. Stotesbury (eds), *Cultural Identity in Transition. Contemporary Conditions, Practices and Politics of a Global Phenomenon*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors, s. 344-362.
- Latvala, Pauliina (2000), Mikä määrittää suvun muistitiedosta kertomista? I: *Elore 2/2000*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_00/lat200.html (Tillgänglig 12.05.2009)
- Lindqvist, Yrsa (2001), Bastun och finlandssvenskarna. I: Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävande i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 359-382.
- Lindqvist, Yrsa (2001a), Den rikssvenska dimensionen. I: Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävande i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 383-397.
- Lundström, Krista [2005], *Bland purfinnar och pappersvenskar. En studie av hur finsk gemenskap görs*. C-uppsats, Etnologiska institutionen, Lunds universitet. www.uppsats.se/uppsats_3/39c8bfde21.php (Tillgänglig 12.5.2009)
- Mattson-Eklund, Benita (2000), *Alla tiders Åland. Från istid till EU-inträde*. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse.
- Pilli, Arja (1986), Suomalainen lehdistö Pohjois-Amerikassa: Silta vanhasta kotimaasta uuteen. I: Keijo Virtanen, Arja Pilli, Auvo Kostiaainen (toim.), *Suomen siirtolaisuuden historia. Osa III. Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto*. Turku: Turun yliopiston historian laitos, no 16, s. 54-122.
- Pilli, Arja (1986a), Tendenssiromaaneja, surullista romantiikkaa ja opaskirjasia: siirtolaisten kirjallisuudesta ja julkaisuutoiminnasta. I: Keijo Virtanen, Arja Pilli, Auvo Kostiaainen (toim.), *Suomen siirtolaisuuden historia. Osa III. Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto*. Turku: Turun yliopiston historian laitos, no 16, s. 123-144.
- Povrzanović Frykman, Maja (2004), Transnational perspective in ethnology: From 'ethnic' to 'diasporic' communities. I: Maja Povrzanović Frykman (ed.), *Transnational Spaces: Disciplinary perspectives. Willy Brandt Conference Proceedings*. Malmö University; International Migration and Ethnic Relations (IMER), s. 77-100.
- Sallinen, Susanna (2004), Koti-ikävä ja nostalgia arjen kokemuksena. I: Päivi Granö, Jaakko Suominen, Outi Tuomi-Nikula (toim.), *Koti. Kaiho, paikka, muutos*. Pori: Turun yliopisto, Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisu IV, s. 79-102.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko (1994), *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. Kansatieteellinen arkisto 40. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Savolainen Ulla (2007), *Koti, menetys, paluu. Koti kannakselaisten lapsievakkojen evakkomatkakertomuksissa*. Pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos/Folkloristiikka. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/39701/kotimene.pdf?sequence=3> (Tillgänglig 22.4.2009)
- Sinisalo, Hannu (2005), Kuva tutkimuksen välineenä ja lähteenä. I: Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11, Helsinki: Ethnos ry. s. 207-232.
- Självstyrelse för Åland* 16.8.1991/71, 6 kap, Språkstadganden. FFS 1991/1144. <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1991/19911144> (Tillgänglig 26.3.2009)
- Stier, Jonas (1998), *Dimensions and Experiences of Human Identity. An Analytical Toolkit and an Empirical Illustration*. Göteborg: Department of Sociology, Göteborg University. Monograph No 69.
- Stier, Jonas (2003), *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Ståhlberg, Krister (1995), Den finlandssvenska identitetens variationer. I: Krister Ståhlberg (red.), *Finlandssvensk identitet och kultur*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Åbo: Institutionen för offentlig förvaltning, Ser. A:441, s. 25-76.
- Ståhls-Hindsberg, Monica (2007), Nostalgiska minnen från Viborg. I: *NordNytt 100/2007*, s. 85-99.
- Sundback, Susanne (1994), *TV-tittandet och den finlandssvenska identiteten*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Åbo: Institutionen för offentlig förvaltning, Ser. A:419.
- Tuomi-Nikula, Outi (1989), *Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan Liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Urry, John (2000), *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Wolanik Boström, Katarzyna (2005), *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högt utbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*. Umeå: Umeå Universitet. Institutionen för Kultur och Medier/Etnologi.
- Åström Anna-Maria, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist (2001): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävande i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ågren, Marja (2006), "*Är du finsk eller...?*". *En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige*. Göteborg: Bokförlaget Arkipelag.

ÅSUB: Ålands statistik- och utredningsbyrå. Befolkning. <http://pxweb.asub.ax/Database/Statistik/BEFOLKNING/BEFOLKNING.asp> (Tillgänglig 26.3.2009)

SUMMARY

Translocal belonging? Dimensions of Finnishness in Åland

Finnish speaking people from the Finnish mainland have migrated to Åland islands under several decades, and presently account for around five percent of the total population of 27 700. The province acquired its autonomy in 1920, when by the Act of the Autonomy, the Swedish language was granted official status in the administration and as the language of education. In consequence of the Autonomy Act, all immigrants to Åland must also know Swedish in order to make use of the public services.

The article deals with how the Finns in Åland experience their Finnishness in this Swedish speaking community. The focus is on the one hand on the importance of the family bonds and family background in the mainland and on the other hand on the ethnic and language manifestations in Åland. According to the social constructivist theory identity is formed through interaction with the significant others. These are people that influence one's everyday life, who most of all promote the maintaining of one's subjective reality. As the Finnish language can be assumed to be an important symbol of Finnishness on the islands, what does it mean to the Finns that their significant others, for the most part, are not present there?

The research material consists of 12 in-depth interviews with people who have Finnish as their mother tongue in Åland. In three cases even the spouse was Finnish speaking. In the analysis of the material, the concepts of translocal and translocal belonging have been used. The origin of these terms is in transnationalism so that transnationalism at the same time means translocal activities but not always vice versa. The concept of translocal belonging is seen as identifications in so-called translocal social spaces created by translocal activities and practices. These practices can even be characterized as symbolic, virtual, and imagined ties between two different localities, one being the present home community and the other the childhood home or previous community in the Finnish mainland. In some cases, concerning e.g. language and traditions, the locality can mean the Finnish mainland or Åland in general.

It can be stated that a considerable number of activities and practices of the interviewees can be seen as translocal with connections to the mainland Finland as well as with the present home in Åland. Translocal mobility is seen in the more or less recurrent visits to the mainland and to the family. Some special individuals or relatives in the

mainland are still significant to many of the interviewees. Even children's names, which are traditional in the families, show the value the parents put on the family bonds in the mainland as well as in Åland. The contacts could also be characterized as virtual through telephone contact and as imagined by influences and impressions through Finnish radio and TV channels, literature, and music. All these create connections and translocal social spaces, where feelings of togetherness can extend over language as well as over physical borders. In some cases, connections to the mainland could be sustained even on emotional and symbolic levels as objects, photos, and memories from the home and the family. All these can be seen as structures creating translocal social spaces and through them emotional and symbolic bonds between the two localities.

Such everyday activities as taking a sauna or baking pasties with an ethnic character, as well as some traditions during annual festivals – or the regret at their absence – likewise reveal that some of the interviewees are still rooted in some of the routines from their former mainland region. The activities could bring about feelings and an atmosphere connected to the experiences in the childhood home. The role of the Finnish mass media in relaying the festival atmosphere and rituals in these cases is important.

It must be pointed out that not all the interviewees are involved in the translocal practices to the same extent. For some people old objects and photos could be of great importance whereas others put no value on them but simply enjoyed listening to old stories in the family meetings. In a similar manner almost all the interviewees were rooted in the local society through the local newspapers, while mostly just one Finnish radio channel was utilized to ensure the possibility of translocal positioning in a Finnish language community. Variation of activities and translocal positioning could further be observed in time. Family bonds, for example, were after some time maintained not by so many visits but on a more symbolic level. Even reading practices had changed so that the amount of literature read in Swedish had increased. In some cases, the Finnish TV channels had again acquired a stronger footing. That the translocal practices show variation is natural, it depends on the actual life situations of the interviewees at different times.

As is apparent from the above, the feelings of Finnishness of the interviewees could be recognized in different ways. However, attention must be paid to the fact that the Åland society has, at the same time, influenced their everyday life to a great extent, through language restrictions and some cultural customs, which dictate the terms of certain activities and practices and accordingly even of translocal positioning and belonging. The influences could also be seen inside the families, where the role of the Swedish speaking spouse from Åland, as a significant person, was obvious, concerning many choices and traditions. Thus, being bounded in both localities could also be seen as manifestations of double identities.

Finns Encountering the Åland Society – Experiences of Exclusion and Inclusion

Background and starting points

As an autonomous province, the Åland Islands have a special status in Finland. The autonomy goes back to events after World War I and Finland's declaration of independence from Russia in 1917. People in Åland were worried about the situation and had plans that would reconnect them with Sweden, the previous motherland of Finland. Finland then offered Åland a self-government in 1920, which was ratified by the League of Nations in 1921. The Act on the Autonomy of Åland came into force in August 1922 (Mattson-Eklund 2000, 320–334). By this legislation, the Swedish language was granted official status in the administration and as the language of education in schools. However, in matters concerning a Finnish-speaking citizen, he/she has the right to use Finnish in court and with other state officials (Act of Åland 1991, chapter 6). Since the Autonomy Act came into force it has been revised and strengthened twice in 1951 and 1991 (Bring 2002, 28–32, 46–54). As Swedish is the only official language in Åland, the situation resembles that in most nation states: one nation, one language, whereas the motherland Finland has two official languages, Finnish and Swedish.

In the Act on the Autonomy of Åland, the status of the Swedish language in the province is almost similar to that of a language being defined on a *territorial basis*. This means that minorities are defined and registered on the basis of the territory where they live. A typical example is Switzerland with different languages in the cantons. Moving into another canton means a change of

language, because public services are only available in that language. The *individual principle* gives the citizen the right to choose his/her own language group. The territorial basis is generally seen to give a better protection in order for language minorities to survive than the individual right to define the language affiliation does. On the other hand, the latter gives the individual more freedom and favours especially multilingual persons, who can take advantage of their skills using the particular language needed in different situations. It also means that minorities, defined only according to the individual principle, can be vulnerable as the existence of the minority is dependent on the way in which the individual members define themselves (Allardt 1989, 22–23). In Åland, people living in and moving into the province can be registered with other mother tongues than Swedish, but they must also know Swedish in order to make use of the public services.

Migration of Finns, here meaning Finnish speakers, to Åland has occurred under several decades. According to Salminen (1989, 109) the number of Finns was 180 in 1890, i.e. under one percent of the population, but since then their number have multiplied. In 2009, the statistics show the number of Finnish speakers to be 1388, which accounts for around five percent of the total population of 27 734. The majority of the Finns in Åland are women (915), almost twice the number of Finnish speaking men (473). Around 40 percent of the total population in Åland live in Mariehamn, the only town and the provincial capital. (Statistics of Åland, 2010.)

Before self-government in 1922, Finns in Åland clearly represented the language majority from the Finnish mainland, but then the situation became more complicated as the Finns became a minority within the autonomic Swedish-speaking province. In the 1970s, when the number of Finns increased, they indicated a wish to receive more advanced classes in Finnish for their children. They felt that the voluntary Finnish classes in school were given too late, and did not correspond to the level of knowledge of Finnish the children already had. Very often the children latter completely changed their language, which was not what the parents wanted. As is well known, language is one of the main symbols of identity and affinity (cf. Lindqvist 2001b, 185; Österlund-Pötzsch 2003, 115). As the appeal was in conflict with The Act on Autonomy it was denied, and yet it corresponded to the Declaration of Human Rights concerning minorities. The controversial issue being discussed in Åland is how and in relation to what a minority is defined (cf. Bring 2002, 53–54). Opinions in the province are also divided about the benefits of knowing Finnish. The private sector has expressed their need for employees proficient in Finnish, while the issue for the public sector is problematic (Kinnunen 2005, 9–10).

The aim here is to discuss how the Finns experience their Finnishness in Åland. Because most of the Finns are migrants from the mainland a double identification with the Finnish language and with the territory of Åland can be complicated (see discussion in Åström 2001b, 356). What then are the possibilities for negotiating one's Finnishness, and in what way can it be one done? According to the social constructivist theory identity is formed in interaction with significant others. Significant others are persons influential in one's everyday life, who most of all promote the maintenance of one's subjective reality (cf. Berger & Luckmann 2003, 155–156, 174–177). What does it mean to the Finns that these significant others, for the most part, are not present in the mono-lingual Swedish-speaking society? In spite of this, the Finnish language can be said to be one of the most important symbols of Finnishness on the islands.

This presentation is based on the analysis of 12 in-depth interviews with individuals speaking Finnish as their mother tongue in Åland. Two of the interviews were conducted in Swedish, because the persons felt that their Finnish, after several decades in Åland, had become insufficient. The majority of the interviewees were women (see statistics above) married to Ålanders or Swedish speakers from the mainland. In three families, both spouses had Finnish as their mother tongue. The interviewees had lived on the islands for 20–30 years, some even for 40 or 50 years, only one had been resident for less than 10 years. The main reason for moving to Åland had been marriage or work opportunities. All except one of the interviewees knew Swedish to some extent when they moved to Åland. The majority of their children were born on the islands.

In the interviews, a semi-structured questionnaire was used to discuss the following themes: family history and its meaning to the interviewee, language use in the family, contacts and contact arenas, language and ethnic manifestations, encountering the Åland society, and conceptions of the self. In the following presentation, the focus will be on language as the main symbol of Finnishness embedded in four of the discussed themes, language(s) spoken in the families, contacts and contact arenas, experiences of encountering Åland society, and conceptions of the self. As the majority of the interviewees were married to Swedish speaking individuals it is interesting, which language(s) they speak at home and especially to the children (cf. Anttonen 1999, 289–290). Discussions on the two other themes, contacts and experiences of encountering the Åland society were hoped to reveal attempts at maintaining one's Finnishness and the possibilities of negotiating it. The conceptions of the self are once again related to the personal identification processes and the positioning in relation to other individuals and groups. The response the other persons give to the picture communicated by the self to them is therefore essential. According to Stier the person's self conception comes about through the awareness of belonging to particular groups and through the feelings these belongings arise. Thus, a person's identity involves not just his own

Every summer thousands of tourists visit the Åland islands. Here is a typical summer view with many open-air cafés in the centrum of Mariehamn. Photo: Janne Rentola 2005, SLS/Folk Kultursarkivet.

□□□□□

picture of himself but the pictures the others attribute to him as well (Stier 2003, 87–88).

As many of the Finns from the mainland use to visit Åland as tourists, the islands have not been totally unknown to the migrants. However, moving to a new place in order to stay and facing the future in a new surrounding is different. It often involves hopes of success as well as feelings of uncertainty at the same time. The psychologists Douglas Maynard and Melanie Graham (2010, 268) have put it as follows, “migration is a life-altering event guaranteed to have unknowns”. Compared to short visits as tourists, migrants with their intentions of staying thus face other challenges. Experiences of being included in the new home community are therefore essential to the migrants and their future life.

The concepts of exclusion and inclusion, a theoretical review

Two French specialists in disability research, Jean-Françoise Ravaud and Henri-Jacques Stiker,

point out that the terms inclusion and exclusion operate in tandem and can be understood only in relation to one another. Thus for any definition of inclusion, there is a corresponding definition of exclusion (Ravaud & Stiker 2001, 490). Organisation consultants Frederick A. Miller and Judith Katz, who wrote a book about how to make diversity a central part of an organization’s strategy, emphasize that inclusion creates a sense of belonging and community so that people can feel respected, valued and supported at their work (Miller & Katz 2002, *passim*). Based on Ravaud and Stiker the exclusion would then mean the lack of the sense of belonging and community. Searching the lexical definitions for these two terms confirms the aforementioned giving for the term *inclusion* the following meanings: ‘the action or state of including or of being included within a group or structure’ or ‘a person or thing that is included within a whole’. The word comes from the verb *include* ‘shut in’ or ‘comprise’. For the opposite concept, the dictionary gives the definition: ‘the process of excluding or the state of being excluded’. It is a derivation of the verb

exclude, 'deny (someone) access to a place, group, or privilege', 'keep (something) out of a place', 'expel'. In addition, it also means, 'not taking someone or something into account' (The Oxford Dictionary of English).

When discussing the sociologist Niklas Luhmann's systems theoretical redescription of modern society and the inclusion/exclusion debate the philosopher Antoon Braeckman refers to his notions of exclusion as being the normal condition in functionally differentiated modern societies. In contradiction to pre-modern societies with full inclusion (all people were included as members of families, clans or estates), only a partial inclusion is possible in modern societies consisting of several functional domains (science, economics, politics, education, art, media, law, religion) and their mutually independent function systems. According to Braeckman and Luhmann, everyone has access to all function systems, which is called *universal inclusion*, but no one ever belongs fully to any of them. Consequently, the starting position of an individual is one of exclusion and not of inclusion. Therefore, the problem is not concerned with the causes of exclusion but the possibilities as well as limitations of inclusion (Braeckman 2006, 69–72).

According to Braeckman's notion Luhmann distinguishes, in his writings, three levels at which different factors can operate for exclusion: function systems, organisations and interactions. He states that the exclusion from one function system generally determinates the exclusion from other function systems as well (e.g. a person excluded from the educational system runs the risk of unemployment, insufficient income, bad housing etc.). Only religious systems can make an exception in this respect. Secondly, exclusion occurs at an organisational level, since organisations (business companies, universities, trade unions, political parties etc.) are formed on the basis of membership. Individuals are not members as individuals but because of some characteristics they have or have acquired. Every organisation alone thus determines the conditions for inclusion. When universal inclusion is the principle of each function system, each organisation operates with the principle of *universal exclusion*. The

organisations therefore are the way in which function systems in reality exclude and generate inequality. Further, social inclusion/exclusion occurs at an interaction level. It is a question of mainly invisible networks of individuals knowing each other but not formally organised. Instead, they often have an informal reciprocal service system. If a network becomes a powerful one by occupying key positions within function systems and/or organisations, it operates as a meta-inclusion/exclusion mechanism. In spite of the inclusion/exclusion requirements, it can then include or exclude a priori large groups of individuals (Braeckman 2006, 76–80).

It also concerns interaction when Dominic Abrams et al. in their book on the social psychology of inclusion and exclusion take as their starting point the assumption that social life is played out within a framework of relationships. Within these relationships, people seek inclusion and belonging. The relationships necessarily include some people, but at the same time they have boundaries that by definition exclude other people, as was stressed by Ravaud and Stiker above. The human passion for different kinds of walls and fences is no accident Abrams et al. point out; it is a material manifestation of the human need to manage inclusion and exclusion. Nonetheless, the authors ask why some differences are seen as such a central basis for social inclusion or exclusion at particular times (Abrams et al. 2005, 1–2).

What then are the boundaries that are so crucial in inclusion/exclusion processes? In her article included in the "International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences" (2001, 15341) the sociologist Michèle Lamont, quoting Epstein (1992, 232), defines *symbolic boundaries*, as "lines that include and define some people, groups and things while excluding others". These boundaries can be expressed through *normative interdictions, cultural attitudes and practices*, or more generally through *patterns of likes and dislikes*. Furthermore, according to Lamont these boundaries are important especially in identity negotiations which she calls identity and boundary work, where the segmentation between 'us' and 'them' is a central issue (ibid. 15344).

The conclusion of the definitions and discussions above is that inclusion and exclusion exist at functional, organisational and interaction levels. They are *actions, states and processes* as well as *something one can feel or perceive through senses*. Actions and processes refer to ways of promoting someone becoming included or alternatively restrained. Further, inclusion and exclusion are always associated with *interaction and relationships*, which either include or exclude people according to the defined *symbolic boundaries* meaning interdictions, cultural attitudes and practices or patterns of likes and dislikes. Thus, inclusion and exclusion also mean identity work: how to keep the symbolic boundaries and maintain one's identities, in other words exclude oneself from the others, or how to cross these boundaries trying to adopt new identities.

When the situation of Finns in Åland is seen in the light of the discussion above the starting point for them must be seen as exclusion according to the previously mentioned Braeckman's notion. The question then is how they, as Finnish speakers, have experienced their Finnishness in the Swedish speaking community. Is it possible for them as Finns to negotiate their inclusion in Åland society? What kind of relationships have been created in their new home community and are there existing symbolic boundaries preventing or restricting their inclusion processes and identity work? Can actions or practices be seen that promote their inclusion or, on the contrary, make them feel excluded? In the following, these questions are discussed within the four interview themes mentioned above.

Language(s) spoken at home

As mentioned before the Finnish language could be seen as one of the main symbols of Finnishness in Åland. The discussion below is focused on the position of Finnish in the families of the interviewees. The extent of using Finnish is assumed to reveal its importance and meaning especially for the Finnish speaking spouses when living in a Swedish speaking community.

Finnish is the main home language

Finnish was spoken as the main language in four families (man b. 1945, man b. 1947, woman b. 1949a, and woman b. 1949b). In three of them both spouses were Finns, and accordingly their home language was Finnish, too (man b. 1945, man b. 1947, woman b. 1949a). One of these informants found it very important that the parents in his family did not mix the languages but were consequent in speaking Finnish with the children. Outside the home and in school they learned genuine Swedish and at home genuine Finnish he said (man b. 1947). All three informants related that if they had Swedish-speaking guests then the language of course changed to Swedish. One interviewee noticed further that in her family the language could sometime change even at some other times depending on the theme discussed:

Q: ...and your home language is now?

A: It depends on what we are talking about. We speak both languages quite a lot. If we talk about such things that are connected with the children's school or hobbies then we speak Swedish. But about quite other things, then we speak Finnish. (Woman b. 1949a.)

This quote shows that the parents knew Swedish well and could change the language when needed. The children were bilingual and, apparently, they had learned the vocabulary concerning school and their hobbies mainly in Swedish. Therefore, it was more natural to talk about such things in Swedish.

In these families the most significant others of the interviewees were their family members. Speaking Finnish as the main language at home was a natural action and confirmed the language affiliation of all of them. That the parents hoped the children would learn the language properly and not mix it with Swedish reveals its importance and even the parents' own identifications. However, the influence of Åland society is obvious when Swedish is spoken in the presence of guests not knowing Finnish, and when the children did not know the vocabulary needed in Finnish. By speaking Finnish at home, the

families are excluding themselves from the Swedish speaking society outside. At the same time, by knowing Swedish and speaking it with their friends and guests, they obviously had created the relationships and interaction that Abrams et al. pointed out above. Within and through these relationships they could also feel included in the local community, but at the cost of not using their own language.

In a fourth family (woman b. 1949b) the parents spoke Finnish with each other despite the husband's mother tongue being Swedish. He had learned Finnish when the family was living in a bilingual area on the mainland. After moving to Åland, the spouses had continued to speak Finnish. The father had always spoken Swedish to the children. The eldest son had started his schooling at a Swedish-speaking school on the mainland, but his Finnish was very strong, too. The other two children had started their schooling in Åland. The grown-up son now speaks Finnish with his baby daughter and his wife from Åland had even asked the interviewee to speak Finnish to the baby. Hence, she now gives "immersion courses" to her granddaughter once or twice a week. Apparently, the Finnish language has a very important position even in this family affirming the interviewee's own language identification. However, the Swedish language had also been given space ever since the family lived on the mainland. Now, by speaking Finnish as the main home language in Åland, a possibility of Finnish language affiliation has been created for the children as well. This is manifested further as a boundary crossing practice in the son's family where even the Swedish-speaking daughter-in-law hopes that the baby daughter will become bilingual by learning Finnish from her father and grandmother. No doubt, that these actions are promoting the Finnish speaking interviewee's feelings of inclusion in Åland.

Both spouses speak their mother tongue

In two families (woman b. 1946, man b. 1965) both parents spoke their own mother tongue with each other and to the children. Theoretically, the languages had an equal position in these families, but not in practice, because more

often the children preferred to answer in Swedish. In one family, the informant's husband had learned Finnish in school on the mainland so he understands it but did not speak it willingly. For her part, the wife spoke Swedish outside the home. In the beginning of their marriage, she saw her Swedish as insufficient and had decided to speak Finnish to her husband and to the children. When they were small, this included singing Finnish songs with them and reading fairy tales in Finnish. It was very natural to her, because she felt that Finnish was the language of her heart. As grown-ups, the children now understand everything and can even speak Finnish when the situation demands it (woman b. 1946). Here the reference can be made to the study of Kvens by Marjut Anttonen (1999, 312–314). In this study, an old minority in Northern Norway felt about their own Finnish language in the same way as the informant in Åland.

In the other of these two families, the wife is from Åland but has learned Finnish so she can understand her husband speaking Finnish to her. He speaks Swedish at work and outside the home but mainly Finnish to his wife and always to the children. According to him, 80 percent of the children's answers are in Swedish, however. He had realised that because almost all of the family contacts and the majority of friends are Swedish speaking, he is the children's only "window" to the Finnish language in Åland. Persuading the children to speak Finnish was thus quite a hard task. The children's knowledge of Finnish was insufficient, too, when talking e.g. to the relatives:

A: Well, they speak Finnish in accordance to their ability, but their Finnish is not really sufficient. Especially, if they are really enthusiastic about something, they change to Swedish. [...]. For my children it is so hard to understand that there are such people who don't understand even Swedish. So I have some motivation problems with the Finnish language. That's why it is so very important that my relatives visit us, especially those with small children. There are no better language teachers than small children! (Man b. 1965.)

It is obvious that Swedish has the dominant position in these two families in spite of the parents speaking their own mother tongue to each other and to the children. However, the possibility to speak one's own language creates feelings of intimacy between the children and the parents. By trying to give equal space to both languages, they cross the language boundaries inside the family creating experiences of acceptance and inclusion.

Swedish is the main language

In three families (woman b. 1938, woman b. 1948, and woman b. 1958), the common language was Swedish yet the Finnish parent tried to speak Finnish to the children with varying success. In one case, the family with a seafaring father had lived some years on the mainland and the children had acquired Finnish as their dominant language. Afterwards the family had settled down in Åland. At that time, for some 40 years ago, the interviewee had experienced attitudes to Finnishness and the Finnish language in Åland that were very negative. Nevertheless, she had been persistent and just continued speaking Finnish with the children though her husband and his family had been against it (woman b. 1938). Now the children are bilingual. It is obvious that by speaking Finnish with the children the interviewee had defied and crossed the restricting language boundary maintained by excluding cultural attitudes towards the Finnish language and Finnishness in the society in general, and inside the family.

In the two other families, the attitudes were not so negative towards the Finnish language. In one family (woman b. 1948) the spouses' first common language had been English, because the interviewee's Swedish was insufficient and her husband had no knowledge of Finnish. With time she had learned more Swedish and he some Finnish when he heard her speaking to the children. She admits that she has not been very consequent in speaking Finnish. To the first born child she had spoken Finnish all the time, but to the younger children she talked just now and then. The first one became bilingual; the younger ones were just able to understand Finn-

ish. Now, another one of them will learn to speak it, too. As can be concluded from the following the mother is happy with this situation:

A: [...] But because she is like... is a bit talented linguistically, too, so she has said that now she wants to speak only Finnish with me.

Q: Hmm.

A: Well, she doesn't remember that all the time, but really she speaks quite a lot Finnish with me, and it goes very well! (Woman b. 1948.)

In the other family (woman b. 1958), the husband from Åland had learned some Finnish when studying on the mainland. The couple had made an agreement that she will speak Swedish in Åland, but when the family visits relatives or friends on the mainland he has to speak Finnish. To the children she has spoken Finnish all the time and they are bilingual to some extent. With each other and with their friends the children speak Swedish. Concerning the children's command of Finnish her husband has always supported her. When it seems that the children need more assistance in their Finnish the family visits mainland friends. Some of the family friends in Åland with a mixed language background have encouraged their own children to socialise with the children in this family in order to learn more Finnish. This has not succeeded, because the children prefer Swedish. Here the normal praxis dominates; Swedish is the language the children know best.

Swedish being the dominant language in these two last-mentioned families created a situation where the Finnish language in practice was more or less excluded, though the mother could express her Finnishness by speaking Finnish to the children. The language boundary was hard to cross because of the husbands' insufficient skills in Finnish even though their attitudes and even actions towards it were inclusive and supporting. However, this was not enough, because the strong influence on children from the outside community was evident every day and favoured Swedish even at home. For the Finnish parents this was a considerable challenge, to which they could not always rise.

Swedish is the only language

In three families, the only language at home was Swedish (woman b. 1928, woman b. 1932, and man b. 1954). In the first family (woman b. 1928), Swedish was not a voluntary choice of the Finnish speaking mother. When she, in the beginning of 1950s, moved to the estate of her parents-in-law she experienced their attitudes towards Finns and Finnish language as very negative. The situation was thus very similar to the family discussed above (woman b.1938). Even in this family, the daughter-in-law was not allowed to speak Finnish with her children but she had accepted it:

A: We have spoken Swedish here and it was, I came ... lived six years with my parents-in-law. I use to say that it was *enough* that I was a Finn. It would never have done that I had spoken Finnish with my children. No, sure I had been despised then. For me it was a little bit hard, but maybe I always have been that kind of person who when in Rome does as the Romans do. So I thought it was best and most peaceful in that way. It would never have worked either, sure that I had been snubbed then. It was such a time. Had it been now, it could have been different. So I have not spoken Finnish with my children.

Q: Did you want to do it?

A: Yes I did, I had just begun, but they learned only Swedish then. I tried it again when we moved to our own and they were older, but then they didn't want it any more.

Q: It was too late?

A: Yes, it was too late. (Woman b. 1928.)

This interviewee's son and daughter-in-law have later suggested to her that she should speak Finnish to the grandchildren but she has experienced this as odd, because the language has always been Swedish with her own children. One reason could also be that she felt her Finnish was a little insufficient, which is probably also the reason why she chose to be interviewed in Swedish instead of Finnish. In this case, the excluding boundaries were maintained through a prohibition or interdiction as Michèle Lamont calls it above. The only way for the interviewee

to feel somehow accepted and included in the family was to deny her mother tongue. In so doing, she even denied a dimension of her personal identity. Without a common language, the children were at the same time excluded from more intimate contacts with their Finnish grandparents and the relatives on the mainland.

In the other case, the interviewee (woman b. 1932) saw Swedish as a natural choice. She had learned Swedish as child when staying in Sweden on two occasions during the wars in Finland. Afterwards she had regular contacts with her Swedish family. She had also chosen to do her studies in Swedish so she would not forget the language. As a fisherman, her husband who did not know Finnish at all could be weeks away from home at a time. Had she spoken Finnish with the children he would have met a totally Finnish family when returning home. Thus she did not want him to feel a stranger in his own family. However, the children learned some Finnish in school later on; the daughter knows it quite well.

The situation here is similar to the family mentioned above (woman b. 1938), where the husband's work also meant long periods away from home. However, the mother had chosen to speak Finnish with the children persistently in spite of the disagreements with him and his family. The children became bilingual in spite of everything. It is difficult to say why these interviewees had so different opinions about the children's language learning. One explanation could be that in the former case the children had already spoken Finnish as their dominant language when living on the mainland. The Finnish language also must have meant crucially more to the first mother than to the latter. In the latter family, the interviewee could be seen as bilingual ever since her childhood. Therefore, the Swedish language apparently had a very special meaning for her constructing an important part of her personal identity. Speaking Swedish was thus natural and did not form a foreign element in her daily life. On the contrary, she could feel intimacy and inclusion in Swedish, too.

The same can also be said about the man in the third family (man b. 1954). He had learned Swedish when moving to Sweden as a teenager

and to Åland as a young man. He has no children of his own but his wife from Åland has children from her previous marriage. As they have no knowledge of Finnish, speaking Swedish with them comes naturally to him as he said. In this case, Finnish is not an alternative as common language, because the rest of the family is monolingual Swedish. Being bilingual himself, he can speak Swedish and feels accepted and included.

When contemplating the informants' language situation, it is obvious that the Finnish language retained great importance for most of them. As their mother tongue Finnish still is a part of their personality and identity (cf. Liebkind 1987, 22) manifested e.g. by some interviewees who continued to speak Finnish with their spouses in spite of speaking Swedish outside the home. The importance of Finnish was especially obvious in that all the Finns with one exception had wanted their children to become bilingual and learn Finnish as well. Even in the case of the mother who was not allowed to speak Finnish she had initially begun to do so. Many parents saw it nevertheless as a considerable challenge, some of them considering maybe too great, due to the surrounding society being Swedish. Even the attitudes towards Finnish were in some cases experienced as negative and excluding, especially in past times. By speaking Finnish to the children, the interviewees were in fact negotiating their inclusion in the extended Åland family as Finns and Finnish speakers. It is clear that due to the legislation the position of the Finnish language in Åland is weak and it must submit to the circumstances. Visits to the mainland of Finland or of the Finnish relatives from the mainland to Åland were therefore of importance as noticed above.

Contacts and meeting arenas

When living in Åland, most of the daily contacts of the interviewees were in Swedish and with native Ålanders. As a rule, the fellow employees at work were or had been Swedish speaking, yet many had some Finns as their workmates, too, some of them even as personal friends (e.g.

woman b. 1946, woman b. 1948). When working in private companies or in the service sector contacts with other Finns in Finnish had been a rule (e.g. woman b. 1938). This was the situation especially in the summer time when many Finnish tourists visit Åland (woman b. 1949b). As mentioned before, due to its status as the official language Swedish must be used by all authorities. Despite that, even in the public sector contacts with Finns occurred every now and then, though the contact language then was Swedish. However, some exceptions could happen now and then, which were not seen as appropriate (e.g. woman b. 1946, woman b. 1949a, man b. 1965). In spite of everything, one interviewee had actively created co-operation in Finnish with her colleagues and counterparts on the mainland (woman b. 1949a). It seems that the private sector, much more than the public sector, accepted work practices that promoted contacts in Finnish. In the public sector, speaking Finnish at work was not allowed officially (see the discussion about mastering Finnish in these two sectors even in Kinnunen 2005, 9–10). In other words, negotiating on Finnishness by speaking Finnish was possible to some extent in the private sector work places.

The private contacts of the interviewees in their free time varied, being both with native Ålanders and with Finns. Some informants had very few contacts in general; some again had a large number with people and families from both language groups (e.g. woman b. 1938, woman b. 1949a, woman b. 1949b, and man b. 1954). In some cases, the private contacts were mostly with Swedish speakers in Åland and with family members on the mainland or elsewhere (e.g. woman b. 1928, woman b. 1932, and man b. 1947). This was natural, because in the course of years the contacts with old Finnish friends had become sparser when the distance between them had increased (cf. Kuczynski 2011, 48).

Some of the informants preferred contacts with Finns in spite of having other contacts too (e.g. woman b. 1948, woman b. 1949a, man b. 1965). Even if the language is not the main reason for how people obtain friends, it can be one of the contributing factors:

Q: You told that your best friends, your very best friends are Finnish speaking. Do you have any Swedish speaking friends?

A: Well, yes, but... after all, you can say that there are friends and friends.

Q: But a really true friend?

A: My really true friend, well, she is Finnish, yes she is. That you are like... you cannot get... But with her, we are so bosom friends and I have another such friend, too. And when you compare these and the others, so they can never get to the same level. It is like... it is difficult to explain, a friend... Okay, you can be a friend so that you talk and say hello, meet some times and so, but in my opinion, you must really feel it, too. (Woman b. 1946.)

Yet another interviewee had a good Finnish friend from the time they both were young students. In spite of meeting her more seldom, the time span between these meetings seemed to vanish every time they met (woman b. 1948).

It appears that many interviewees socialised with people and friends from both language groups. In this way relationships had been created even with Ålanders and these actions undoubtedly promoted their inclusion in the society of Åland. Yet at the same time they maintained, and some interviewees even preferred, contacts with their Finnish friends. It reveals their importance to these informants. The contacts with members of one's own ethnic and language group can be seen as creating togetherness and affirming their feelings of Finnishness (see Kuczynski 2007, 82).

Some interviewees used to meet their Finnish friends or family members in their summer houses in Åland or on the mainland, even if workplaces and private homes were the vast majority of all meeting arenas. One interviewee related how she used to invite all her cousins (some 40 persons) from the mainland to participate in an angling competition she and her husband organised on their summer island. The fishing was of course not the main reason but seeing relatives (woman b. 1932). Another interviewee used to accommodate her Finnish relatives and friends, from her former hometown, for a week or two in their summer house, which was nearby. This elic-

ited malicious comments from the neighbours several times. They said that the family kept a hostel. For her help and services the relatives and friends then gave her an annual subscription to their local Finnish newspaper for many years (woman b. 1928).

As the opportunities to make contact with other Finns are not so good in Åland, contacts had to be actively maintained with mainland friends and relatives as one informant noticed (woman b. 1949a). Vacations as a rule provided opportunities to visit relatives (e.g. woman b. 1938, man b. 1947, woman b. 1949a, and man b. 1965). Every summer one interviewee used to leave for her family's old summer-house in eastern Finland, where she could meet her sister and other relatives (woman b. 1948). Another informant had attended the Finnish tango festival in Ostrobothnia every year, almost since it was founded in the 1980s (man b. 1945). In this way, he could share with friends and other Finns the same interest in the melancholic tango music which Maarit Niiniluoto, specialist in the history of Finnish popular culture, calls a kind of Finnish cultural metaphor (Niiniluoto 2005, 91).

One opportunity to meet other Finnish speakers was also offered by membership of the association *Ahveniset* (meaning Finns in Åland). Surprisingly, only two interviewees had been active members in the society (man b. 1945, woman b. 1949a). A third informant had occasionally attended the meetings, but was not a member at the time of the interview (man b. 1965). Others were aware of its existence, but were not really interested in its activities. When asked the reason the answer was that the association, with only some elderly members left, had hardly any activities. *Ahveniset* was founded in the early 1970s, the main reason being the inadequate lessons being given in Finnish to children, who already knew the language. The association had tried to change the situation but in vain. In so doing, it met negative attitudes in Åland: e.g. advertisements in Finnish for its upcoming meetings sent to the local newspaper in 1970s were not accepted (man b. 1945). The activities of the association were thus seen a threat to Swedish as a minority language in Finland, even if it has a majority position in

Åland (cf. Bring 2002, 53–54). The newspaper thus used its power by excluding texts in Finnish. The other newspaper, established later on in the 1980s, then published the advertisements in both languages (woman b. 1949a). It is understandable that people at that time adopted an attitude of reserve towards the association and did not want to be negatively stamped by participating in what they thought of as a political activity. Ahveniset still tries to promote children's knowledge of Finnish by organising a private Finnish club for children between 3–6 years old, among other things (www.ahveniset.ax/).

Some other kinds of societies also gave the informants opportunities to socialise with Finnish speakers in Åland or on the mainland (woman b. 1949b, woman b. 1958). One interviewee, being a choir member, could meet some Finnish friends in the rehearsals. Even if the language was normally Swedish they could speak a little Finnish, too (woman, b. 1938). As a local representative of a trade union, one informant had the opportunity to speak Finnish at the annual union meetings (man b. 1947). In addition, some of the interviewees attended the church now and then, mostly during Christmas and at Easter, when the service was also held in Finnish (woman b. 1928, woman b. 1932, woman 1948, woman b. 1949a, and woman b. 1958).

As reported above, the contacts of the interviewees with other Finns varied considerably. In spite of negative attitudes, many of them used opportunities to speak Finnish with their Finnish workmates at the same workplace. In so doing, they negotiated their acceptance and inclusion as Finnish speakers in the Åland community. In addition, speaking one's mother tongue created a feeling of belonging in the same language group, but at the same time, as pointed out by Lamont above, it manifested a symbolic boundary and difference from the Swedish speakers. The same was true concerning the informants' activities in some associations, where other conditions than the language determined the membership. Personal contacts varied likewise. The significance of them may be even larger because of their voluntary basis. The fact that many of the contacts with fellow countrymen were with

relatives and friends on the mainland can also be seen as a consequence of personal reasons. To be a friend requires qualities other than just the same language, even if it can be a contributing factor. That is why all the interviewees had Swedish speaking friends as well. Such relationships, though in Swedish, crossed the language boundary and promoted their inclusion in Åland society. However, for many of them Finnish is still the language of their heart and the opportunity to speak it created a special feeling of the same kind of belonging. This feeling aroused by the same mother tongue is also reported by Lundström in her study of Finns in Sweden (cf. Lundström [2005], 13).

Encountering Åland society – a small size community

When asked if there were any differences between Ålanders and Finnish speakers most of the interviewees were of the opinion that daily life on the mainland and in Åland was very similar. Some interviewees could not see any differences at all; others mentioned some cultural traits that differed from those they were used to before they moved to Åland. The greatest differences mentioned were the use of the Swedish language and the fact that the community is small and in a way isolated. However, in Åland the contacts with Sweden have always been frequent and very much visible. Ålanders watch Swedish TV-programs every day and listen to Swedish radio channels, although their own radio is also popular (Häggblom et al. 1991, 7, 12). Due to frequent shopping trips to the Swedish capital Stockholm, they know the city even better than any Finnish mainland town, as one informant noted (woman b. 1949a). In general, Ålanders show very little interest in the Finnish mainland or what occurs there. This pronounced orientation towards Sweden by Ålanders could be interpreted as creating feelings of exclusion from the Finns' point of view.

Even if the sea around the islands is generally seen as a connecting element some interviewees saw it as restricting when planning to travel

The daily contacts with Sweden are maintained with several ferry lines. Two of them, Viking Line and Ånedinlinjen going between Mariehamn and Stockholm are here pictured in the harbour of Mariehamn. Photo: Janne Rentola 2005, SLS/Folkkultursarkivet.

□□□□□

abroad or to the mainland. They mentioned that you cannot just decide to drive some hundred kilometres away to your friends, because you must always check first if there is place for your car on the ferries. Visits to the mainland need to be planned with timetables, and they always took more than one day, unless travelling by air. Therefore, accommodation is needed either by relatives or by friends or elsewhere. (cf. man b. 1945, woman b. 1946, woman b. 1948, and woman b. 1949a)

According to the interviewees, the local patriotism and the self-confidence of Ålanders are striking. They always encourage each other, and everything they do is seen as very special and unique, but according to one interviewee, the uniqueness often stays inside the province borders (man b. 1965). In addition, the locals usually know each other and relate to each other in some way. When meeting a person they do not recognise, they inquire out the person's family connections. One interviewee had seen in a local newspaper an anecdote about how long one could

keep Ålanders from asking about family and relatives. She remembered seven seconds mentioned as the record (woman b. 1949a)! These notions reveal clearly what the Finns generally think is a virtue and a good conduct: not to be boastful but modest and not to be curious but taciturn (cf. Knuuttila 2005, 22–23, 25). However, one explanation for the networks and curiosity of Ålanders could be that people have always lived in small communities on their islands. Therefore, they used to be aware of each other's affairs and received help when needed. This was especially true in past times, when fathers and sons in several households were working as seafarers, and must have been more or less a necessity for the families at home (cf. Hagmark-Cooper 2008, 62). Even today 13% of Ålanders are still working at sea (Sundberg, www.visitaland).

To the Finns Ålanders thus seemed to be very curious about other people. Some interviewees experienced it as a kind of social control and a definition of their position in the community. At the same time they felt themselves as outsid-

ers and not included in the local networks, which they saw as being hard to enter (e.g. woman b. 1948, woman b. 1958, man b.1965). One of the interviewees put it as follows:

A: For them, Ålanders, it is very important to know, whose child you are, that they can place you somewhere.

Q: In some families?

A: Yes, that they can know. When you come from the mainland so I think they feel embarrassed because they cannot place you anywhere here. [...] they say that you cannot be an Ålander if you don't have a family of four generations living here. [...]. They consider you as an outsider, you cannot get inside...

Q: The community?

A: Yes, you cannot get in. Okay, the people, they are kind in a way, but still you feel an outsider. (Woman b. 1946.)

However, the curiosity can be seen positively as well. In Åland, you can feel safe knowing that nothing can happen without someone in the neighbourhood having observed it. This was seen by some interviewees as an expression of caring and responsibility for neighbours, which evoked feelings of trust and security (woman b. 1958). The children were e.g. always observed by someone and the mothers were given reports from other parents on where and with whom they had been (woman b. 1949). When interpreted as positive actions these must be seen as inclusive from the Finns point of view.

Before and after the province became autonomous, Finns and Finnish language were especially seen negatively and as a threat to Åland and its Swedishness (cf. Salminen 1989, 109–110, Högman 1986, 123). Negative attitudes towards Finns and Finnishness could be met on the islands even later on in 1950s and 1960s as discussed before. Some of the interviewees could still remember how their children were called “half Finns” by other kids (woman b. 1928) or how Finns were considered inferiors, which their family in Åland was ashamed of (woman b. 1938). Even in the late 1970s, speaking Finnish outside the home could be like a red rag to

a bull evoking nasty remarks from the Ålanders (man b. 1947).

One explanation of this kind of attitude can be that in past times the Finnish-speaking migrants from the mainland were most often people with low or minimal schooling who hardly knew any Swedish at all. They were mainly working as dairymaids and farmhands on the island farms. With their poor knowledge of Swedish, they seemed to be simple and stupid people compared to Ålanders themselves, as one of the interviewees pointed out (woman b. 1946). Some Finns also worked as stone cutters on the islands. The local attitudes, as could be read in news item sent in by the pseudonym “Korrespondent” from the beginning of the last century (HBL 1909, 8), characterised them as vagrants and tramps demoralising the island villages where they were living. In her article, Yrsa Lindqvist touches upon the same phenomenon in Swedish speaking regions on the mainland in those days (Lindqvist 2001a, 86). In Åland, these attitudes defined the boundaries between the Swedish speakers and the Finnish migrants justifying the virtues of the island people and the vices of the others (see Eriksen 2002, 25). Negative stereotypes and attitudes of this kind are long-lasting and excluding structures, as is well known (cf. Hinton 2000, 97–103).

Even if much has changed, the same undervaluing attitudes can still be experienced, but in a more latent way e.g. in some insulting jokes and story telling at work (woman b. 1946, woman b. 1948). Apparently, these actions create feelings of exclusion, too. Even an Ålander can experience these negative attitudes towards the Finnish language. One interviewee took it personally when one of her colleagues was insulted at her workplace in the public sector, when she as an Ålander planned to learn Finnish:

A: [...] one girl at my work wanted to attend a course in Finnish, and usually courses of this kind are paid by the employer, but in this case, no way. They even wrote about the case in the local newspaper!

Q: Really?

A: Yes. A course in Finnish language under no

circumstances! I felt it was so sad, really sad.

Q: How did they explain it then?

A: That this [Åland] is unilingual and such a language is not needed here. I just gnashed my teeth, not needed! One must always translate ... behind the scenes here. (Woman b. 1948.)

However, most interviewees were of the opinion that today it is just a small but unfortunately a loud minority of Ålanders who have negative attitudes towards Finns and Finnishness: Ålanders themselves being often ashamed of them. Even some of the politicians see the debate on rendering Åland into a Finnish speaking area as overdramatized (Bring 2002, 53). The vast majority thus has a positive picture of Finns (man b. 1945, man b. 1947, woman b. 1949a). These experiences can be seen as important factors in creating feelings of acceptance and promoting inclusion.

Other positive experiences of being Finnish and included existed as well. Some interviewees had obtained good jobs thanks to knowing Finnish (woman b. 1928, woman b. 1938, and woman b. 1949b). The advantage of being Finnish within the administration sector e.g. as unofficial contact canals to the mainland (man b. 1965, woman b. 1949a) or as translators or interpreters were mentioned as well (woman b. 1946, woman b. 1948). Unfortunately, these tasks were just seen as a part of the normal job without any financial compensation. This reveals the ambivalent attitudes towards Finnish in Åland. On the one hand, Swedish is the only accepted language, but at the same time the benefits of knowing Finnish cannot be denied. No doubt the situation could be problematic in many cases.

Dimensions of belonging

Discussions concerning those with whom one could feel affinity and belonging reflect quite well what has been reported above. Half of the interviewees said they felt most affinity with other Finnish speakers in Åland or on the mainland (woman b. 1938, man b. 1945, woman b. 1946, woman b. 1949a, woman b. 1949b, and man b.

1965). In many cases, the relatives or some good friends were the closest people. In conversations and other kinds of dealings with Finns the most important reason was the easiness in understanding the other:

A: I'm sure that if the other person speaks Finnish as a Finn, a real Finn I mean, even though from eastern Finland, it brings about quite a strong feeling of togetherness. Anyway, it is one's mother tongue with all its nuances, and the language one begins to speak as first of all. It's easier to understand another Finn who speaks Finnish. [...] you feel alike, respond in the same way to kinds of things as other Finns do, I mean real Finns. Such understanding is difficult with Swedish speakers and even more difficult with Swedes from Sweden. (Woman b. 1949a.)

Apparently, the Finnish language is an important factor concerning feelings of belonging and affinity with other Finns. It created a sense of togetherness and understanding with no need to further explanations. Experiences of the same kind are reported by Krista Lundström (2005, 18) in her study of Finns in Sweden. The same mother tongue as expression of collective identity among Swedish speaking Finns in Finland is pointed out also by Anna-Maria Åström (2001b, 38–39). However, one interviewee felt affinity even with Swedish speakers if they knew and could speak Finnish, too (woman b. 1946). On the other hand, Finnish tourists or Finns in Åland speaking Finnish too loudly so everyone could hear made the same person and even some other Finns feel pity for them, and kept them at a distance (man b. 1965, woman b. 1949b, man b. 1945). Instead of being glad to see one's compatriots they had the opposite feeling. Speaking Finnish loudly was not seen appropriate when the general attitudes towards Finnish were experienced as negative in Åland. It was not acceptable according to the normal social code.

Some negative feelings and even anger could also be aroused by Finns who were alcoholic and who used to be seen in the town parks drinking and making disturbance in Finnish (woman b. 1932, woman b. 1938, woman b. 1948 and man

b. 1954). Dissociating from them was the best way to avoid the possibility of being labeled as one of them. Positioning themselves in this way reveals, at the same time, their wish of excluding themselves from being Finns, at least this kind of Finn, which exposes the ambivalence in their feelings of belonging. On the other hand, their positioning is natural, because one will always strive to maintain a positive picture of oneself and identify oneself with people having positive characteristics and desirable life styles (Stier 2003, 85–86). The situations reported above could not offer such a possibility.

Several interviewees noted that they could feel affinity both with Ålanders and Finns, the decisive factor then being the matter or situation concerned (man b. 1947, woman b. 1948, man b. 1954, and woman b. 1958). Thus members of a sport team e.g. could have an important meaning for someone (man b. 1954) as well as people sharing the same political opinions (woman b. 1932, woman b. 1949a). One interviewee noticed that she, for her part, could not feel any affinity with Finns who disliked the fact that she had Ålanders as friends. Due to her residence in Åland over several decades she had many Ålanders as personal friends and felt herself to be “almost an Ålander” (woman b. 1928). Obviously, all these relationships with native Ålanders promoted the interviewees’ inclusion and feelings of acceptance in the Åland community.

Consequently, feelings of being at home varied from being entirely at home to almost the opposite. One interviewee made the point that he no doubt was a Finn yet living as an Ålander (man b. 1954); likewise one person said she was “a bit Ålander, too” (woman b. 1949b). A third person defined herself as a “bilingual Finn in Åland” (woman b. 1932), and two individuals felt at home both on the mainland and in Åland (woman b. 1938, woman b. 1946). Thus, the majority of the interviewees had the opinion that their home and family were in Åland with themselves being Finnish speakers or bilingual persons in Åland. They could not feel that they were totally Ålanders, which they saw as impossible. Instead, some felt they were not really at

home anywhere (woman b. 1946) or “still being on a journey”, as one interviewee remarked (man b. 1965). In spite of these ambivalent feelings some of them had defended Ålanders when some people on the mainland had criticized them (e.g. woman b. 1932, woman b. 1948, and woman b. 1949a). In so doing, they revealed that Åland and Ålanders were not without meaning for them.

At times, some interviewees had even had plans to move back to the mainland but nevertheless stayed on the islands. After all, they had their family and friends in Åland, and they had realised that it probably would be hard to build up a social network in a new place (woman b. 1938). This was especially so, if the children and their families constituted the significant social relationships creating feelings of togetherness. This kept the interviewees on the islands as in the following case:

A: [...]. We talked always about it and with time people began to laugh at this, even our friends, at our talk of moving back. We used to say that when the children’s school is over, then we’ll move. And we always made up all kinds of excuses, that when this or that is done, then we’ll move. But now, when we got our youngest [grandchild] so certainly we’ll not move now. (Man b. 1945.)

According to the discussion above, the Finns in Åland clearly manifest feelings of double belonging. Opportunities to speak one’s own language were of importance and created togetherness and the same kind of identity as stated above. However, in some situations speakers of one’s mother tongue could raise negative reactions and a desire to be excluded from their compatriots. On the other hand, feelings of being included and at home in Åland could be noted in many cases, too.

Concluding remarks

As stated previously, according to Braeckman the normal condition in functionally differentiated modern societies is exclusion. Concerning

the levels at which factors of exclusion can operate in these societies, it was also stated that this occurs at three levels: the function systems level, the organization level, and the interaction level. At the level of function systems, the exclusion particularly operates through the last mentioned levels, organisations and interactions. By means of their criteria, required for the membership, organisations such as institutions, business companies, political parties etc., can define boundaries between those included and those left outside. At the interaction level, individual relationships and networks again operate with boundaries in the same way, though much more invisibly, as was noted above. According to Michèle Lamont, these boundaries are maintained through interdictions, attitudes, and cultural practices as well as through patterns of likes and dislikes. These actions, processes, and practices being important in identity negotiations are then perceived by the people concerned and can evoke feelings of inclusion or exclusion.

Applying the discussions above to the situation of Finns in Åland, the starting point from their point of view must be exclusion. By its position in the unilingual Swedish Åland the Finnish language is already officially excluded by legislation. One of the central questions asked was what possibilities the Finns then have in such a situation to negotiate on their inclusion in the Åland community, when the Finnish language is seen as the main symbol for Finnishness. Considering these negotiations at the organisation level, all of the interviewees were or had been members of organisations through their workplaces in private and public sectors. Experiences of being included existed, especially in the private sector, where the interviewees saw that they had good jobs thanks to their knowledge of Finnish, even though this criterion was not and could not be officially recognised. The same was true in the public sector, though the situation there was much more complicated and contradictory. On the one hand, in many administrative services Finnish was needed but the need was not admitted and speaking Finnish was not allowed officially. Finnish was and still is considered a threat to the Swedish language

(cf. Häggblom et al. 1999, 17; Bring 2002, 51). Reported frustration and anger now and then as a consequence, was interpreted as feelings of exclusion in the discussion above. On the other hand, some interpreting and translating tasks demanding proficiency in Finnish could evoke feelings of inclusion as well as of exclusion. In a way one's Finnishness was experienced as being a resource and needed for this kind of tasks, but at the same time the knowledge of Finnish was not officially recognised e.g. with financial compensation.

In addition to workplaces, other memberships also existed at the organisation level according to Luhmann's theory. When language was not the criterion for membership, some political parties, trade unions, sport clubs or other kind of associations could provide feelings of inclusion. In these cases one was not negotiating one's Finnishness in the first place but the criterion needed to be a member. However, in some more restricted and private connections inside these associations Finnish speaking members could use their mother tongue with each other and thereby experience feelings of togetherness in that way as well. The criterion for membership in the Finns' own association was of course to be a Finn in Åland. This kind of memberships clearly manifests the excluding language border between them and the Swedish speaking Ålanders. By trying to promote the children's skills in Finnish through public education the association had received negative publicity in Åland. Therefore, being negatively stamped as a language political association the majority of the Finns did not want to have very much to do with it. Through its actions the association had tried to negotiate a new position for the Finnish language in Åland and as a consequence, on a presumably growing proportion of Finnishness in the society. Actions of this kind were and still are seen as impossible by the authorities since Åland according to the Act of Autonomy is defined as unilingual Swedish speaking area, as noted above. Thus, the negotiations concerning Finnishness on this point failed, with feelings of exclusion as a result.

Even at the interaction level, experiences of both inclusion and exclusion existed as has been

discussed above. The largely varying identity work with Finnish language at home and with a network of good friends as well as of relatives, even on the mainland, were of great significance – creating positive feelings. As noted above, the best friends of many of the Finns were other Finns, even if the friendship seemed to require other qualities than the same language. These people can be interpreted as their significant others providing important objects of identification. Speaking Finnish inside the family, to the children, and with the relatives and friends brought about sensations of intimacy and closeness and affirmed their cultural and language identity as Finns. The mother tongue was the “language of the heart” with all its nuances of meaning, which were difficult to express in Swedish (cf. Kuczynski 2007, 79). On the other hand, in some situations, when Finnishness was connected with asocial behavior and gave a negative impression, disassociating from that kind of Finnishness was a solution. However, when Swedish dominated the everyday life of the families, the networks and contacts with relatives and friends on the mainland were essential, especially in supporting and promoting the children’s skills in Finnish. These efforts of the Finnish parents required motivation and a lot of work to provide even the children a possibility of a Finnish cultural dimension in their future life.

Feelings of being included in Åland society were more ambivalent. Several contacts with Swedish speaking friends in Åland evoked feelings of belonging and inclusion. Such relationships crossed the language boundary and gave opportunities for identification even with the Åland community. The role of the children and their families as native-born and included Ålanders cannot be underestimated in this respect. Yet negative attitudes and being prevented from speaking Finnish, in some cases, had aroused sensations of bitterness and of not being accepted as a Finn. Furthermore, the general attitude

earlier towards Finns and Finnish in Åland had been experienced as negative and exclusive as reported above. Even though the atmosphere was much better later on, the stereotype patterns of undervaluing Finns and disliking the Finnish language could still be experienced in a more latent way. Partly due to this, feelings of being an outsider existed meaning that individuals were not entirely at home in Åland. It can be interpreted as one contributing factor to the experiences of exclusion. Thus, at least in some cases, these latent patterns seem to maintain the social boundary between Swedish speaking “real” Ålanders and the Åland Finns.

As has been reported both positive and negative experiences during the varying length of residence in Åland had their impact on how the Finns felt about their situation in the society. Opportunities to speak their Finnish mother tongue were in most cases experienced as important in spite of its lower status and the negative attitudes towards. Thus, the affinity with other Finns in Åland, and especially on the mainland, was obvious and strong. These individuals constructed the significant others for the Finns in Åland in their identification processes. The networks and actions maintaining these networks created feelings of belonging and inclusion with Finnishness. On the other hand, the positive contacts through different contact arenas and relationships with native Ålanders, though in Swedish, brought about that one could feel more or less like an Ålander at the same time. This means that even some Ålanders can act as the significant others in the Finns’ identity work, in spite of some doubts and experiences of not really being accepted, which occurred now and then. Yet one can get the impression that it is the Finnish language, in the first place, that arouses the negative attitudes and exclusion, and not any longer the Finnish speaking persons themselves. Therefore, the price the Finns in Åland are expected to pay for receiving inclusion is to speak Swedish.

UNPUBLISHED SOURCES

Research material

Interviews on identity negotiations with Finnish speakers in Åland 2005. In the author's possession.

BIBLIOGRAPHY

- Abrams, Dominic, Hogg, Michael A. & Marques, José M. 2005. A Social Psychological Framework for Understanding Social Inclusion and Exclusion. In: Dominic Abrams, Michael A. Hogg & José M. Marques (eds.) *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*, 1–23. New York and Hove: Psychology Press.
- Act of Åland: Act on the Autonomy of Åland 1991/1144. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1991/en19911144.pdf> (available 26.3.2009).
- Ahveniset, home page <http://www.ahveniset.ax/> (available 18.5.2009).
- Allardt, Erik 1989. Västeuropas språkliga minoriteter under olika. In Sune Jungar (ed.) *Självstyrelseregioner och minoriteter i Europa*. Ålands högskola 1, 15–24. Mariehamn: Ålands högskola.
- Anttonen, Marjut 1999. *Etnopolitiikka Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 764. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 2003 [1966, 1979]. *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. [Stockholm]: Wahlström & Widstrand.
- Breckman, Antoon 2006. Niklas Luhmann's systems theoretical redescription of the inclusion/exclusion debate. *Philosophy & Social Criticism*, 32 (1), 65–68. <http://psc.sagepub.com/cgi/content/refs/32/1/65> (available 10.12.2009).
- Bring, Ove 2002. *Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar*. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse.
- Epstein, Cynthia Fuchs 1992. *Tinker-bells ad pinups: the construction and reconstruction of gender boundaries at work*. In: Michèle Lamont & Marcel Fournier (eds.) *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*, 232–256. Chicago: University of Chicago Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 2002 [1993]. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. Second Edition. London: Pluto Press.
- Hagmark-Cooper, Hanna 2008. *Avsked och återseende. Sjömanshustruns liv under 1900-talet*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, skrifter nr 704.
- HBL 1909, Ålandsbref. Till Hufvudstadsbladet av "Korrespondent". *Hufvudstadsbladet* N:o 187, den 15 Juli, p. 8.
- Hinton, Perry R. 2000. *Stereotypes, Cognition and Culture*. Hove (UK): Psychology Press.
- Häggblom, Kenth, Lindström, Bjarne & Kinnunen, Jouko (1991). *Ålänningarna och deras identitet. En enkätundersökning av ÅSUB våren 1999*. ÅSUB, Rapport 1999:7. http://www.asub.ax/files/rapport_1999_07_7.pdf (available 10.8.2009).
- Högman, Gyrid 1986. Ålänningarna och ålandsfrågan. In Sune Jungar & Nils-Erik Villstrand (eds.) *Väster om Skiftet. Uppsatser ur Ålands Historia*, 117–137. Åbo: Åbo Akademi, Historiska institutionen. Meddelanden 8.
- Kinnunen, Jouko 2005. *Migration, Imperfect Competition and Structural Adjustment. – Essays on the Economy of the Åland Islands*. Helsinki: Helsinki School of Economics.
- Knuuttila, Seppo 2005. Kolme mentaliteetin säietä. In Tero Halonen & Laura Aro (eds.) *Suomalaisten symbolit*, 22–26. Jyväskylä: Atena.
- Kuczynski, Anna-Liisa 2007. Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families. *Ethnologia Fennica* 34, 73–86.
- Kuczynski, Anna-Liisa 2011. Translokala tillhörigheter? Finskhetsens dimensioner på Åland. *Budkavlen* 2010, 45–63.
- Lamont, M[ichèle] 2001. Symbolic Boundaries: Overview. In: (Editors-in-Chief: Neil J. Smelser & Paul B. Baltes) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 15341–15347. Oxford: Elsevier. <http://www.sciencedirect.com/science/referenceworks/0080430767> (available 3.12.2009).
- Liebkind, Karmela 1987. Två modersmål – en identitet. *Skolstyrelsens informationsblad* 3–4/1987, 22–23.
- Lindqvist, Yrsa 2001a. Den sociala bakgrunden som språkmarkör. Kulturmöten, kontakter och gränsöverskridningar. In Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, 72–99. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lindqvist, Yrsa 2001b. Hur "de andra" varit och upplevts som annorlunda. In Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, 185–205. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lundström, Krista [2005]. *Bland purfinnar och pappersvenskar. En studie av hur finsk Gemenskap görs*. C-uppsats, Etnologiska institutionen, Lunds universitet. www.uppsatser.se/upsats_3/39c8bfde21.php (available 12.5.2009).
- Mattson-Eklund, Benita 2000. *Alla tiders Åland. Från istid till EU-inträde*. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse.

- Maynard, Douglas & Graham, Melanie 2010. The Inclusion of Global Migrants: A Model and Suggestions for Research and Policy. In Laura de Pretto, Gloria Macri & Catherine Wong (eds.) *Diasporas. Exploring Critical Issues*. Oxford: Inter-Disciplinary Press, eBook: <http://www.inter-disciplinary.net/publishing/id-press/ebooks/diasporas-revisiting-and-discovering/> (available 17.5. 2010).
- Miller, Fredrick A. & Katz, Judiht H. 2002. *The Inclusion Breakthrough. Unleashing the Real Power of Diversity*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Niiniluoto, Maarit 2005. Tango näkemyksenä salaperäisestä mollikansasta. In Tero Halonen & Laura Aro (eds.) *Suomalaisten symbolit*, 91–97. Jyväskylä: Atena.
- Ravaud, Jean-Françoise & Stiker, Henri-Jacques 2001. Inclusion/Exclusion. An Analysis of Historical and Cultural Meanings. In Gary L. Albrecht, Catherine D. Seelman & Michael Bury (eds.) *Handbook of Disability Studies*, 490–512. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Salminen, Johannes 1989. Åland. In Sune Jungar (ed.) *Självstyrelseregioner och minoriteter i Europa*. Ålands högskola 1, 104–112. Mariehamn: Ålands högskola.
- Statistics of Åland, ÅSUB: Statistics and research Åland*. Population <http://pxweb.asub.ax/Database/Statistics/Population/Population.asp> (available 26.5.2010).
- Stier, Jonas 2003. *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Sundberg, Guy. *The Åland shipping trade's interesting story*. <http://www.visitaland.com/en/article/25561> (available 7.4.2009).
- The Oxford Dictionary of English* (2nd Edition, revised) http://www.oxfordreference.com/views/BOOK_SEARCH.html?book=t140 (available 3.12.2009).
- Åström, Anna-Maria 2001a. Heterogenitet och homogenitet. In Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, 355–358. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Åström, Anna-Maria 2001b. Är en dubbelidentitet möjlig? In Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist, Yrsa Lindqvist: *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, 37–49. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Österlund-Pötzsch, Susanne 2003. *American Plus. Etnisk identitet hos finlandssvenska ättlingar i Nordamerika*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

□ □ □ □ □

Keywords: inclusion, exclusion, Åland, Finns, Finnish language, identity, social boundaries

Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families

"Any marriage is like a game (a very serious game); but intercultural marriage is more complicated because each partner comes equipped with a different set of rules, by which we mean different values, habits and viewpoints, ways of relating to others, and strategies for negotiating differences. Until one set of "house rules" is agreed upon, the game doesn't work, and the partners risk growing apart rather than together." (Romano 1997, xx.)

The cohesion of most modern families today is based on closeness and communication, but opinions vary as to what is necessary for life together. In all families, the tension and balancing act between togetherness and personal space is realised in what partners do independently of each other and what they do together. Families no longer have given rules for these actions, because the pattern of duties and responsibilities is unpredictable and negotiable and therefore different in every family. Through decisions, compromises and actions patterns are gradually established relating to rights and responsibilities which in their turn both create closeness and space between the spouses (c.f. Björnberg and Kollind 2003, 8–9). In bi-cultural families too, cohesion is created through agreements on courses of action, as Romano indicates in the quotation above.

Identity is no longer considered a fixed characteristic, but rather as a dialectic process. According to Stuart Hall, we should speak of *identifications* in processes that are continuing. If viewed as identifications, a person's identity is never final but always in a state of change and becoming (Hall 1999, 39). Some elements of an identity disappear during this process, while others emerge. A person's identity

is thus something that is under negotiation and being added to constantly. Jonas Stier (2003, 14) compares identity to a portrait being worked on by the sitter together with others. At the same time, it contains experiences of something the person can perceive as quite stable and permanent (e.g. feelings of belonging, congruency, unity and continuity). The task for the researcher is to try to capture the individual's portrait with all its components and the internal relationships between them, whilst simultaneously noting the painting work itself (ibid., 142). As a couple, both partners take part in painting each other's portraits, whilst at the same time giving meaning to and re-interpreting the events of everyday life.

Polish-Finnish families as a research group

My intention in this study is to discuss how the partners in 17 Polish-Finnish families in the Turku region create a spirit of togetherness and give each other space. This can be seen in the choices they make concerning which language(s) to use, food, and social contacts. Through these choices they also "paint" their identities. The material comes from interviews and discussions with each partner in either marriages or common-law marriages, both with or without children. The Polish partners moved to Finland between 1967 and 1990. The number of Poles in the whole of Finland is today scarcely more than 1300, and in the Turku region they number only a few dozen (Ulkomaalaiset 2004). The majority of them, born in the 1940s, came to Finland during

the 1970s or 1980s, the men mainly for temporary employment, while for women, marriage was the main reason. Eleven of the couples had children, either together or the children of one partner. Most of the Poles were self-employed professionals and officials, a large number of them musicians, while the Finns were predominantly employed as white-collar workers and officials.

The interviews can be characterised as semi-structured in-depth interviews with a number of thematic questions to which complementary questions could be added depending on how the conversation developed (c.f. Ruotsala 2005, 65; also Fägerborg 1999, 63).¹ The topic questions discussed covered languages (languages used at home and learned by the children), home and family (housework, child-rearing), traditions relating to food and festivals and contact with Poles and Finns. According to Hirsijärvi and Hurme (1991, 35), a semi-structured interview is a suitable method for situations where sensitive or more abstract issues (values, motives, ideals) are to be dealt with, which was often the case in these interviews.

Togetherness and space in couple relationships

Inspired by the categorisation of different types of interpersonal relationships made by the social psychologist Allan P. Fiske, sociologists Ulla Björnberg and Anna-Karin Kollind identify four basic forms of togetherness that can exist between a couple in a relationship. These are *communal sharing*, *calculating togetherness*, *equal balancing* and *authority ranking*. “Communal sharing” signifies a form of relationship where the family unit is of overarching character for its individual members and similarity is stressed over difference. Relations can be loosely characterised as “what’s mine is yours”. “Calculating togetherness” is a type of relationship in which individuals are fairly independent in relation to each other and togetherness is created through internal transactions. Negotiating, agreements and contracts are typical of this form of togetherness. The form called “equal balancing” is one where the parties involved aim at balance and reciprocal exchanges. The principle of similarity is central:

both expect to receive as much as they themselves have given, and in the same “currency”, e.g. giving a dinner invitation leads in turn to receiving a dinner invitation at another time. The fourth form of relationship, “authority ranking”, is typically a power-based relationship built on consent. The principle is that the superior party receives more than the party with a subordinate position, but the superior party has duties towards the subordinate party. (Björnberg and Kollind 2003, 31–32). The authors observe that families today see both similarity and equality as equally important. In reality they often try to apply several different forms of relationship at the same time. The tension in the relationship is caused by both partners interpreting fairness, rights, duties and the principles for sharing in different ways (Björnberg and Kollind 2003, 33; Romano 1997, xvii). In bi-cultural families, partners base their interpretation on different cultural experiences, which is why the balancing act can be harder and the tensions even more obvious than in “ordinary” families, as Romano remarks above.

Within bi-cultural families, a further dimension of togetherness is brought to the fore: a feeling of belonging to one’s own countrymen and home country. “Bi-cultural families” here means families where only one spouse is an immigrant. Krista Lundström, who has studied Finnish women in Sweden, takes as a starting point Anthony Giddens’ idea that people are not what they are, but rather what they *make* themselves into. Giddens thinks that the self is a reflexive project formed by the choices we constantly make and which forms a basis for our actions in our self-realisation (Giddens 1999, 95–100). Hence Finnishness is a choice which manifests itself through actions aimed at Finnish togetherness, e.g. speaking Finnish (Lundström 2005, 31). Polish togetherness can similarly manifest itself through certain actions, e.g. meeting Poles, speaking Polish, making Polish food etc. Understood like this, togetherness comes very close to cultural identity, which can manifest itself tangibly or be *made* through the actions mentioned above.

A togetherness formed in this way actually creates a fifth type of relationship that only applies to bi-cultural couples, the *culturally-based authority relationship*, which also rests on consent. The partner who through his or her cultural expertise (e.g. by

knowing the language) is on “safe ground” takes on a position within the relationship which gives him or her an advantage over his or her partner, who lacks this knowledge. Both partners then accept this state of affairs. This kind of relation can become permanent as time passes, even if the other partner has already mastered the new cultural norms of behaviour. However, by re-interpreting and re-negotiating situations the relationship can be considered to transform itself into one of the other types of relationships mentioned previously. The “communal sharing” kind cannot develop in certain cases, however, because there is no communal cultural background in the form of a life lived in the same cultural milieu to be shared together, i.e. not everything that is “mine” can always be “yours”.

Björnberg and Kollind (2003, 23) contrast togetherness with autonomy and independence, what is shared with what is personal. They argue that it is essentially a question of the tense relationship between “I” and its aims, and “we” and its needs. In this study I prefer to use the term *space* instead of independence or autonomy. By space I mean room for action within the togetherness of the relationship, that the partners in a bi-cultural couple affirm one another’s actions. In this way they give each other space and by this mutual understanding they *make* togetherness at the same time. At the heart of this is a balancing act between “mine” and “yours”, but it is also about “our” space which becomes relevant in different situations as and when partners wish to discuss how to interpret these spaces fairly.

Personal space within togetherness looks different in different cultural relationships, depending on the norms and values governing what are “right and wrong”. On the basis of Björnberg and Kollind’s above-mentioned categories, the space in the *communal sharing* form might mean that the space is a kind of shared resource which can be used without restrictions. The space becomes something self-evident which does not actually need any discussion by the couple. In *calculating togetherness* it would mean the space being created by mutual agreements which both parties would respect and observe. This also means that partners make an agreement with themselves by consciously keeping to what has been agreed. With the relationship type *equal balancing*, partners strive to give equal space to both sides. In

the fourth relationship type, *authority ranking*, space is dependent on rank, which is in turn dependent on consent between the partners. The superior partner would then get more space, but would also have duties towards the subordinate partner. This form of togetherness instead provides the subordinate partner with security and the freedom (space) of avoiding a large of part of, for example, the financial responsibility for the family. With the fifth type, the *culturally-based authority relationship*, space would mean that the partner who finds him or herself in the weaker position culturally can feel secure and safe in the knowledge that the partner will always take care of matters that he or she cannot manage due to e.g. language problems. As stated above, this kind of space can also transform itself into another type of relationship later on. As with the togetherness mentioned above, the space in different couples’ relationships may be practiced in different ways, simultaneously or successively.

Identity and communication in negotiations

For a bi-cultural couple, the parties to a negotiation and the individual’s socio-cultural environment are different to how they were before their marriage. This means an entirely different negotiation process for the immigrant partner than the one used in the old home country. A large part of the identification offers used earlier has been lost with the move and new, initially unfamiliar ones have appeared instead. This does not only apply to togetherness and space within the family, but also who one wishes or is allowed to be in other social situations. Having space also means having one’s cultural identity affirmed. With whom can one feel a sense of belonging, where and in what contexts does one have space and affirmation as the person one wishes to be? Even the partner who is still in his or her home country finds his or herself entering new negotiation processes, because now other courses of negotiation may exist than he or she is used to, as Romano remarks above. While asking who they really are within their family, partners also negotiate for their acceptance within the extended family and in their wider social surroundings.

Communication with social surroundings is a prerequisite of the identification process. When the negotiating parties have differing cultural backgrounds we can speak of intercultural communication (Dahl 2004, 62). Between partners in a family it most often consists of a dialogue, while within society it would mean participating in intercultural communication. Intercultural dialogue is a precondition for reaching understanding and being able to create a feeling of togetherness. Communication essentially means creating togetherness out of something which was not previously shared (c.f. *ibid.*, 29) or as Illman and Nynäs (2005, 74) phrase it: communication means making oneself into a part of something shared. The members of the family must feel as if they are getting space and recognition from one another. This means trying to understand what meaning he or she ascribes to various symbols and actions that one also has one's own views on (Dahl 2004, 19). Relations and understanding take on decisive significance during these dialogues, as it is through them that the preconditions for living together are created. Sometimes one partner may be forced to make sacrifices or compromises to give space to the other partner, and this creates mutual togetherness.

The background to verbal (spoken language) and non-verbal communication (e.g. behaviour, gestures, mimicry) is called its *context*. According to Dahl there are three main important groups of context factors and their various components affecting the communicative act, namely: *world-view*, *social factors* and *individual factors*. The world-view factor embraces e.g. religion, values, norms and time, i.e. the basic values and beliefs that control our behaviour. Social factors relate to such things as status, work, family, gender roles, and age – in other words, the individual's position in society, in relation to each other and their rules of conduct. Among the individual factors we can mention experience, ways of thinking, ways of decision-making, feelings etc. These mean the individual's personal way of regarding his or her environment and receiving impressions of it. Dahl states that there are no strict borders between these context factors and that they can overlap. Some components may belong to more than one group. The relation to time, for example, can be studied under both social and individual factors (Dahl 2004, 129–131, 142, 155).

Cultural identifications: giving and receiving space in Polish-Finnish families

To an unknown country

Under socialism, working abroad meant greater financial resources for many Polish migrants. Most of the male interviewees came to Finland with this aim (L 772, L 780; see also Dzięgiel 1998, 53 and Ekströmer 1991, 183). A couple of men had come to Finland to carry out internships necessary for their training (L 1086, L 1060). Most of the women interviewed had come to Finland following marriage to a Finn. A couple of women had first found a job in Finland through acquaintances and got married after that (L 691, L 777). One interviewee had received an invitation² for three months in Finland as a tourist and successfully arranged a job for herself. When the time was nearly up she decided to get married to the first suitable candidate, and this was exactly what she did (L 771).

For both the Polish and Finnish interviewees, their knowledge of their partner's home country was often limited to information acquired from schoolbooks, the mass media or from brief visits. The Poles knew the name of the Finnish capital and some well-known names, such as Kekkonen or Alvar Aalto (L 780). Most of the information was already forgotten, which is why they had quite a vague image of Finland (e.g. L 774, L 777, L 1055). The Finns had a similarly insignificant picture of Poland, as if "they had jumped into a tent blindfold" (L 1031). They knew it belonged to the Eastern Bloc countries and that there were shortages of most goods (e.g. L 1033, L 1043). They might have read about the Solidarity movement of the early 1980s (L 1085). Some of them had met Poles whilst visiting the country as tourists or even worked in the country (L 1053, L 1043). Often though, their knowledge of Poland was limited to news in the media and even then mainly relating to sport and athletics (e.g. L 1044). When the Finnish partner later got to know Poland and Poles, their attitude changed. A country almost unknown to Finns turned into a favourite travel destination and Poles were seen as "charming" people (L 1048).

Marriage plans and expectations

Friends and relatives mainly reacted positively to marriage plans. Religion was the only source of worry for some Finns, particularly as to whether any future children should be baptised as Catholics. Catholicism was seen as a very conservative religion in which “the Pope’s edicts reach as far as the bedroom” (L 1031). Both some Poles and Finns were divorced and had children from whom they hoped for consent for their plans. The children had mostly no objections and trusted their parents completely. Because most of the Poles interviewed had come to Finland by marriage during the socialist era in Poland, other Poles regarded them as fortunate. According to one Polish wife (L 1040), finding foreign men to date was even something of a craze among Polish girls at the end of the 1960s. This is understandable in the light of the bad times in Poland then (c.f. Berkowicz 1979, 35). Those who came to Finland for work naturally had expectations of improving their financial situation. Working throughout the period for which permission had been granted was the most important thing (e.g. L 777).

Nonetheless, financial aspirations had to take a back seat to the expectations of the future marriage, which everyone hoped, would fare well (L 1055). Emotional factors were so overwhelming that everything else seemed insignificant. “My expectations went no further than the 45kg which represented my girlfriend. I wasn’t too worried about anything else”, as one Polish man described his situation (L 778). A Polish wife said that she was so much in love at that point that everything was just great. What might happen later on was not as important (L1084). The Finns also had positive expectations, but rather less specific. One man said he felt slightly wary and had thought that if things did not work out he could always buy his wife a plane ticket back to Poland! He has, however, never needed to do this during their 30 or more years together (L 1053). Those who had been married previously firmly believed that things would work this time (e.g. L 1031, L 1042). It can generally be said that the spouses took an optimistic view of the future. They were not aware of any problems that might appear due to their differing cultural backgrounds. A Finnish wife revealed that if she had known at the start what she knew now she would

certainly have thought it over more deeply (L 1031).

Cultural background is an important building block in a person’s self-image and who one feels one is. During the socialisation process, shared norms and value systems are traded down from the older generation to the younger, where they are internalised and made into cornerstones of individuals’ personal identity (Stier 2003, 67). Both Polish and Finnish cultures offer a whole repertoire of desirable identities which members of the respective cultures can negotiate and choose to identify themselves with. Typically, people hold on to and absorb the identities that are socially relevant and accepted (c.f. Stier 2003, 49). It is also a matter of identities offering certain advantages to those who negotiate over them (c.f. Österlund-Pötsch 2003, 101). To make it possible to live life together, spouses have had to learn something new about each other’s culture and reject what they have considered to be less crucial. How then have togetherness and belonging been experienced in this sense? What have people chosen to go without in order to create togetherness and give space to their partner? In a new social environment, what has become desirable and relevant? Can we speak of continuity when it comes to partners’ self-interpretation in the new situation?

As has been previously seen, the relationships are today based on voluntary and emotional agreements, as well as expectations of togetherness. The following section focuses on how this togetherness is created or made in Polish-Finnish families and how partners give each other space. I shall examine this through the communication process, in which verbal and context factors are central according to cultural anthropologist Øyvind Dahl (2004). The process also means that the partners, by giving and receiving space within their togetherness, at the same time restructure their personal self-images and cultural identities. As mentioned earlier, these are exemplified through language use, culinary traditions and social contact. With regard to traditions, I accept what the interviewees themselves perceive as being Polish and Finnish as my starting point.

Linguistic closeness as a factor in togetherness

Learning a language means chipping holes in the language barrier (Dahl 2004, 82). There were no

such holes when the Poles' first contacts with Finns were made, as they spoke neither Finnish nor Swedish. Neither did the Finnish interviewees speak any Polish. In most cases Finnish later became the families' common language. In two cases it was Swedish, yet Swedish was the mother tongue of one of the partners in a further three of the families. Finnish still became their common language, as the Polish partner already spoke it when they first met. In one case the Polish wife (L 1040) wanted to learn Swedish later on and thought her husband could also learn Polish. The husband (L 1039) was pleased at this decision and said that being able to speak his mother tongue made him feel more at home. The person staying in his or her home country is less often faced with the requirement of speaking his or her partner's mother tongue. However, one Finnish interviewee said that early on in her marriage she felt upset at not understanding any Polish when visiting Poland. She then decided that by her next visit she would be able to speak at least a little Polish. Another Finnish wife related a similar experience (L 1062). Both belong to the small number of Finns who have made the effort to learn their partner's mother tongue. By valuing and acquiring a knowledge of the partner's language, togetherness was created between the spouses, while this feeling of being "at home" increased the husband's space. By learning Polish, the Finnish partner also affirmed the Polish dimension of his or her family, whilst at the same time broadening his or her self-interpretation.

In most of the families, a third language, English or German, was spoken initially. One Finnish wife told that she and her husband had had great difficulties to start with, when neither of them knew a third language properly. They mixed Finnish, Polish and English words, and talked more or less by flicking through dictionaries (L 1031). In this stage, the linguistic space was similar for both partners, as both found it equally difficult to find a mutual language. Although Finnish was considered difficult, learning it was self-evident. Both language courses and the "natural method" with dictionaries were used. In one family, the Finnish husband had sent letters and postcards in Finnish to his bride-to-be in Poland! She tried to translate these by using a dictionary (L 1058). Although it

was hard, she was highly motivated. Her husband clearly thought that she would learn to communicate in the language of her future home country as soon as possible. Another Finnish wife (L 1062) made corrections to her future husband's letters, when he was on a short-term visit to Poland, and posted them back to him, to help him get better at the language. The interviewees' different ways of wanting to understand one another created a togetherness of spirit. Learning the language of the country, however, also meant that the foreign became more familiar for the Polish partner and potentially could add another facet to his or her self-image. In the same way, couples were brought together by the Polish language in cases where the Finnish partner made efforts to learn it. The space for Polish was expanded on several occasions, e.g. when guests from Poland came to visit. Polish was also used on many occasions as the couple's secret language when they did not wish to be understood by those around them (L 1030, L 1049, L 1036, L 1085). This increased the feeling of togetherness between them even further.

When the mutual language was initially limited, non-verbal communication took on great significance. One Finnish husband said he and his wife used to speak some English and Finnish "and the rest with their hands" (L 1046). One wife, whose husband already knew Finnish, thought that she still ought to learn Polish. Her husband finds her Polish amusing when she speaks to Polish friends and family: she says a few words and simple sentences and supplements these with facial expressions and gestures, and everyone gets along well (L 1036). Learning Polish increases the wife's opportunities of understanding her husband and Polish culture, and at the same time gives him more linguistic space within the family. Misinterpreting gestures and expressions based on another cultural norm can naturally pose an obstacle and cause frustration. Despite this, those interviewed in this study have not mentioned this happening. Probably it has not been significant in comparison with the motivation to learn a new language. Instead, frustration was felt when a mutual language was completely lacking in certain situations, as mentioned above.

The children's knowledge of Polish shows considerable variation. Many Polish parents wanted

their children to learn their own mother tongue and received the full support of their Finnish partner. Some of the children have learned the language fluently (e.g. L 773; L 777, L 1040, L 1060; L 1084); others understand Polish quite well, but do not usually speak it other than on visits to Poland (L 772, L 778, L 1043). There are, however, also children who have never learned Polish or who have forgotten the little they knew when they were small (L 1049, L 1055). Maintaining skills in a language spoken only by one parent and possibly by a few acquaintances that one does not see every day requires great effort, motivation and a lot of conscious work. In spite of this, the results are still uncertain, as parents cannot force their children to learn two languages, let alone speak them (c.f. Norman 2000, 52–53).

The children's language skills reflect their parents' priorities. These skills were viewed as important for contacts with relatives in Poland. Being able to experience Polish literature and culture in the original language was also something to be prized (L 1033). Language skills were also generally seen as important otherwise in today's increasingly international world. There was no knowing in advance where e.g. studies or future career prospects would take the children (L 1061, L 1044). However, being able to speak one's own mother tongue with one's children was seen as a reason by itself, as the relationship to them could become closer and more intimate (L 1031, L 1049). It was also important because of moving to Finland, and speaking a foreign language had meant losing the ability to express nuances of meaning. Parents were hoping to be able to say what they *wanted* and not only what they *knew how to say* (c.f. Jaakkola 1994, 138). By speaking Polish with the children, a Polish parent could affirm the Polish dimension of his or her identity and feel a greater sense of attachment to them. At the same time, the Finnish parent made more space for Polishness in the family. Those parents who preferred Finnish chose to prioritise and communicate the side of their identity which applied to a life lived more or less entirely in Finnish. The reason given was that the children would be staying in Finland in the future, and therefore would not need to use Polish. In these cases, the Polish partner had consciously

agreed to relinquish his or her linguistic space to the advantage of Finnish.

It cannot be said that the families' choice of language for home use indicates mutual sharing in terms of space. Polish cannot be freely chosen, because often the Finnish partner does not speak it. Neither would it be really true to say that linguistic space rests on agreements and contracts which both parties have bound themselves to follow. Rather, there are usually practical reasons behind it. It is even less a matter of equal balance between the languages. Both Finnish and Swedish have the upper hand in the space available, while Polish occupies a marginal position. This position does become reversed at times in certain situations, for example when having Polish visitors. With regard to the families' use of Finnish or Swedish at home it might be argued that this most closely resembles the culturally-based authority relationship, but this is not necessarily always the case. In addition to the couple's agreement, it also rests on the practical demands of society.

The children's language skills have a key impact on the linguistic space within the families. It is tempting to suggest that this issue originates with both parents making a calculated agreement as to the future value of their children being bilingual or monolingual, and both promising to support it. Despite good intentions, the bilingual ideal has not always been achieved. Then again, in some occasional cases it has been achieved to the extent that Polish has at times dominated the linguistic space at the expense of Finnish. In practice though, this has still been a question of balancing act between the languages, which at times has given more space to the one language, and at other times to the other language, but rarely been fully equal.

Traditional food as part of space and togetherness

Nowadays, increasing tourism and contact with unfamiliar cultures has made Finns aware that tastes vary in different parts of the world. Exotic dishes from foreign holiday destinations or food magazines have made their way onto our dining tables (c.f. Lindqvist 2000, 50). Despite this, nothing is as loyal to tradition and conservative as our mouths and stomachs, as the dietary ethnologist Kurt Genrup wrote some

twenty years ago (Genrup 1988, 12). The repertoire of tastes belongs at least in part to the more stubborn structures within a culture that are hard to change. This can be seen in, among other things, the large number of ethnic groceries and restaurants opened by immigrants, also in Finland. Certain dishes can acquire symbolic significance and act as manifestations of a particular culture or as a way of marking the distance between an insider group and outsiders (Lönnqvist 1996, 9). One example of a dish that acts as a badge of identity is meatballs, which, according to the economic historian Jonathan Metzger, are generally associated with “really Swedish” and “Swedishness” (Metzger 2005, 32–33).

Finnish and Polish food

Most often it was the wives in the Polish-Finnish families who were responsible for the food. It can be said that everyone's eating habits had changed since marriage. The food was least Polish in the families with Finnish wives, even though some of them had also learned to make Polish dishes (L 1030, L 1037, L 1049, L 1062, L 1085). Some of the Finns even thought that these tasted better than Finnish food (L 778, L 1030). Six of the in total eight Polish men had only learnt to cook something Polish after coming to Finland. In one family the Polish husband was responsible for almost all cooking in the main and he made everything in the Polish way (L 773). The result is interesting, because these men have broken with the old patriarchal system they grew up with in their old home country. In doing this they reveal quite a strong bond with their Polish culture and in this way communicate their Polish identity. For them, food represented what they had lost and missed, which clearly outweighed the value of the Polish system of men's and women's work. The Finnish wives were happy to give their husbands this space. Similarly, it can be said that the Polish wives' families more often had food that was Polish-influenced, even if they had also learnt to cook Finnish dishes. There were exceptions of course. A couple of wives only really learned to cook once they were in Finland, and this meant that Finnish cuisine was dominant in their families, albeit with some Polish elements sometimes (L 1040, L 1084). Only one of the Finnish husbands had taken part in preparing Polish dishes (L 1046).

Many dishes symbolised Polishness to the families. Different soups and pirogues, as well as pickled cucumber, mushrooms, sauerkraut and Polish sausage as ingredients in various dishes were seen as typically Polish by most. Cucumber and sauerkraut were preserved every autumn in many families, and even some Finnish wives had learnt to make sauerkraut (L 1030, L 1049, L 1085). Three families had sometimes made Polish sausage themselves. In two of them they often helped each other, as they usually made several kilos at a time, and the task was quite complicated (L 1046, L 1060). That Finnish spouses accepted Polish dishes was seen as significant. Their attempts to help the Polish partners overcome their feeling of loss gave them an opportunity for Polish identifications. The fact that they wanted to make an extra effort in cooking increased the partner's sense of well-being, as well as the feeling of togetherness between the spouses. In this way, they gave space to and affirmed the other's cultural identity. When the Polish wife learned to cook Finnish dishes, she in turn gave space to and affirmed the Finnish husband's identity.

Mixing culinary traditions at Christmas and Easter

Festive traditions are often tied to personal experiences. People may hold certain views about what dishes “ought to” be served then. Christmas for example, may not feel like Christmas if it does not smell the same way as one is used to from childhood. Eight families might have a Polish dish on the table, but otherwise Finnish festive dishes dominated. A Polish wife expressed the view that “when in Rome, do as the Romans” (L 691). The significance of religion was not great in these families, which may be why it was easier for the Polish partner to give way. In these families the Finnish partner's traditions were thereby given more space. It is interesting to note that the wife was Polish in four of these families (L 691, L 771, L 1041, L 1055) and it is often the wife who “creates” the festive atmosphere by preparing food and decorating the home. Here it was the Polish wife who, by having learnt how to achieve a more Finnish festive atmosphere communicated her wish to give space to her Finnish husband and his feeling of identity, as well as contributing towards creating togetherness between the couple.

Fasting is an established tradition in Poland, although not strictly demanded by the Church. It means eating fish instead of meat on e.g. Christmas Eve and Good Friday. Only after midnight mass on Christmas Eve and after morning mass on Easter Sunday is meat allowed. As a form of penance fasting can also be done at other times (Katolinen uskomme 1980, 286–287). Traditional Polish dishes dominated the holiday table in four families (L 1030, L 1033, L 1042, L 1063) and even the Finnish partner sometimes observed the fast, although for other reasons, e.g. with the explanation that fish dishes were healthier than meat ones (L1041). In this way both the Polish partner's clear identification with Polish culture manifested itself and the feeling of togetherness increased because the other partner was also fasting, even if this was for other reasons.

The holiday food traditions in five families were a more even mix of Polish and Finnish elements (L 771, L 772, L 776, L 1058, L 1084). Even here, holiday food had initially become a testing situation that demanded a solution. Many Finns felt that they too had the right to observe their own traditions at holidays and e.g. eat ham on Christmas Eve, as their beliefs did not prevent them doing so. In one family this had been discussed every Christmas, but the Finnish wife had stuck to her opinion (L 1031). The agreement in these families has become that both Polish and Finnish dishes appeared on the table, with both fish and meat. Everyone eats what he or she is able to. The compromise means that both partners have space for their own traditions and identifications, and at the same time a feeling of togetherness can be preserved. We could interpret this as meaning that the spirit of togetherness in these families was quite evenly balanced, because both partners could have space for their traditions and cultural identifications.

In families where food was the wife's responsibility it was evident that her own culinary background marked everyday mealtimes. As the women were experts in their field, we could easily interpret this as a culturally-based authority relationship. Yet at the same time, there were also balancing elements, as several wives had learned to make dishes that their partner enjoyed. In this sense, they made space for their husbands' cultural identifications.

However, this balancing cannot be interpreted as equal, because the Finnish husband did not generally know how to cook. In families where the Polish husband had in the meantime taught himself to cook we can see elements of a more equal balancing, or perhaps of common sharing, as they could have space to communicate their cultural belonging when needed. Discussions about fasting and what dishes should be served at Christmas show traces of calculating togetherness, in which both partners had equal space for their own symbols of cultural belonging in the form of Christmas food according to mutual agreement.

Social contacts and circles; space within togetherness

The contacts Finnish emigrants have with their countrymen have been studied by a number of researchers (e.g. Anttonen 1984, 30; Tuomi-Nikula 1989, 76–82). Contacts have often been interpreted as an expression of ethnicity, but Tuomi-Nikula (1989, 68) also sees them as so-called “identity channels” for Finns, which is close to cultural identification here. Social contact with fellow countrymen is regarded here as a dimension of the togetherness that occurs in bi-cultural families. As with Finnishness in Lundström's study ([2005], 12) which in Sweden was made partly by meeting other Finns, so have Polish contacts been seen as a manifestation of Polish belonging. By meeting one's fellow countrymen, togetherness becomes something tangible in a manner already discussed. At the same time, taking space for this kind of togetherness reveals a cultural identification of the person concerned or in his or her family.

In Polish-Finnish families, intercultural contacts are a natural feature which is constantly present. But the contrast with non-Polishness is also noticeable in situations in wider society, where e.g. relations with the authorities can be different than they were in the old home country. Being used to the powerful bureaucracy of Poland many interviewees saw that official matters can be arranged much more smoothly in Finland (e.g. L 771, L 774, L 1041, L 1061). The only thing that still causes irritation is that Finns rarely catch Polish names. Time after time, Poles have had to repeat and spell their names (L 780). A similar irritation is revealed when peo-

ple are curious about where they come from and where they belong, because their spoken language reveals their non-Finnish origins (oral information from L 780). Here, Finnish bureaucracy is given a positive value compared with its Polish counterpart. A feeling of belonging to Finnishness is however rejected, because the Pole is reminded of where he or she belongs by the fact of their Polish name or incorrect intonation. A Polish wife had observed something else, and was indignant that often in a group of three people the third person would be ignored and the other two would “talk over the third person, as if he or she weren’t there”. Something like that would not happen in her home country. Even if you do not particularly like someone, he or she should not be left out (L 1040). This example shows how a Polish partner can distance herself from Finnishness as a contrast to Polishness which in this case was perceived to be better. Identification with Polishness reveals a feeling of togetherness with the old home country. The following section focuses on the families’ contact with the spouses’ Finnish and Polish countrymen.

In light of the fact that the individual families were surrounded by the Finnish majority, it is understandable that for several families, the majority of their contacts and socialising took place with Finns. To begin with, though, many of the Poles interviewed had socialised with other Poles to a greater extent. This is also natural, as in the beginning they were generally lacking in social contacts and in most cases did not share the language. Naturally, the contacts could vary over time, but all the families had Polish acquaintances, even a good friend in some cases (e.g. L 777, L 1052; c.f. Jaakkola 1994, 144–147). Several reasons were given as to why Finnish contacts had become dominant later on. When people had learnt the language it had become easier to make good friends also among Finns (L 768, L 1056, L 1086). In a couple of cases the Polish friends had moved away from the area and close contact with them had gradually been lost (L 1052, L 1084). Furthermore, personal sympathies could play a deciding role. A couple of Poles were active in Finnish societies (L 777, L 1086), which restricted their other contacts and free time activities. The small number of Poles was seen by many as the reason why it was difficult to find

people to become friends with (e.g. L 774, L 777, L 780, L 1054, L 1055, L 1084, L 1086). Friends were expected to have other qualities besides any possible Polish origin. “People are different, it’s not enough that someone’s Polish” as one wife expressed it (L 1084). The distance to the town centre (L 1058) or unemployment (L 1052) could be another cause. In the latter cases, the Polish partner had quite close contact with Poland on the phone, which to a certain extent seemed to compensate for the lack of Polish contacts in the immediate environment. In this way, a feeling of togetherness with other Poles and space for Polish identifications could be created.

Some of the Polish interviewees had experienced unpleasant surprises with regard to their fellow countrymen and had therefore become more cautious and more evasive in their contacts with them (L 774, L 780, L 1055). In light of this, the Catholic Church appears to be a significant arena, which offered the opportunity to meet other Poles after mass and feel a sense of togetherness without having to involve oneself in any closer acquaintance with them. One Polish wife mentioned that if she wanted to meet other Poles she would go to church (L 1041). Susanne Österlund-Pötzsch (2003, 127) describes similar situations in her thesis on Finland-Swedish descendants in North America, where the role of the church was felt to be similarly important.

Three families had several Polish contacts, in one family as often as daily (L 773), but according to the wife they rarely socialised as a family (L 1030). In the other two families the Polish contacts always intensified when the Polish husband stayed at home during his period off work. In addition, one of the Finnish wives was an active member of the Polish-Finnish society, where she had also made Polish friends (L 1049). In all of these families, both partners felt the Polish contacts were more rewarding than the Finnish ones. On the other hand, one of the Polish men thought that if you had succeeded in getting to know a Finn well, even if the acquaintance was a more superficial one, it was firm and lasting (L 778). In all the families, the Finnish wife could to some extent speak Polish, which increased the space available for Polishness in these contacts and further supported the Polish partner’s feeling of belonging with his fellow countrymen.

A couple of families socialised equally often with both partners' fellow countrymen. In one family, the Polish husband mainly had other Poles as workmates, and compensated for this with Finnish contacts in his free time (L 772). The man's Finnish wife had sometimes had to defend Poles and correct Finns' incorrect beliefs about Poland, which they often equated with Russia (L 1031). By emphasising the Poles' non-Russianness, she made space for the Polish dimension within the family. The Polish wife in the other family mainly met other Poles at church, but had made both Finnish and Polish friends through work and activity in a Polish-Finnish society (L 1041). The majority of the society's members are Finns.³ In spite of this, taking part in the society's activities can be viewed as feeling close to Polishness, as all of the society's members share an interest in Poland. On the other hand, cooperation with the Finns in the society may also create a feeling of belonging among them, as it means working together for a shared aim.

All of the families had some kind of contact also with Poland, even in those cases where the Polish partner had already lived in Finland for nearly 30 years. These contacts often depended on whether there was family left in Poland. In some cases financial resources were also a deciding factor. Those who had relatives left used to travel to Poland about once a year and had them visit Finland equally often. Some families also sent their children to relatives in order to improve their Polish (L 773, L 1041, L 1084). Contact was made over the phone about once a month, and a large group called even more frequently.⁴ Some also still had friends left in Poland, and tried to meet them or invite them to Finland to the extent possible (L 774, L 1050, L 1084). Those who no longer had close relatives left phoned or travelled to Poland less frequently (L 768, L 771, L 1086). The long distances had also gradually separated them from the friends they had had in their youth. Having spent a long time abroad, they no longer felt at home in Poland, but felt like outsiders (L 771). The feeling of belonging to Finland had then become more important.

The visits to Poland, and the much longer visits by guests from Poland noticeably extended the Polish space in the families in comparison with ordinary day-to-day life. The long visits were not always

a positive experience for the Finnish partner, as if they did not speak Polish they could end up feeling like outsiders in their own family. This isolation could sometimes lead to crises between spouses (L 1042). If the Finnish wife took care of the guests' well-being alone this could also begin to feel like a burden, even if she liked them otherwise (L 1033). In these cases it was clear that the Finnish partners' ideal of a more equal relationship between Finnishness and Polishness was not realised in practice. It was felt that the balance between togetherness and each spouse's personal space had been lost during these visits.

It can sometimes be difficult to interpret how cultural identification is communicated through social contact, particularly, when few contacts with Poles in Finland are compensated for by close contacts in Poland. In some cases the few contacts with Poles in Finland may have been more intense than the numerically greater contacts with Finns. In these cases identification seems quite clearly to be with Polish culture, while the significance of the apparently smaller Polish space also increased. Furthermore, we could discuss what significance was accorded to contact with relatives in comparison with contact with friends. In some cases there were no close relatives left, but as long as there had been, contact had been maintained. In particular, the Finnish partners who even contacted their Polish relatives by themselves clearly demonstrated the Polish dimension of their own identifications (L 1033, L 1037). In this way, they also affirmed the Polish space within the family. If there were friends left in Poland, they were in quite regular contact with them. Perhaps in these cases contact with friends may reveal an even greater sense of belonging to Polishness than contact with relatives and family. The latter contacts can then be regarded as a sign of *familism*, a typical feature of Polish culture (c.f. Wedel 1986, 94–103).

From the point of view of togetherness and space, the fact that families had several Finnish contacts could easily be interpreted as a culturally-based authority relationship, as the constant surrounding presence of the majority would cause it. Had the number of Poles been greater it might be assumed that at least in some cases a more balanced relationship between Finnish and Polish

social contacts would have resulted. The variety of reasons, however, as to why things were this way give a different picture of the situation and challenge this form of togetherness. The few Polish contacts could, in fact, be regarded as more significant than the Finnish ones. Likewise, the lack of Polish contacts in Finland could be compensated for with phone calls to Poland. The fact that both were felt to be important changed the balance in the space between spouses, making things more equal. In families where for certain reasons priority was consciously given to social contacts with either Finns or Poles, togetherness and space were created through mutual agreement and then to the advantage of Finnishness or Polishness respectively. In certain cases this could also be seen as calculating, since the spouses discussed the question together. Contact with friends and relatives in Poland functioned in most cases as culturally-based authority relationships, because they were mainly handled by the Polish partner. Another element of calculation appears when, with the consent of both spouses, contacts were made use of to improve the children's language skills. The authority relationship is sometimes questioned by the Finnish partner when the length of visits from Poland causes an imbalance in the togetherness and space between spouses.

Cultural identifications as a space within togetherness

As Björnberg and Kollind (2003, 8) have found, togetherness in modern families is created in many different ways, because families do not have predetermined rules for their actions. The forms of relations that have offered the starting point in analysing the interviews only provide us with an idealised image of possible categorisations. The reality is much more multifaceted. In practice, several different forms of togetherness exist at the same time, depending on from which point of view we are looking. In the 17 families examined, a mixture of different types of togetherness may therefore be seen more as a rule than an exception. In terms of language use, for example, *culturally-based relations of authority* is the general form, with the majority language being the language used at home, whereas the

issue of the children being bilingual is, meanwhile, based on mutual agreement of the parents. This latter fact shows features of *calculating togetherness*. The space available for linguistic identifications can vary over time. The opportunities for identification with the Polish language in some families have increased at the same rate as the children's or Finnish partner's language skills have increased. However, as expected, Finnish and Swedish are given considerably greater space in everyday life than Polish. This situation can be completely reversed at times when guests from Poland visit, however.

The same kind of variation can be observed in the space given to culinary traditions. In families where *culturally-based authority relations* have been accepted for everyday food in general, the space respectively made for Polish and Finnish food can sometimes show a more balanced form of togetherness in cases where the Finnish wife has learned to make Polish dishes or the Polish husband has learned to cook. In the second case, we may at times be able to speak of *common sharing*. The space made for Finnish and Polish traditional foods can then be regarded as a shared resource, which both partners can use when needed, thereby communicating their cultural belonging. At Christmas and Easter particularly, some typical characteristics of *calculating togetherness* also become visible in some families. Both partners have negotiated and agreed on space for their own culture-specific traditions which are accentuated in certain festive dishes. By finding space for these foods in the holiday celebrations, they can feel that they are celebrating them "properly", at least partly, which affirms their cultural identity.

In the majority of the families, *culturally-based authority relations* with predominantly Finnish contacts were found to be most common, but there was some variation in the factors causing this. There was a clear need for more Polish contacts on the part of some of the Polish partners who were dissatisfied with this type of relations. They could still at times balance the relationship by compensating for the missing contacts in different ways. Moreover, the space for Polish and Finnish contacts could vary over time. Some families were able to have more regular contact with friends and family in Poland initially, for example. This contact

had gradually grown more sparing, and completely ceased in certain cases. Due to this, Polish society has become less familiar and can no longer offer the same opportunities for identification as before. Finnish contacts have been given more space and a more significant role in identifications.

Togetherness of spirit has been tested in different ways in these Polish-Finnish families. Both spouses have defended their own culture in situations where their own course of action has been questioned by the other. Maintaining togetherness of spirit has meant compromise and efforts on both sides. Having personal space for one's own cultural

identifications affirmed by one's partner has been of central importance in this. In Polish-Finnish togetherness, this space is exemplified through the respective use of the Polish and Finnish/Swedish languages and social contacts, as well as through Polish and Finnish traditional foods. Couples have been able to "paint" and communicate their cultural belonging through their actions in different situations. By making and taking space for these actions to varying extents, they have simultaneously created varied and mixed forms of togetherness with both Polish and Finnish dimensions.

□□□□□

NOTES

- 1 The interviews were carried out in the years 1988–89 and 1993–94. In the first round only the Polish partner was interviewed, while in the second round the material was supplemented with interviews with the Finnish partner. Because some of the families from the first round had moved away or the couple had separated, even completely new families were interviewed. The length of the interviews varied from about one hour to two and a half hours. The fact that the material dates from the early 1990s is not significant here, since it represents a period in time when many of the questions under examination were current in the lives of the families.
- 2 For an ordinary citizen to be granted a passport and permission to travel abroad to a Western country, an official letter of invitation was required, from someone who guaranteed full living expenses as well as travel and accommodation for the invitee. Work was

- arranged through a governmental agency which arranged passports and permits to travel abroad. Even if the citizen had arranged work by his or herself through friends, e.g. as a musician, the permit and passport had to be applied for at the agency, which then took a monthly commission out of the wages earned abroad.
- 3 The society's activities (including occasional Polish-Finnish film weeks and guided trips to Poland) may well not have fulfilled the expectations of the Poles. Guided trips seemed unnecessary, as they were not visiting as ordinary tourists. Previously, cooperation with the embassy was not seen in a positive light, as the embassy was felt as part of the Communist Party, whose control they had originally wanted to escape
- 4 Here it should be pointed out that email was not generally in use in Poland at the time these interviews were carried out.

□□□□□

UNPUBLISHED SOURCES

Research material

Ethnological Archives at Åbo Akademi University, Åbo
Theme interviews on cultural encounters 1988–89 and 1993–94.

□□□□□

BIBLIOGRAPHY

Anttonen, Marjut 1984. Suomalaisiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa. Studies of the Ethnology Department of the University of Jyväskylä 18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Etnologian laitos.

- Berkowicz, Halina 1979. Är blandäktenskapet en stimulus till anpassning? Sociologisk forskning 3, årg. XVI, 34–45.
- Björnberg, Ulla & Kollind Anna-Karin 2003. Att leva själv tillsammans. Jämställdhet, autonomi och gemenskap i parrelationer. Stockholm: Liber.
- Dahl, Øivind (2001) 2004. Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dzięgiel, Leszek 1998. Paradise in a Concrete Gage. Daily Life in Communist Poland. An Ethnologist's View. Cracow: Faculty of History, Jagellonian University of Cracow.
- Ekströmer, Melcher 1991. Buskar och fåglar. En socialantropologisk studie av górale, bergsfolket i södra

- Polen. Lund Monographs in Social Anthropology 1. Lund: Lund University Press.
- Fägerborg, Eva 1999. Intervjuer. In Lars Kajser & Magnus Öhlander (eds.) *Etnologiskt fältarbete.*, 55–72. Lund: Studentlitteratur.
- Genrup, Kurt 1988. Mat som kultur. *Etnologiska kosthållsstudier*. Umeå universitet, Umeå.
- Giddens, Anthony 1999 [1991]. Modernitet och själv-identitet. *Självet och samhället i den semoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Hall, Stuart 1999: Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991. Teemahaastattelut. Helsinki: Gaudeamus.
- Illman, Ruth & Nynäs, Peter 2005. Kultur, människa, möte. Ett humanistiskt perspektiv. Lund: Studentlitteratur.
- Jaakkola, Magdalena 1994. Puolalaiset Suomessa. In Karmela Liebkind (ed.) *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*, 128–161. Helsinki: Gaudeamus.
- Katolinen uskomme 1980. Katolinen tiedotuskeskus (publ.), Helsinki.
- Lindqvist, Yrsa 2000. Mat och gemenskap. Måltidens betydelse för fest och vardag. In *Budkavlen*, årgång 79, 38–52. Åbo: Institutet för folklivsforskning vid Åbo Akademi.
- Lundström, Krista 2005. Bland purfinnar och papperssvenskar. En studie av hur finsk gemenskap görs. C-uppsats, Etnologiska institutionen, Lunds universitet. www.uppsats.se/uppsats_3/39c8bfde21.php
- Lönnqvist, Bo 1996 [1991]. Vad är finlandssvensk mat? In Marianne Brummels (ed.) *Finlandssvenska matboken*, 9–22. Helsingfors: Finlands svenska Marthaförbund, Schildts.
- Metzger, Jonathan 2005. I köttbullslandet. Konstruktionen av svenskt och utländskt på det kulinariska fältet. Stockholm: Stockholms universitet.
- Norman, Marjatta 2000. Suomalais-norjalaisten perheiden kaksikielisyiden historiaa Tromssassa toisen maailmansodan jälkeen. In *Nordlyd*. Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics, no. 29, 41–65. Universitetet i Tromsø/University och Tromsø.
- Romano, Dugan 1997 [1988]. *Intercultural Marriage. Promises et Pitfalls*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Ruotsala, Helena 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. In Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (eds.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. *Ethnos-toimite* 11, 45–76. Helsinki: Ethnos ry.
- Stier, Jonas 2003. Identitet. *Människans gårfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2003/Foreigners and international migration. *Väestö* 2004:6. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tuomi-Nikula, Outi 1989. Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan Liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wedel, Janine 1986. *The Private Poland. An Anthropologist's Look at Everyday Life*. New York: Facts on File.
- Österlund-Pötzsch, Susanne 2003. *American Plus*. Etnisk identitet hos finlandssvenska ättlingar i Nordamerika. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

□ □ □ □ □

Translation: Darcy Hurford

□ □ □ □ □

Keywords: togetherness, space, bi-cultural families, identification, communication, traditions

ANNA-LIISA KUCZYNSKI

Värderingar i fokus – om inbördes förståelse i bikulturella familjer

Frågan om att förstå aktualiseras ofta i samband med något förståelseproblem, att man möter något främmande som man inte kan förstå. Vad innebär det egentligen att man säger sig förstå eller inte förstå något eller någon människas handling? För att kunna besvara frågan krävs flera preciseringar: ur vilken synvinkel, i vilket sammanhang, i relation till vad osv. Därutöver kan man fråga sig om den förståelse som man själv har är rätt och vems tolkning om det rätta i så fall är den som gäller och under vilka omständigheter. Att förstå är inte en enkel uppgift. Nyckeln till mellanmännisklig förståelse ligger i egenskapen och viljan att komma varandra till mötes, för att lära känna varandra och acceptera att man har olika förutsättningar för tal och handling (Dahl 2004, 207). Olika slags förståelseproblem kan uppstå mellan två parter när som helst, men sannolikt är att sådana oftare uppstår i familjer, där makarna inte har samma kulturella bakgrund. Mitt syfte är att fokusera på de olika värderingar som sådana makar i sina vardagssituationer kan styras av och hur de uppnår förståelse för varandras handlingar.

Polsk-finländska familjer som undersökningsgrupp

Exemplifieringen sker genom intervjuer av makarna i sjutton polsk-finländska familjer. Jag reder ut hur makarnas värderingar gällande arbetsfördelning och barnuppfostran utgör objekt för förhandlingar dem emellan och hur förståelse uppnås. Intervjumaterialet härstammar huvudsakligen från början av 1990-talet, men är relevant även idag, eftersom man i efterskott kan tydligare se brytningar i värdeomdömen om arbetsfördelning och uppfostran.

Dessutom var de undersökta teman aktuella i familjer då barn och ungdomar fortfarande bodde hemma.¹ Materialet har samlats in med hjälp av s.k. *temaintervjuer*, där vissa temafrågor utgör utgångspunkten för mera djupgående frågeställningar beroende på de svar som informanterna gett (Ruotsala 2005, 65). Intervjuerna skedde på finska eller på svenska, vilka även de polska informanterna väl behärskade. Familjerna omfattar makar såväl i äktenskap som samboende. Den polska parten utgörs av invandrare som mellan åren 1967 och 1990 av olika skäl flyttat till Finland, största delen av männen för ett tillfälligt arbete, merparten av kvinnorna för äktenskapets skull. De flesta av informanterna är födda under 1940-talet och har flyttat till Finland huvudsakligen under 1970- eller 1980-talet. Barn fanns i elva familjer, antingen gemensamma (i nio familjer) eller makens/makans barn. Jämfört med många andra nationaliteter är polackernas antal rätt litet i Åbotrakten, endast några tiotal och antalet i hela landet överstiger inte märkbart 1400 idag. Personer som registrerat sig som polskspråkiga (omfattande även sådana som har finskt medborgarskap) utgör inte heller någon större grupp, endast drygt 2000, av vilka närmare 190 är bosatta i landskapet Egentliga Finland. (Statistikcentralen, 2007)

De flesta intervjuade var med i arbetslivet. Den polska parten arbetade ofta som musiker, entreprenör eller funktionär, majoriteten av de finländska parterna som tjänstemän eller funktionärer inom den statliga, kommunala eller privata sektorn. En av de finländska männen arbetade på annan ort. Flera av de polska männen hade också ett yrke som innebar arbete ut-

anför hemorten. Tre polska fruar var tillfälligt utan arbete och således hemma, likaså en finsk man. En finsk fru studerade på kvällen och var därför också hemma under dagarna. Man kan tillägga att makarnas socialekonomiska status ganska långt var likadan om man tar deras utbildning och yrke som kriterier (jfr Kuczynski 2007, 74).

Det var ofta den högre lönenivån i väst som ursprungligen lockat den polska parten att söka sig bort från det dåtida socialistiska Polen, där de ekonomiska resurserna upplevts som begränsade (jfr Dziegiel 1998, 53 och Ekströmer 1991, 183). Ofta spelade slumpen en avgörande roll, när arbetsmöjligheter plötsligt uppenbarade sig, men den ursprungliga avsikten hade inte varit att bosätta sig permanent utan att arbeta endast en tid. Så hade de flesta av de manliga informanterna planerat sitt arbete i Finland. Många polska kvinnor igen drömde om en möjlighet att hitta en man från väst och gifta sig med honom, för dessa kvinnor ansågs allmänt vara lyckligt lottade i den tidens Polen (se Kuczynski 2007, 76-77). De flesta av de kvinnliga informanterna hade också första gången träffat sin blivande man, då denne var på arbets- eller turistresa i landet. Att bosätta sig i Finland tedde sig således för alla parter naturligt efter att beslutet om äktenskap hade mognat. Men även om materiella förväntningar fortfarande fanns trängdes de i bakgrunden för de förhoppningar man hade för det blivande äktenskapet. Både de manliga och de kvinnliga informanterna berättade att de mest av allt önskade att det skulle lyckas och att livet tillsammans skulle arta sig bra (ibid., 77).

Informanternas kännedom om makans eller makens hemland var för det mesta begränsad till uppgifter i skolböcker och massmedia eller till erfarenheter från några korta besök. Den polska parten kunde t. ex. känna till namnet på huvudstaden och några mera kända finländare såsom den tidigare presidenten Kekkonen eller arkitekt Alvar Aalto. Det mesta av det lästa hade man likväl hunnit glömma, varför bilden av Finland tedde sig rätt diffus. På samma sätt

var kännedomen om Polen i början rätt vag hos de finländska makarna. Man visste i allmänhet att Polen tillhörde det dåtida östblocket. Man hade kanske läst om Solidaritetsrörelsen i början av 1980-talet och fått en uppfattning att folk där led av brist på de flesta förnödenheter i vardagslivet. I allmänhet hade man hämtat sin information om Polen via nyheter i massmedia, men några hade också gjort turistbesök eller t.o.m. arbetat en kort tid i landet. När de finländska makarna närmare lärde sig känna Polen och polackerna, ändrades deras åsikter. Polen blev ett omtyckt resmål och polackerna visade sig vara gästfria och vänliga människor. (se Kuczynski 2007, 76-77) Man kan anta att den växande kännedomen också ökade makarnas välbefinnande och inbördes förståelse.

Förståelse som dialogisk process

Enligt den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer som representerar det hermeneutiska synsättet inom vetenskapsfilosofin är all förståelse språklig. Detta framgår bl.a. i svårigheter som olika länder och folk eller generationer har i sina försök till förståelse, när ett gemensamt språk saknas. Grundmodellen för all inbördes förståelse är samtalet. När en person talar med en annan får det diskuterade temat så småningom en gemensam synvinkel, för diskussionen kan ändra båda parternas åsikter. (Gadamer 2004, 74, 90, 95) Gadamer uppfattar förståelsen således som resultatet av en dialogisk process, där olika förståelsehorisonter närmar sig varandra (Gadamer 2002, 306, 379). Personens horisont bestämmer hans fattningsförmåga. Att ha en horisont innebär att man i sin synkrets inte begränsas till det närliggande utan att man har förmåga att se utöver det. Med öppet sinne i en dialog kan man få insikt om den andra personens ståndpunkter och horisont, så att de blir förståeliga (ibid., 302-303). En horisont är något som man förflyttar sig in i och som förs vidare och förändras med en. Att försätta sig i en annan människas situation innebär att man får möjlighet att förstå henne, dvs. man kan bli medveten om hennes annorlundahet och indivi-

dualitet. Horisonter är under ständig påverkan och förvandling. Förståelse förhandlas fram då båda parternas horisonter i dialogen påverkas och omformas i en sammansmältande process (*fusion of horizons*). Men sammansmältningen behöver inte innebära samtycke, att man uppger sin egen position. Dialogen skapar en förståelse för den andra som just en annan. (ibid., 2002, 303-306, Illman 2004, 32)

I inledningen till essäsamlingen *Att förstå inom humaniora* konstaterar professor René Gothóni att ordet *förstå* förutsätter mottaglighet i betydelsen öppenhet och tillgänglighet, dvs. förmåga att lätt ta till sig och smälta nya erfarenheter, samt ett tillstånd, en händelse där förståelsen äger rum. I diskussionen kring det semantiska fältet kring *förstå* noterar han att ordet på en djupare nivå är förknippat med verbet *inse* och med *insikt*, en uppnådd djupare förståelse av underliggande orsaker. Man kan komma till insikt genom ett medvetet resonemang eller få plötsligt insikt i något som varit fördolt, ett seende in i något som vanligen är undanskymt. Förutom att orden har sakbetydelser är språket ett uttrycksmedel för det emotionella, de mänskliga sinnesrörelserna och känslöstämningarna. Det innebär att orden också innesluter emotionellt laddade värden. Ordet *förstå* är således också förknippat med ordet *känna* i bemärkelsen att uppfatta med sinnena. (Gothóni 2002, 15-17) Å ena sidan är det i förståelsen m.a.o. fråga om att genom ett medvetet resonemang eller en sorts aha-upplevelse inse vad saken gäller. Å andra sidan kan man uppfatta sakens natur med känslorinnet utgående från tidigare upplevelser och erfarenheter. Och vidare, genom att leva sig in i en annan människas situation och utgående från egna tidigare erfarenheter, kan man inse och förstå vad hon som människa har upplevt. I förståelsen är det på så sätt ytterligare fråga om odlad sensibilitet. Detta förutsätter empati och inlevelse så att man inte låter fördomar förhindra förståelseförloppet. (ibid., 18-19)

I den ovannämnda essäsamlingen konstaterar filosofen Lars Hertzberg att man bör ha en

förståelse för sitt objekt, för att kunna leva in sig i de livsformer man studerar. Om man vill upptäcka ordens mening måste man beakta den roll de har i de mänskliga sammanhang där de används. Därför är relevansen av en beskrivning av ett fenomen i en främmande kultur beroende av de beskrivningar som är gångbara i det sammanhang där fenomenet hör hemma (Hertzberg 2002, 27-28, se även Winch 1995, 101-102). Det krävs med andra ord en förförståelse eller en viss förkunskap för att kunna leva in sig i och förstå exempelvis den andras värden eller värderingar.

Vad menas med värden och värderingar?

Enligt kulturantropologen Øyvind Dahl (2004, 139) fungerar värden som grundläggande principer för mänskliga val. Var och en av oss har sin egen uppsättning av värden, som anger vad som är önskvärt i livet eller sådant vi vill försvara och t.o.m. dö för. Å andra sidan kan man se värden som kollektiva uttryck för vad man inom en grupp eller i ett samhälle i en viss tid upplever som viktigt. Då kan man tala om kulturella värden och som sådana kan de fungera som identitetsfaktorer för dem som delar liknande värden. Värden är inlärd och brukar variera från grupp till grupp. En hög ålder är exempelvis fortfarande ett värde i många asiatiska samhällen, medan man i västländerna idag ofta idealiserar ungdom. Socialpsykologen Martti Puuhiniemi påpekar att de viktigaste värden som styr ens liv kan man ofta lätt räkna upp, likaså sådana som man inte vill ha som sin ledstjärna. När en människa handlar enligt sina värden, känns det alltid riktigt. (Puuhiniemi 2002, 5-6)

En ofta förekommande uppfattning om värderingar är att de är ett slags attityder: man tycker att något är bra eller dåligt. Man kan också ha en neutral attityd till något fenomen. Attityder avslöjar med andra ord hur vi förhåller oss till vår omvärld. (jfr Puuhiniemi 2002, 5) Att man tillskriver positivt eller negativt värde till något innebär en *värdering*. En värdering förutsätter därmed ett handlande

subjekt. Ett värde blir en värdering först då det omfattas av någon. Om en person omfattar exempelvis jämlikhet, innebär det att han sätter värde på eller värderar jämlikhet. En av denna persons värderingar är då följaktligen att man bör vara jämlik och eftersträva jämlikhet (Filosofilexikonet 1988, 590, Badersten 2006, 23-24) Värden inbegrips i människors handlingar och fungerar som kriterier i olika valsituationer. De blir synliga i sådant som man är beredd att kämpa för. Värderingar igen är ofta förknippade med värdeomdömen, ställningstaganden för eller emot något (Badersten 2006, 23). I den bemärkelsen kan värderingar sägas vara liktydiga med attityder.

Värden och värderingar som lärs in i hemmen, ofta på ett omedvetet plan, och bekräftas av samhällseliga situationer kan sägas vara rätt långt kulturellt bestämda. Det som man sätter värde på och uppskattar märks ofta först i en situation, där det blir kränkt (Romano 1997, 37-38). Olika värden och värderingar kan exempelvis aktualiseras i kulturella mötesituationer, inte minst i bikulturella familjer, där makarna för en ständig dialog med varandra. Då man diskuterar sådant som båda anser som viktigt, blottläggs också värden och värderingar och det som man kan eller inte kan vara ense om. Genom en sådan dialog ökas deras förståelse för varandras ståndpunkter vilket kan resultera i förändring av dem. Det är fråga om en mental resa in i den andras förståelsehorisont.

Maktdimensionen i värderingar

Magnus Hörnqvist, som i sin bok presenterar och kommenterar den franske filosofen Michel Foucaults maktanalys, framför att Foucault anser makten vara en relation och som sådan ett styrkeförhållande mellan en människa och en annan eller en grupp och en annan. Foucault menar att det i varje punkt i samhällskroppen löper maktrelationer, mellan man och kvinna, inom en familj, mellan lärare och elev, mellan den som vet och den som inte vet. Varje social relation är således samtidigt en maktrelation. Styrkeförhållanden kan anta olika former be-

roende på medfödda privilegier eller ständiga kompromisser, fysisk styrka eller tillgång till kapital, institutionell uppbackning eller individuell uppfostran. I praktiken är styrkeförhållanden och aktiviteten, dvs. maktutövningen, oskiljaktigt sammanflätade, vilket enligt Foucault innebär att ett givet styrkeförhållande aldrig skulle existera förutan de handlingar som återskapar det. (Hörnqvist 1996, 29-34, 52-53) I stället för att tala om styrkeförhållandets olika former påpekar Björnberg och Kollind att makten vilar på olika slags resurser. Pengar eller inkomster är enligt flera forskare en av de mest betydelsefulla maktresurserna. När makten är kopplad till emotioner och den kontrollerar emotionella behov och beroenden samt sexualitet talar man om emotionell makt. Status utgör ytterligare en maktresurs som Björnberg och Kollind knyter an till normativa riktlinjer om kön menande att könet i sig berättigar till vissa fördelar i olika sammanhang. (Björnberg och Kollind 2003, 50)

Värden och även vissa värderingar utgör ofta sega strukturer inom kulturella gemenskaper. Exempelvis värden som har att göra med just könsrelationer och arbete är sådana sega strukturer som förändras mycket långsamt i samhället i övrigt (jfr Pettersson 2003, 133, se även Hirdman 2001, 70-72). Värderingar förknippade med dessa könsbaserade maktrelationer kunde jämföras med begreppet *genusordning* (*gender order*) som ursprungligen lanserats av den australiske sociologen Robert W. Connell (1987). Han menar att det i varje samhälle på övergripande nivå finns ett historiskt konstruerat mönster av relationer mellan kvinnor och män samt kulturella föreställningar om detta mönster (Connell 1987, 98-99). I genusordningen får kön m.a.o. en status som Björnberg och Kollind ovan påpekar. Enligt antropologen Britt-Marie Thurén (1996, 77-78) kan genusordningen i olika samhällen variera i styrka och räckvidd samt vara mer eller mindre hierarkisk. Manligt och kvinnligt kan således vara mera eller mindre viktigt, omfatta större eller mindre områden av det kollektiva livet

eller förete olika maktpositioner. När det gäller mindre samhällseliga enheter såsom familj, skola, arbetsplats eller arbetsmarknad föreslår Connell begreppet *gender regim* (Connell 1987, 120). Det kunde kanske översättas som "genusregim". De nämnda tre strukturerna kan återfinnas också i dessa mindre enheter, menar Thurén (1996, 75). Historikern och feministforskaren Hirdman talar om *genuskontrakt* och menar "kulturellt nedärvd, styrd överenskommande av könens gemensamma sammandragande med åtskilda förpliktelser, åtaganden, skyldigheter och rättigheter". Kontraktet antyder samtidigt möjligheter till förhandling, men också en förståelse av upplevda fördelar av den styrda överenskommelsen. (Hirdman 2001, 84) Man kunde förstå genuskontraktet som en konkret tillämpning av den i samhället rådande mera allmänna genusordningen.

Konkurrerande värderingar i polskt-finländskt vardagsliv

I det följande diskuteras hur de intervjuade parens uppfattningar gällande värderingar kring arbetsfördelningen och barnuppfostran konkretiseras i deras hem och ifall deras ståndpunkter med tiden och genom dialogen närmat sig varandra. Utgångspunkten för analysen av arbetsfördelningen och barnuppfostran har jag fått av informanternas egen uppfattning om vad de upplevt som olikt i relation till varandra. Som teoretisk referensram har jag använt det ovan diskuterade begreppet *förståelsehorisont* av Gadamer. Värderingarna innefattande kulturellt nedärvda genusordningar och föreställningar om maktpositioner liksom vad man anser som en god uppfostran antas vara en del av dessa förståelsehorisonter. Avsikten är att reda ut hur makarna i sin vardag har uppnått inbördes förståelse och gemensamt godtagbara förfaringsätt.

Traditionell arbetsfördelning eller inte?

"I Polen är det naturligt att allt hemliv kretsar kring kvinnan. Hon är i allmänhet hemma, men numera måste hon kanske jobba. En människa

kan inte tjäna så mycket pengar att man kunde klara sig. Men när hon kommer hem så gör hon ännu allt hushållsarbete, lagar mat och städar. Naturligtvis hjälper normala män till. /.../ Man påverkas av gamla tider, då kvinnorna stannade hemma." (L 780)

En polsk mans uttalande ovan stöds av flera andra informanternas utsagor i denna studie (bl.a. L 772, L 773, L 776, L 780). Deras förståelsehorisont präglas av värden som hade att göra med kvinnans position som ansvarig för hushåll och hemtrivsel. Sociologen Sabina Cwejmans undersökning från 1980-talet stöder informanternas uppfattning. Kvinnorna ansåg då fortfarande sina främsta äktenskapliga plikter vara hushållsarbete, familjens sammanhållning och barnuppfostran. Ingen av dem nämnde familjens försörjning även om de flesta förvärvsarbetade (Cwejman 1987, 45). I en samtida studie om polska livsstilar konstateras att giftermålet för en polsk kvinna innebär, att hon helt underkastar sig familjen och börjar leva för den (se Tarkowska 1987, 141). Det ovanstående tyder på att det i Polen traditionellt har varit kvinnans uppgift att skapa trivsel i hemmet, trots att hon oftast också förvärvsarbetat. En möjlig förklaring till en sådan genusordning ges av Wolanik Boström, som studerat olika levnadsbeskrivningar i transitionstidens² Polen. Enligt henne fungerade den traditionella och konservativa familjemodellen under den socialistiska regimen som en faktor av "politisk korrekthet", dvs. som en försvarsborg mot socialismens alienation och splittring (Wolanik Boström 2005, 127). Informanterna ovan har själva växt upp i det gamla socialistiska samhället, varför deras värderingar förefaller väl passa in såväl i Cwejmans och Tarkowskas som Wolanik Boströms tankegångar. Samma traditionella syn på kvinnans plikter gentemot hemmet tycks likväl ha varit allmän också på annat håll i Mellaneuropa på 1980-talet, bl.a. i Tyskland (se Tuomi-Nikula 1987-88, 11). Denna typs genusordning kan närmast karaktäriseras som patriarkalisk och konservativ.

I sin uppgift har kvinnorna i Polen fått hjälp av den äldre generationen, för ända till de senaste decennierna har det varit vanligt att far- eller morföräldrar har bott tillsammans med sonens eller dotterns familj (jfr Wedel 1986, 86-87, 97). En polsk man berättade exempelvis, att hans far aldrig i sitt liv befattat sig med hemsysslor, eftersom det fanns kvinnor i hushållet (L 778). Familjen och hemmet upplevs fortfarande som centrala i Polen, men många av dagens unga polska kvinnor har börjat ifrågasätta det traditionella genuskontraktet (jfr Wolanik Boström 2005, 280-281; se även diskussionen i Lindelöf 2006, 70-80).

I Finland inleddes diskussionen kring jämställdhet på 1960-talet, då man ifrågasatte den traditionella genusordningen. Diskussionen sammanföll då med den allmänna modernitetsdiskursen som betonade den individuella friheten och kvinnoemancipationen (Jallinoja 1991, 188). Haavio-Mannilas undersökning från 1980-talet speglar en situation i samhället, som då var aktuell också för de unga polsk-finländska familjerna. Enligt Haavio-Mannila var varken män eller kvinnor då nöjda med hemarbetets fördelning, men drygt tio procent av båda könen ansåg att maken/makarna deltog i dessa i större utsträckning än de i början av äktenskapet hade förväntat sig. Bäst hade förväntningarna förverkligats i familjer, där båda parterna hade samma socioekonomiska status; 63 procent av dem ansåg att hemsysslorna delades jämt mellan makarna (Haavio-Mannila et al. 1984, 178-179). Drygt två årtionden senare återspeglas denna syn i Päivi Lipponens utredning av kvinnor på ledande poster i arbetslivet. Hon konstaterar, att de kvinnor som hade familj, uppskattade och betonade makens ansvar för vardagen hemma. Alla de intervjuade kvinnorna hade dessutom haft ett barndomshem, där barnen uppfostrats enligt jämställdhetsprincipen utan att göra skillnad mellan könen. (Lipponen 2006, 251, 253) Eftersom både mannen och kvinnan i det urbaniserade samhället har förtjänstarbete anses numera också omsorgsarbetet inom familjen samt möjlighet

till samhälleligt påverkande tillhöra båda könen (Tasa-arvo 2006, 4).

Olika ansvarsområden

Intervjumaterialet avslöjar att inte alla de intervjuade polska kvinnorna uppskattade det konservativa genuskontraktet i sin egen familj. I sju familjer var ansvaret dock fortfarande ganska långt fördelat med olika könsbaserade ansvarsområden för parterna. I fyra av dem var frun från Polen och tre av dem var tillfälligt utan arbete. Det var självklart för dessa tre att de i den situationen uträttade allt hemma. Om kvinnorna hade förvärvsarbetat, önskade två av dem att mannen i så fall skulle hjälpa till (L 1040, L 1058). I den ena familjen där frun tidigare arbetat hade problem redan uppstått, då den finländska mannen trots det gärna velat bli uppassad. Mannen sade sig inte vara "en permanent hjälpare", men att han nog lärt sig mycket (L 1038). Mannen i den andra familjen tyckte för sin del att i fall frun haft förvärvsarbete borde han i så fall hjälpa till hemma (L 1057). Det är tydligt att den tillfälliga arbetslösheten inverkar på arbetsfördelningen, men makarna var beredda på en ny överenskommelse, om situationen i framtiden eventuellt förändrades. Det rådande genuskontraktet skulle m.a.o. kräva omförhandling. Man kan också se här ett dominerande styrkeförhållande som grundade sig på mannens inkomster (jfr Björnberg och Kollind 2003, 50). Eftersom fruarna saknade inkomster hade de kommit överens om att sköta allt hemma, vilket de ansåg rättvist i den rådande situationen. Makarnas värderingar förefaller vara rätt lika, men från fruarnas sida kunde man i grunden ana ett latent missnöje med sin situation. De finländska männen var nöjda med arrangemangen, de polska fruarna också, men tydligen endast temporärt. Åtminstone i en familj kunde det uppstå konkurrerande värderingar och bristande förståelse, ifall fruns arbetssituation på nytt hade förändrats.

Det ovan refererade avslöjar en inbördes förståelse som makarna uppnått genom att

resonera om sin situation. Så var fallet också med den fjärde polska frun som var frilansare med oregelbundna arbetstillfällen, som hon själv kunde bestämma om. Även hon ansvarade huvudsakligen för hushållet och hemmet. Hennes man var nöjd med arbetsfördelningen, men sade sig nog också själv hjälpa till ibland (L 1044). Det skedde tydligen mest under fruns arbetsresor. Hon förväntade sig detta dock inte. Det förefaller som om frun inte skulle ha värdesatt sitt eget arbete lika mycket som mannens som hade en ordinarie tjänst. Att skapa trivsel i hemmet var hennes primära uppgift i parets kontrakt:

”/.../ jag är tyvärr ingen jämlikhetsivrare, jag tycker att kvinnor ska vara kvinnor och män ska vara män. /.../ Allt hemarbete gör jag, eftersom han arbetar. Också när jag själv är på resor – jag jobbar som frilansare – så sköter jag allt när jag är hemma igen. Efter att ha varit två veckor borta älskar jag att tvätta fönster och städa ordentligt. Allt sådant kan de lämna åt mig.” (L 1084)

Uttalandet avslöjar från hennes sida ett klart stöd för och uppskattande av en patriarkalisk familjemodell som högt värderar det goda moderskapet och ett rent hem. Genom att handla enligt sina egna kulturella värderingar kunde frun samtidigt känna samhörighet med sin egen kultur. Att båda makarna var nöjda med överenskommelsen tyder på att deras förståelsehorisonter låg mycket nära varandra.

Även de finländska fruarna i de tre övriga familjerna hade varit hemma med barnen, en på grund av sin mans långa arbetsperioder till sjöss. Då hade det varit naturligt att hemsysslorna tillfallit henne. En fru skötte fortsättningsvis vid intervjutillfället sitt arbete hemifrån. Speciellt den polska maken som hade flera månader långa arbetspass borta från hemmet var nöjd med arrangemanget, eftersom han fått en fru ”som sköter allt på det traditionella sättet, såsom man lär sig också i Polen” (L 776). Men frun ansvarade dessutom för allt annat ”gårdskarlensarbete” som boendet i ett hus krävde. När mannen kom hem behövde han inte ta vid, för:

”Om han börjar reparera något så går det de-

finitivt sönder!” Det är nog så. Jag vet inte vad det beror på. Om man inte kan så kan man bara inte.” (L 1049)

Konstaterandet avslöjar kanske en besvikelser, men också en förståelse som med tiden vuxit fram efter erfarenheter av och kännedom om mannens kunnande. Av liknande erfarenhet hade den finländska frun i en annan av dessa familjer resignerat inför mannens oförmåga att ta itu med vissa tunga arbeten som hon tyckte borde ha tillfallit honom, eftersom hon själv hade hand om hushållet. I stället för att vänta skötte hon dem själv (L 1062). Den polska mannen tyckte å sin sida, att då det fanns flera kvinnor i huset behövdes hans insats inte och att han dessutom inte var välkommen i köket (L 1060). Det är tydligt att frun här genom sitt kunnande i köket skapat ett styrkeförhållande till sin fördel och på det sättet utövade makt (jfr Hörnqvist 1996, 52-53). Mannen släpptes inte till köket, som frun ansåg som ett revir för sin egen expertis. I detta avseende tycktes makarnas åsikter sammanfalla. Konfliktsituationer hade uppstått, när mannen inte skött sitt eget revir enligt hennes uppfattning om rättvis arbetsfördelning. Resignationen behövde inte betyda förståelse, men likväl ett visst accepterande av verkligheten. Men den kan också tolkas så, att frun inte ville underordna sig genom att be om hjälp (jfr Björnberg och Kollind 2003, 99). Horisonternas ytterligare närmande hade tydligen krävt intensivare dialoger makarna emellan.

I den tredje familjen innebar de olika rollerna att mannen enligt sin utsago aldrig städade eller diskade, men kunde dock ibland laga polska rätter (L 773). I stället bar han ansvaret för ekonomin och reparationer, när sådana behövdes. Att frun å sin sida hade insett makens intresse för matlagning framgår också ur det följande:

”Han sköter räkningar och finanser och jag sköter hushållet. Det passar perfekt för oss. Han sköter väldigt bra alla löpande ärenden, så jag behöver inte oroa mig för sådant. /.../ När han är ombord två veckor och inte kommer någonstans därifrån så tycker jag att han sedan får vara

lite friare hemma och att det är berättigat att han inte behöver börja städa. Mat får han laga, för det tycker han om..." (L 1030)

I uttalandet framkommer styrkeförhållanden som grundar sig på makarnas expertis på skilda områden som de uppskattar lika högt. Båda ansvarar för det gemensamma projektet på sina håll. Man kan också tydligt notera fruns sensibilitet och känslomässiga inlevelse i mannens situation, vilket ökat parets inbördes förståelse för arbetsfördelningen. Båda är nöjda med kontraktet och man kunde nästa tolka det som en sammansmältning av horisonterna. Makarnas horisonter har kanske dock inte heller ursprungligen varit så långt ifrån varandra, för frun har fått en ortodox uppfostran, vars familjemodell tydligen inte varit så avvikande från den traditionella polska modellen.

Delvis olika ansvarsområden

Enligt intervjuerna var arbetsfördelningen inte lika självklar i fyra polska mäns och tre polska kvinnors familjer. Två polska män (L 768, L 772) tyckte att makarna i princip hade olika ansvarsområden, men att de likväl i praktiken hjälptes åt. Båda männen kunde numera hjälpa till med disken och städningen, den andra mannen dessutom med matlagningen, vilket inte varit fallet i början av äktenskapet. Enligt den sisträmdas fru hade mannen då haft den uppfattningen att allt köksarbete hör till kvinnan. Men efter hennes protester och hans längtan efter polsk mat som hon inte kunde laga hade situationen ändrats (L 1031). Genom den inbördes dialogen hade de olika förståelsehorisonterna här närmat sig varandra. Men i bakgrunden kunde också anas fruns latent maktutövning. Genom sin okunnighet i polska maträtter hade hon fått mannen att dela ansvaret för matlagningen.

Situationen hade varit liknande i de två andra polska mäns familjer (L 778, L 1086). Ingendera hade i början utträttat sådant som de tyckte hörde till kvinnorna. Båda nämnde också de konservativa rollerna i barndomshemmet. Senare hade den ena börjat hjälpa till

men skämts för det inför polska släktingar. Till slut hade han accepterat sin hjälpande roll med hushållsarbeten, speciellt med matlagningen, vilket uppskattades av frun (L 1033). Även i den andra familjen hade den finländska frun utträttat allt hushållsarbete och dessutom deltagit i lägenhetens renovering, men efter en diskussion hade makarna kommit till en kompromiss. Eftersom mannen aldrig lärt sig laga mat försökte han hjälpa till med annat såsom det framgår ur det följande:

Nå, matlagning är helt främmande för mig, kan nästan ingenting, men att handla, det gör jag eller sen gör vi det tillsammans. /.../ Jag försöker engagera mig så mycket jag kan. Eftersom hon lagar maten så försöker jag på något sätt ersätta det. Det är självklart att jag sedan diskar, eftersom jag inte kan laga mat. (L 1086).

Mannen tycktes uppfatta jämställdheten innebära ungefär motsvarande uppgifter för båda. Enligt frun var arbetsfördelningen fortfarande i obalans, för hon räknade med den tid som krävdes för bådats insatser. Det som han gjorde gick mycket fortare än hennes andel:

".../ att städningen går nog så hos oss att jag gör det mesta. Men vi har sen försökt dela på det så att han flyttar på de tyngsta möblerna och piskar mattorna. /.../ Men det går ändå så att han sköter sin del i en halvtimme och jag stånkar där ännu två timmar och dammar. Men knappast lyckas det någonsin att bli helt jämt." (L 1085)

Fruns uttalande avslöjar att hon insett makens begränsade möjligheter att hjälpa till. Förståelse hade uppnåtts genom att hon accepterat obalansen i kontraktet och verkligheten såsom den tedde sig ur hans synvinkel. Detta tyder på en ökad sensibilitet från hennes sida. Men även mannen visade förståelse för fruns arbetsbörda genom sin villighet att hjälpa till med sådant som han kunde.

Två polska kvinnor berättade att de i större eller mindre utsträckning fått hjälp av sina makar, oftast med städning och diskning, men inte så ofta med matlagningen (L 691, L 771) som tydligt uppfattats som tillhörande kvinnor. Männen tyckte å sin sida, att arbetena t.o.m. delats ganska jämt (L 1048, L 1043). Enligt den ena måste båda föräldrarna turvis på grund av

deras skiftesarbete också sköta allt hemarbete och barnet självständigt. Trots det hade olika roller ibland kunnat förekomma (L 1043). Liknande förväntningar om kvinnans roll som var typiskt för de polska männen ovan fanns alltså inte hos de finländska männen i dessa familjer. De polska fruarna hade å sin sida genast accepterat den jämlikare arbetsfördelningen, även om de inlärda traditionella rollmönstren ibland hade gjort sig gällande. Man kunde tolka makarnas förståelsehorisonter som rätt nära varandra.

Den tredje finska mannen hade likaså brukat hjälpa sin fru, speciellt när barnen var små, även om han tyckte att han själv också hade ett krävande arbete i en chefsposition. Enligt frun var det likväl hon som för det mesta skött hushållet, eftersom hon ansåg sig vara effektivare än han (L 777). Mannen försökte förstå sin fru som efter att barnen blivit större ville göra karriär. Själv hade han önskat att frun skulle ha varit mera hemma såsom förr, men konstaterade att han likväl hade "anpassat sig till den rådande rollfördelningen" (L 1042). Dialogen om de olika rollförväntningarna hade på nytt aktualiserats i en situation, då frun börjat motivera en jämnare arbetsfördelning med en ny orsak, rätten att kunna förverkliga sig själv. Man kan här ana mannens lojalitet till sitt arbete och kanske starkare identifikation med sin chefsroll, vilket förorsakat hans missnöje med situationen hemma (jfr Björnberg och Kollind 2003, 48). Man kan också se att styrkeförhållandet hade förändrats genom att frun ansåg sin egen arbetskarriär vara lika viktig som mannens, vilket krävde omförhandlingar. Genom sitt anpassande har mannen kanske på sätt och vis accepterat verkligheten och det nya kontraktet, vilket kan tolkas som ett närmande av hans och makans horisonter.

Gemensamma ansvarsområden

I analysen av intervjuerna kom det fram att två polska fruar (L 774, L 1055) och en polsk man (L780) delade hemsysslorna rätt jämt i sina familjer utan att något arbete skulle ha blivit

ogjort om den andra inte var hemma. Den ena polska frun betonade att eftersom hon förvärvsarbetade gjorde vardera parten hälften av arbetena hemma:

"Vi har inga mans- eller kvinnoarbeten, vi gör hälften och hälften. Om jag t.ex. arbetar på en lördag och han är hemma, är det hans tur att städa allt och han gör det, naturligtvis. Jag har sagt att om du inte vill göra det så skaffa så stor lön att det räcker för oss båda. Då kan jag stanna hemma och göra allt. Han har inte haft någon annan möjlighet. (L 774)

Mannen (L 1053) konstaterade dock att eftersom han inte kunde laga mat, blev det helt på fruns ansvar, vilket också stämde överens med hans förväntningar före äktenskapet. Han hade varit inställd på att vara den som ensam sköter uppehållet och blivit positivt överraskad av att frun skaffat sig arbete. I fruns citat kan också skönjas maktspel. Pengar och inkomster har ansetts vara den mest betydande resursen för maktutövning i parförhållanden (jfr Björnberg och Kollind 2003, 50). Här förefaller det som om penningsituationen utnyttjats av frun för att åstadkomma en jämlik fördelning av hemsysslorna. Av mannens utsagor får man likväl den uppfattningen att han fått en ganska jämlik uppfostran hemma. Makarnas horisonter har tydligen inte varit så långt ifrån varandra trots allt och en inbördes förståelse har varit lätt för dem att uppnå.

I den andra polska fruns (L 1055) familj var det så att den av makarna som hann och orkade kunde ta itu med det som just då var aktuellt och behövde göras. Under mannens tidigare långa arbetspass hade frun ensam skött hemmet, barnen och hushållet och efter att barnen blivit större även förvärvsarbetat. I hennes barndomshem hade modern haft ansvar för alla hemsysslor, men i Finland hade hon märkt att också männen ofta deltog i dem. När hennes man var hemma på sina lediga perioder, ville hon få en insats också av honom. Det ledde till konflikter, men löstes på följande sätt:

"Min man blev uppassad ombord och trodde att det är likadant här hemma. Jag sade då att det är slut med sådant, jag är varken din mässflicka eller hembiträde. Om jag blir ditt hembiträde, så

kan jag snart fara till Polen. Vi måste båda göra [vår del], annars blir det en annan lösning på det hela.” (L 1055)

Genom att skapa skuld känslor hos mannen för familjens eventuella skingrande utövade frun emotionell makt på honom (jfr Björnberg och Kollind 2003, 50). Mannen noterade att han med tiden utvecklat sina färdigheter och lärt sig alla hemsysslor, t.o.m. bakning hade han försökt sig på (L 1046). Principen för gemensamt ansvar i allt enligt det rådande behovet ändrades inte heller efteråt när mannen bytte till normala arbetstider i land, eftersom båda förvärvsarbetade. Jämställdhet och balans i hemarbeten mellan makarna hade uppnåtts som resultat efter en dialog som lett till inbördes förståelse.

I den tredje familjen hade båda makarna varit gifta tidigare, den polska mannen också då med en finländsk kvinna. I sin första parrelation hade han känt sig tvingad till ”en roll som kvinnorna hade i Polen” och krisen hade lett till skilsmässa (L 780). I det andra äktenskapet tyckte frun (L 1036) att mannens hjälpsamhet och uppmärksamhet för arbeten hemma bara ökat och att han under sina ensamma år efter skilsmässan tydligen lärt sig mycket. Ett trivsamt hem som han uppskattade uppstod ju inte av sig självt, menade hon. Man kunde likväl förmoda att mannens inlärningsprocess börjat redan under det första äktenskapet. Det visar hur lång processen varit för honom att avstå från de traditionella värderingarna och uppnå förståelse för jämställdhet i sitt nya äktenskap. Även om makarnas horisonter i början av den senare relationen inte var så olika varandra kan man se stora förändringar i mannens horisont på hans väg till den då rådande situationen.

Reflektioner

Variationen av hur hemmet och hushållet skötes var stor i de ovan behandlade familjerna. Det traditionella familjeidealet med sina rollförväntningar gällde inte enbart den polska parten, trots att merparten av dem åtminstone i början hade haft ett sådant ideal. Även några

finländska män uppskattade en könsbaserad rollfördelning och hade därför hamnat i någon slags krissituation med sin maka. Det konservativa genusontraktet fungerade också i några finländska kvinnors familjer, men kanske endast i en familj så att makarnas förståelsehorisonter helt smält samman. I två andra fall hade fruarna avstått från att sträva efter större jämlikhet, eftersom det visade sig vara omöjligt. Jämställdhetsidealet var likväl det som man i de flesta familjerna med större eller mindre framgång strävade efter.

Olika prioriteringar i uppfostran

Barn i olika åldrar fanns i elva av de undersökta familjerna, i nio av dem även makarnas gemensamma barn. I två familjer var barnen från fruns tidigare äktenskap och tre män hade barn som bodde hos sin mor. I en familj väntades barnet bli fött några månader efter intervjun. En del av barnen studerade och bodde inte längre hemma. I två av de övriga fem familjerna skulle barnen kanske bli aktuella senare i framtiden. Några av makarna i de barnlösa familjerna uttalade sig om hur de önskade att barnen skulle uppfostras. Givetvis saknas i deras fall den typ av dialog som grundar sig på verkliga vardagssituationer. Att principerna för uppfostran uppenbarligen upplevdes som olika i Finland och i Polen framgår ur följande citat:

”Det är en stor skillnad på familjer här och i Polen. Om det t.ex. finns barn, så får de göra nästan vad som helst. Man får inte neka dem något eller kommandera dem. Jag kan inte ens föreställa mig att det skulle vara så i Polen, att barnen inte skulle lyda sina föräldrar. Här svär de och svarar fult tillbaka. Och i bussar t.ex. får äldre personer stå, ingen av dessa 12-13-åringar stiger upp. Jag fick nog lära mig i skolan att ta äldre personer i beaktande och fortfarande har man disciplin i Polen. Det är klart att det också där förekommer brist på disciplin, men mycket sällan och mycket litet. Det är sådana där ”huliganer”, som man inte kan göra något åt. Men i allmänhet är barnen hövligare i Polen.” (L 774)

Såsom den polska frun ovan hade merparten av de polska intervjuade upplevt att man i Polen haft strängare uppfostringsprinciper än i

Finland. Några ansåg t.o.m. att finska barn för det mesta inte alls uppfostrades, de fick växa upp hur de ville (L772, L 773, L 1055). I Polen hade det varit viktigt att barnen lärde sig att respektera äldre personer i allmänhet, inte endast sina föräldrar. De skulle lära sig hövlighet genom att alltid först hälsa på äldre personer, inte bryta deras samtal och inte svära eller uppföra sig störande utan visa lydighet och respekt. Även andra vuxna än föräldrarna hade kunnat gripa in och säga till om så behövts.

I sin avhandling om barnuppfostran i Sverige konstaterar Helene Brembeck att "traditionalism" i livsmönster med tillhörande värderingar återfinns i "traditionella" bondesamhällen med nära släkt- och grupprelationer. I dessa samhällen hade barnen tidigt en funktion i familjehushållningen. De förväntades därför vara lydiga och respektera sina föräldrar. "Modernistisk" mentalitet, som framhäver självständighet och att individen först och främst har förpliktelser mot sig själv, hittar man däremot i industrialiserade stadssamhällen med västerländskt skolsystem. Vidare konstaterar Brembeck att de sistnämnda värdena också brukar kopplas till medelklassuppfostran, medan bl.a. disciplin, respekt och lydnad återfinns bland värden som kopplas till arbetarklassen. Brembeck förklarar arbetarklassens disciplinering och lydnadskrav med att dessa föranleddes av det tidigare klassamhällets natur. Där gällde det att hålla ihop och hjälpas åt för att med knappa resurser orka leva i en situation av underordning. För barn fanns inget utrymme för bråk eller opposition. Avslutningsvis noterar hon likväl, att synen på uppfostran hos de studerade grupperna hela förra seklet utvecklats mot mera frihet och mot öppnare och mer demokratiska former. (Brembeck 1992, 13, 67-68, 207)

Man kan anta att förhållandena i det tidigare finländska klassamhället varit jämförbara med de svenska och att lydnad och respekt för auktoriteter genomsyrat barnens uppfostran även här. Men såsom i Sverige slog sig den modernistiska mentaliteten med sina idéer om mera demokratiska och individorienterade uppfo-

stringsprinciper så småningom igenom också i Finland. I högre- och medelklassfamiljer började man iakttä nya uppfostringsmetoder redan på 1950-talet (jfr Takala 1960, 137) och sedan 1990-talet har individen stigit fram också i läroplanen för skolorna (jfr Sääntti 2008, 13). Å andra sidan kritiserade finländska mödrar den moderna människans materialism och övervakande av endast sina egna intressen i en intervjuundersökning redan i slutet av 1970-talet (se Hirsjärvi 1981, 153).

I Polen har individens emotionella bundenhet vid primärgruppen varit starkare än i Finland. Där är olika generationer också mera integrerade än här och både far- och morföräldrar har såväl rättigheter som plikter mot sina barn och barnbarn. Målet för uppfostran har varit en god människa, som tar andras behov i beaktande, särskilt de äldres och familjemedlemmarnas behov. (jfr Hurme 1999, 127, 134). Man kan som förklaring dra paralleller med Brembecks konstaterande ovan om knappa resurser och en känsla av underordning som också kännetecknade livet i det socialistiska Polen. Efter systemets fall tycks samma mål för uppfostran dock fortfarande gälla i det polska samhället (jfr Wolanik Boström 1999, 117).

Annick Sjögren skriver om individualistiskt perspektiv i motsats till grupporienterat perspektiv på familjen och påpekar att det sistnämnda perspektivet varit förhärskande särskilt i Sydeuropa och i Medelhavsområdet (Sjögren 1993, 146-147). Även i många östliga kulturer uppfostras barnen så att de skall bevara familjens ära (Dahl 2004, 154). En intressant parallell kan noteras i Tuomi-Nikulas undersökning om finländare i Tyskland, där de finländska barnorienterade principerna uppvägs mot de tyska samhällsorienterade. Enligt de finländska mödrarna var det bättre att man i Finland lät barnen växa, i Tyskland uppfostrades de (Tuomi-Nikula 1989, 150-153).

Respekt och lydnad centrala i uppfostran

Ur intervjuerna framgår det att makarna i två familjer medvetet försökt uppfostra sina barn

enligt principer som prioriterade lydnad, respekt för föräldrar och äldre människor samt beaktande av andra. Den finländska omgivningens inverkan hade de inte kunnat undvika, men hade försökt göra sitt bästa trots det, även om de ibland känt sig frustrerade. I den ena familjen hade makarna inte haft några principiella diskussioner kring uppfostran utan den finländska fadern (L 1042) hade gett fria händelser åt sin polska fru och accepterat helt hennes syn, vilket också inbegripit religionsuppfostran. Hela familjen brukade delta i mässan varje söndag. Dessutom hade de ofta haft den polska svärmodern på rätt långa besök, vilket tydligen bidragit till den polska synens dominans i uppfostringsfrågor. Mannen förmodade att barnen på detta sätt kanske också skulle bli mera internationella än vad han själv haft möjlighet till. De enda saker som gett anledning till diskussion hade gällt barnens yngre ålder vid skolgångens början samt deras fritidsintressen, men också där hade makarna kommit till en gemensam lösning. Frun å sin sida sade sig ha hållit barnen i tukt så att hon inte behövt skämmas för deras uppförande i gästers närvaro eller på besök hos vänner. Hon tyckte att hon rätt bra lyckats med sin uppgift. Hon hade t.o.m. försökt uppfostra sina egna elever, för hon ansåg att det inte var hennes skyldighet att t.ex. först hälsa på dem utan tvärtom (L 777).

I den andra familjen beundrade den finländska modern polska barns uppförande och hade velat att de egna barnen skulle lära sig att uppföra sig lika exemplariskt som dessa (L 1031). Ifall föräldrarna hade haft olika åsikter i något praktiskt fall hade de diskuterat saken innan beslut fattats. Båda tyckte att det ibland varit svårt att genomföra principerna, men att lydnad och respekt alltid förväntats av barnen. Frun hade ibland brukat ingripa i händelserna också ute på gården, ifall hon märkt sådant som inte var tillåtet för barn och även om det varit fråga om andras barn. Alla föräldrar hade inte tyckt om detta, utan ansett sådant vara deras egen sak (L 1031). Den polska fadern medgav att han i vissa fall varit tvungen att ge efter, då

de polska principerna inte riktigt fungerat i den finländska omgivningen (L 772). Barnen hade t.ex. inte längre straffats för bråk på gården, för de måste lära sig att försvara sig, ansåg fadern. Han hade också känt sig frustrerad och skamsen över barnens uppförande i polska gästers närvaro:

”Ibland är jag frustrerad över detta, t.ex. när vi har polska gäster och barnen kommer och avbryter vår diskussion. Det grämer mig. När vi har gäster från Polen är jag svartsjuk, eftersom deras barn är så bra uppfostrade. Nå, inte har jag helt misslyckats, men hela tiden måste man påminna och rätta till.” (L 772)

I båda familjerna hade makarna haft samma mål med uppfostran, dvs. barnen borde lära sig att uppvisa egenskaper som föräldrarna ansåg eftersträevansvärda. Dessa egenskaper sammanföll ganska långt med dem som man i Polen satte värde på: lydnad och respekt för äldre. I båda familjerna hade fruarna tillämpat dessa inte bara på sina egna utan också på andras barn. Att den ena av dem är finländsk tyder på att hennes förståelsehorisont betydligt närmat sig mannens horisont. I den andra familjen igen var det den finländska mannens horisont som mera närmat sig den polska fruns horisont trots att han kanske själv var mindre aktiv i den praktiska uppfostringsuppgiften. Man kan säga att makarnas förståelsehorisonter i båda familjer till slut ganska långt sammanföll med varandra. Frustration hade i stället uppstått, när makarnas värderingar och syn på god uppfostran råkat i strid med omgivningens.

Individen central i uppfostran

Enligt utsagorna i tre familjer motiverade man barnens uppfostran med att man levde i Finland och inte i Polen. Barnen borde därför lära sig att leva och klara sig i det finländska samhället. ”Man ska ta seden dit man kommer” tyckte den ena av de två polska mödrarna (L 1084), men dock med lite vemod i rösten. När hennes första barn varit litet, hade hon alldeles i början försökt med strängare uppfostran, men snart insett att uppgiften var omöjlig. Hon ville inte direkt klaga på den finländska synen på

uppföstran, men noterade att hon själv aldrig skulle ha snäst åt sin mor på ett sätt som de egna barnen snäste åt henne. Hon var också besviken på att förhållandet mellan henne och dottern inte blivit så nära som hon hade önskat och som hon själv haft med sin egen mor. Orsaken var den finländska inverkan, ansåg hon. Trots det upplevde hon att hon inte misslyckats med sina barn, för ”de är ju båda finländare och vi bor här” (L 1084).

Den finländska fadern i den nämnda familjen tyckte att han själv inte skulle ha gett så mycket efter i barnens olika önskemål utan varit strängare i många avseenden. Han hade vuxit upp i ett strikt religiöst barndomshem och själv fått en strängare uppföstran än normalt, vilket han medgav att kanske påverkade hans åsikter (L 1044). Han tyckte likväl att allt hade gått utan större bekymmer och att det egna exemplet var viktigt:

”/.../ man måste vara tacksam, att barnen varit rediga, att vi inte haft stora gräl med dem och att diskussionerna varit helt sakliga. Jag kan inte och egentligen vill jag inte heller ge barnen några modeller för uppförande. Det är nog det egna exemplet och hur man i allmänhet lever här som lär dem bäst.” (L 1044)

Båda föräldrarna var således nöjda med barnens uppförande, vilket tyder på att de uppnått förståelse i vad som krävdes av barnen i det finländska samhället. I detta avseende hade båda också gjort en omprioritering inför den aktuella situationen, för såväl i mannens som i fruns barndomshem hade man praktiserat en strängare uppföstran.

Känslor av otillräcklighet hade även den andra polska frun upplevt som konstaterade att familjens barn uppföstrats ”på samma sätt som här” och att ”barnen måste få allt, eftersom det hör till dem” (L 1055). Hon tyckte att hon försökt vara tillräckligt sträng, men att slutresultatet inte kunde jämföras med det polska, vilket hon ansåg omgivningen åtminstone delvis vara skyldig till. På besök i Polen hade hon skämts för barnens uppförande, för hon hade blivit hårt kritiserad av sin mor för barnens dåliga uppföstran. Hennes man (L 1046) tog delvis

skulden på sig, för till följd av hans frånvaro som arbetet förorsakat hade modern ensam fått bära ansvaret för barnen och hemmet. Ibland hade makarna dock resonerat per telefon, när man skulle ta ställning till något viktigt. Mannen tyckte vidare att alla de tre barnen var egna personligheter och betedde sig olika t.ex. när det gällde veckopengar och sparsamhet (L 1046). Likväl tyckte båda att barnen var helt normala och trevliga finska barn som inte på något sätt skilde sig från de övriga.

Det är tydligt att den polska maken fortfarande upplevde skuld känslor för sin egen oförmåga att uppföstra barnen enligt de polska idealen. Hennes horisont hade likväl närmast sig mannens i och med att hon medgav att den uppföstran barnen fått och skulle få var tillräcklig i Finland. Mannens sympati för fruns tidigare ensamma ansvar och konstaterandet av barnens olikhet tyder på empati och förståelse från hans sida och kan tolkas som närmande också av hans horisont.

Ytterligare i en familj prioriterades en mera barnorienterad uppföstran. Också där hade frun haft det praktiska huvudansvaret, för hennes polska man arbetade långa perioder borta hemifrån. Enligt mannen var han totalt närvarande, när han var hemma och totalt borta under arbetsperioderna (L 778). Detta hade inverkat på barnet så att fadern hade fått en central position under ledigheten hemma, då modern i motsvarande grad mistat sin (L 1033). Fadern konstaterade att även om han i princip velat följa polska uppföstringsprinciper, hade han i praktiken glömt bort dem. Modern instämde, till slut hade fadern inte haft några principer alls. Barnet hade lindat honom kring sitt finger och han hade skämt bort det, varför föräldrarnas principer ofta råkat i konflikt. Barnet skulle ha fått växa vilt, om inte modern försökt sätta ens några gränser, vilket i faderns närvaro blivit svårt. Modern ville att barnet skulle bli självständigt och få starkt självförtroende för att ”klara sig i precis vilken världsdel hon än hamnar” (L 1033).

Det förefaller som om de sistnämnda för-

äldrarna i sin uppfostran hade haft samma individcentrerade mål, en självständig personlighet, vilket kunde tolkas som bevis på förståelsehorisonternas rätt nära överensstämmelse. Men faderns eftergivenhet kan kanske också samtidigt tolkas som hans försök att på så sätt ersätta de långa frånvaroperioderna från barnets liv. Inget negativt fick då förekomma i deras inbördes relation. Modern i sin tur hade velat beakta samhällets krav, varför hon ansåg vissa gränsdragningar i uppfostran som viktiga. Föräldrarnas uppfostringsmetoder var således helt olika. Att det uppstått konflikter i uppfostran visar att deras förståelsehorisonter ändå inte låg speciellt nära varandra, även om de kanske hade samma målsättning med den, prioriteringen av barnets välmående. Detta förstod föräldrarna dock på olika sätt och handlade därefter.

Centrala i uppfostran såväl individen som lydnad och respekt

Enligt intervjumaterialet hade man i de övriga familjerna varierande iakttagit principer som gav individen mera frihet, men krävde samtidigt respekt och lydnad. Många ansåg att de polska principerna med lydnadskrav i och för sig hade varit bättre, men att de till följd av kamraternas och omgivningens inverkan inte skulle ha lyckats i Finland. Trots det hade särskilt den polska föräldern försökt hålla fast vid att barnen åtminstone skulle ha respekterat föräldrarnas vilja och kanske också lärt sig att ta hänsyn till andra människor. Den finska föräldern i sin tur hade hoppats på att barnen skulle ha lärt sig att ta ansvar, bli självständiga och klara sig i samhället. När barnen varit små hade det varit lätt att styra dem enligt polska ideal, men när de blivit större hade föräldrarna ofta varit tvungna att ge efter. De hoppades likväl på att något skulle ha fastnat i minnet och att de någon gång skulle förstå allt. En av de polska mödrarna kan här klä i ord många andra polska föräldrars erfarenheter och förhoppningar:

”Till en början försökte jag hålla de polska uppfostringsprinciperna, men när hon började skolan, var det hemskt viktigt att få allt det som kamraterna också fick. Hon ville inte vara annorlunda. Nu har allt blivit mera enligt den finländska stilen. Det uppstår gräl ibland och vi skriker varandra ansikte mot ansikte. Min dotter är nu 14 år, men hon vet nog att klockan tio på kvällen skall hon vara hemma. Naturligtvis känner jag inte så mycket till vad hon gör. Hon berättar inte, utan beskyller mig för spionage, när jag vill veta, med vem hon är ute och vad hennes kamrater sysslar med. Men kanske hon någon gång förstår att mamma bryr sig om henne.” (L 771)

Enligt den ovanstående fruns man hade modern haft huvudansvaret för uppfostran, men att den likväl inte varit så sträng som i Polen. För det mesta hade föräldrarna också varit eniga om principerna, även om avvikande åsikter också ibland förekommit (L 1043).

I en del familjer försökte man alltså enligt informanternas utsagor praktisera såväl polska som finländska uppfostringsprinciper. Samtidigt som man av barnen önskade lydighet och respekt för äldre väntade man att de också skulle visa självständigt ansvarstagande, ärlighet och skötsamhet. En polsk far berättade att han inte medvetet hade försökt iaktta polska principer med barnen (L 773). Hans fru däremot beundrade polska barns uppförande och ville gärna att de egna barnen skulle uppvisa likadana egenskaper som dessa. Samtidigt ville hon också att de skulle klara sig bra i det finländska samhället. Att kunna fatta egna beslut fick barnen lära sig t.ex. med hjälp av veckopengar (L 1030). I två andra familjer tyckte den finländska frun att faderns sätt att uppfostra barnen var strängare än hennes eget. Den ena polska fadern var mycket borta för arbetets skull, men då han var hemma ville han att vissa regler efterföljdes, särskilt respekt för föräldrarna och deras åsikter (L 776). Detta hade föranlett många diskussioner kring hans uppfostran som frun tyckte var gammalmodig. Idealet skulle enligt henne ha varit ”något mellan polskt och finländskt”. Hon ville gärna att barnen skulle lära sig ansvar, bli flitiga och är-

liga, men också att de skulle respektera äldre (L 1049).

I den andra fruns familj hade den polska faderns religiösa värden råkat i konflikt med den finländska verkligheten. Som en religiös katolik hade han velat att barnen som också döpts till den katolska tron skulle ha följt med honom till mässan på söndagarna. Modern hade likväl ansett att det var för mycket krävt, eftersom barnens hobbyer inföll samtidigt (L 1062). Enligt fadern hade han ända till tonåren försökt uppfostra barnen på övervägande polskt sätt, men att mycket av det inte längre lyckats, eftersom barnen inte ville avvika från sina kamrater. Han tyckte likväl att de hörde till barnens naturliga egenskaper att de respekterade sina föräldrar (L 1060). Modern var medveten om omgivningens inverkan, då hon konstaterade att det inte bara var föräldrarna som uppfostrade barnen, skolan och kamratkretsen var lika viktiga faktorer. Hon ville att barnen skulle få självförtroende och uppleva sig som jämställda familjemedlemmar precis som hon själv upplevt sig i sitt eget barndomshem (L 1062). Båda föräldrarna var av den åsikten att barnen påverkats mera av de finländska än av de polska principerna, även om modern ansåg att fadern kanske inte haft lätt att acceptera det:

”Nå han kanske tycker att man sku[ll]e högakta föräldrarna just mera och det här religiösa kanske mera. Men jag har alltid sagt att det är religionsfrihet, att man inte kan tvinga någon till kyrkan och kanske han nu börjat acceptera det.” (L 1062)

I de två familjerna ovan hade föräldrarnas olika värderingar kommit i konflikt med varandra. I den sistnämnda familjen hade konflikten kanske tydligast föranletts av de religiösa värderingarna. Men konstaterandet om uppfostrans gammalmodighet även i den förstnämnda familjen kunde kanske också delvis tolkas ha samband med religionen, för barnen i denna familj hörde liksom fadern till katolska kyrkan. Man måste förstås påpeka, att respekt för äldre människor inte endast präglar katolicismen utan är ett gemensamt drag i flera andra

religioner och kollektiva kulturer. I familjerna ovan hade de polska fäderna fått anpassa sig till de rådande situationerna och acceptera vardagsverkligheten. Detta kunde tolkas som att deras förståelsehorisonter med tiden närmat sig den finländska makans horisont, även om deras egna värderingar kanske inte så mycket hade förändrats.

I två familjer hade föräldrarna gift om sig och barnen som fanns hade följt med modern till det nya hemmet. I den ena familjen hade den polska frun en son från ett tidigare polsk-finskt äktenskap, medan den finländska makens barn redan var vuxna. Enligt modern hade sonen fått övervägande finländsk uppfostran, eftersom hon inte hade velat att han skulle ha avvikit från sina kamrater. Han hade likväl dessutom lärt sig att uppföra sig så bra att man uppmärksammat det också i skolan:

”/.../ i skolan sades det många gånger att X uppför sig på ett så utmärkt sätt. Han kan uppföra sig. Det betyder inte att han alltid har varit snäll, det har han inte varit. Det har pratats om ett och annat som han kan åstadkomma, men om han har velat, har han alltid kunnat uppföra sig. På ett barnläger t. ex. hade han verkligen kunnat vara utomordentligt snäll och väl uppfostrad och än i dag har han kvar något liknande, ett slags charm eller vad det nu kan vara.” (L 1040)

Modern berättade att dispyter hade uppstått mellan makarna om vissa principer t. ex. vid matbordet, där hon tyckt att ”de svaga alltid skulle serveras först” (L 1040). Mannen igen var av den åsikten att modern uppfostrat sonen i polsk stil genom att skämma bort honom. Själv hade han inte kommit särskilt bra överens med honom, men förhållandet hade blivit bättre under åren. Fadern uppskattade ärlighet, men modern hade alltid varit på sonens sida utan att t. ex. fråga läraren ifall det uppstått problem i skolan. Han hade märkt att frun inte ansåg de finländska lärarna vara lika kompetenta som de polska utan trodde att de hade fått kortare utbildning än lärarna i Polen (L 1038). Frun å sin sida tyckte att det hos mannen ibland kunde märkas tendenser till svartsjuka (L 1040).

Föräldrarna i den ovanstående familjen hade helt tydligt olika uppfattningar om vad som kunde anses vara en god uppfostran. Mannens åsikter representerade en äldre generations uppfattning om god uppfostran i Finland, enligt vilken respekt och ärlighet uppskattades. Därför tolkade han moderns principer som polska. Delvis hade han kanske rätt också, eftersom sonens goda uppförande hade uppmärksammats även av andra. Makarnas förståelsehorisonter kan dock tolkas vara rätt långt ifrån varandra. I bakgrunden kunde dessutom finnas faktorer som ibland förorsakar konflikter för omgifta makar även i helt finländska familjer, nämligen prioriterande av och vakthållning om de egna barnens intressen.

I det andra fallet hade mannen ett barn från ett tidigare äktenskap som dock bodde hos sin finländska mor, men senare ibland besökte fadern i dennes nya familj. Före skilsmässan hade fadern haft det huvudsakliga ansvaret för uppfostran och tyckt att eftersom barnet bodde i Finland, borde han bli finsk. Å andra sidan hade han också delvis velat ge en polsk uppfostran åt barnet trots att det enligt honom varit svårt. I intervjun hoppades fadern på att något av det polska trots allt skulle ha hunnit fastna i honom (L 780). I den nya familjen var den finländska fruns barn redan nära tonåren vid giftermålet. Naturligtvis hade de fått en helt finsk uppfostran, men enligt modern hade förhållandet till den polska styvfadern alltid varit utmärkt. Han hade inte nämnvärt blandat sig i hennes sätt att uppfostra. Vissa principer ville han dock ibland tillämpa, t. ex. något mer kontrollera vad de sysslade med än vad man – enligt henne – brukade i Finland och också att de skulle satsa på sin utbildning mera ambitiöst. Frun tyckte att dessa helt klart var polska drag och delvis var hon också ense med honom. Dessutom hade han någon gång påpekat till sin fru att hon borde vara lite strängare med övervakningen av deras besök hos kamraterna:

”.../ till exempel, när pojken berättade att han ska övernatta hos någon kompis, så sade han att du måste liksom kolla varje gång att han är där.

Jag sade att jag inte börjar kolla varje gång, jag vill inte börja med sådant, för det känns redan som spionage /.../” (L 1036).

I denna familj hade den polska maken accepterat att frun haft och fortfarande då hade det huvudsakliga ansvaret för barnens uppfostran trots att han själv i sitt tidigare äktenskap huvudsakligen ansvarat för den. Faderns horisont kunde här tolkas ha närmat sig mera moderns horisont än tvärtom, trots att han ibland ville framföra och hålla fast i sina egna värderingar gällande t.ex. kontroll över barnen.

Som sammanfattning kan man konstatera att den finska omgivningens inverkan på barnens uppförande varit uppenbar och att en uppfostran som helt baserade sig på polska värderingar inte varit möjlig. Det var endast i två familjer som man kunde tolka att makarna rätt långt hade lyckats iakttä familjecentrerade principer nästan på polskt vis, även om misslyckanden åtminstone i den ena av dem förorsakat frustration. Makarna i dessa familjer var eniga om uppfostringsändamålet och metoderna. Följaktligen var deras förståelsehorisonter mycket nära varandra, man kunde kanske också tolka dem som nästan sammansmälta. I tre familjer däremot kan man tolka att barnens uppfostran skett enligt individcenterade principer trots att alla tre polskfödda makar till en början då barnen varit små försökt iakttä familjecentrerade principer. De hade likväl rätt snart gett efter då de kommit underfund med hur svårt det i praktiken var. I dessa fall kan man gärna anse att de polska makarnas horisonter närmat sig betydligt den finländska makans horisont trots att deras värderingar egentligen inte ändrat sig.

I de övriga sex familjerna kan uppfostringsprinciperna tolkas variera antingen så att man accepterat några principer från båda makarnas ideal till deras gemensamma uppfostringsändamål eller så att båda makarna samtidigt försökte tillämpa principer som värderats och uppskattats i deras respektive hemland. I det första fallet visar de gemensamt accepterade och valda principerna att båda makarna insett vad som var viktigt och uppskattat ur den

andras synvinkel. Bådas syn hade därför ändrat sig och deras förståelsehorisonter närmat sig varandra. I det andra fallet, då båda praktiserade sina egna uppfostringsprinciper ansåg man den andras principer vara antingen för stränga och gammalmodiga eller alltför fria och tillåtliga, vilket delvis förorsakat konflikter mellan makarna. Makarnas åsikter och följaktligen också deras förståelsehorisonter skilde sig från varandra, vilket innebar att också deras värderingar konkurrerade med varandra. I praktiken kom man likväl att oftast iaktta principer som var rådande i den finländska omgivningen trots att den polska parten upplevde det som konfliktfyllt och kanske i strid också mot sin religiösa övertygelse. Här är det kanske mera fråga om resignation än om ökad förståelse trots allt.

Att uppnå förståelse för den andras värderingar

Såsom tidigare påpekats är människans beteende styrt av de värderingar som hon har omfattat. För att förstå en annan persons handlingar behövs en dialog parterna emellan, genom vilken deras eventuellt skilda förståelsehorisonter sammanförs. En inbördes förståelse, som enligt Gadamer kan kallas sammansmältning av horisonterna, uppstår så småningom genom meningsutbyten och förhandlingar som dialogen innefattar. I denna studie har i fokus stått värderingar som i bikulturella familjer styrt parens ansvarstagande för hemarbeten och deras syn på barnuppfostran.

I analysen av hur hemmet och hushållet sköttes av makarna konstaterades variationen ha varit stor i de polsk-finländska familjerna, trots att flera av de polska parterna hade haft den traditionella könsbaserade genusordningen som sitt ideal. Det visade sig att värderingen av skilda ansvarsområden i hemarbeten också omfattats av en del finländska män. En bidragande faktor hade då varit den polskfödda makans tillfälliga arbetslöshet. Ändringen av denna situation skulle tydligen ha föranlett och hade i ett fall redan också föranlett en ny

dialog parterna emellan och en omprövning av det då rådande genuskontraktet. Vad gällde finländska fruar i dessa familjer innebar det uppnådda samförståndet med maken horisonternas nästan fullständiga sammansmältning eller att en del inte längre gjorde anspråk på en större jämställdhet som de i praktiken ansåg omöjlig att förverkligas. I de övriga familjerna var det jämställdhetsidealet som man med större eller mindre framgång strävade efter. En uppnådd förståelse innebar därför att båda parterna i sina genuskontrakt gjort större eller mindre kompromisser. Ibland har den uppnådda förståelsen också kunnat innebära någondera partens mer eller mindre synliga maktutövande på den andra. Vilken betydelse jämställdhetsidealet sist och slutligen hade för förståelsen makarna emellan fick således sin innebörd i de konkreta handlingar som i varje enskild familj gav idealet dess praktiska mening och därmed variation.

Vad gäller uppfostringsideal har föräldrarna varierande försökt sträva efter en god uppfostran för sina barn, vilket varit det praktiska målet för dem alla i denna undersökning. Att föräldrarna haft olika värderingar som styrt denna målsättning har dock inte varit helt konfliktfritt. Det har syns i balansgången mellan prioriteringarna. Föräldrarna hade å ena sidan förstått att barnen behöver färdigheter för vuxenlivet i det finländska samhället, som genomsyras av individuellt ansvarstagande. Men samtidigt hade många föräldrar, särskilt polska, också försökt styra sina barn till lydighet och hänsynstagande samt respekt för äldre människor, egenskaper som de ända från sin egen barndom lärt sig uppskatta. Bäst hade de lyckats då barnen varit små och det omgivande samhällets inverkan ännu varit rätt liten och likaså, då båda föräldrar haft samma åsikt om detta ändamål. Dock hade det oftast varit den polska föräldern som gett efter i sina principer, då problem med uppfostran uppstått. Priset för kompromissen hade betytt skamkänslor inför polska släktingar eller gäster och kanske också ett emotionellt avstånd från barnen. Kontakten

med de ”förfinskade” barnen hade inte blivit så intim som man hade önskat. Förståelsen har inneburit att man inte längre försökt ändra verkligheten utan accepterat den som sådan: en god uppfostran, men närmast ur finländsk synvinkel.

NOTER

- 1 Insamlingen skedde i två omgångar, 1988-89 och 1993-94. Den första omgången gällde enbart den polska parten, under den andra omgången intervjuades också den finländska parten. Eftersom en del av de tidigare familjerna flyttat bort kompletterades materialet med intervjuer av sju nya familjer. Längden av intervjuerna varierade från ca en timme till två och en halv timme.
- 2 Med transitionstid menas här åren efter kommunismens fall, från slutet av 1980-talet till åren inne på 2000-talet, då ekonomiska och samhällspolitiska övergångsprocesser började förändra de gamla socialistländerna i Central- och Östeuropa till kapitalistiska och liberala. (se t.ex. EBRD, 1999).

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

ÅBO

Etnologiska arkivet vid Åbo Akademi, intervjuer om ”Kulturmöte” 1988-89 och 1993-94.

Litteratur

- Badersten, Björn 2006, *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. [Lund:] Studentlitteratur.
- Björnberg, Ulla och Anna-Karin Kollind 2003, *Att leva själv tillsammans. Jämställdhet, autonomi och gemenskap i parrelationer*. Stockholm: Liber
- Brembeck, Helene 1992, *Efter Spock. Uppfostringsmöns-ter i dag*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Connell, R. W. 1991, *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Cwejman, Sabina 1987, *Befrielse eller exploatering? Om kvinnoliv i statens, kyrkans och frihetsrörelsens Polen*. Monograph from the Department of Sociology, University of Gothenburg No 38. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Dahl, Øyvind [2001] 2004, *Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Dzięgiel, Leszek 1998, *Paradise in a Concrete Gage. Daily Life in Communist Poland. An Ethnologist's View*. Cracow: Faculty of History, Jagellonian University of Cracow.
- EBRD 1999, *Transition Report 1999. Ten Years of Transition*. London: European Bank for Reconstruction and

Development. Publication overview. <http://www.ebrd.com/pubs/econo/4050.htm> (tillgänglig 25.5.2009)

- Ekströmer, Melcher 1991, *Buskar och fåglar. En socialantropologisk studie av górale, bergsfolket i södra Polen*. Lund Monographs in Social Anthropology 1. Lund: Lund University Press.
- Filosoflexikonet 1988, Poul Lübke, redaktör. Stockholm: Forum.
- Gadamer, Hans-Georg 2004, *Hermeneutiikka. Ymmärtämisen tieteessä ja filosofiasa*. Valikoitunut ja suomentanut Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Gadamer, Hans-Georg [1975] 2002, *Truth and method*. New York: Continuum.
- Gothóni, René 2002, Inledning: Humanioras egenart. I: René Gothóni (red.), *Att förstå inom humaniora*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Haavio-Mannila, Elina, Riitta Jallinoja, Harriet Strandell 1984, *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Porvoo: WSOY.
- Hertzberg, Lars 2002, Om inlevelsens roll i filosofin och humaniora. I: René Gothóni (red.), *Att förstå inom humaniora*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Hirdman, Yvonne 2001, *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hirsjärvi, Sirkka 1981, *Aspects of Consciousness in Child Rearing*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 43. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hurme, Helena 1999, Individualismi vs. kollektivismi perhesukupolvien suhteita määrittävänä tekijänä Suomessa ja Puolassa. *Gerontologia, Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n julkaisu 13 (3)*, 127-135. <http://elektra.helsinki.fi/se/g/0784-0039/13/3/individu.pdf> (tillgänglig 13.5.2008)
- Hörnqvist, Magnus 1996, *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlssons.
- Illman, Ruth 2004, *Gränser och gränsöverskridanden. Skildrade erfarenheter av kulturella möten i internationellt projektarbete*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Jallinoja, Riitta 1991, *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuczynski, Anna-Liisa 2007, Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families. *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 2007*, vol. 34.
- Lindelöf, Karin S. 2006, *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Göteborg & Stockholm: Makadam.
- Lipponen, Päivi 2006, Ahkeruutta, ammatittaitoa ja onnea. I: Päivi Lipponen (toim.), *Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pettersson, Lena 2003, Genusarbetsdelning – sega strukturer i förändring? I: Christina Florin & Torbjörn Lundqvist (red.), *Historia – en väg till framtiden? Perspektiv i det förflutnas roll i framtidsstudier*. Institutet för Framtidsstudiers skriftserie: Framtidsstudier nr 6, 2003. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.

- Puohiniemi, Martti 2002, *Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan*. [Esbo]: Limor kustannus.
- Romano, Dugan [1988], 1997, *Intercultural Marriage. Promises and Pitfalls*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Ruotsala, Helena 2005, Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. I: Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (red.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos- toimitte 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Sjögren, Annick 1993, *Här går gränsen. Om integritet och kulturella mönster i Sverige och medelhavsområdet*. Stockholm, Arena.
- Statistikcentralen 2007, Befolkningsstruktur. http://px-web2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_sv.asp (tillgänglig 13.10.2008)
- Säntti, Janne 2008, Opettajan muuttuva työ vastakohtaisuuksien näkökulmasta. *Kasvatus & Aika* 1/2008, 7-22. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/santti_0903082257.pdf (tillgänglig 15.4.2008)
- Takala, Annika 1960, Child-Rearing Practices and Attitudes in Different Social Environments. I: *Child-Rearing Practices and Attitudes as measured by Different Techniques*. Jyväskylä: Center for Educational Research.
- Tarkowska, Elzbieta 1987, Differentiation of Life Styles in Poland: Generation and Sex. I: JP. Roos and A. Sicinski (eds.), *Ways of life in Finland and Poland. Comparative studies on urban populations*. Aldershot: Avebury.
- Tasa-arvo Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Thurén, Britt-Marie 1996, Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp. *Kvinnvetenskaplig tidskrift*, nr 3-4.
- Tuomi-Nikula, Outi 1988, Acculturation in the Ethnic Mixed Marriage. *Ethnologia Fennica* 1987-88, vol. 16.
- Wedel, Janine 1986, *The Private Poland. An Anthropologist's Look at Everyday Life*. New York: Facts on File Publications.
- Winch, Peter 1995, Kan vi förstå oss själva? I: *Glänta* 1-2/1995.
- Wolanik Boström, Katarzyna 2005, *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högt utbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för Kultur och Medier.
- Wolanik Boström, Katarzyna 1999, Familjen och omvärlden – sammanflätade teman i polska levnadsberättelser. I: B. Meurling & B. Lundgren & I. Lövkrona (red.), *Familj och kön. Etnologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

cultural values concerning the responsibility for household work and their opinions regarding the upbringing of children. As a theoretical frame of reference the fusion of horizons by Gadamer is used. He sees the dialogue between persons as a prerequisite for understanding. In the dialogues their different horizons of understanding gradually approach one other. A mutual understanding is a result of a fusion between two people's horizons. Cultural values are seen as the basic guidelines for our choices. When, for example, the spouses in multicultural families discuss matters they see as important, contrasting values can be revealed. Through the dialogue the understanding of each other's standpoint can increase and at best the result will be a change in the point of view. Values embracing culturally inherited gender roles and ideas of power relationships as well as opinions about what constitutes good parenting are seen as a part of these horizons. The research material consists of in-depth interviews with spouses in 17 Polish-Finnish families living in the Turku region.

The results show a considerable variety in how the spouses have organized their responsibility for household work. A traditional role differentiation was preferred by some Polish women and men, and even by some Finnish men and women. However, many of the Polish and Finnish wives saw equality in the household work as their ideal, which with greater or lesser success, they endeavored to acquire. On one hand the mutual understanding obtained meant, in some families, an almost total fusion of horizons, but on the other hand in some families it meant that there was no need to strive for better equality in their gender contract, as they saw it as impossible to achieve. In some families the understanding meant smaller or larger compromises or was a result of the exercise of latent power. The mutual understandings obtained their meaning in the practical implications, as concrete actions in the families.

A good upbringing for children was the goal of all the parents, but balancing between traditional and child oriented methods revealed their different values. Most of the Finnish parents wanted the children to be independent individuals, while the Polish parents tried to guide them to be obedient and respectful, especially when they were small. The Polish parents most often made concessions in their principles but the price for this could sometime be an emotional distance from the children or feelings of shame when visiting relatives in Poland. Consequently, understanding seems to mean that the parents did not try to change the social reality but accepted it as such. Therefore, a good upbringing was mostly seen from the Finnish perspective.

SUMMARY

Focusing on values – on mutual understanding in multicultural families

The article deals with how spouses in Polish-Finnish families understand each other when guided by their

